

**T.C.
BAŞBAKANLIK
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı
Yayın Nu: 85**

**OSMANLI BELGELERİNDE
ERMENİ-AMERİKAN
İLİŞKİLERİ**

(1839-1895)

I

ANKARA 2007

Proje Yöneticisi

Doç. Dr. Yusuf SARINAY
Devlet Arşivleri Genel Müdürü

Proje Sorumluları

Doç. Dr. Mustafa BUDAK
Genel Müdür Yardımcısı

Dr. Önder BAYIR
Osmanlı Arşivi Daire Başkanı

Dr. Ahmet Zeki İZGÖER
Yayın İşleri Koordinatörü

Yayına Hazırlayanlar

Dr. Recep KARACAKAYA
Ümmihani ÜNEMLİOĞLU
Salih KAHRİMAN
Seher DİLBER
Yılmaz KARACA

Dr. Hüseyin ÖZDEMİR
Aziz Mahmut UYGUN
Numan YEKELER
Mustafa ÇAKICI
Ahmet Semih TORUN

Mizanpaj

Vahdettin ATİK

Baskıya Hazırlık

Murat ŞENER

Salih DUTOĞLU

ISBN: 978-975-19-4007-0 (Tk.No)

ISBN: 978-975-19-4008-7 (1. Cilt)

**OSMANLI BELGELERİNDE
ERMENİ-AMERİKAN
İLİŞKİLERİ**

(1839-1895)

I

ÖNSÖZ

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ermeni Meselesi hakkında Türk ve dünya kamuoyunu aydınlatmak ve yıllarca ısrarla sürdürülen tek sesliliği tüm açıklığıyla gözler önüne sermek amacıyla tarihin birinci elden kaynakları olan arşiv belgelerine dayalı seri kitap yayınına sürdürmektedir.

Daha önce *Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Fransız İlişkileri 1879-1922* (3 cilt), *Osmanlı Belgelerinde Ermeni-İngiliz İlişkileri 1845-1922* (4 cilt) ve *Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Rus İlişkileri 1841-1921* (3 cilt) adlarıyla bu serinin ilk kitapları yayınlanmıştı.

Genel Müdürlüğümüz bu kez de *Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Amerika İlişkileri 1839-1919* (2 cilt) adlı eseri yayınlamış bulunmaktadır.

Söz konusu eserin yayına hazırlanan birinci cildi, 1839-1895 yıllarına ait 97 belgeden meydana gelmektedir. Bu ciltte Amerika'da Ermeni nüfusun başlangıçta az olmasından dolayı çok etkili olamamaları, izinsiz olarak Amerika tâbiyetine geçmeleri ve çifte vatandaşlık hakkını Osmanlı ülkesinde terör amacıyla kullanmak istemeleri, bunun sonucunda Amerika Senatosu ve Temsilciler Meclisi'nde Osmanlı Devleti aleyhine karar aldırma girişimleri, daha sonra Osmanlı Elçiliği'nin Ermenilerin hareket ve faaliyetlerini takip ederek olabildiğince engelleme çabaları, Ermenilerin basın vasıtasıyla ve mitingler düzenleyerek abartılı ve yalan haberlerle kamuoyu oluşturma gayretleri, kendi içlerindeki bölünmüşlük sebebiyle birbirlerini yolsuzlukla itham etmeleri, Amerika'yı para toplama ve silah temin etme merkezi olarak görmeleri ve çeşitli dernekler kurarak örgütlenmeleri gibi konular yer almaktadır.

Eserin ikinci cildi, 1896-1919 yıllarına ait 93 belgeden oluşmaktadır. Bu belgelerde özetle; Amerika'daki ihtilalci Ermenilerin ve diğer yardım cemiyetlerinin Osmanlı Devleti aleyhindeki çalışmalarına yeni komite ve dernekler kurarak devam etmeleri, Amerikan gazetelerinde Türkler aleyhine yayınlanan yazılar, komitecilerin Ermeni tüccarlardan tehditle para talebinde bulunmaları, Osmanlı ülkesinde ikamet eden Amerikalı misyonerlerin

Ermenileri kışkırtmaları, Ermeniler yararına Boston, Chicago ve New York'ta mitingler yapılarak para toplanması, Amerika Parlamentosu'nda Ermenilerle ilgili toplantılar yapılması, Amerika'ya göç edip tâbiyet değiştiren Ermenilerin II. Meşrutiyet'in ilanı üzerine geri dönmek istemeleri, Mersin Amerika konsolosunun Osmanlı Hükümeti'nin tehcir konusundaki tutumu ile ilgili gözlemleri, İstanbul Amerika Büyükelçiliği tercümanı ile kâtibinin Avrupa'daki Ermeni fesat erbabı ile haberleşmeleri gibi konular yer almaktadır.

Genel Müdürlüğümüz Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı'ndaki belgelere dayanılarak ortaya konulan bu eserin, tarihî gerçeklerin ilmin ışığında aydınlatılmasına yardımcı olması en büyük dileğimizdir.

Bu çerçevede eserin yayınlanmasında emeği geçen Genel Müdürlüğümüz personeline teşekkür eder, kitabın konuyla ilgilenenlere ve ilim çevrelerine yararlı olmasını dilerim.

Doç. Dr. Yusuf SARINAY
Devlet Arşivleri Genel Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VII
KISALTMALAR	XV

I. BÖLÜM

BELGELERİN TRANSKRİPSİYONLARI

No:	Belgenin Konusu	Sayfa
1	İngiliz mezhebine hizmet ettiği için kapanan Beyoğlu'ndaki Amerikan okulunda eğitim görmüş bazı Ermenilerin faaliyetlerini farklı bir şekilde sürdürdükleri	3
2	Erzurum, Trabzon ve Bursa'daki Ermeniler arasında Protestan mezhebini yaymaya çalışan Amerikalı papazlara karşı alınan tedbirler..	4
3	Erzurum'dan çıkarılmaları emredilen Amerikalı iki papazın gönderilmelerinin ertelenmesi	6
4	Amerikalı Protestan Rahip Montgomery'ye Zeytun Ermenileri tarafından yapılan saldırı.....	8
5	Amerikalı Misyoner Baldwin'in Manisa'da kendisine saldıran Ermenilerin yeniden yargılanmalarını istemesi	15
6	Tâbiyet değiştirenlerin hakları ve suçluların iadesi konularında Osmanlı Devleti ile Amerika arasında imzalanacak mukavelenâmeler	17
7	Ermeni Patriği Nerses Efendi'nin Amerika Cumhurbaşkanı'na gönderdiği tebrik yazısı.....	26
8	Çalışmak için Amerika'ya gitmek isteyen Mamuretülaziz ve Harput Ermenilerine engel olunduğu	27
9	Amerika Ermenileri'nin New Jersey'de yaptıkları bir toplantı ve Patrikhane'den gönderilen Rahip Osep Efendi'nin tutumu.....	28
10	Harput, Muş ve Diyarbakır'dan Amerika'ya gelen Ermenilerin aleyhte kamuoyu oluşturmak ve Osmanlı ülkesinde bir ihtilal çıkarmak için yürüttükleri faaliyetler.....	30

No:	Belgenin Konusu	Sayfa
11	Zeytun Ermenileri için Amerika'dan silah gönderildiği.....	32
12	New York'ta yaşayan Harputlu bazı Ermenilere Marsilya'da Portakal- yan'a belli bir miktar para vermeleri için yöneltilen tehdit ve Worces- terli Ermenilerin bir kilise inşası için yürüttükleri para toplama faa- liyetleri	32
13	New York Ermenileri'nin Amerika Başkanı'ndan İstanbul Amerika Elçiliği'nin Ermenileri müdafaa etmesi için talepte bulunmayı karar- laştırdıkları	34
14	Harput'ta bazı kişilerin Ermenileri Amerika'ya göçe teşvik ettikleri	36
15	Erzurum, Sivas ve Van vilayetlerinden Amerika'ya göç ederek izin- siz tâbiyet değiştiren Ermenilerle Yunanlı olmaya kalkışan Ceza- yir-i Bahr-ı Sefid ahalisinin sayısında artış görüldüğü.....	37
16	İzinsiz Amerika tâbiyetine geçen Ermenilerin pasaport işlemlerin- de daha dikkatli olunması.....	39
17	Amerika elçisinin, Merzifon'daki Protestan Mektebi'nin aranmasına engel çıkarmayacağı	40
18	Merzifon'a gelen Sivas Amerika konsolosunun Protestan Mektebi'ne misafir olduğu	42
19	Sivas Amerika konsolos vekilinin ve Misyoner Perry'nin dikkat çekici mektupları.....	43
20	Amerika'da yaşayan Ermenilerin Bulgarlar gibi muhtariyet elde etme çabaları	48
21	Amerika elçilik kâtibi ile konsolosunun Merzifon Mektebi yangı- nıyla ilgili tahkikata müdahaleleri.....	51
22	New York Eski Başşehbenderi Oskanyan'ın Amerika gazetelerinde Ermeniler lehinde yanlış haber neşrettirmek için vekil tayin edildiği / Amerika'da bulunan Ermenilerin ailelerini yanlarına getirtmek iste- dikleri	56
23	Washington Büyükelçiliği'nin Amerika Ermenileri'nin faaliyetleriyle ilgili verdiği bilgiler üzerine Zabtiye Nezâreti'ne tahkikat emri verildiği	58
24	<i>Haik</i> adlı Ermeni gazetesinde Ermenilerin amaçlarına ulaşabilme- leri için silaha sarılmaları gerektiğine dair bir yazı yayınlandığı.....	59
25	İzinsiz olarak Amerika tâbiyetine girmiş olan Ermenilerin Osmanlı ülkesine kabul edilmeyecekleri	61
26	Amerikan pasaportuyla İstanbul'a gelen Ermenilerin geldikleri va- purlarla iadeleri	62

No:	Belgenin Konusu	Sayfa
27	Amerika'daki Ermeni komitesinin Ermenilere askerî eğitim için resimli bir kitap bastırıldığı	63
28	<i>Haik</i> gazetesinin Ermenilerin sadece Amerika'daki çıkarlarıyla değil, Osmanlı ülkesinin bir kısmının Ermenistan adıyla bağımsız hale getirilmesi konusuyla da meşgul olduğu	64
29	İzinsiz olarak Amerika tâbiyetine geçmiş Ermenilerin döndükleri takdirde iadeleri ve Amerika Elçiliğince himaye edilmemeleri	66
30	Fesat erbabından olan Ermenilerin çocuklarının Amerikan okullarına kabul edilmemeleri için gerekli emrin verildiğinin Amerika elçisi tarafından ifade edildiği	67
31	Amerika pasaportuyla İstanbul'a gelen İzmitli Lazaros veled-i Kigork'un sınırdışı edilmesi	68
32	Amerika Misyonerleri Cemiyetleri'nin Hınçak Cemiyeti mensubu Ermenilere nakdî yardımlarının engellenmesi	69
33	Amerika Başkanı'nın Kongre'nin açılışında Ermeni fesadı ve tâbiyet meselesini dile getirdiği	71
34	Amerika'daki bazı fesat erbabının Osmanlı ülkesindeki yandaşlarıyla haberleşmelerinin kontrol altına alınması	76
35	Amerika misyonerlerinin Hınçakist Ermenilere nakdî yardımda bulunmayacaklarını ilan maksadıyla düzenledikleri toplantı	77
36	Amerika Başkanı'nın Osmanlı Devleti lehindeki açıklamaları ile Dışişleri bakanının sorularına mukabelede bulunulması	80
37	Amerika misyonerlerinin Worcester Ermeni Kilisesi'ne yaptıkları para yardımını kesmeleri üzerine Kilise Rahibi Karekin Çitciyan'ın görevini bırakmak zorunda kaldığı	84
38	Amerika Misyonerler Cemiyeti'nin Ermeni fesatçılara kesinlikle destek vermediklerini ispat için gazetelerde bir tekzip yazısı yayınladıkları	85
39	Amerika'daki Hınçakistlerin Reisi Nişan Karabetyan'ın Osmanlı ülkesindeki Hınçakistleri isyana teşvik için bazı planlar yaptığı	88
40	Ankara valisinin, Amerika elçisinin siyasî teşebbüste bulunan Protestan misyonerlerin görevden uzaklaştırılacaklarına ilişkin açıklamalarının yetersiz olduğunu ifade ettiği	95
41	Osmanlı vatandaşı Amerikalı bazı Müslüman tacirlerin, Ermeni fesatçıların Amerika'daki faaliyetleri ile Osmanlı ülkesinde bunlara yardım ve muhbirlik edenler hakkında Derviş Paşa'ya gönderdikleri mektup	96

No:	Belgenin Konusu	Sayfa
42	Amerika'daki bazı Ermeni fesat cemiyetlerinin Osmanlı ülkesine silah sokma girişimleri	104
43	Amerika tâbiyetine girmiş Ermenilerin, Amerika Başkanı'na kendilerinin himayesi için Osmanlı Devleti ile bir antlaşma yapılması konusunda dilekçe sunmaya hazırlandıkları	106
44	Amerika elçisinin tâbiyet değiştiren Ermeniler ve diğer cemaat mensupları hakkındaki sorusu	109
45	New York Ermenileri'nin faaliyetleri	110
46	Ermenilerin Amerika'da Osmanlı Devleti aleyhine yürüttükleri faaliyetler	110
47	New York, Worcester, Boston, Providence ve Chicago gibi Ermenilerin yaşadıkları şehirlerde Osmanlı Devleti aleyhinde faaliyet gösteren birçok cemiyet bulunduğu	111
48	New York Ermenileri'nin gizli cemiyetleri	116
49	Amerika Hükümeti'nin Sason Olayı'nı Tahkik Komisyonu'nda Amerikalı bir memurun bulunmasına izin vermediği	119
50	Talori Tahkik Komisyonu'nda Erzurum İngiltere, Fransa ve Rusya konsoloslarının görevlendirilmelerinin uygun olacağı	120
51	Amerika elçilik baştercümanının Sason Tahkik Heyeti ile ilgili bilgi edinmek üzere Hariciye Nezâreti'ne geldiği	123
52	Tâbiyet Kanunu'na aykırı olarak Amerikan uyruğuna geçecek Ermenilerin Osmanlı ülkesinde Amerikan vatandaşı olarak tanınmayacakları	124
53	İstanbul Amerika elçisinin Sason Tahkik Komisyonu'na Sivas Amerika konsolosunun katılması için Hariciye Nezâreti'ne başvuruda bulunduğu	126
54	California Ermenileri'nin Osmanlı Devleti aleyhindeki faaliyetleri ..	128
55	Sivas Amerika konsolosunun Sason Tahkik Heyeti'ne alınmasından vazgeçildiğinin Amerika Hükümeti'ne tebliği	130
56	Amerika gazetelerinde hemen her gün Osmanlı Hükümeti aleyhinde bir takım yazı ve telgraflar yayınlandığı	130
57	Amerikan vatandaşlığına geçen Osmanlı Ermenileri'nin, eski tâbiyetlerini kullanma talepleri ile ilgili evrakın incelenmek üzere hukuk müşavirliğine havalesi	132
58	Amerika Hükümeti'nin Sason Tahkik Heyeti'ne memur göndermekten vazgeçtiği	133

No:	Belgenin Konusu	Sayfa
59	Ermeni fesatçıların Amerika misyonerleri aracılığıyla haberleştiklerine ilişkin Amerikan Dışişleri Bakanlığı'na bir tahrir verildiği.....	133
60	New York'ta yayınlanan <i>Haik</i> gazetesinin, savaş durumunda Osmanlı ülkesine gitmek üzere Ermenilere askerî eğitime başlamaları tavsiyesinde bulunduğu.....	135
61	İzmir'de tutuklanan ve Amerika Konsolosluğu tarafından Amerikan vatandaşı olduğu gerekçesiyle himaye edilmek istenen Haçator Agopyan'ın suçsuz olduğunun anlaşıldığı.....	137
62	Amerika'da bulunan Ermeni komiteleri	138
63	Worcester'daki Ermenilerin faaliyetlerini izlemekle görevlendirilen Amerikalı hafiye memurunun verdiği bilgiler	142
64	Bazı Protestan rahipler tarafından Washington'da bir Ermeni cemiyeti kurulduğu	145
65	Amerika'da bulunan Protestan rahiplerinin Sason Olayı'na dinî bir mahiyet kazandırmak istemeleri üzerine bir muhtırayla Amerika Elçiliği'nin dikkatini çektikleri.....	147
66	Amerika'da bulunan Protestan misyonerlerin Sason Olayı'na dinî bir hüviyet kazandırmaya çalıştıkları	148
67	Amerika'daki Ermeni komitelerinin faaliyetlerinin araştırılması	153
68	Amerika'nın Sicilya'da bulunan 2 savaş gemisine Osmanlı sularında seyir emri verdiği.....	156
69	Londra'da Sason Olayı ile ilgili açıklamalarda bulunulmasını sağlayan Misyoner Greene gibi fesatçılara yardım edilmemesi konusunda Londra Amerika Elçiliği ile görüşülmesi	157
70	Amerikalı Misyoner Greene'in Ermeni işlerine müdahalesi	158
71	Amerika Elçisi Terrell'in Amerika okullarında öğretmenlik yapan ve fesat erbabından oldukları gerekçesiyle tutuklanan bazı Ermenilerin kefaletle serbest bırakılmalarını istediği	159
72	Amerika'daki Protestan Ermenilerin Worcester'da düzenledikleri mitingde Osmanlı ülkesinde bir ihtilal çıkarma kararı aldıkları.....	161
73	Amerika'da Ermeni gazetelerinin yayınlarına karşı Osmanlı Devleti'nin çıkarlarının korunması gerektiği	163
74	Ermeniler tarafından Worcester'da düzenleneceği haber alınan mitingin engellenmesinin mümkün olmadığı.....	166

No:	Belgenin Konusu	Sayfa
75	New York ve Worcester Ermenileri'nin Londra'daki 3 Sason mültecisini Amerika'ya getirtme çabası içerisinde oldukları	167
76	Chicago'daki Ermenilerin faaliyetleri	169
77	Merzifon'da Ermenilerle Protestanlar arasında anlaşmazlık çıktığı..	176
78	California Ermenileri'nin düzenledikleri toplantılarda Osmanlı Hükümeti aleyhinde konuşmalar yapıldığı	178
79	İngiltere'de Argyll dükünün himayesinde kurulan Ermenilere Yardım Komitesi'nin şubesinin New York'ta teşkil edildiği.....	181
80	Amerika elçisinin İstanbul'da tutuklanan Mardiros Muratyan'ı himayesi	181
81	Amerika'da tâbiyet değiştirerek pasaportlu ya da pasaportsuz olarak Osmanlı ülkesine girmek isteyen Ermeniler hakkında Osmanlı Devleti ile Amerika Hükümeti arasındaki anlaşmazlığın giderilmesi.	183
82	<i>Haik</i> gazetesinde yer alan bir makalede İstanbul Ermenileri'ne saldırı, diğer vilayetlerde bulunan Ermenilere de savunma tavsiyesinde bulunulduğu	201
83	Amerika Ermenileri'nin din adamlarının desteğiyle Osmanlı Devleti aleyhinde büyük bir mitinge hazırlandıkları	202
84	Worcester ve Chicago Ermenilerinin İstanbul Amerika Elçisi Terrell'i protesto ederek istifasını istedikleri	203
85	Amerikan kamuoyunu Ermeni Meselesi'nde Osmanlı Devleti lehine çevirme çabaları	205
86	Amerika din adamlarının Osmanlı Hükümeti'ne karşı Ermenileri destekleyen davranışlarda bulundukları	209
87	Ermeniler hakkında Amerika'nın İstanbul elçisine isnad edilerek Amerikan gazetelerinde yayınlanan haberin tekdibi	211
88	Baltimore ve Boston'da bazı Protestan rahiplerin Amerikalıları Sason Ermenileri'ne yardıma davet ettikleri	212
89	Harput ahalisinin, şehirlerindeki Amerikan Mektebi'nin kaldırılması talebiyle dilekçe verdikleri	213
90	Amerika Misyoneri George'un Bitlis'teki faaliyetlerinden dolayı sınırdışı edilmesi	213
91	Amerika elçisinin misyonerlerin can güvenliği konusunda Bâbîâli ile görüşmesi / Ermenilerin Türk kıyafetiyle misyonerlere saldırı planları	217

No:	Belgenin Konusu	Sayfa
92	Mamuretülaziz'de çıkan karışıklıkta Ermenileri tahrik edenlerin Amerikalı misyonierler olduğu	218
93	New York'ta Ermenilere yardım etmek üzere kurulan komiteye katılması için İstanbul eski Amerika Elçisi Oscar Straus'a davet mektubu gönderildiği	220
94	New York ve Boston'da yapılan mitinglerde Sason Olayları protesto edilerek Ermenilere destek istendiği	222
95	Amerikalı 1.000 Ermeni'nin Avrupa Hükümetlerinin desteğini almak üzere yola çıkarılmaları için hazırlık yapıldığı	224
96	Massachusetts Hükümeti tarafından Amerikan Temsilciler Meclisi'ne üye seçilen Mösyö Walker'ın Ermeni Meselesi ile ilgilendiği	224
97	Massachusetts'te bulunan Ermenilerin Amerika Kongre üyelerini etkilemek için Washington'a temsilciler gönderdikleri	226

II. BÖLÜM

BELGE FOTOKOPİLERİ	229
BELGE REFERANSLARI	551
İNDEKS	557

KISALTMALAR

A. MKT. MHM	Sadâret Mektubî Mühimme
BEO. AYN. d	Bâb-ı Âlî Evrak Odası Ayniyat Defterleri
bkz.	Bakınız
Cal.	California
DH. MKT	Dahiliye Mektubî Kalemi
HAT	Hatt-ı Hümayun
HR. MKT	Hariciye Mektubî Kalemi
HR. SYS	Hariciye Nezâreti Siyasî Kısım
HR. TO	Hariciye Nezâreti Tercüme Odası
İ. HR	İrade Hariciye
İ. HUS	İrade Hususi
Mass.	Massachusetts
N.H.	New Hampshire
N.J.	New Jersey
R.I.	Rhode Island
U. St. A.	Amerika Birleşik Devletleri
vs.	Vesâir
Y. A. HUS	Yıldız Sadâret Hususî Maruzat Evrakı
Y. MTV	Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı
Y. PRK. BŞK	Yıldız Perakende Mâbeyn Başkitâbeti
Y. PRK. EŞA	Yıldız Perakende Evrakı Elçilik, Şehbenderlik ve Ataşemiliterlik Maruzatı
Y. PRK. HR	Yıldız Perakende Evrakı Hariciye Nezâreti Maruzatı
Y. PRK. MYD	Yıldız Perakende Evrakı Yâveran ve Maiyyet-i Seniyye Erkân-ı Harbiye Dairesi
Y. PRK. UM	Yıldız Perakende Evrakı Umum Vilâyetler Tahriratı
Y. EE	Yıldız Esas Evrakı

I. BÖLÜM

**BELGELERİN
TRANSKRİPSİYONLARI**

**İNGİLİZ MEZHEBİNE HİZMET ETTİĞİ İÇİN KAPANAN
BEYOĞLU'NDAKİ AMERİKAN OKULUNDA EĞİTİM
GÖRMÜŞ BAZI ERMENİLERİN FAALİYETLERİNİ
FARKLI BİR ŞEKİLDE SÜRDÜRDÜKLERİ**

İki sene önce Amerikalılar tarafından Beyoğlu'nda kurulan ve Rum, Ermeni, Katolik ve Yahudi milletlerine mensup bazı çocukların gittiği, ancak İngiliz mezhebine hizmet ettiği anlaşıncı çocukların gönderilmemesi üzerine kapanan okulda eğitim görmüş bazı Ermenilerin, şimdi de aynı amaca hizmet eden kitaplar yayınlamak suretiyle kendi milletleri içerisinde faaliyetlerini sürdürdükleri yönünde şikâyetle bulunulması üzerine, bunların engellenmesi için Ermeni Patriği'nin uyarılması hususunda irade-i seniyye çıktığı

Seniyyü's-şiyemâ devletli inâyetli atûfetli efendim hazretleri

Bundan iki sene mukaddem Amerika ahalisinden çend nefer şahsın bilâ-ücret sıbyân okutmak vesilesiyle Beyoğlu civarında ihdâs eyledikleri mektebe Rum ve Ermeni ve Katolik ve Yehûd milletlerinden biraz çocuk gitmiş ise de bunların talim eyledikleri lisan ve öğretdikleri kitablara o makûle sıbyânın ezhânlarını tahvîl ve İngiliz mezhebine çevirmek olduğundan mil-el-i mezkûre çocukları men' ile el-hâletü hâzihî mekteb-i mezbûr mesdûd kalmış ise de Ermeni milletinden mukaddemâ mekteb-i mezkûrda tahsil edenlerden bazı reâyâ tahvil-i ezhân-ı milleti mûcib ve İngiliz mezhebine çevirmekliği müstevcib kitablara tab' ile milleti mersûme içine neşretmekde ve bu keyfiyet uygunsuzluğu müeddî olmakda idüğü beyânıyla o makûlelerin men' olunması hususu bu defa istid'â olunmuş ve keyfiyet fi'l-hakika böyle olduğu hâlde çirkin ve uygunsuz bir şey görüldüğünden bu maddenin önü kesdirilmesi lâzım gelmiş olduğuna binâen o makûlelerin tekdiriyle işbu uygunsuzlukların men' ü def'ine mübâderet eylemesi için Ermeni Patriği tarafına tenbih olunması hususuna irâde-i seniyye-i hazret-i şahane müte'allik buyurulmuş olmakla mücebince icra-yı iktizâsı bâbında irâde efendimindir.

3 Z. sene [12]54 / [17 Şubat 1839]

HAT, 794/36842

**ERZURUM, TRABZON VE BURSA'DAKİ ERMENİLER
ARASINDA PROTESTAN MEZHEBİNİ YAYMAYA ÇALIŞAN
AMERİKALI PAPAZLARA KARŞI ALINAN TEDBİRLER**

Amerikalı papazların Erzurum, Trabzon ve Bursa'da Ermeniler arasında Protestan mezhebinin yaymaya çalıştıkları, bu sebeple Ermeni ahalinin bunlardan şikâyetçi olduğu; Erzurum'daki Amerikalı 2 papazın, yapılan uyarılara rağmen faaliyetlerini sürdürdükleri ve bundan sonra da sürdürmeye devam edecekleri anlaşıldığından, Erzurum müşirine bunların uygun bir yol bulunarak oradan uzaklaştırılmalarının emredildiği

Trabzon Müşiri Hazretleri'ne

Amerika Devleti tebaasından çend nefer papas mukaddemâ Trabzon cânibine giderek orada ikamet ile Ermeni milletin bazılarını Protestan âyinine celb ü imâleye çalışarak usul-i millîye ve kavâ'id-i mezhebiyelerini ihlâl etmekde oldukları millet-i merkûme rüesâ ve rehâbîni taraflarından bu defa şikâyet ve inhâ ve bunların orada ikametleri mahzurdan sâlim olmayacağı beyânıyla o makûle papasların def' u teb'îdi hususu istirhâm ve istid'â kılınmış olduğundan husus-ı mezkûr makam-ı vâlâ-yı Nezâret-i Celîle-i Hariciye'den bâ-müzekkire Dersââdet'de mukim devlet-i müşârunileyhâ maslahatgüzârı tarafına bildirilip ol bâbda takdim olunan takrîr meâlinde maslahatgüzâr-ı mûmâileyh merkûm papaslara tenbihât isrâ ederek ba'd-ezîn bunların haklarında şikâyet-i cedîde vuku bulmayacağı ifade ve izbâr kılınmış ise de vâki olan inhâ ve iştikâyâ nazaran merkûm papasların bu misillü harekât-ı nâ-marziyeye ibtidârdan hâlî olmayacakları anlaşılmış ve bunların işbu meslekleri usul-i Devlet-i Aliyye'ye muzır ve mugayir görünmüş olmakla bunların ol vechile harekâta ibtidârları sahîh olduğu hâlde mevsûf oldukları meser-i kârdânî ve reviyet-i müşirîleri üzere o makûle papasların suret-i hakîmâne ile ol taraftan sızıldısızca def' u teb'îdleriyle idlâlât-ı vâkı'anın men'i esbâbının istihsâli hususuna himmet buyurmaları siyâkında kâime.

**

Amerikalı iki nefer papaslar akdemce Erzurum'a gidip Ermeni milleti mahallâtından bir yerde temekkün ve ikamet ile millet-i merkûmeden iki nefer şahıs vasıtasıyla milletin bazılarını Protestan âyinine celb ve imâleye ça-

lışarak usul-i milliye ve kavâ'id-i mezhebiyelerini ihlâl sadedinde olduklarını rüesâ-yı millet ve rehâbîn-i memleket bi'l-istihbâr cühelâ-yı millete nush u pend ile merkûmânın ol vechile zuhura gelen uygunsuzluklarını men'e ibtidâr etmişler ise de bundan böyle merkûmân ile milletden olan mersûmânın orada ikametleri mahzurdan sâlim olamayacağından keyfiyet rüesâ ve rehâbîn-i millet-i merkûme taraflarından Patrikhâne cânibine iş'âr ve inhâ ve bunların ol tarafdân def'i hususu istirhâm ve istid'â kılınmış olmasıyla husus-ı mezbûr makam-ı vâlâ-yı Nezâret-i Hariciye'den bâ-müzekkire Dersââdet'de mukim Amerika maslahatgüzârı tarafına bildirilip ol bâbda takdim olan takrîr meâlinde maslahatgüzâr-ı mûmâileyh papas-ı merkûmlara tenbihât-ı lâzîme isrâ ederek ba'd-ezîn bunlar haklarında şikâyet-i cedîde vuku bulmayacağı me'mûl olduğu misillü bu kere vâki olan şikâyetin sahîh olmaması dahi muhtemel idüğüne merkûmânın inhâ kılınan uygunsuzlukları keyfiyetin evvel emirde ma'rifet-i müşirîleriyle tahkik kılınması hususunu ifade ve iltimas etmiş ve suret-i iştikâya nazaran merkûmân papaslar kendi hâllerleriyle me'lûf olmayıp bu misillü harekâta ibtidârdan hâlî olmayacakları anlaşılmış ve bunların işbu meslekleri usul-i Devlet-i Aliyye'ye dahi muzır ve mugayir görünmüş olmakla merkûmân papasların ve gerek mersûmânın hâl ve hareketleri taraf-ı vâlâlarından tecessüs ve tedkik kılınarak o makûle vaz' ve meslek-i nâ-marzîleri ve merkûmânın mûcib-i şikâyet olacak bir hâlleri olduğu hâlde kendilerinin rencide olunmaksızın mazarrat-ı hâliye ve âtiyelerinin¹ indifâ'ı ve milletden olan mersûmânın dahi yanlarından tefrîk ve teb'îdi suretinin hakîmâne istihsâliyle keyfiyetin bu cânibe iş'ârı hususuna himmet buyurmaları siyâkında fî 5 L. sene [12]59 tarihiyle Erzurum müşirine emirname-i sâ-mî yazıldığı mastûrdur.

**

Bursa'da mütemekkin Ermeni milleti murahhasasıyla çend nefer koca-başları kullarının Patrikhâne-i çâkerîye mürsel Ermeniyyü'l-ibare bir kıt'a varakçeleri meâlinde nefis-i Bursa'da çend seneden beri üç nefer Amerikalı rahib ikamet ve Protestant mezhebinin ilân ve işâ'atla Ermeni milleti cühelâ-

¹ Metinde "âyiniyelerinin" şeklinde geçmektedir.

sından bazılarını sayd ve ıdlâle mübâderet eylemekde bulunmuş ve râhibûn-ı mesfûrûna ıktifâ eden cühelâyâ nush u pend olunmakda ise de ısgâdan imtînâ' eylemiş ve böyle bırakıldığı hâlde mezheb-i mezkûra ıktifâ edenler gün be-gün tekessür bulup nihayeti uygunsuzluğu mûcib olacağı karâin-i hâlden anlaşılmış ve cümlesi aciz ve mütehayyir kalarak keyfiyetin hasbe'z-zarur ifade ve ihbarına ibtidâr kılınmış ve husus-ı vâkı'a-i meşrûhanın indifâ'ı ni yazında oldukları muharrer ve mastûr bulunmuş idüğü.

Kezâlik Amerikalı iki nefer papas Erzurum cânibinde bulunarak Ermeni milletin kavâ'id-i mezhebiyesini ihlâl sadedinde olduklarını bundan akdem rüesâ-yı millet ve rehâbîn-i memleket Patrikhâne-i çâkerîye iş'âr ve inhâ ve merkûmânın orada ikametleri mahzurdan sâlim olmayacağı ifade ve imâ kılındığına mebnî ol bâbda iktizâ-yı tesviyesine himmet buyurulmalarını şâmil fi 5 L. sene [12]59 tarihinde hâlâ Erzurum müşiri devletli paşa hazretlerine hitaben bir kıt'a emirnâme-i sâmi-i hazret-i Sadâret-penâhî ısdâr ve tisyâr buyurulmuş ise de merkûmân el-hâletü hâzihî cânib-i mezkûrda ikamet etmekde olduklarından vukuât-ı sâbika teceddüde yüz tutmuş olduğu Erzurum murahasası rahib kulları tarafından ifade ve ihbar kılınmakda idüğü.

[29 Ekim 1843]

HR. MKT, 4/18

3

ERZURUM'DAN ÇIKARILMALARI EMREDİLEN AMERİKALI İKİ PAPAZIN GÖNDERİLMELERİNİN ERTELENMESİ

Erzurum'dan uzaklaştırılmaları emredilen Amerikalı 2 papazın, mevsim kış olduğu için şimdi gönderilmeleri kendilerini sıkıntıya düşüreceğinden, tarafların birbirleriyle görüşmemeleri şartıyla gidişlerinin bahara ertelendiği ve o tarihte kendiliklerinden bölgeyi terk etmelerinin beklendiği

Hâk-i pâ-yı âlî-i vekâlet-penâhîlerine ma'rûz-ı çâker-i ubûdiyet-mefrûzlarıdır ki

Amerikalı iki nefer papaslar akdemce Erzurum'a muvâsalat ve Ermeni mahallâtında ikametle millet-i merkûmeden iki nefer şahsın vasıtalarıyla mil-

letin bazılarını Protestan âyinine celb ü imâleye çalışarak usul-i milliye ve kavâ'id-i mezhebiyelerini ihlâl sadedinde olduklarını rüesâ-yı millet ve rehâbîn-i memleket bi'l-istihbâr cühelâ-yı millete nush u pend ile uygunsuzluklarının men'ine ibtidâr etmişlerse de papas-ı merkûmân ve yanlarında bulunan mersûmânın Erzurum'da ikametleri mahzurdan sâlim olmayacağı rüesâ ve rehâbîn-i mersûmlar taraflarından Patrikhâne cânibine inhâ ve husus-ı mezbûr makam-ı vâlâ-yı Nezâret-i Hariciye'den Amerika maslahatgüzârına bâ-müzek-kire inbâ ve papas-ı merkûmâna maslahatgüzâr-ı mûmâileyh tarafından eğerçi tenbihnâme isrâ olunmuş ise de suret-i iştikâya nazaran papas-ı merkûmlar o makûle harekâta ibtidârdan hâlî olmayacakları anlaşılmış idüğünden husus-ı mezbûrun tecessüs ve tahkikiyle mûcib-i şikâyet olacak bir hâlleri olduğu hâlde kendileri rencide olunmaksızın mazarrat-ı hâliye ve âtiyelerinin indifâ'ı ve milletden yanlarında bulunan mersûmânın tefrîk ve tard u teb'îdi ve keyfiyetin arz u iş'ârı hususlarına mübâderet olunmak irâdesini şâmil râha-zîb-i ta'zîm olan emirnâme-i sâmi-i hazret-i vekâlet-penâhîleri müfâd-ı âlîsi zîver-i müdrike-i ubeydânem ve infazı lâzîme-i zimmet-i çâkerânem olup papas-ı merkûmların birisi karısıyla tarih-i arîza-i acizânemden beş ve diğeri üç buçuk sene akdemleri Dersaâdet'den gelerek meks ü karar ve Erzurum'un bazı kaza ve kurâsını dahi geşt ü güzâr ve âyin-i millet-i Ermeniyâna muhalîf bazı mertebe mesâlik-i nâ-marziyeye ibtidârları rüesâ-yı millet ve rehâbîn-i memleket taraflarından savb-ı çâkerîye dahi ihbar olunmak ve bu evzâ'ları vâkı'â usul-i Devlet-i Aliyye'ye mugayir görünmüş olduğundan ol vechile vuku bulan uygunsuzluğun men'î çaresine bakılmakda iken fermânnâme-i sâmi'leri dahi isabet-ârâ-yı vürûd etmiş ve millet-i mersûmenin yanlarında bulunup vasıta ittihâz ettikleri iki nefer şahsın birisini tercüman ve hizmetçi olarak Dersaâdet'den beraber getirmiş ve diğeri burada Muş reâyâsından aşçı tutmuş oldukları bi'l-istihbâr bu mersûmların tefrîki takdirinde âhar hizmetçileri ve tabh-ı ta'âm eder kimesneleri olmadığından rencide ve sefalet-keşide olacakları nümûdâr idüğünden ve kendilerinin dahi incidilmeyerek indifâ'ları mümkinâtdan ise de hasbe's-şitâ mevsim-i bahara kadar gidemeyeceklerinden ol suretlerin icrası vakt-i bahara ta'lîkan şimdilik millet-i mersûme ile asla ve kat'â ihtilât etmemeleri ve kenîselerine gitmemeleri ve kaza ve kurâda geşt ü güzâr etmeyerek el-hâsıl bulundukları hânedan zaruretsiz çık-

mayacak suretle kendi hâllerinde oturmaları hususlarına bilâ-rencide hüsn-i suret ve mülâyemetle karar verilmiş ve millet-i mersûmeden ferd-i vâhid dahi papas-ı merkûmların yanlarına varmamaları esbâbı istihsâl kılınmış olduğu ve mevsim-i sayf hulûlünde kendi hâhişleriyle buradan gidecekleri etvâr-ı hâliyelerinden ihsâs olunduğu inşaallahu Teâlâ muhât-ı ilm-i âlem-ârâ-yı ni'amîleri buyuruldukda ol bâbda ve her hâlde emr u fermân hazret-i men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır.

Fî 17 Muharrem sene [12]60 / [7 Şubat 1844]

Halil Kamîlî

A. MKT. MHM, 1/14

4

**AMERİKALİ PROTESTAN RAHİP MONTGOMERY'YE
ZEYTUN ERMENİLERİ TARAFINDAN YAPILAN SALDIRI**

Zeytun'da Amerikalı Protestan Rahip Montgomery ve onunla birlikte hareket eden Zeytunlu bazı Ermenilerin yine Zeytunlu Ermeniler tarafından saldırıya uğramaları olayını soruşturmak üzere kurulan komisyonun; olayın faillerini kesin olarak belirleyecek bir delile ulaşılamadığı için bu meseleden dolayı tutuklu bulunan ahalinin saliverilmesi ve olayda adı geçen şahısların da haklarında bir hüküm verilene kadar kefaletle serbest bırakılmaları, ayrıca Rahip Montgomery'nin de hükümetten habersiz faaliyette bulunarak karşı tarafı tahrik etmesinin bu olaya sebep olduğu sonucuna vardığı

*Fî 9 Muharrem sene [12]85 ve fî 19 Nisan sene [12]84
tarihiyle Haleb Vilâyeti Kaymakamlığı'ndan mevrûd tahrirâtın sureti*

Daire-i Celîle-i Hariciye'den iki yüz yedi numaralı ve 18 Şevval sene [12]83 tarihli şeref-tastîr ve tesyîr buyurulan emirnâme-i sâmi-i cenâb-ı Sadâret-penâhîleri'nde Amerika tebaasından Maraş'da mukim Montgomery nâm rahib mukaddemâ Zeytun karyesi Protestan ahalisinden bazılarının daveti üzerine iki nefer refîkiyle beraber karye-i mezkûreye muvâsalatında oranın Ermeni papasları ve bir takım adamlar üzerlerine hücum ederek kendilerini

darb ve te'lîm ve levâzımât ve eşya-yı seferiyelerini alıp beynlerinde taksim eylediklerinden bahis ve iştikâ ile keyfiyetin mahallince bi'l-etraf tahkiki için cânib-i sefâretten Haleb konsolosu tayin olunduğundan hükûmet tarafından dahi ümerâ-yı askeriyeden bir zâtın memur edilmesi sefâret-i mûmâileyhâ tarafından talep ve istid'â kılınması üzerine makam-ı âlî-i sipehdârî ile lede'l-muhabere bu havalide bulunan zâbitân ve ümerâ-yı askeriyeden malumât ve dirayetli birinin bu işe intihâb ve tayini hakkında Mirlivâ saadetli İsmail Paşa'ya hitaben tastîr olunan tahrirât-ı Seraskerî'nin gönderildiği beyân-ı âlîsiyle ber-vech-i muharrer ümerâ-yı mûmâileyhimden muktedir ve münasib bir zât intihâb ve tayin olunarak konsolos-ı mûmâileyh ile birlikde tahkikât ve tedkikât-ı lâzîmenin muhikkâne ve bî-tarafâne ve müttehidâne hüsn-i icrasıyla hakikat-i hâlin zâhire ihrac etdirilip izahen arz u iş'ârı fermân ve muahharan 11 Receb sene [12]84 tarihiyle şeref-vürûd eden emirnâme-i telgraî-i cenâb-ı vekâlet-penâhîlerinde yine sefâret-i mûmâileyhâ tarafından Haleb konsolosunun yerine Tarsus'da mukim Amerika konsolos vekili tayin olunduğundan onun memuriyetinin tanınması emr u izbâr buyurulmuş olmasıyla mûceb-i âlîsınca zikrolunan tahrirât-ı cenâb-ı Seraskerî paşa-yı mûmâileyhe tisyâr ve keyfiyet evvel ve âhir gerek mûmâileyhe ve gerek Maraş Mutasarrıflığı'na iş'âr kılınmışdı. Paşa-yı mûmâileyhle müştereken mutasarrıflık-ı mezkûrdan bu kere sekiz yüz on bir numaralı ve 25 Zilkade sene [12]84 tarihli vürûd eden tahrirâtda husus-ı mezkûr için zâbitân-ı askeriye ve memurîn-i mülkiyeden mürekkeb teşkil olunan komisyon-ı mahsusda konsolos-ı mûmâileyh hâzır olduğu hâlde lâzım gelenler celb olunarak kemâl-i dikkat ile tahkikât-ı lâzîme icra ve [i]kmâl olunup ol bâbda konsolos-ı mûmâileyhin tasdiki altında olarak tanzim olunan istintâknâme ve karar-ı maddeye dair komisyon-ı mezkûrda ayrıca yapılan mazbata ile buna dair konsolos-ı mûmâileyhin mümzâ takrîrinin sureti ırsâl kılındığı ve konsolos-ı mûmâileyh ikmâl-i memuriyet ederek avdet eylediği iş'âr olunmuş ve tahrirât-ı mezkûre takımıyla leffen takdim-i huzur-ı dakâyık-neşûr-ı hazret-i vekâlet-penâhîleri kılınmış olmakla ve meâlîne nazaran icra-yı icabı fermân-ı sâmi-i cenâb-ı hidiv-i a'zamîlerine vâbeste bulunmakla her hâlde emr u fermân.

**

Hulâsa

Amerika tebaasından Maraş'da mukim Montgomery nâm rahib ile iki nefer refiki hakkında Zeytun karyesi ahalisinden bazı eşhâsın vuku bulan muamelesinden dolayı mahallinde zâbitân-ı askeriye ve mülkiyeden terhib ve teşkil edilmiş olan komisyonda sefâretten tayin kılınan Tarsus konsolosu hâzır olduğu hâlde icra kılınmış olan tahkikât ve tedkikâtı mutazammın evrakın hulâsası fi'l-hakika rahib-i mûmâileyh ile refikleri hakkında bir takım sebûk-mağzân ahali tarafından muamele-i tahkiriye vuku bulmuş ise de fâilleri cemm-i gafîr olarak içlerinden ön ayak olanları meydana çıkarılamayıp fakat birkaç kişinin yalnız cemiyet içinde bulundukları tahakkuk etmiş ise de bunlar hakkında dahi medâr-ı hükm bir ser-rişte alınamamış olduğundan bunların kefalete rabtla tahliye-i sebîlleri ve diğer taht-ı tevkifde bulunan ahalinin dahi salıverilmeleri istîzânından ve rahib-i mûmâileyhin hakkında olunan muamele yalnız tahkirden ibaret olup buna dahi kendisinin oralar ahalisinin hâl-i taassub ve huşûniyetleri[ni] düşünmeksizin ve cânib-i hükûmete müracaat etmeksizin hod be-hod gidip ahalinin efkârına karşı Protestan mezhebinin neşrine çalışması sebebiyet vermiş idüğü beyânından ibaretdir.

**

Fî 23 Zilkade sene [12]84 ve fî 5 Mart sene [12]84

Maraş'da mukim Amerikalı Montgomery'nin Zeytun ahalisinden görmüş olduğunu iddia eylediği muamele-i tahkiriye dolay vâki olan iştikâya mebnî şeref-sâdır olan emirnâme-i sâmi-i hazret-i vekâlet-penâhî ahkâm-ı celîlesince teşkil buyurulan komisyon-ı bendegânemizde bu hususa memur bulunan Amerika Devlet-i fahîmesinin Tarsus viskonsolosu dahi hâzır bulunduğu hâlde evvel emirde suret-i iddia mûmâileyh Montgomery ile ol vakit refiki bulunan tebaa-i Devlet-i Aliyye'den Kilisli Avadis ve Maraşlı Haçaturan Haçer'den istifsâr-ı keyfiyet olundukda bundan iki sene mukaddem Zeytun'da bulunan ve tebaa-i Devlet-i Aliyye'den olan on-on beş nüfus Protestan milleti tarafından davet olunmalarıyla kendileri buradan Zeytun'a azîmet ve oradan kasabanın haricinde yarım saat mesafe mahalde vâki Tekke tabir olunan Ermeni manastırının civarında kâin Protestan milletinden Kurade Agop

nâm kimesnenin hânesine vardıklarını ve o sırada müdürün Zeytun'da bulunmamış olduğunu haber alarak orada rahat etmek üzere iken hânesi kasaba derûnunda bulunup asıl mektub yazarak davet etmiş olan millet-i merkûmeden Salata oğlu Agop nâm kimesne saat on sularında yanlarına gelerek Zeytun ahalisinin derkâr olan taassub-ı mezhebiye ve ahvâl-i vahşiyeleri iktizâsı olarak kendi haklarında bir sû-i muamele istişaresinde bulunduklarını mesmû'ât üzerine kendilere beyân ve tefhîm eylemesine mebnî ol vakit hayvanlarına râkiben taraf-ı hükûmete gitmek üzere iken kasaba civarında Topaktaş nâm mahalle vardıklarında bir takım adamlar önlerine çıkarak evvel emirde mihmandarları bulunan merkûm Kurade Agop'u taş ve değnek² gibi şeyler ile darb ile kaçırmış olduklarını ve muahharan kalabalık ziyadelenib bunlar kendileri atdan indirilerek birçok hakaret ve işkence eylediklerinden ve eser-i cerh dahi zuhur edip bu hâlde iken mûmâileyh Montgomery'yi Katolik milletinden Şeytançekici oğlu Asvador'un cumhur içinden alarak hayvanına bindirip mezkûr manastıra götürerek oradan dahi kendi hânesine götürmüş ve merkûm Avadis dahi Ermeni milletinden Baziko oğlu Simon ve merkûm Kurade Agop'u dahi amcası oğlu Oseb cumhur elinden kurtararak hânelerine götürmüş olduklarını müdde'î-i mûmâileyhimâ ifade ve beyân etmiş ve merkûmân Kurade Agop'la Salata oğlu Agop'un tutulan istintâklarında dahil-i cumhur bulunarak derece-i muameleleri irâe ve beyân olunan malum ve mazbûtu'l-esâmî ahali-i merkûme celb ve yegân yegân istintâk olunarak tedkikât ve tahkikât-ı mukteziye adl ü hakkâniyete tevîkan bi'l-icra ber-beyân-ı bâlâ Topaktaş nâm mahalde müdde'î-i mûmâileyhimâyâ tesadüf edip merasim-i riâyeti ifa ederek hânesine gitmek üzere iken bir takım çocuk ve çoluk ve adamların mûmâileyhimâ üzerlerine hücum³ edip hayvanlarından aşağı indirerek taşlamak ve sair gûnâ hakaret etmekde olduklarını görmesiyle orada kendisi ahali-i cumhuru tevbîh ederek mûmâileyh Montgomery'yi bunların elinden alıp atına bindirip mezkûr manastıra doğru savıp ve kendisi dahi arkadan vararak mûmâileyhi manastırda bulup oradan dahi kaldırıp hânesine götürmüş olduğunu merkûm Şeytançekici oğlu Asvador ifade ve merkûmân Baziko oğlu Simon ve Oseb dahi ol gün mesâlih-i zâtiyeleriyle mahall-i âharda bulunarak akşam-

² Metinde "dânek" şeklinde geçmektedir.

³ Metinde "cumhur" şeklinde geçmektedir.

dan sonra hânelerine gelip mûmâileyh Avadis ve merkûm Kurade Agop'u hânelerinde bulup vâki olan iltimas ve ibrâmları üzerine ol gece Zeytun'dan çıkararak savmış olduklarını, değil kendileri cumhur içinden almak kaziyyeden kat'â malumâtları bulunmamış olduğu merkûmân Simon ve Oseb kat'iyen beyân ve dahil-i cumhur bulunarak derece-i harekâtları beyân olunan mevâdd-ı mebhûseyi külliyyen suret-i inkârda bulunarak bunların içlerinde bulunmadıklarından başka vuku'u beyân olunan hücum esnasında mesâlih ve ticaret-i zâtîyeleriyle her birerleri mahâll-i malumede bulunarak hîn-i avdetlerinde müdde'î-i mûmâileyhin Zeytun'a gelmiş; kabul edilmeyerek bir takım çoluk ve çocuk ve nisvân taraflarından taşlanılmış [ve] kovalanmış [olduğunu] işitmiş⁴ ve esas-ı madde ne merkezde bulunmuş ve keyfiyet kimler tarafından vuku'a getirilmiş olduğuna kat'â malumâtları olmadığını yegân yegân takrîr ü beyân edip fakat merkûm Kurade Agop'un istintâkında kendisi dahil-i cumhur olup ve onları teşvik ederek urdurup ve muahharan cumhurun elinden kendisin kurtaran Mıhçı'nın oğlu Kukur nâm kimse olduğunu ve yanında bulunan Serkavan nâm-ı diğer Dralko Baba denilen papasın dahi değnek ile kafasına urarak cerh etmiş olduğunu merkûm Kurade Agop'un beyân etmiş olduğu misillü mûmâileyh Avadis dahi ber-minvâl-i bâlâ merkûm Simon'un hânesinde bulunduğu hâlde merkûm papasın bir takım adamlar ile yanına gelerek envâ'-ı hakaretle oradan dahi çıkarıp def' [u] tard⁵ etmiş olduğu sebkât eden beyân üzerine olunan muvâcehelerinde merkûm papas keyfiyeti külliyyen inkâr ederek takrîr-i sâbıkası vechile o günlerde iki saat mesafede bulunan ziraati üzerinde bulunarak değil merkûm Kurade Agop'a urmak, manastırda dahi bulunmamış ve böyle bir hâdisenin vuku'unu dahi işitmemiş olduğunu beyân etmiş ise de merkûm Mıhçı'nın oğlu Kukur keyfiyetden kat'â malumâtı bulunmadığını söylemiş olduğu hâlde inde'l-muvâcehe merkûmun Kurade Agop'un hakkında beyân eylediği "Urun!.." deme keyfiyetini inkâr ederek fakat o sırada papas-ı merkûmun orada dahil-i cumhur olarak merkûm Kurade Agop'a urmak üzere yedinde bulunan değneği kaldırmış olduğunu gördüğü ve sahîhan cumhurdan merkûm Kurade Agop'u kurtarmış bulunduğu merkûm Kukur muahharan tasdik eylediği misillü ber-beyân-ı bâlâ mûmâ-

⁴ Metinde "kovalamış ve işitmiş" şeklinde geçmektedir.

⁵ Metinde "tart" şeklinde geçmektedir.

ileyh Montgomery'yi cumhur elinden alarak mezkûr manastıra savıp kendisi dahi arkadan manastıra vardığında merkûm papasın mûmâileyh Montgomery yanında mevcut bulunduğunu görmüş olduğu merkûm Şeytançekici oğlu Asvador dahi bi'l-muvâcehe beyân etmiş ve şu hâlde siyâk-ı istintâk ve revîş-i hâle nazaran merkûm Salata oğlu Agop'un mûmâileyh Montgomery'yi bizzat kendisi davet edip ve mûmâileyhin vardığında kendisi kasaba derûnunda bulunarak ahali-i merkûme miyânında mûmâileyh aleyhinde sû-i muamele istişare olunduğunu defaâtle işitmiş olarak hükûmet-i mahalliyeye haber vermeksizin doğruca mûmâileyhin yanına gidip mesmû'âtını beyân ve "Hükûmete gidin!.." diyerek onları öyle bir akvâm-ı vahşiye içine sevk ederek kendisinin dahi tarîk-ı âharla savuşup mahall-i mezkûrda vuku bulan cumhura nâzır bulunması ve cumhur-ı mezkûrun bir takım kalabalıktan ibaret olup dahil-i cumhur bulunanlardan bazıları kimler olduğu tayin ve teşhis kılınmak bahsine gelince; adem-i malumât beyân etmesi musanna' olarak bu keyfiyete mûcib-i sebebiyet olduğu me'mûl-i kaviyyeden olması ve merkûm Mihçî'nin oğlu Kukur dahi ba'de'l-inkâr keyfiyete malumât göstermiş olması ve merkûm Şeytançekici oğlu Asvador'un dahi evvel ve âhir cumhurun zuhuruna vâkıf olduğu hâlde dahil-i cumhur bulunan eşhâsdan bir ferd tayin ve teşhis etmemesi kendi üzerine atfolunacak keyfiyetden kurtulmak efkârı olduğu anlaşılacakda bulunması ve merkûm papasın dahi bir gûnâ ikrarı yok ise de merkûmân Kukur ve Asvador taraflarından ol zaman huzurunun beyân edilmesi ve şu hâlde derece-i hükme medâr olacak bir şahıs üzerine edille-i kaviyye görülemeyip fakat sâlifü'l-beyân Dralko Baba ve Mihçî'nin oğlu Kukur ve Salata oğlu Agop ve Şeytançekici oğlu Asvador haklarında olunan tahkiyeye nazaran şeref-ta'alluk buyurulacak irâde-i aliyyeye değin merkûmûnun taht-ı kefaletle alınmak ve diğer taht-ı⁶ tevkifde bulunan ahali-i sairenin dahi mahallerine iadelerine ruhsat kılınmak ve şu işe mûmâileyh Montgomery'nin öyle bir hükûmet [tarafından] karşılaşmamış olan mahalle ve öteden beri vahşiyetleri meydanda olan ahalinin içine bir tarafa malumât vermeksizin hod be-hod gidip rekz-i hıyâm ede[re]k merkûmların âyinine karşı lakırdı etmiş olmaları şu keyfiyete sebebiyet vermiş gibi göstermiş ve şu maddeye pek de sıhhat

---

⁶ Metinde "bahse" şeklinde geçmektedir.

nazarıyla bakılamadığı tarafeynin mezhebce birbirlerine mugâyereti ve bu cihetle tarafeynde bittab‘ eser-i bürûdet meydana olduğundan artık bu bâbda her ne denilmek lâzım gelir ise ber-mûceb-i istintâk icra-yı icabı re‘y-i âlî-i hidivîlerine menût bulunarak ol vechile tutulan istintâknâme-i mükemmele ve mûmâileyh konsolos bey tarafından karar-ı mezkûra dair takdim kılınan mûmzâ tezkire-i resmiye suret-i muhrecesi leffen takdim-i pîşgâh-i âlî-i cenâb-ı âsafâneleri kılınmış olmağın ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Dördüncü Ordu-yı Hümâyûnu Birinci Sûrat Talî‘a Taburu Binbaşısı	Beşinci Ordu-yı Hümâyûnu Altıncı Redîf Alayı Üçüncü Taburu Binbaşısı	Dördüncü Ordu-yı Hümâyûnu Birinci Sûrat Talî‘a Taburu Yüzbaşısı
Reis-i Mahkeme-i Ticaret-i Livâ-i Maraş	Kâtib-i Evvel-i Meclis-i Temyiz-i Hukuk-ı Livâ-i Maraş	

**

Fî 13 Âzâr-ı Garbî sene [18]68 tarihiyle

Tarsus Amerika konsolosu tarafından Maraş

Mutasarrıflığı'yla Fırka-i Islâhiye Kumandanlığı'na mevrûd takrîrin sureti

Amerika Devlet-i fahîmesi tebaasından Mister Montgomery'nin Zeytun ahalisinden görmüş olduğu tahkir ile darb ve cerhden dolayı memuriyet-i muhibbânem hasebiyle taraf-ı âlî-i kumandanî ve Hükûmet-i Seniyye ma‘rifetiyle tayin ve tahsis olunan komisyon-ı mahsusda mûmâileyh Mister Montgomery ile Zeytun ahalilerinden icab edenlerin istintâkları bi'l-icra verdikleri sual ve cevapları zîri cümlemiz tarafından imza olunmuş ve bu hâlde icra-yı istintâk ikmâl ve ifa kılınmış olmasıyla bunun meâline nazaran bu bâbda verilecek hüküm sefâret ile Bâbîâlî'nin re‘y-i âlîsine muhavvel bulunmuş olduğundan mezkûr istintâkın bir kopyasının taraf-ı âlînizlerden memhûr olarak savb-ı muhibbâneme i‘tâsıyla asıl memhûr istintâknâmenin Bâbîâlî cânib-i sâmişine irsâl ve takdimi ve bundan dolayı burada tevkifte bulunan Zeytun-

luların salıverilmesi hükûmetin bileceği beyânı istilâm-ı⁷ şerif-i tab‘-ı vâlâlarına vesile ittihâz olundu, efendim.

Tarsus Amerika Viskonsolosu
Muvakkaten müsaade

**

*Fî 5 Safer sene [1]285 ve fî 15 Mayıs sene [12]84
tarihinde Haleb Vilâyeti'ne yazılan telgrafnâmenin sûretidir.*

Amerikalı Montgo[mery] nâm rahip ile refîklerini tahkir eden Zeytun karyeli bazı eşhâs hakkında fî 9 Muharrem sene [1]285 tarihli vârid olan tahrirât melfûfâtıyla beraber mütâlâa olundu. Bu maddeden dolayı mahbus bulunanlar var ise kefilleri alınarak salıverilmesiyle beraber bir daha bu misillü hareketde bulundukları halde şedîden te'dîb olunacaklarının kendilerine ve ahali-i saireye ilân ve tefhîm olunması lâzım gelir.

[28 Mayıs 1868]

HR. SYS, 51/29

5

**AMERİKALI MİSYONER BALDWIN'İN MANİSA'DA
KENDİSİNE SALDIRAN ERMENİLERİN YENİDEN
YARGILANMALARINI İSTEMESİ**

Manisa'da ikamet ederek telkinleriyle bazı Ermenileri Protestan mezhebine geçiren ve Manisa Ermenileri'nin saldırısına uğrayan Amerikalı misyoner Baldwin'in, suçluların davalarının vilâyet meclisinde yeniden görülmesi talebinin, suçun cinsi livâ meclisinin yetki alanına girdiği ve bu konudaki dava daha önce livâ meclisinde görülüp suçlular cezalarını çektiğinden uygun bulunmadığı

Numara: 103

Makam-ı Celîl-i Sadâret-i Uzmâ'ya

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Protestan misyonerlerinden ve Amerika tebaasından olup bir müddet-den beri Manisa'da ikamet etmekte bulunan Mösyö Baldwin ile bunun Pro-

⁷ Metinde "isti'lâm" şeklinde geçmektedir.

testan mezhebine celb edebildiği bazı yerli Ermeniler haklarında Manisa Ermeni milleti tarafından muamelât-ı tahkiriye ve tecavüziye vuku'a getirilmiş idüğünden bunların merkez-i vilâyete celbiyle icra-yı te'dîbleri hakkında mûmâileyh Baldwin tarafından vâki olan istid'â ve konsolos tarafından verilen takrîr üzerine ne vechile tedâbîr ve muamelât-ı nizâmiyeye teşebbüs kılındığının tafsîlâtına dair evrakının leffiyle mukaddemâ takdim kılınmış olan arîzaya cevaben 27 Şaban sene [12]88 tarihi ve seksen üç numarasıyla Daire-i Celîle-i Hariciye'den şeref-tastîr ve tesyîr buyurulan emirnâme-i sâmi-i cenâb-ı vekâlet-penâhîlerinde hükûmet ile olan muamelât ve münasebâtında meslek-i mu'tedilâne ittihâzıyla bu işin dahi bir suret-i hasenede tesviyesi sureti leffen tisyâr buyurulan talimât kılıklı varaka ile sefârethânesi cânibinden kendisine te'kîd ve tenbih kılındığı cihetle konsolos-ı mûmâileyhin ta'dîl-i meslek etmiş olacağından onunla bi'l-muhabere maslahatın daire-i muslihânedede netice-i matlûbe ve muhikkaya îsâli ve konsolos-ı mûmâileyhin usul ve nizâmına muvâfık müsted'âyât-ı vâkı'asınca mazhar-ı teshîlât-ı lâzıme edilmesi emr u iş'âr buyurulmuş ve bu bâbda iktizâ eden vesâyâ Saruhan Mutasarrıflığı'na iş'âr kılınmıştır. Mezkûr suret-i müterceme meâline nazaran konsolos-ı mûmâileyhin bu bâbda olan iddiası davanın merkez-i vilâyete istînâfı hakkında mûmâileyh Mösyö Baldwin iddia-yı vâkı'ı üzerine vermiş olduğu takrîrinin tervîc edilmeyerek güya konsülatosunun nüfuzu sekte-dâr edilmiş idüğünden ibaret olup halbuki konsolos-ı mûmâileyhin işbu iddiasının tervîcine Divan-ı Temyiz-i Vilâyet'den ifade olunduğu vechile Mehâkim Nizâmnâmesi'nin on ikinci bendinde elviyede bulunacak meclis-i temyizlerin üç aydan ziyade hapsi ve beş yüz kuruşdan ziyade ceza-yı nakdî ahz edilmesini ve nefy-i muvakkat ve kanunen memuriyetden tard cezalarını mûcib olan cünha davalarını istînâfen rü'yet edip ancak nizâmnâme-i mezkûrun sekizinci maddesi mücebince kabahat nev'inden olup muamele-i tekdiriye-i istilzâm eden yani yirmi dört saatden bir haftaya kadar hapsi ve nihayet yüz kuruşa kadar mücâzât-ı nakdiye-i mûcib olan ef'âl ve harekâta mütedâir davaları kaza de'âvî meclisleri bile bidâyeten ve kat'iyen rü'yet edebileceklerinin mu-sarrah bulunması mâni olduğu ve müdde'â aleyhemin Manisa'da sekizer gün hapsolunmaları hususuna Meclis-i Temyiz-i Livâca karar verilerek icabı icra kılınmış idüğü ve işin şimdiki hâlde yatışmış gibi görünmekde bulunduğu

cihetle bu davanın ba‘demâ istînâf veyahud âhar suretle rü‘yetine ne nizâm ve ne de maslahat mütehammil görülmemiş olduğunun ve irâde-i sâmiye-i cenâb-ı vekâlet-penâhîleri vechile konsolos-ı mûmâileyhin kemâ-kân mazhar-ı teshîlât edileceğinin arz u beyâ[nı]na cür’et kılınmış olmağın ol bâbda ve kâ-tıbe-i ahvâlde emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 18 Şevval sene [1]288 ve fî 18 Kânûn-ı Evvel sene [1]287 / [30 Aralık 1871]

Es-Seyyid Ahmed Hamdi

HR. SYS, 81/59

6

**TÂBİİYET DEĞİŞTİRENLERİN HAKLARI VE SUÇLULARIN
İADESİ KONULARINDA OSMANLI DEVLETİ İLE AMERİKA
ARASINDA İMZALANACAK MUKAVELENÂMELER**

Osmanlı Devleti ile Amerika arasında tâbiyet değıştirenlerin hak ve imtiyazlarının tayini ve suçluların iadesi konularında imzalanması kararlaştırılan mukavelenâmeler ile Padişah tarafından Osmanlı Hariciye nâzırına bu belgeleri imzalama yetkisi verdiğine dair irade-i seniyye

Atûfetli efendim hazretleri

Saltanat-ı Seniyye ile Hükûmât-ı Müctemi‘a-i Amerika Cumhuru bey-ninde yekdiğeri memâlikinde tebdil-i tâbiyet edecek olanların hukuk ve im-tiyâzını tayin etmek ve bazı cinayât ile müttehem ve mahkum olup da pen-çe-i kanundan firar edenleri mukabeleten iade ve teslim eylemek üzere akdi kararlaştırılan mukâvelenâmenin tercümeleri leffen arz olundu. Bunların hâ-vî olduğu ahkâm kuyûd-ı lâzıme ve şerâit-i mukteziyeyi câmi‘ olup usul ve emsaline dahi muvâfık ve muamelât-ı tarafeyni müşkilât ve su‘ûbâtıdan kurtararak taht-ı intizam ve zâbıtaya alacağı cihetle karar-ı mezkûrun husûlü mu-vaffakiyât-ı seniyye ve muhasse-nât-ı asriye-i cenâb-ı cihanbânîye lâhika-i cemîle addine şâyân ve lâ-yık görünmüş ve ecnebiler tarafından tasarruf-ı em-lâke dair mukaddemâ düvel-i mütehâbbe süferâsından bazılarıyla imza edi-len ve bu kere Amerika Sefâreti cânibinden dahi tanzimi arzu olunan mazba-tanın bu sırada imza edilmesi yani Memâlik-i Şahane’de istimlâk hakkına

Amerikalıların dahi nâil olması ve tebdil-i tâbiyyete mütedâir mezkûr mukâveleye bir sureti melfûf olan fıkranın derc ve ilâve kılınması Hariciye Nezâret-i Celîlesi'yle sefâret-i mûmâileyhâ beyinde kararlaştırılmış olmağın zikrolunan mukâvelenâmeler ile mezbûr mazbatanın ve fıkra-i merkûmenin imza ve teâtisi zımnında devletli nâzır paşa hazretlerine ruhsat i'tâsı hakkında her ne vechile emr u fermân-ı isabet-beyân-ı hazret-i Şehinşâhî şeref-pîrâ-yı sünûh ve sudûr buyurulur ise mantûk-ı âlîsi infaz edileceği ifadesiyle tezki-re-i senâverî terkîm kılındı, efendim.

Fî 4 C. sene [1]291

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Râha-ârâ-yı ta'zîm olan işbu tezkire-i sâmiye-i vekâlet-penâhîleriyle melfûf tercümeler meşmûl-i nigâh-ı dakâyık-penâh-ı hazret-i Cihandârî buyurulmuş ve hususât-ı ma'rûzanın icra-yı muktezayâtı zımnında nâzır-ı müşârûnileyhe ruhsat i'tâsı isabet-efzâ-yı sünûh ve sudûr buyurulan emr u fermân-ı ilhâm-efşân-ı cenâb-ı tâcdârî hükm-i celîlinden olarak mezkûr tercümeler yine savb-ı sâmi-i âsafânelerine iade kılınmış olmakla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 5 C. sene [12]91

**

Bâb-ı Âlî
Nezâret-i Celîle-i Hariciye
Tercüme Odası
Aded

Saltanat-ı Seniyye ile Hükûmât-ı Müctemi'a-i Amerika beyinde tarafeyn tebaasından tebdil-i tâbiyyet edecek kesân hakkında bir mukâvelenâme akd olunmuş olduğundan işbu mukâvelenâme mücebince şurası mukarrerdir ki, an-asl tebaa-i Devlet-i Aliyye'den olup da mukâvelenâme-i mezkûr üzerine Amerika tebaiyetine dehâlet edecek olanlar bu sıfatda bulundukça an-asl Amerika tebaası misillü Memâlik-i Mahrûse-i Şahane'de tasarruf-ı emlâk hakından müstefîd olacaklardır.

**

Düvel-i mütehâbbe süferâstıyla imza olunacak mazbatanın suretidir.

Kanunen ecnebilere tasarruf-ı emlâk hakkı verilmesi emlâke mutasarrıf olacak ecnebilere gerek zâtlarının ve gerek emvâl ve eşyalarının muâhedât ile mer'î olup bundan böyle dahi bâki ve müstekar olacağı derkâr olan muafiyâtına asla hâlel vermeyeceğinden ve ecnebilere bu vechile tasarruf-ı emlâk hakkını haiz olmaları Memâlik-i Şahane'ye daha külliyyetle gelip temekkün etmelerini müstelzim olacağından Devlet-i Aliyye bu madde hakkında olan kanunun mevki'-i icraya vaz'ının bazı mahallerde dâ'î olabileceğini evvelce teferriis etdiği müşkilâtı dâfi' olmak üzere suver-i âtiye-i tanzimiyenin ittihâzını vazifesinden addeylemiştir.

Memâlik-i Devlet-i Aliyye'de mütemekkin olanların meskeni dahl ü taarruzdan berî olup sahibinin rızası olmaksızın veyahud hükûmetden sâdır olmuş emir üzerine ruhsat-ı lâzıme haiz bir zâbit veyahud memur bulunmaksızın derûnuna kimse giremeyeceği misillü tebaa-i ecnebiyenin dahi meskeni hasbe'l-muâhede ol vechile dahl ü taarruzdan berî olup tebaa-i ecnebiyeden olan hâne sahibinin mensub olduğu konsolos veya adamları bulunmadıkça zâbita memurlarının derûnuna duhûlü caiz olamayacaktır.

Meskenden murad ikamet olunan hâne ve müstemilâtı yani matbah ve ahır ve emsaliyle avlu ve bahçe ve sair etrafı çevrilmiş ve hâneye muttasıl olan mahaller olup bunların harici meskenden ma'dûd değildir. Konsolos bulunduğu mahalden dokuz saatden eksik mesafede kâin mahallerde memurîn-i zâbita ber-vech-i bâlâ konsolos hâzır olmadıkça bir ecnebinin hânesine duhûl edemeyecekleri gibi konsolos dahi hükûmet-i mahalliyeye bilâ-te'eh-hur icra-yı muâvenet etmeğe mecbur olup şöyle ki kendisine haber verildiği andan bizzat kendisinin veyahud vekilinin hareket edeceği ana kadar altı saatden ziyade vakit mürûr etmeyecek ve'l-hâsıl hükûmetin muamelât-ı lâzimesi bir vakit yirmi dört saatden ziyade tatil olunamayacaktır. Konsolos ikametgâhından dokuz saat veyahud dokuz saatden ziyade bu'dü olan mahallerde ihtiyac-ı mübrem hâlinde ve katl ve katline kasdı ve harîk ve bir meskûn hânede elde silah ile ya kapı ve sair şeyi kırarak veya geceleyin sirkat ve müsellahan isyan ve kalb meskûkât imali cinayetin taharrî ve isbatı için hükûmet-i mahalliyenin talebi üzerine kurâ ihtiyar meclislerinin üç nefer azâsıyla

beraber zâbıta memurlarının konsolos veya adamları bulunmaksızın ecnebi hânesine girmeleri mücâz olabilecektir ve bu cinayet sahibi gerek ecnebi tebaasından ve gerek tebaa-i Devlet-i Aliyye'den olsun ve ecnebi hânesinin gerek derûn ve gerek haricinde vuku bulsun ve sair her kangı mahalde olur ise olsun memurîn-i zâbıta ol vechile hareket edebileceklerdir. İşbu kuyûd bâlâda tarif olunduğu vechile mesken itibar olunan mahallere mahsus olup onların haricinde umûr-ı zâbıta bilâ-kayd cereyân edip fakat bir mücrim tevkif olunduğu ve bu dahi tebaa-i ecnebiyeden bulunduğu hâlde zâtına aid olan imtiyâzâtının hükümüne riâyet olunacaktır. Ber-vech-i bâlâ tayin olunan hâlât-ı istisnâiyede icra-yı taharriyât eden memur veya zâbit ve beraber bulunacak ihtiyar meclisi azâları taharriyât-ı vâkı'alarının memhûr jurnalini tanzim ile derhal tâbi oldukları hükûmete takdim etmeğe mecbur olacak ve bu hükûmet dahi mezkûr jurnali meskenine girilen ecnebinin derhal en yakın mahalde bulunan konsolos memuruna irsâl eyleyecektir. Bâlâda beyân olunan ahvâl vuku'unda memurîn-i zâbıta tarafından ne suretle hareket olunacağı ileride neşr u ilân olunacak nizâmnâme-i mahsusunda tayin olunacaktır. Memâlik-i Şahane'nin vilâyet usul-i mehâkimi cârî olan kıt'alarında konsolos ikametgâhından dokuz saat ziyade mesafede bulunan mahallerde mehâkim-i sulhiye derecesinde bulunan kurâ ihtiyar meclisleriyle kaza de'âvî meclislerinde tebaa-i ecnebiyeye müte'allik olup re'sûlmâli bin kuruşdan ziyade olmayan de'âvînin ve beş yüz kuruş ceza-yı nakdîden ziyade mücâzâtı müstelzim olmayan cünha ve kabahatin konsolos veya a[da]mları bulunmaksızın rü'yeti caiz olup şu kadar ki ecânibe aid olarak bâlâda tayin olunan derece ve suretde rü'yet olunan de'âvînin konsolos veya vekili bulunan sancak de'âvî meclisine istînâf olunmak hakkı mukarrerdir. Bu suretle istînâf olunan de'âvîde konsolos veya adamlarının bulunması iktizâ eder. İstînâf vuku'u evvelce lâhık olan hükmün ta'lîk-ı icrasını istilzâm eyleyecektir. Her hâlde konsolos veyahud adamları bulunmaksızın kuyûd-ı meşrûha tahtında lâhık olan hükümlerin icra-yı cebrîsi caiz olamayacaktır.

Mevâdd-ı meşrûhanın mevki'-i icraya konulması takdirinde ashâb-ı davanın ifa edecekleri usul-i muhakemeyi mutazammın cânib-i Devlet-i Aliyye'den bir kıt'a nizâmnâme-i mahsus neşr u ilân olunacaktır.

Kurâ ihtiyar meclisleriyle kaza de'âvî meclisleri için vilâyet nizâmâtınca tayin olunan salâhiyet derecesini tecavüz etmeyen bir davanın konsolos hâzır olmaksızın işbu mecâlisde rü'yetine yine istînâf hakkı bâki olmak ve hîn-i istînâfda konsolos veya vekili bulunmak şartıyla tebaa-i ecnebiyenin her kangı mahalde olur ise olsun muvâfakat eylemelerine kendileri me'zûn olacaklardır. Bir ecnebi, davasının ber-vech-i meşrûh konsolos bulunmaksızın rü'yetine muvâfakati kable'l-mürâfa'a tahrîren beyân eylemek lâzım gelecektir. Kuyûd-ı mezkûrenin emlâk meselesine müte'allik de'âvîye şümûlü olmayıp onlar emlâke mahsus kanunun tayin ettiği şerâit mûcebince rü'yet ve muhakeme olunacaktır.

Gerek tebaa-i Devlet-i Aliyye'nin ve gerek tebaa-i ecnebiyenin mehâkim-i Devlet-i Aliyye'de ne türlü davaları olur ise olsun hîn-i muhakemede tebriye-i zimmet hakkına nâil olacakları misillü mürâfa'aları dahi alenen cereyân edecektir.

Mârru'z-zikr suver-i tesviyenin ahkâmı uhûd-ı kadime yeniden rü'yet olununcaya değin mer'ıyyü'l-icra kalacağından Devlet-i Aliyye ileride meseleyi müttefikân kararlaştırmak üzere müzâkere-i maslahat etmekliğe düvel-i mütehâbbeyi davet etmek salâhiyetini muhafaza eder.

Tarih-i kayd: Fî 9 Ca. sene [12]84

Mukabele olunmuştur.

**

Bâb-ı Âlî
Nezâret-i Celîle-i Hariciye
Tercüme Odası

Saltanat-ı Seniyye ile Hükûmât-ı Müctemi'a-i Amerika
Cumhuru beyninde yekdiğeri memâlikinde tebdil-i tâbiyet edecek
tebaalarına dair imza olunacak mukâvele müsveddesinin tercümesidir.

Saltanat-ı Seniyye ile Hükûmât-ı Müctemi'a-i Amerika Cumhuru tarafeynden birinin tebaasından olup da diğerinin tâbiyetine dehâlet edecek olanların hukuk ve imtiyâzâtını tayin etmek arzusuyla bir muâhede akdini tensîb

etmiş olmalarıyla bu maslahat için Cumhurreisi tarafından Dersaâdet Elçisi Mösyö George Boker Saltanat-ı Seniyye cânibinden dahi ... murahhas tayin olunmuş ve müşârunileyhimâ beynlerinde mevâdd-ı âtiyeye karar verilmiştir:

Birinci Madde: Saltanat-ı Seniyye kendi tebaasından olduğu hâlde Amerika tâbiyetine şerâit-i lâzımesini bi'l-ifa dehâlet eden ve edecek olan kesânı Amerika tebaası ve hükûmât-ı müşârunileyhâ dahi Memâlik-i Mahrûse-i Şahane'de mer'î ve cârî olan usul ve nizâmâta tevfiқан Devlet-i Aliyye tâbiyetine dehâlet eden ve edecek olan Amerikalıları Saltanat-ı Seniyye tebaası sıfatıyla tanıyacaktır.

İkinci Madde: Tebaa-i Devlet-i Aliyye'den Memâlik-i Müctemi'a-i Amerika'da tebdil-i tâbiyet etmiş olan kimesneler Amerika'ya avdet etmemek niyetiyle Memâlik-i Mahrûse-i Şahane'de ittihâz-ı mesken ve me'vâ ederler ise Amerika tâbiyetini gayb edeceklerdir. Bunun gibi Amerika tebaasından Devlet-i Aliyye tâbiyetine dehâlet etmişken sonradan Memâlik-i Mahrûse'ye avdet etmemek niyetiyle gidip Amerika'da ikamet edecek adamlar dahi Devlet-i Aliyye tâbiyetinden mahrum olacaklardır. Tarafeyn memâlikinin birinde tebdil-i tâbiyet etmiş olan bir kimse diğerinin memâlikinde ale'd-devam iki sene ikamet eder ise avdet etmemek niyetinde bulunduğu sâbit olacaktır.

Üçüncü Madde: Bir kimse tarafeynden birinin memâlikinde tebdil-i tâbiyet ettiği hâlde mukaddemâ tebaasından bulunduğu devlete nisbetle ecnebi olacağından artık tebdil-i tâbiyet hususunda sair tebaa-i ecnebiyeden matlûb olan şerâit ve muamelâtı icra etmedikçe tâbiyet-i asliyesine ric'at edemeyecektir.

Dördüncü Madde: İşbu muâhede tarafeynden kabul ve tasdik olduğu hâlde hemen mevki'-i icraya konularak hükmü on sene müddet cârî olacaktır. Müddet-i mezkûre hitâmında tarafeynden biri işbu muâhedeyi feshetmek niyetinde bulunduğunu altı ay evvel diğerine tebliğ ve ihtar etmez ise resmen tebliğ edinceye kadar mer'î tutulup o tarihten itibaren dahi on iki ay daha hükmü cârî olacaktır.

Beşinci Madde: İşbu muâhede zât-ı hazret-i Padişahî ve Memâlik-i Müctemi'a Senatosu'nun muvâfakati üzerine Reiscumhur tarafından tasdik

olunacak ve tasdiknâmeler tarih-i akdinden on iki mâha kadar Dersaâdet'de teâtî ve mübâdele edilecektir.

İşbu muâhede Dersaâdet'de tanzim olunup tarafeyn murahhasları cânîbinden imza ve temhîr olunmuşdur.

**

Bâb-ı Âlî
Nezâret-i Celîle-i Hariciye
Tercüme Odası

Saltanat-ı Seniyye ile Hükûmât-ı Müctemi'a-i Amerika beyninde iade-i mücrimîn hakkında akdolunacak mukâvelenâmenin sureti tercümesidir.

Zât-ı şevket-simât-ı hazret-i Padişahî ile Amerika Hükûmât-ı Müctemi'ası kalem-rev-i hükûmetleri olan memâlikde kavânîn-i adliyeleri ahkâmının bir kat daha hüsn-i cereyânını te'min ve cerâim ve cinayâtın vuku'unu men' etmek maksadıyla âtîde beyân ve ta'dâd olunan cinayâtdan biriyle müttehem veya mahkum olup pençe-i kanundan tahlîs-i girîbân edecek olan eşhâsın bazı ahvâl-i muayyenede mukabeleden iade ve teslimini bi't-tensîb bu bâbda bir mukâvelenâme akdine karar vererek taraf-ı eşref-i hazret-i Padişahî'den Hariciye Nâzırı Arifî Paşa ve Amerika Cumhuriyeti Reisi tarafından dahi nezd-i Saltanat-ı Seniyye'de hükûmât-ı müşârunileyhimin sefiri bulunan George Boker murahhas tayin olunmuş olduklarından müşârunileyhimâ yolunda ve muntazam bulunan ruhsatnâmelerini yekdiğere irâe eyledikten sonra mevâdd-ı âtiyeyi tanzim ve imza etmişlerdir. Şöyle ki:

Birinci Madde: Tarafeyn-i muâhideynden birinin memâlikinde ikinci maddede tayin olunan cinayâtdan biriyle müttehem veya mahkum olan eşhâs diğerinin memâlikinde bulunacak veyahud oraya iltica edecek olur ise firarî veya müttehem olan şahsın bulunacakları memleketin kavânîni mücebince vuku'-ı cinayeti müeyyid olan delâil cinayetin orada vuku bulmuşçasına o firarî veya şahsın tevkif ve muhakeme-i cezaiyesini icab etdirecek suretde olmadıkça o makûleler redd ü teslim olunmayacaklardır.

İkinci Madde: Teslimi iktizâ eden eşhâs işbu mukâvelenâme ile muayyen şerâite tevffîkan zîrde muharrer cinayâtın biriyle mahkum veya müttehem olanlardır.

Birincisi: Ebeveyni veya çocuğunu veyahud bir adamı katl ve tesmîm gibi taammüden vuku bulacak bir katl cinayeti

İkincisi: Katl-i nefse kasdetmeklik

Üçüncüsü: Kız kaçırmak ve kundakçılık ve korsanlık etmek veyahud derûn-ı seffinde bulunan tayfanın cümlesi veya bir kısmı bir hile veya kap-tanı aleyhinde muamele-i cebriye ile seffineyi zabteylemek

Dördüncüsü: Leylen hırsızlık, yani irtikâb-ı cinayât maksadıyla derû-nunda adam bulunan hâneyle leylen bir yeri kırıp girmek ve sirkat yani zor ve cebr ve ihâfe ile âhardan eşya veya akçe almak

Beşinci: Sahtekârlık yani sahte olan evrak ve senedâtı neşretmek ve bir hükümdar veya bir hükûmete ve halka müte'allik evrak ve senedât-ı res-miyeyi taklîd eylemek

Altıncısı: Gerek meskûkât ve gerek kâğıd olsun akçe veyahud eshâm-ı hükûmet ile bank kâimesi ve sair tahvilâtı ve ale'l-umum akçeye müte'allik olan her nev' evrakı neşr ve imal eylemek ve devlet ve devâir-i umumiyesi-nin mühür ve sikke ve damga ve alâmetlerini taklîd ve neşr eylemek

Yedinci: Tarafeyn memâlikinden birinde memurîn tarafından emvâl-i mîriye sirkat olunmak

Sekizinci: Ücret ile istihdam olunan şahıs veya eşhâs tarafından ken-dilerini istihdam edenlerin zararına olarak irtikâb olunan ve cinayete mahsus cezaları icab eden sirkat

Üçüncü Madde: İşbu mukâvelenâme ahkâmının politika töhmetlerine şümûlü olmayıp madde-i sâbıkada ta'dâd olunan cinayâtdan birinin irtikâbın-dan dolayı iade ve teslim olunacak eşhâsın o cinayâtdan evvelce irtikâb etmiş olduğu diğer bir adi cinayet için hiçbir vechile muhakemesi caiz olmayacak-dır.

Dördüncü Madde: İşbu mukâvelenâme ahkâmına tevffikan teslimi ta-leb olunan şahsın iltica eylediği memâlikde bir cünhadan dolayı tevkif oluna-cak veyahud mahkum olacak olur ise tebriye-i zimmet veyahud mahkum ol-duğu mahbusiyet müddetini ikmâl edinceye kadar teslimi te'hir olunacaktır.

Beşinci Madde: Pençe-i kanundan tahlîs-i girîbân edecek olan eşhâsın teslimi için vâki olacak talep tarafeyn-i muâhideyn sefâretleri ma'rifetiyle ve

sefâret bulunmadığı hâlde konsülatoları vasıtasıyla icra olunacaktır. İade ve teslimi talep olunan şahıs hakkında bir cinayetden dolayı hüküm lâhık olmuş ise o hükmü i'tâ eden mahkemenin mührüyle memhûr ve musaddak ilâm suretiyle hâkimin sıfat-ı resmiyesinin aid olduğu icra memurları tarafından ve onun dahi Devlet-i Aliyye veya Amerika Hükûmât-ı Müctemi'ası sefir veya konsolosları tarafından tasdikini hâvî iktizâ eden varakanın ve fakat firarî-i merkûm mahkum olmayıp da yalnız müttehem ise cinayetin vuku bulunduğu memleketde kendisinin ahz ve tevkifini mutazammın olan ihzâr-nâmenin ve-yahud bunun müstenid olduğu şehâdet ve ifadâtı hâvî bulunan varaka suretinin dahi eşhâs-ı merkûmenin mutâlebesi sırasında irsâli lâzım gelir. Saltanat-ı Seniyye icra memurları veyahud Amerika Hükûmât-ı Müctemi'ası Reisi tarafından firarînin li-ecli'l-muhakeme iktizâ eden mahkemeye getirilmesi için ahz ü giriftine dair olan ihzâr-nâme tasât olunduktan sonra işbu mukâvelenâme mücebince kavânîn ve delâil-i vâkı'aya göre iade ve teslimine karar verilir ise ahvâl-i mümâsilede muayyen olan şerâite tevfiқан teslimi icra olunacaktır.

Altıncı Madde: İade ve teslimi talep olunan eşhâsın ahz ve tevkif ve nakli masârifi, talep eden hükûmet tarafından tesviye olunacaktır.

Yedinci Madde: Tarafeyn-i muâhideynden hiçbirisi kendi tebaa ve ahalisinden bulunan eşhâsı bu mukâvelenâme şerâiti tahtında olarak teslime mecbur olmayacaktır.

Sekizinci Madde: İşbu mukâvelenâme tasdik ve teâtisi tarihinden itibaren beş sene müddet mer'ıyyü'l-icra olacak ve fakat bunun feshine dair hükûmeteynin hiçbirisi tarafından altı ay evvel bir gûne tebligât vâkı olmaya-cak olur ise beş sene daha ve'l-hâsıl her defasında tebligât icra olunmadıkça beşer sene daha mer'î tutulacaktır.

İşbu mukâvelenâme tasdik olunacak ve tasdiknâmeleri bir sene zarfında ve mümkün ise daha evvel Dersââdet'de teâtî ve mübâdele kılınacaktır.

Binâberîn işbu mukâvelenâme ... Dersââdet'de iki nüsha olarak tanzim ve tarafeyn murahhasları tarafından imza ve temhîr kılınmıştır.

[20 Temmuz 1874]

İ. HR, 15815

Ermeni Patriği Nerses Efendi'nin, Amerika Cumhurbaşkanı'na gönderdiği tebrik yazısında Amerika'da çok az tanınan Ermeni Kilisesi'nin Asya'da Hristiyan olmayan milletler arasında *İncil* hükümlerini kahrmanca yerine getiren eski bir kilise olduğu, Ermenilerin, kendi acıklı durumlarına rağmen diğer Hristiyanların hürriyetlerinden ve Osmanlı Ermenileri'nin muhabbetlerini kendilerine iletmekten mutluluk duyduğunu ifade ettiği

Ermeni Patriği Nerses Efendi tarafından Amerika Cumhuru Reisi'ne gönderilip Amerika gazetelerinde münderic tebriknâmenin tercümesidir.

Cenâb-ı Hak, bir suret-i hürriyetkârânede idare olunur memâlik hizmetinde bulunan zevât-ı fazilet-şîârın hayatlarını muhafaza etdiğinden haklarında olan suikasd[da]n masûn buyurmuştur. Acizleri Ermeni kilisesi hâdimi olup daima rüesâ-yı Hristiyanîye için dua eylemekde olduğumdan zât-ı fahîmânelerini tebrike müsâra'at eylerim. Amerika'da pek az ma'rûf olan Ermeni Kilisesi Asya'da bunca milel-i gayr-ı Hristiyanîye beyninde *İncil-i Şerif* ahkâmını kahramanâne icra eden eski bir kilise olmakla bulunduğu hâl-i pür-meâlâlden diğer milel-i Hristiyanîye'nin saadet-i hürriyetden istifade eylediklerini görerek müteselli ve mesrûr oluyor. Memâlik-i Şahane Ermenileri'nin vekili olduğumdan milletimin zât-ı fahîmâneleri ve hürriyet tarafdârânının teşebbüsâtını mevki'-i icraya vaz' eden hükûmet ve ahkâm-ı mezhebiyesini muhafaza eden bu millet hakkında hissiyât-ı muhibbânelerini tebliğe vasıta olduğumdan kendimi bahtiyar add ile gerek hakk-ı âlîlerinde ve gerek taht-ı idarelerinde bulunan millet hakkında dualarımın tekrarıyla hatm-i kelâm ederim.

[8 Ağustos 1297 / 20 Ağustos 1881]

HR. TO, 116/20

**ÇALIŞMAK İÇİN AMERİKA'YA GİTMEK İSTEYEN
MAMURETÜLAZİZ VE HARPUT ERMENİLERİ'NE ENGEL
OLUNDUĞU**

Mamuretülaziz ve Harput'tan Amerika'ya göç etmek üzere İstanbul'a gelen Ermenilere Amerika Hükümeti'nin çalışmak için gelenleri kabul etmeme kararından dolayı engel olunduğu ve bu hususta çıkan irade-i seniyye gereğince bunların, yol masrafları devlet tarafından karşılanmak üzere memleketlerine geri gönderilecekleri; bundan sonra da bu durumda olanlara pasaport verilmeyeceği

[Numara]: 44

Müsta'cel

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Mamuretülaziz ahalisinden ve tebaa-i Devlet-i Aliyye'den birkaç yüz Ermeni'nin Amerika'da vâki Worcester nâm mahalle hicret edecekleri istihbâr olunduğundan ve bunların orada bir iş bulmaları kâbil olmadığından bahisle men'-i hicretleri istid'âsını hâvî mahall-i mezkûrda mukim bazı Ermeniler tarafından verilen arzuhâlin gönderildiğini müş'ir Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 6 Mart sene [18]88 tarihli ve yirmi numaralı tahri-rât ile mezkûr arzuhâlin tercüme[si] leffen tesyîr kılınmış ve mündericâtına nazaran ol bâbda icab edenlere vesâyâ-yı mukteziye icrası menût-ı himem-i celîle-i cenâb-ı nezâret-penâhîleri bulunmuş olmakla emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî [25] Receb sene 1305 ve fî 26 Mart sene [1]304

Hariciye Nâzırı
Mehmed Said

**

Evrak Numarası: 44

Tarih: Gurre-i Şaban sene [1]305

31 Mart sene [1]304

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Meâl-i iş'âr-ı âlî-i nezâret-penâhîleri ve tercüme-i mezkûre müeddâsı malum-ı acizî oldu. Amerika Hükümetince ahîren ittihâz olunan karar üzerine işçilikle oraya azîmet edenler kabul olunmamakda olduğu cihetle ba'demâ bu maksadla gideceklerin men'-i azîmetleri evvelce vâki olan iş'âr-ı âlî-i dâverîleri üzerine 9 Mart sene [1]304 tarihinde ve suret-i ta'mimde vilâyâta

ve icab edenlere tebliğ ve izbâr olunmuşdu. Harput ahalisinden ve Ermeni milletinden olup Amerika'ya gitmek ve orada fabrikalarda çalışmak için Dersaadet'e gelmiş olan yetmiş nüfusun ol vechile zâbitaca azîmetden men' oldukları mesmû'ı âlî buyurularak bunların yol masrafları devletçe bi't-tesviye memleketlerine iadesi ve ba'd-ezîn amelelik vesilesiyle ve makâsıd-ı muzır-ı raya hizmet etmek niyetiyle Amerika'ya ve sair mahallere gidecek olan eşhâsa pasaport verilmemesi ve emsalinin dahi men'-i azîmetleri şeref-sâdır olan irâde-i seniyye-i hazret-i Padişahî iktizâ-yı âlîsinden olarak bu kere dahi ta'mimen te'kîd-i tebligât edilmiş olmakla beyân-ı hâle ibtidâr ve mezkûr tercüme savb-ı âlî-i nezâret-penâhîlerine iade ve tisyâr kılındı. Ol bâbda.

[12 Nisan 1888]

DH. MKT, 1500/93

9

**AMERİKA ERMENİLERİ'NİN NEW JERSEY'DE
YAPTIKLARI BİR TOPLANTI VE PATRİKHANE'DEN
GÖNDERİLEN RAHİP OSEP EFENDİ'NİN TUTUMU**

New York'ta yayınlanan *Times* gazetesinde yer alan bir habere göre, Amerika Ermenileri'nden yaklaşık 200 kişinin katılımıyla New Jersey eyaletinin Hoboken şehrinde Osmanlı ülkesindeki Ermenilere memurlar tarafından kötü davranıldığı fikrinin işlendiği bir toplantı yapıldığı, toplantının sonunda Ermeniler için bir yardım defteri açıldığı ve Dersaadet Ermeni Patrikhanesi tarafından görevli olarak gönderilen Rahip Osep Efendi'nin de aynı toplantıya katılarak şiddetli bir dille aleyhte sözler sarf ettiği; oysa adı geçen rahibin, bilgisi olmadığı gerekçesiyle Amerika Ermenileri'nin siyasî fikirleri konusunda Osmanlı sefirini bilgilendirmekten kaçındığı

Bâb-ı Âlî

Tercüme Odası

Tarih: 14 Teşrîn-i Evvel sene 1305

Nev'-i Tercüme: New York'da tab' olunan Times gazetesinin Ermeniler hakkındaki neşriyâtına dair

Hariciye Nezâreti'ne fî 9 Teşrîn-i Evvel sene [18]89 tarihiyle Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 114 numaralı tahrirâtın tercümesidir.

New York'da tab' ve neşr olunan *Times* gazetesi şehri hâlin altısı tarihli nüshasında Memâlik-i Şahane'de mütemekkin Ermeniler hakkında izhâr-ı meyl ü muhabbet maksadıyla New Jersey dahilinde vâki Hoboken'da iki yüz

Ermeni'den mürekkebe akdolan bir ictimâ'-ı umumî hakkında bazı malumât neşreylemiştir. Amerika Ermenileri Memâlik-i Şahane'de mütemekkin Ermenilerin memurîn-i Osmaniyye tarafından sû-i muamelâta dâ'î oldukları fikrini telkine çalışıyorlar. Mezkûr gazetenin kavlince ictimâ'-ı mezkûrda bir takım nutuklar irâd [ve] ictimâ'ın hitâmı akabinde Ermeniler lehine bir iâne defteri küşâd edilmiştir. Bundan biraz evvel sırf bir memuriyet-i ruhâniye ile Dersaadet Ermeni Patrikhânesi cânibinden Amerika'ya i'zâm kılınmış ve geçen Eylül'ün dokuzu tarihiyle bendenize bir mektub irsâliyle Amerika'da müddet-i kalîle ikamet ve Ermenilerin ihtiyacât-ı ruhâniyeleri ile iştigâl eylediği cihetle bunların efkâr-ı siyasiyeleri hakkında istihsâl-i malumât edemediğini beyân eylemiş olan Rahib Oseb Efendi melfûf gazete parçasında esâmîsi muharrer eşhâsın taht-ı riyâsetinde in'ikâd eden işbu ictimâda Ermenilerin âmâl-i hâzıra ve âtiyeleri hakkında gayet şiddetli bir lisan kullanmıştır. Rahib Oseb Efendi'ye isnâd olunup hem-mezhepleri tarafından işidilmiş ve kendisi cânibinden tekzip olunmamış olan sözlere müstenid olan muharrerât-ı sâbika-i acizânemde rahib-i merkûmun efkâr ve mesâîsi suret-i gayr-ı mu'terizada irâe ve isbat olunduğu itikadındayım. Merkûmun efkâr ve mesâîsi el-yevm Hükûmet-i Seniyyece malumdur. Anlaşılmaz ve daha doğrusu inanılmaz bir şey var ise o da merkûmun sefâret-i seniyyeye hitaben taraf-ı âlî-i nezâret-pennâhîlerinden bir tavsiyenâme istihsâl etmesidir.

Memâlik-i Şahane'nin ahvâl-i hakikiyesini meydana çıkarmağı deruhde eden bir adamın âdâba mugayir olarak bir taraftan Hükûmet-i Seniyye'nin muâvenetini istid'âya ve diğer taraftan dahi aleyhimize bir takım müftereyâta tasaddîye cür'et etmesi doğrusu bir hareket-i mücrimânedir. Emr u fermân.

**

Mezkûr cemiyet azâsının esâmîsidir.

Gabriel <i>Reis</i>	Bağdanyan <i>Azâ</i>	Ayvad <i>Kâtib</i>
Oskanyan <i>Azâ</i>	Sarrafyân <i>Sandık Emini</i>	Saracıyan <i>Ermeni Papazı, Azâ</i>
Tavşancıyan <i>Azâ</i>	Şatırman <i>Azâ</i>	Tobrahanyan <i>Azâ</i>

[26 Ekim 1889]

HR. TO, 116/119

**HARPUT, MUŞ VE DİYARBAKIR'DAN AMERİKA'YA GELEN
ERMENİLERİN ALEYHTE KAMUOYU OLUŞTURMAK VE
OSMANLI ÜLKESİNDE BİR İHTİLAL ÇIKARMAK İÇİN
YÜRÜTTÜKLERİ FAALİYETLER**

Harput, Muş ve Diyarbakır'dan Amerika'ya gelen bazı Ermenilerin kiliselerde Türkler aleyhinde konuşmalar yaptıkları, saray, paşa konakları ve askerî kışlaları hedef almak suretiyle Osmanlı ülkesinde bir ihtilal çıkarmak için silah satın alarak İstanbul'a gönderdikleri, tüfek demirlerini karyola şeklindeki sandıklarla, dinamitleri de gaz tenekeleriyle naklettikleri, ihtilal faaliyetlerinin Marsilya'da bulunan Portakalyan tarafından yönlendirildiği, aleyhte propagandanın önüne geçmek için İstanbul Ermeni Patriği tarafından Marsilya ve Londra'ya bir memur gönderilmesi gerektiğine dair Amerika'da yaşayan Ömer bin Mustafa adlı kişinin mektubu

Rikâb-ı kamer-tâb-ı şahaneye arz

Cenâb-ı Hak ve Feyyâz-ı Mutlak şevketli mehâbetli kudretli azametli veli-nimet-i bî-minnetimiz Padişahımız efendimiz hazretlerinin mübarek ve mesud vücud-ı hümayûn-ı cenâb-ı mülûkânelerini ekdâr-ı kevnîyeden ve ömr [ü] ikbâl-i ha[z]ret-i zıllullahîlerini⁸ yevmen fe-yevmen müzâyed buyursun. Âmîn.

Veli-nimetim efendim hazretleri

Fî 92 tarihiyle Martini-Henry tufengi muayenesi için ahd-i hümayûnda Amerika'ya saye-i merâhim-vâye-i cenâb-ı Padişahî irsâl kılınan on sekiz memur kadar idik. İkmâl-i memuriyetden sonra on yedisi Deraliyye'ye avdet etdiler. Bu acizî hasbe'l-kader⁹ ve saye-i san'at burada Amerika fabrikalarında istihdam olunmakdayım. Tarih-i mezkûrdan beri bir takım adamlar Deraliyye'den Amerika'ya gelirler. Fakir de daima tesadüf ederim. "Yahu nereden?" deyu sual eylersem derler ki: "Memâlik-i Harput ve Muş [ve] Diyarbakır ve Anadolu cihetinden." deyu cevap ederler. Şimdi ise bu hain-i merkûmeden burada on kişiden mütecâviz olduğundan gece ve gündüz Amerika kiliselerinde nutuk irâd ile: "Türkler Ermenilere böyle hakarât ediyorlar." deyu Amerika

⁸ Metinde "zıllıllarım" şeklinde geçmektedir.

⁹ Metinde "hasbe'l-akder" şeklinde geçmektedir.

ve Prusya ahalisini inandırmağa çabalyorlar. Ermeni milletinin böyle hilâf nutuklarına teessüf ederim. Yakın vakit Deraliyye'den buraya Ermeni milletinden bir efendi geldi. Nasıl ise biraz vakit sonra bu hain-i merkûmlar devlet ve millet-i Osmaniyeye aleyhine ihtilâl kıyâmı için bir takım eczalar mübâyâ'a yani cerr-i eskâl tabir olunan ve tüfenk ve tabanca ve külliyyetli fişenk mübâyâ'a edip Deraliyye tarafına irsâl etmekteyler. Niyetleri evvelâ saray-ı hümayûna ve ba'dehû paşa konaklarına, asâkir-i şahane kışlalarına vaz' etmek de arzu ediyor. Bu acizî Osmanlı olduğum için vicdanım götürmedi. Efendime bildirmeği arzu etdim. Tüfenk demirlerini karyola şeklinde bir sandık yapıp içerisine vaz' edecekler. Dinamit dediklerini bâlâda zikrolunan cerr-i eskâl gaz tenekesi içine vaz' edip: "Ermenistan'a gaz gidiyor." deyu Osmanlı hududlarından öyle geçirecekler. Karyola da içi boş tenekeden imal olunup içerisine tüfenk demirlerini içerisine vaz' edip de kundakları Ermenistan'da yapılacaktır. İhtilâlbaşları Marsilya'da Portakalyan dedikleri *Ermeniyanya* isminde çıkan gazetenin muhbiri şimdi ise Marsilya'da sâkindir ve kendi müşârunileyh Amerika'ya bir ihtilâl memuru gönderdi. Bu adam şimdi Amerika'da California cihetine gitmiştir. Orada bulunan Ermeni millet[in]e ihtilâl için nutuk ediyor, orada olan Ermenilere akçe terâküm ediyor.

Anladığımıza nazaran Deraliyye'de bulunan Ermeni Patriği tarafından Avrupa'ya yani Marsilya ve Londra'ya bir memur tayin olur, bunlara nasihat etmek için, şu olan tedarikât-ı ihtilâliyyeden kendilerini men' eylesinler deyu hain-i merkûmân bu adamın nutkunu rücû' ederler.

Fî 18 Teşrîn-i Sâni sene [1]305 / [30 Kasım 1889]

Riâyetli hizmetkârınız

Ömer bin Mustafa

Ma[h]all-i ikamet Amerika'da zîrde

Omer Mustapha

101 Walcot Street, Pawtucket, R. I. U. St. A.

HR. SYS, 2735/14

**ZEYTUN ERMENİLERİ İÇİN
AMERİKA'DAN SİLAH GÖNDERİLDİĞİ**

Amerika'dan Ermeniler için gönderilen silahların Yunanistan üzerinden Zeytun'a nakledileceği istihbaratı üzerine, gerekli tedbirlerin alınması için Adana Vilayeti'nin uyarıldığı

**Tarih: Fî 4 Zilkade sene [1]307
9 Haziran sene [1]306**

Mahremâne

Adana Vilâyet-i Behiyyesi'ne

Ermenilerden bir güruhun menviyyât-ı fâsideleri nezd-i saadetlerinde umûr-ı malumeden olduğundan men'-i mefâsid-i bedhâhân için icab eden tedâbîrin ittihâz ve icrasında bezl-i mesâî ve ikdâmât olunacağı ve bu bâbda ahz ve ittîlâ' olunacak havâdisden malumât verilmesi tedâbîr ve teşebbüsât-ı lâzımeyle teshîl edeceği bedîhî olduğuna ve ahîren verilen habere göre Amerika'dan Ermeniler için on bin tüfengin Yunanistan'a ve oradan Yunan kayıklarıyla Adana'nın aşağı cihetinde ve Seyhan nehrinde Frenk ve Samarfatoğulları'nın (?) çiftliklerine naklolunarak oradan Zeytun'a aşırılacağı anlaşıldığına mebnî takayyüdât ve teyakkuzât-ı mukteziyeden geri durulmayarak riva-yet-i vâkı'â sahîh olup da oraya böyle esliha gelecek olur ise derdest ve müsâderesine himmet eylemeleri siyâkında şukka.

[21 Haziran 1890]

A. MKT. MHM, 500/57

**NEW YORK'TA YAŞAYAN HARPUTLU BAZI ERMENİLERE
MARSİLYA'DA PORTAKALYAN'A BELLİ BİR MİKTAR
PARA VERMELERİ İÇİN YÖNELTİLEN TEHDİT VE
WORCESTERLİ ERMENİLERİN BİR KİLİSE İNŞASI İÇİN
YÜRÜTTÜKLERİ PARA TOPLAMA FAALİYETLERİ**

Memleketlerine gitmek üzere pasaport almak için New York Şehbenderhanesi'ne gelen Harputlu 3 Ermeni'nin, Marsilya'ya vardıklarında *Armenia* Gazetesi Yazarı Portakalyan'a 12 Osmanlı lirası vermezlerse Osmanlı Hükümeti'ne ihbar edilebilecekleri yolunda Worcester'daki dostlarından bir mektup aldıklarını söyledikleri; muhtemelen

bu olayın arkasında Worcester'da yaşayan Tophaneliyan isimli kişinin bulunduğu; Worcester'daki Ermenilerin Protestan telkinlerine karşı burada bir Ermeni kilisesi inşası için para toplayıp bir arsa satın aldıkları ve Tophaneliyan'ın da bu maksatla yakın zamanda Marsilya'ya gidip döndüğü

Bâb-ı Âlî
Tercüme Odası
Numara: 16
Tarih: 14 Temmuz sene 1306

Nev'-i Tercüme: Worcester'daki Ermenilerin ef'âl ve harekâtına dair New York Başşehbenderliği'nden mevrûd tahrirât suretinin irsâline dair

Hariciye Nezâreti'ne

fî 1 Temmuz sene [18]90 tarihiyle Washington Sefâret-i Seniyyesi maslahatgüzârından vârid olan 102 numaralı tahrirâtın tercümesidir.

Worcester'daki bazı Ermenilerin ef'âl ve harekâtına dair New York başşehbenderimizden mevrûd tahrirâtın sureti leffen takdim kılındı. Şehbender-i mûmâileyhin Worcester'da bir Ermeni kilisesi inşasına dair olan istidlâ'âtı geçen Cumartesi günü diğer bir menbadan aldığım malumâtı müeyyidir. Lâkin tahrirât-ı mezkûrede tayin edilmek istenilen kimesne "Panatelyan" değil, "Tophaneliyan"dır. Zira iâne cem'i için mukaddemâ Avrupa'ya azîmet eden şahıs budur. Merkûm Marsilya'da iki bin beş yüz frank cem'ine muvafak olmuş ise de dûcâr olduğu bir hastalık seyahatine mâni olarak ale'l-acele Amerika'ya avdet eylemiştir. Worcester Ermenileri üç bin dolar cem' eyledikden başka kilise için bir de arsa mübâyâ'a eylemişlerdir.

Nakd-i mevcud husûl-i matlaba kifayet etmediği hâlde bazı mültezimler arsa-i mezkûreyi muvâza'aten uhdelere ferâğ edilmek üzere ikmâl-i noksana meyyâldirler. Ermeniler Protestan telkinâtının men'-i intişârı için bir kilise edinmeği pek ziyade arzu etmekde ve cem' edilen mebâliğin tamamen ve münhasıran Worcester'da bir Ermeni kilisesi inşasına sarf ve isti'mâl edileceği temâyülât-ı mezkûreden istidlâl olunmaktadır. New York şehbenderimizin tahrirâtında mevzû'-ı bahs olan eşhâsa gelince bunlar şimdiye kadar isbat-ı vücud etmemişlerdir. Eşhâs-ı merkûmenin sözleri doğru olduğu veya hud Worcester'daki dostlarından ihtirâzları olmadığı takdirde şehbenderimi-

zin nasihatı vechile bendenize yazacakları gibi bendeniz dahi mektublarını alır almaz berây-ı malumât hâk-i pâ-y-ı âsafânelerine takdim eyleyeceğim der-kâr olmakla emr u fermân.

Melfûf tahrirâtın tercümesidir.

Harput ahalisinden Serkiz Bogosyan, Simon Bağdikoğlu ve Serab oğlu Bogos nâm kimesneler geçen Cuma günü memleketlerine avdet için pasaport almak üzere şehbenderhâneye gelerek eğer Marsilya'ya muvâsalatlarında *Armenia* gazetesinin muharriri Portakalyan nâm şahsın nezdine gidip de merkûma on iki lira-yı Osmanî i'tâ etmezler ise kendi aleyhlerine Hükûmet-i Seniyye'ye bir takım şeyler yazacaklarına ve kendilerini ızrâr etmek ve müfsid gibi göstermek için Memâlik-i Şahane'ye duhûlü memnû' olan mezkûr gazeteyi dahi kendi nâmlarına Harput'a göndereceklerine dair Worcester'da mütemekkin bazı dostlardan bir mektub aldıklarını söylediler. Bendeniz doğrudan doğruya size Ermenice yazmalarını ve mârru'z-zikr mektubun bir suretini dahi irsâl eylemelerini tavsiye ettiğimden merkûmların bu yolda hareket eyledikleri itikadındayım.

İlkâât-ı mezkûre Panatelyan nâm kimesnenin eseri imiş. Merkûm Worcester'da ikamet etmektedir ve Worcester'da bir Ermeni kilisesi inşası için para toplamak üzere Paris ve Londra'yı dolaşdıktan sonra ahîren yine şehir-i mezkûra avdet eylemiştir. Bunlar şimdiye kadar takrîben üç bin dolar kadar cem' etmişlerdir. Şahs-ı merkûm bundan iki sene mukaddem Worcester Şehbender Vekâleti'ne tayinini istihsâl için pek çok uğraşmış idi. Emr u fermân.

[26 Temmuz 1890]

HR. SYS, 2823/15

13

**NEW YORK ERMENİLERİ'NİN AMERİKA BAŞKANI'NDAN
İSTANBUL AMERİKA ELÇİLİĞİ'NİN ERMENİLERİ
MÜDAFAA ETMESİ İÇİN TALEPTE BULUNMAYI
KARARLAŞTIRDIKLARI**

New York'ta yaşayan Ermeniler tarafından yapılan bir toplantıda, Osmanlı ülkesinde yaşayan Ermenilerin zulüm gördüğünden bahis-

le, bunların İstanbul'daki Amerika Elçiliğince savunulması için elçiliğe talimat gönderilmesi talebiyle Amerika Başkanı'na başvurma kararı alındığına dair gazetelerde haberler yayınlandığı

Bâb-ı Âlî
Tercüme Odası
Numara: 20
Tarih: 11 Ağustos 1306

Nev'-i Tercüme: Ermenileri müdafaa için Dersaâdet Amerika Sefâreti'ne talimât-ı lâzıme irsâli ricasını hâvî Ermeniler tarafından Hükûmât-ı Müctemi'a Reisi'ne verilecek arzuhâle ve buna dair New York gazetesinden müstahrec fıkârâtı hâvî

Hariciye Nezâreti'ne fî 5 Ağustos sene 1890 tarihiyle Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 118 numaralı tahrirâtın tercümesidir.

New York'da mütemekkin Ermeniler şehr-i hâlin ikinci günü Eastern Star Hall nâm mahalde bi'l-ictimâ' reis-i fesede Gabriel nâm kimesnenin teklifi üzerine Hükûmât-ı Müctemi'a Reisi'ne bir istid'ânâme i'tâsıyla Ermenileri müdafaa için Dersaâdet Amerika Sefâreti'ne talimât-ı lâzıme irsâline karar vermişlerdir. İctimâ'-ı mezkûra dair New York gazetelerinden müstahrec bazı fıkârât leffen irsâl kılındı. Emr u fermân.

Fıkârât-ı melfûfenin hulâsaten tercümesidir.

Şehrimizde mütemekkin Ermeniler Eastern Star Hall nâm mahalde bi'l-ictimâ' Memâlik-i Şahane'deki Ermenilerin ahvâli hakkında icra-yı müzâkerât etmişlerdir. Reis-i ictimâ Gabriel Memâlik-i Şahane'de mütemekkin Ermenilerin ale'l-umum dâ'îrâ-ı zulm ü ta'addî olduklarını ve geçenlerde Dersaâdet ile Erzurum'da dört yüz Ermeni'nin itlâf edildiğini ba'de'l-beyân Reiscumhur Mösyö Harrison'a bir istid'ânâme i'tâsıyla Ermenilere icra-yı muâvenet için Dersaâdet Amerika Sefâreti'ne talimât-ı lâzıme irsâlini rica eylemekliğı teklif etmiş ve işbu teklif huzzâr tarafından tensîb ve kabul olunmuştur.

[23 Ağustos 1890]

HR. SYS, 2823/24

Worcesterlı bir Ermeni'nin, Washington Büyükelçiliği'ne gönderdiği mektupta Harput'un Hüseyin köyü ahalisinden Gaspar Nahigyan adlı kişinin İstanbul ve Amerika'daki bağlantılarını da kullanarak Ermenileri Amerika'ya göçe teşvik ettiğini bildirdiği

Bâb-ı Âlî
Tercüme Odası
Numara: 2
Tarih: 12 Şubat sene 1306

*Nev'-i Tercüme: Ermenileri Amerika'ya hicrete
sevk eden cemiyetlere dair sefârete
irsâl olunan bir mektuba dair*

*Hariciye Nezâreti'ne fî 6 Şubat sene [18]91 tarihiyle Washington
Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 12 numaralı tahrirâtın tercümesidir.*

Memâlik-i Müctemi'a'da müddet-i medîde ikamet etmiş olan bir Ermeni Worcester'dan taraf-ı acizâneme bir mektub irsâl etmekle mündericâtı hakkında nazar-ı dikkat-i aliyye-i cenâb-ı nezâret-penâhîlerini celb eylerim.

Ermenilerin Amerika'ya hicretleri şu günlerde endişeyi mûcib bir surette tezâyüd eylemiştir. Memurîn-i Osmanîye'nin mesâî ve ikdâmâtına rağmen bu muhâcereti teşvik eden bir-iki cemiyete dair bazı malumât i'tâsını vazifeden addeylerim. Zannıma nazaran Harput'da buna mümâsil bazı cemiyetler mevcuttur. Bu cemiyetlerin gerek Dersaâdet'de ve gerek Amerika'da şubeleri vardır.

Mezkûr cemiyetlerden biri Harput civarında kâin Hüseyin karyesi ahalisinden Gaspar Nahigyan nâmında bir şahıs tarafından idare edilmektedir. Hüseyin karyesi bir fesad merkezidir. Merkûm Gaspar ileride istifade etmek ve gavâil îkâ' eylemek maksadıyla muhacirîne inde'l-icab akçe dahi ikrâz ediyor. Gaspar'ın Dersaâdet'de bir acentehânesi vardır. Bu acente Toma Tasmacanyan ile mahdûmu tarafından idare olunuyor. Merkûmlar an-asıl Harputlu olup İstanbul'da Barnata Hanı'nda icra-yı muamelât ediyorlar. Gaspar Nahig-

yan'ın Amerika'da mukim veled-i manevîsi dahi bu işde zî-medhaldır. Ben müfterî değilim, bunların mektupları zabtedilebilir ise hakikat-i hâl anlaşılır. Eşhâs-ı merkûmenin te'sir-i nüfuzuyla bazı Müslümanlar dahi hicret ediyorlar. Tanassur eden bazı İslâmların misyonerlerden ahz ettikleri tavsiyenâmeler ile Amerika'ya geldiklerini istihbâr eyledim.

Bi'l-cümle Ermeniler ihanetle itham olunamazlar ise de içlerinde eşhâs-ı merkûme gibi bazı hainler vardır. Binâenaleyh Ermenilerin yalnız bir mikdar-ı kalîli müstahakk-ı mücâzât olup umumiyeti ise her gûne kusur ve kabahatden ârîdir. Emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

[24 Şubat 1891]

HR. SYS, 2823/49

15

**ERZURUM, SİVAS VE VAN VİLAYETLERİNDEN AMERİKA'YA
GÖÇ EDEREK İZİNSİZ TÂBİİYET DEĞİŞTİREN ERMENİLERLE
YUNANLI OLMAYA KALKIŞAN CEZAYİR-İ BAHR-I SEFİD
AHALİSİNİN SAYISINDA ARTIŞ GÖRÜLDÜĞÜ**

Zaptiye Nâzırı Nâzım Paşa'nın, Tâbiyet Kalemince gerekli hassasiyetin gösterilmemesi yüzünden Erzurum, Sivas ve Van vilayetlerinden Amerika'ya göç ederek izinsiz tâbiyet değiştiren Ermeniler ile Yunanlı olmaya kalkışan Cezayir-i Bahr-ı Sefid ahalisinin sayısında ciddî oranda artış görüldüğü, bunlara Tâbiyet Kalemi Müdürü Ohan Bağdadlıyan ile Müdür Muavini İstavrakı Efendi tarafından yardımcı olduğu, bu durumun devleti ileride birçok bakımdan sıkıntıya sokacağı şeklindeki değerlendirmeleri üzerine, Tâbiyet Kalemi'nin bu konuda daha titiz davranması ve göçün önlenmesi için Sadâret'e yazı gönderildiği

Nezâret-i Zabtiye

Mektubî Kalemi

Aded: 343

Ermeni fesadının fi'liyât kısmı saye-i satvet-vâye-i cenâb-ı Padişahî'de mahv u izâle edilerek ara sıra hafıyyen cür'etyâb-ı mefsetet olanlar da hükûmetin takibât-ı mütemâdiyesinden yakayı kurtaramayıp behemehâl elde edilerek ceza-yı sezâlarını görmekde ve bu hâl emsaline mûcib-i ibret olmakda ise de evvel ve âhir arz olduğu vechile Amerikalıların Memâlik-i Şahane'-de haiz oldukları imtiyâzât-ı fevkalâdeden istifade için buradan ve Anadolu'nun her tarafından hafıyyen Amerika'ya firar eden Ermenilerin mikdar-ı umu-

mîsi fevkalâde câlib-i nazar-ı dikkatdir. Vâkı'â terk-i tâbiyet-i cihan-kıymet-i Osmaniyye ile ecnebi tâbiyetine girmek mutlak[a] irâde-i seniyye-i cenâb-ı Padişahî'ye muhtac olup böyle bir talebde bulunanlar hakkında kaidesine tev-fîk-i hareket olunmak tabîi ise de Amerika pasaportunu hâmil olanlar hakkın-da tedkik-i tâbiyet cihetine bile takarrüb etmek mümkün olamamaktadır. Bu cümle ile beraber zaten ecnebilik iddiasında bulunanlar için Tâbiyet Kalemince icrası lâzım gelen tedkikât-ı mûşikâfâneye aid şerâit-i mühimmenin ifasın-da her ne esbâba mebnî ise kusur edilmekde olup kayda müracaatla anlaşılaca-ğı vechile senede üç-dört yüz kişinin ecnebiliği tasdik olunmaktadır. Ma-zarratın başlıcası siyasî cihetinden olup o da şu suretledir ki bir taraftan Erzu-rum ve Sivas ve Van vilâyetlerinden Amerika'ya hicretle orada bilâ-ruhsat-ı seniyye Amerikalı olan Ermenilerin adedi şu yakınlarda câlib-i nazar bir hâle gelmiş ve diğer cihetden Yunanîlik iddiasına kıyâm eden Cezayir-i Bahr-ı Se-fid ahalisinin adedi de akıllara hayret verecek dereceyi bulmuştur. Amerika'-ya hicret etmekde olan Ermenilerin bir müddet sonra Amerikalı sıfatıyla Me-mâlik-i Şahane'ye avdetlerinde Amerikalılar hakkındaki imtiyâzâtıdan istifa-deye başlayınca Allah göstermesin binâ-yı devlete birçok rahneler açacak te-şebbüsât-ı bedhâhâneye tasaddîleri hatıra gelmekle beraber Yunanlı olanların da ileride müşkilât-ı siyasiye ve malî ve mülkî bir takım mazarrât-ı azîme ih-dâs eylemeleri melhûzât-ı kaviyyedendir. Bu iki cihet erbâbının Tâbiyet Ka-lemince müzâheretçilerine gelince biri kalem-i mezkûr Müdürü Ohan Bağ-dadlıyan Efendi ve diğeri de Müdür Muâvini İstavrakı Efendi'dir. Müdür olan zât hareminin hastalığı bahanesiyle yirmi gün me'zûn olup Paris'e gitmiş ve üç aydır hâlâ Avrupa'da kalmıştır. Diğeri de bundan evvelce sû-i ahvâline binâen müdürlükden azlolunup lâkin muâvinliğe nasb edilmiştir. Menâfi'-i siyasiye-i devletin başlıcalarından olan tebaanın bu suretle birer birer ecne-biliğe duhûllerinden hâsıl olan zararlardan başka ileride Allah göstermesin daha vahim neticeler vuku'u ihtimali Bâbîâlice cidden şâyân-ı mülâhaza ol-mak lâzım geleceğinin arzına cür'et kılındı. Ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 19 Safer sene 1310 ve fî 29 Ağustos sene 1308

Zabtiye Nâzırı
Nâzım

Terk-i tâbiyet irâde-i seniyye şeref-sudûruna mütevakkıf olduğundan Tâbiyet Kalemince buna dikkat edilmesi ve müteferri'âtı ve Ermenilerin Amerika'ya hicretlerinin mümkün mertebe önü alınması hakkında Sadâret'e tezkire yazılmışdır.

Fî 21 Safer sene [1]310 ve fî 31 Ağustos sene [1]308 / [12 Eylül 1892]

Abd-i Memlûkleri

Süreyya

Y. MTV, 67/31

16

İZİNSİZ AMERİKA TÂBİİYETİNE GEÇEN ERMENİLERİN PASAPORT İŞLEMLERİNDE DAHA DİKKATLİ OLUNMASI

Zaptiye Nâzırı Nâzım Paşa'nın, Ermenilerin Amerika'ya göç ederek izinsiz tâbiyet değiştirmeleri ve göçün önlenmesi hususundaki değerlendirmelerinden sonra Padişah tarafından Sadâret'in uyarılması üzerine, Sadâret'in de Tâbiyet Kalemî'nin tâbiyet değişikliği ve pasaport verilmesi hususunda daha hassas davranmasının sağlanması yönünde Hariciye Nezâreti'ni uyardığı

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Devletli efendim hazretleri

Erzurum ve Sivas ve Van vilâyetlerinden Amerika'ya hicretle orada bilâ-ruhsat tebdil-i tâbiyet ederek avdet eyleyen ve Cezayir-i Bahr-ı Sefid ahalisinden Yunanîlik iddiasına kıyâm eden eşhâsın adedi şu sırada câlib-i hayret ve dikkat olacak râddeye geldiğine ve bu bâbda sair bazı ifadâta dair Zabtiye Nezâret-i Behiyyesi'nden vârid olan tezkire nezâret-i celîlelerince olan malumât ve mütâlaâtın izbârı zımında dün bâ-tezkire taraf-ı devletlerine gönderilmiş idi. Bu madde hakkında nezâret-i müşârunileyhâdan arz-ı ateb-i ulyâ kılınan tezkire manzûr-ı âlî olarak mukaddemâ bazı düvel-i ecnebiyenin ihtarâtıyla Ermenilerin Amerika tâbiyetini ihrâz edebilmeleri hakkında mükerreren vuku bulan ma'rûzâtın cümlesi red buyurulmuş idüğünden ve tebaa-i şahaneden olan eşhâsın tebdil-i tâbiyet edebilmesi mutlaka irâde-i seniyye-i mülûkâne şeref-sudûruna mütevakkıf bulunduğundan ba'd-ezîn Tâbiyet Kalemince bu bâbda fevkalâde iltizâm-ı dikkat olunması ve mezkûr kalemce irâde-i seniyye şeref-sâdır olmadan tebdil-i tâbiyeti mutazammın pasaport verilmiş olduğu hâlde hilâf-ı kanun hareket edilmiş demek olduğundan bunun

esbâb-ı mûcibesinin arzıyla beraber Ermenilerin Amerika'ya hicretlerinin mümkün mertebe men'î esbâbının istihsâline dahi bir çare bulunması şeref-sâdır olan irâde-i seniyye-i cenâb-ı Hilâfet-penâhî muktezâ-yı âlisinden bulunduğu Mâbeyn-i Hümâyûn Başkitâbet-i Celîlesi'nden bâ-tezkire-i hususiye bildirilmiş olmakla emr u fermân-ı hümâyûn-ı şahane mantûk-ı münîfine nazaran vâki olacak mütâlâa-i aliyyelerinin pasaport maddesi hakkındaki muamelât ile beraber iş'ârına ve Tâbiyet Kalemince icab eden takayyüdât-ı kâmilenin ifası esbâbının istikmâline himmet buyurulması siyâkında tezkire-i senâverî terkîm olundu, efendim.

Fî 22 Safer sene [1]310 - Fî 1 Eylûl sene [1]308 / [13 Eylûl 1892]

Sadırazam ve Yâver-i Ekrem

BEO. AYN. d, 1631/s. 575

17

**AMERİKA ELÇİSİNİN, MERZİFON'DAKİ PROTESTAN
MEKTEBİ'NİN ARANMASINA ENGEL ÇIKARMAYACAĞI**

Ermeni fesadının önlenmesi için alınması gerekli görülen bir dizi tedbir arasında ecnebi mekteplerinin kontrolü ile ilgili bir takım hususların da yer aldığı ve Amerika elçisinin bu çerçevede Merzifon'daki Protestan Mektebi'nde Merzifon olaylarından dolayı Amerika konsolosunun da iştirakiyle yerel hükümet tarafından yapılacak bir aramaya engel çıkarmayacağını, hatta Amerika uyruklu kişilerin bu olaylarda suçlu oldukları adil bir biçimde ortaya konulduğu takdirde bunların Osmanlı ülkesinden uzaklaştırılmalarının bile mümkün olduğunu Sadırazam'a ifade etmesi üzerine, arama için Adliye Nezâreti ile Sivas Valiliği'ne gerekli tebligatın yapıldığı, Hariciye Nezâreti'nden de Amerika Elçiliği'nin bu hususta konsolosa talimat göndermesinin sağlanmasının istendiği

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Devletli efendim hazretleri

Ermeni erbâb-ı fesadının men'î-i muamelât ve menviyyât-ı muzırrası için ittihâzı lâzım gelen tedâbîre dair mahsusen teşekkül eden komisyon ile encümen-i hususîden tanzim ve atebe-i ulyâya takdim kılınan mezâbıtın cümle-i mündericâtından olduğu üzere Ermeni müfsidlerinin Yunanistan ve Amerika ve İngiltere ve Kafkasya gibi bazı memâlik-i ecnebiyede bulunan komitelerin vücudu ile ahvâl ve harekâtının ve Memâlik-i Şahane'de kimler ile mu-

habere etmekde olduklarının suret-i mahremânede tahkik ve iş'ârı zımında süferâ-yı Saltanat-ı Seniyye'ye talimât-ı mahsusa i'tâsı ve sefârethâne memurlarıyla şehbenderler ve şehbenderhâne memurları miyânında bu hususda şâyân-ı emniyet olmayanların tebdili zımında süferâ-yı mezkûreye tebligât icrası ve ecnebi postalarının lağvı çaresine bakılması ve Protestan misyonerleri tarafından küşâd edilmiş olan mekâtibin Memâlik-i Şahane'de vücudu mazarratdan gayr-ı hâlî olmasıyla tahdid-i mazarratları zımında Memâlik-i Şahane'de bulunan ecnebi mektepleri, Maârif Nizâmnâmesi'ne tâbi olarak bilâ-ruhsat mekteb küşâd edilmemek ve tedris olunacak kitaplar Maârif Nezâreti tarafından tasdik ve mekâtib-i mezkûre maârif memurları tarafından teftiş olunmak üzere evvelce şeref-sâdır olan irâde-i seniyye-i hazret-i Hilâfet-penâhî mantûk-ı münîfi vechile bir vakitden beri Bâbîâlice İngiltere ve Amerika Sefâretleri'yle devam eden müzâkerât üzerine tanzim olunan nizâmnâme lâyihası hakkında Amerika Sefâreti'nin istihsâl-i muvâfakati için takib-i maslahat olunması ve Dersâdet'de ve taşrada ruhsatsız açılmış olan matbaaların ruhsat-ı resmiyeye rabtıyla suret-i mütemâdiyede taht-ı teftişde tutulmaları muktezî olduğundan evvelce tanzim edilmiş olan Matbaalar Nizâmnâmesi'nin bazı fıkârâtınca sefâretler cânibinden vuku'a gelen itirazât üzerine nezâret-i celîlelerince devam olunan müzâkerât ve muhaberâtın bir netice-i haseneye iktirânı esbâbının istihsâli ve Ankara ve Sivas vilâyetlerinin bazı mahallerinde tab' olunan fesad-âmiz hezeyânnâmeler Merzifon'daki Protestan Mektebi'nde tab' olunduğu ve müteferri'âtından bir mahalde silah müddehar bulunduğu tahkikât-ı vâkı'a cümlesinden idüğü iş'ârât-ı mahalliyeden müstebân olması na nazaran mezkûr mektebin taharrîsi iktizâ edip hükûmet-i mahalliye'nin konsolos ile müştereken taharrîde bulunmasına mümâna'at etmeyeceğini Amerika sefiri senâverlerine ifade etdiği cihetle el-ân Merzifon'da bulunan vilâyet alaybeyi ve istînâf müdde'î-i umumîsi ve Amerika konsolosu ma'rifetleriyle mezkûr mektebce taharriyât-ı lâzîmenin ifası hususlarının nezâret-i celîlelerine tavsiyesi bi'l-istîzân şeref-sâdır olan irâde-i seniyye-i hazret-i Hilâfet-penâhî muktezâsından bulunmuş ve mekâtib-i ecnebiyenin kısm-ı küllîsi bilâ-ruhsat açılmakta olup geçende bi'l-münasebe kendisine bazı tebligât icra olunan Amerika sefiri Merzifon Hâdisesi'nden bahisle kendisinin Hükûmet-i Seniyye'nin icraâtına hiçbir itirazı olmadığını ve erbâb-ı fesad miyânında Amerika

tebaasından bulunanların cinayet ve kabahatleri suret-i âdilânede tebeyyün etdirildiği hâlde bunların Memâlik-i Şahane'den tard u teb'îdine kadar gideceğini bi'l-beyân hakkâniyet-perverâne ve insaniyetkârâne sözler söylemiş olmasına göre ecnebi mektepleri hakkında ittihâzı lâzım gelen tedâbîrden dolayı sefârâta münasib vechile beyânâtta bulunularak itirazlarına mahal veril-meyeceği meczûm bulunmasına nazaran bu hususda suret-i müdebbire ve müessirede hareketle maksadın istihsâli cümle-i emr u fermân-ı hümayûndan olup Merzifon'daki Protestan Mektebi'nin ber-vech-i muharrer taharrîsi bâbında Adliye Nezâret-i Celîlesi'yle Sivas Vilâyeti'ne tebligât icra olunmuş olmakla oradaki konsolosa da talimât i'tâsının Amerika Sefâreti'ne iş'ârıyla mevâdd-ı muharrere-i saire hakkında dahi emr u fermân-ı hümayûn-ı şahane ahkâm-ı celîlesine nazaran iktizâ eden teşebbüsâtın kemâl-i itina ve ehemmiyetle ifası ve istihsâl olunacak netâyicin peyderpey inbâsı hususuna himmet buyurulması siyâkında tezkire-i senâverî terkîm olundu, efendim.

Fî 13 Şaban sene [1]310 ve fî 18 Şubat sene [1]308 / [2 Mart 1893]

Sadırazam ve Yâver-i Ekrem

BEO. AYN. d, 1632/s. 415

18

**MERZİFON'A GELEN SİVAS AMERİKA KONSOLOSUNUN
PROTESTAN MEKTEBİ'NE MİSAFİR OLDUĞU**

Merzifon'a gelen Sivas Amerika konsolosunun misafir olduğu Protestan Mektebi'ndeki okulun çan kulesine bayrak çektiğinin Amerika Elçiliği'ne iletilmesi üzerine elçilikten verilen cevapta konsolosun bir Ermeni evinde kalmaktansa Protestan Mektebi'nde kalmayı tercih etmesinin normal olduğu, durumun Sivas Vilayeti tarafından yanlış yorumlandığının bildirildiği

Bâb-ı Âlî

Daire-i Hariciye

Mektubî Kalemi

Aded: 1892

Huzur-ı Me'âlî-mevfûr-ı Hazret-i Sadâret-penâhî'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir

Sivas Amerika konsolosunun Merzifon'a muvâsalatla doğruca Protestan mektebine misafir olarak mektebin çan kulesi üstüne bir bandıra çektiği-

ni ve Ermenilerle kesret-i ihtilâtından bahisle bazı ifadâtı mutazammın Sivas Vilâyet-i Aliyyesi'nden alınan telgrafnâme-i cevabînin irsâl buyurulduğu beyân-ı âlîsiyle serî'an icabının icra ve neticesinin arz ve izbârı ifadesini şâmil şeref-vârid olan gurre-i Ş. sene [1]310 tarihli ve bin iki yüz elli yedi numaralı tezkire-i sâmiye-i Sadâret-penâhîleri mütâlâa-güzâr-ı acizî olarak Amerika sefirine suret-i münasibede ifa-yı tebligât olunması üzerine konsolos-ı mûmâileyhin Merzifon'da bir Ermeni hânesinde ihtiyar-ı ikamet etmekden ise mezkûr mektebe misafir olması evleviyetde kalacağı derkâr olup mukim olduğu mahalde bandıra keşîde etmesi dahi muvâfık-ı usul ü nizâm olduğu cihetle şâyân-ı itiraz olamayacağı ve vilâyet-i müşârunileyhânın bu bâbdaki iş'ârâtı mahallince sû-i tefsirden ibaret idüğü sefir-i mûmâileyh tarafından cevaben ifade ve meb'ûs telgrafnâme leffen takdim ve iade kılınmış olmakla emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fi 20 Şaban sene 1310 ve fi 25 Şubat sene [1]308 / [9 Mart 1893]

Hariciye Nâzırı

Said

A. MKT. MHM, 733/1

19

**SİVAS AMERİKA KONSOLOS VEKİLİNİN VE MİSYONER
PERRY'NİN DİKKAT ÇEKİCİ MEKTUPLARI**

Amerika'nın Sivas Konsolos vekilinin konsolosa ve misyoner Perry'nin de Herrick'e yazdığı mektuplarda Tomayan'ın Kalustyan, Merzifon olayları ve bazı cinayetlerle ilişkisi gibi hususlarla ilgili dikkat çekici ifadeleri üzerine bunların Amerika elçisiyle görüşülmek üzere Hariciye Nezâreti'ne gönderildiği / Sivas valisine, sonraki aramalara emsal olması için Merzifon Mektebi'nin mutlaka aranması gerektiğinin bildirildiği

Bâb-ı Âlî

Daire-i Sadâret-i Uzmâ

Telgraf Odası

Sivas Vilâyeti'nden

makam-ı sâmi-i Sadâret-penâhî'ye meb'ûs telgrafnâmenin hallidir.

28 Şubat sene [1]308 tarihli telgrafnâme-i çâkerânemle arz olunduğu üzere Sivas Amerika konsolos vekilinin Merzifon'da bulunan konsolosa fi 27

Şubat sene [1]308 tarihiyle yazıp suret-i mahremânede i'tâ eylediği mektubun tercümesi ber-vech-i zîr arz olunur. Fermân.

Fî 3 Mart sene [1]309

Sivas Valisi

Halil

Suret

Son mektubumda bahsettiğim mühim noktalara dair işte bugün izahât veriyorum. Gemerek¹⁰ karyesinin Protestan Vâizi Mardiros Kalustyan iki sene evvel Tomayan tarafından teşkil olunmuş olan bir ihtilâl komitesine dahil bulunduğunu *İncil* üzerine yemin ederek ikrar etdi ve geçen sene de yine Tomayan'ın teşvikiyle îkâ' edilmiş olan bazı cinayâta dair malumât verdi. Merkûmun bu ifadâtını Agop Pehlakyan dahi tasdik eyledi. Hezeyânnâmelerin ta'lik olunduğu mahallerde itiraf-ı cürm edenler bu hareket-i ihtilâl-cûyâne-nin Tomayan tarafından tertib edildiğini söylüyorlar. Bu da merkûmânın ifadâtını mü'eyyiddir. Vali işin ibtidâsından efkâr-ı itilâf-cûyâne ile hareket olduğundan dolayı beyân-ı teessüf eylemiştir. Ben de cevaben re'yini tasdik ile beraber bu bâbda her iki taraftan hata vuku bulduğunu söyledim. Bunun üzerine vali sizin niyet-i hâlisânızı tezkârla efkâr-ı müfrite ashâbından idüğü anlaşılan mekteb müdürü Herrick'in te'sirât-ı nüfuziyesi tahtında hareket etmekde olduğunuzu söyledi. Merzifon'daki inâs mektebini imha eden harîkın esbâbını meydana ihrac etmek pek müşkildir. Nasıl ki Merzifon'daki Amerikalılar mezkûr mektebin İslâmlar tarafından ihrâk edildiğini işrâb ediyorlar, -hükûmet dahi bunun mütecâsirleri Ermeniler olduğuna kesb-i itmi'nân eylemiştir- bu hâl tarafeynce münâza'ât-ı bî-intihâyı¹¹ mûcib olabilir. Mevkûf muallimler bahsine gelince; bunlar Devlet-i Aliyye tebaasından olduğundan bu hususda hiçbir düvel-i ecnebiyenin müdahaleye hakkı yoktur. Kemâl-i itidâl ve bî-tarafî ile hareket eden vali yedinde esbâb-ı sübûtiye-i kat'îye bulunmakla beraber temâyülât-ı itilâf-cûyâne ibrâz eylemekdedir. Valinin re'yi-ne nazaran Sivas'da ittihâd-ı fîkr husûlû Merzifon'da temdîd-i ikametinizden¹²

¹⁰ Metinde "Köy" şeklinde geçmektedir.

¹¹ Metinde "bî-intihâya" şeklinde geçmektedir.

¹² Metinde "ikametimizden" şeklinde geçmektedir.

daha münasibdir. Bilirim ki geri dönmek güç gelir; lâkin¹³ zât-ı melâik-simât-ı hazret-i Şehriyârî'nin sâdık ve mutî' olan bir kısım tebaası miyânına îkâ'-ı fesad etmek isteyen birkaç Ermeni'yi himayet etmek sevdasına karşı Bâbîâli ile olan münasebât-ı dostânesini feda etmeğe Amerika Sefâreti'nin belki meyyâl olmayacağını nazar-ı mütâlaaya almaklığımız lâzımdır. Meseleyi başka bir nokta-i nazarda im'ân eylediğimiz hâlde Amerika misyonerlerinden yalnız bir şahsın yani merkûm Herrick'in vâhî ta'annüdü eseriyle cürmkâr olan bir takım Ermenileri himayet etmek istemesi ve bu suretle bir yarım asır emeğin semeresini zâyî eylemesi bana mûcib-i teessüf görülür. Sevdığım konsolos!.. Bir dostun sözüne itimad ediniz!.. Sivas'a geliniz!.. Cümlemiz suret-i âdilâne ve muhıkkânede netice-pezîr olmasını arzu eylediğimiz bu madde-i müteessifeyi bitirmek için burada hepimiz tevhit-i mesâî edebiliriz.

**

Bâb-ı Âlî
Daire-i Sadâret-i Uzmâ
Telgraf Odası
Aded

*3 Mart sene [1]309 tarihiyle Sivas Vilâyeti'nden
makam-ı celîl-i Sadâret-penâhî'ye meb'ûs telgrafnâme suretidir.*

27 Şubat sene [1]308 tarihli telgrafnâme-i çâkerânemle arz olunduğu üzere Sivas'daki Amerika Protestan Mektebi misyonerlerinden Perry'nin Merzifon'da bulunan Amerika Mekteb Müdürü Herrick'e 27 Şubat sene [1]308 tarihiyle yazıp suret-i mahremânede konsolos vekili tarafından i'tâ olunan mektub hulâsasının tercümesi ber-vech-i zîr arz olunur:

Suret

Benim fikrime göre vali hakkâniyeti iltizâm eder ve itilâfı sever bir adamdır. Doğrulukla hareket edenler hakkında meyyâl ve müsaid görüyorum. Fakat desise ve hileyi sevmiyor. Amerikalılar hakkındaki muamelesi de pek muhıkkânedir. Eğer vali ile birkaç defa mükâleme edip de bulunan edilleyi

---

¹³ Metinde "iken" şeklinde geçmektedir.

birlikde müzâkere ve muayene etseniz valinin re'yine tebaiyet edeceğinize eminim. İşte edille-i mezkûre bunlardır:

Birincisi bir buçuk sene evvel Tomayan [ve] Kayayan'ın Gemerek ve Burhan karyelerine gittikleri vakit vuku'a gelen teşvikât-ı ihtilâl-kârâneleri; ikincisi Londra Komitesi'nden gelen bir memur-ı mahsus tarafından Gemerek Komitesi'nin teşkili; üçüncüsü ihâfe-âmîz mektubla hezeyânnâmenin Merzifon'dan Gemerek'e irsâli; dördüncüsü Gürünlü Toros'un¹⁴ ef'âl-i mefsedetkârânesi. Eğer artık teşebbüsât-ı vâkı'a-i ihtilâl-cûyâne ile bu eşhâs miyânında münasebât-ı ciddiye mevcut olduğuna kâni' oldunuz ise mektubunuzda vücudu muhtemel olan en küçük bir fikr-i fesad âsârını tathîr ve binâenaleyh emniyetin iadesi ile el-yevm giriftâr olduğumuz müşkilâtıdan bizi tahlîs eylemeniz muktezîdir zannederim.

**

Bâb-ı Âlî
Daire-i Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemi
Aded

Sivas Vilâyeti'nden

huzur-ı sâmi-i Sadâret-penâhî'ye meb'ûs telgrafnâmenin hallidir.

C. 1 Mart sene [1]309. Vaktiyle taharriyât icra edilmiş olsaydı hayli şeyler buldurulmak me'mûl idiyse de 27 Şubat sene [1]308 tarihli telgrafnâme-i çâkerânemle dahi arz edildiği vechile şimdiye kadar evrak-ı muzırının ortadan kaldırılmış olacağı derkâr ve mekteb civarında bir anbarda mevcut bulunduğu Ankara Vilâyeti'nden ihbar olunan eslihadan dahi şimdiki hâlde bir şey çıkamayacağı bedîdâr veya bir mikdar revolver ve tüfenk gibi şeyler zuhur etse bunlar da mekteb bekçileriyle konsolos kavaslarına ve sayd ü şikâra ve mektebin muhafazasına aid idüğü iddiasında bulunacakları âşikâr idüğüne ve Amasya mutasarrıfı gelmekde ve bi'd-defaât Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne yazılan Merzifon kaymakamının tebdili de intizâr edilmekde olduğuna

---

¹⁴ Metinde "Tarkes" şeklinde geçmektedir.

nazarán bunların işe mübâşeretleriyle icra edecekleri tahkikât-ı hafîyye ve celiyye neticesine göre ba'dehû icabına bakılmak üzere şimdilik taharrî mad-desinden sarf-ı nazarla yalnız maznûnların muhakemelerinin icra ve ikmâline çalışılması ve konsolosun da avdet etdirilmesi ve mümkün ise matbaa takımı-nın hükûmete aldırılması muvâfık-ı maslahat mütâlaa kılınmış ise de yine ifa-yı muktezâsı menût-ı irâde-i aliyye-i cenâb-ı Sadâret-penâhîleri'dir. Fermân.

Fi 3 Mart sene [1]309

Sivas Valisi

Halil

**

Mektubî-i Sadr-ı Âlî Kalemi
Müsveddâtına Mahsus Varakadır

Evrak numarası: 2

Tarih: 27 Şaban sene [13]10

4 Mart sene [1]309

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Sivas vilâyeti dahilinde vâki Gemerek karyesi Protestan Vâizi Mardi-ros Kalustyan'ın Tomayan nâm Ermeni tarafından iki sene mukaddem teşkil edilmiş olan ihtilâl komitesine dahil bulunduğunu ikrar eylediğine ve mer-kûm Tomayan'ın teşvikiyle geçen sene îkâ' edilen bazı cinayât hakkında ver-diği malumâta ve sair ifadâta dair Sivas'da Amerika Protestan Mektebi mis-yonerlerinden Perry'nin Merzifon'da bulunan Amerika Mekteb Müdürü Her-rick'e ve Sivas Amerika konsolos vekilinin Merzifon'da bulunmakda olan konsolosa yazdıkları mektubların hulâsalarını naklen Sivas Vilâyeti'nden alı-nan 3 Mart sene [1]309 tarihli iki kıt'a telgrafnâmenin halli ve sureti leffen tesyîr-i savb-ı devletleri kılınmış ve işbu telgrafnâmelerin mündericâtı fevka-lâde câlib-i nazar-ı dikkat görülmüş olmakla tensîb olduğu suretde Ameri-ka sefirinin celbiyle söyleşilerek neticesinin iş'ârına himmet buyurulması siyâkında tezkire.

**

Tarih: 4 Mart sene [1]309

Şifre

Sivas Vilâyeti'ne

C. 3 Mart sene [1]309. Evrak-ı muzırının mikdarı cüz'î olduğu hâlde esna-yı taharrîde bile bunları ketm ü ihfâ veya ihrâk veyahud sair suretle imha eylemek mümkün olup ancak evrak-ı mezkûre külliyetli bir mikdara bâliğ olmakda ise çünkü mektebin hükûmet-i mahalliyece icabı ve münasibi vechile taht-ı nezâret ve muhafazada tutulmuş olacağı derkâr olmasına nazaran öyle külliyetli evrakın bir tarafa aşırılamayacağı bedîhî idüğünden ve orada vücudu rivayet olunan eslihanın meydana çıkarılması taharriyâta vâbeste olup bundan sarf-ı nazar olunduğu hâlde eslihanın vücudu¹⁵ hakkında hâsıl olan şübühât ref' ve izâle edilmeyeceği gibi sefârete karşı dahi bu rivayet ve iddianın hakikate adem-i makrûniyeti itiraf edilmiş olacağından ve ecnebi mekteblerin taharriyâtı bahsinde sefâretlerle öteden beri cereyân eden muhaberât hüsn-i neticeye iktirân ile mekteblerin teftiş ve taharrîsine şimdiye kadar muvaffakiyet hâsıl olmamış iken ilk defa olarak Hükûmet-i Seniyye'nin şu salâhiyeti sefâretçe bi't-tasdik taharrî hususunda muvâfakat hâsıl olmasıyla evrak-ı muzır ve esliha zuhur etmese bile bu suretle ihdâs-ı emsal edilmiş olacağı cihetle âtiyen Hükûmet-i Seniyyece bu emsalden istifade edilebileceğinden ve sâyâ-yı sâbıkâ dairesinde hemen taharriyâta ibtidâr ve neticesinin iş'âr olunması tavsiye olunur.

[16 Mart 1893]

A. MKT. MHM, 733/10

20

**AMERİKA'DA YAŞAYAN ERMENİLERİN BULGARLAR
GİBİ MUHTARİYET ELDE ETME ÇABALARI**

Merkezleri New York olan Amerika Ermenileri'nin mitingler düzenleyerek ve basın yoluyla yalan haberler yayarak Bulgarlar gibi muhtariyet elde etme ümidinde oldukları

¹⁵ Metinde "kusuru" şeklinde geçmektedir.

Mâbeyn-i Hümayûn-ı Cenâb-ı Mülûkâne Başkitâbet-i Celîlesi'ne

Devletli efendim hazretleri

Lede'l-lüzum arz-ı atebe-i ulyâ kılınmak üzere Amerika'da mütemekkin Ermeniler hakkında hâk-i pâ-yı âlî-i efhamîlerine malumât-ı âtiye arz olunur:

Cemâhîr-i Müctemi'a Memâlik-i'nde mütemekkin bulunan Ermenilerin beş binden mütecâviz olduğu muhakkaktır. Bunların ekserîsi fabrikalarda amele olup kusûru da ticaretle meşguldür. Kâffesinin Devlet-i ebed-müddete karşı hissiyât-ı hasmâne ile mütehassis olduklarına hükmolunabilir. Devlet-i müfahhama-i metbû'amıza ve memleketimize sadakat ve muhabbetle mütehassis olanlar pek cüz'îdir.

Mecmû'una karîb olan ekseriyeti aleyhimizde bulunuyor ise de kimisinin Memâlik-i Mahrûse-i Şahane'de gözedilecek menfaatleri olduğundan ve kimisinin dahi ailesi bulunduğundan bu gibiler hissiyâtlarını beyân ve ifade-de ihtiyât ve ihtirâz üzere gösteriyorlar. Bir gûne menfaat ve aileleri olmayanlar ise açıktan açığa ilân-ı husumet eyliyorlar. İlân-ı husumet edenlerin nüfusu ihtiyât üzere hareket edenlerin nüfusuna gâlibdir. Mevzû'-ı bahs olan Ermeniler yani husumetlerini âşikâre ilân edenler Cemâhîr-i Müctemi'a Memâlik-i'nde bulunanlardır.

Zikrolunan Ermenilerin ehemmiyetsizliği ve Amerika'nın Şark vukuâtına atf-ı nazara¹⁶ bir gûnâ lüzum görmemeleri hasebiyle Ermenilerin harekât ve tahrikâtı bu memâlikde bir gûne te'sir hâsıl edemediğinden geçenlerde New York beldesinde tecemmu' etmiş olan iki yüz kadar Ermeni güya Kayseriye'de karışıklık zuhur etmiş ahbâr-ı kâzibesi üzerine mübâhaseye girişdiklerinden Ermeniler lehinde Devlet-i Aliyye nezdinde icra-yı vesâtat etmesine lüzum gösterilmiş iken Cemâhîr-i Müctemi'a Hükûmeti'ne müracaat olunması kâle dahi alınmayıp İngiltere'ye ve daha doğrusu Başvekil Mösyö Gladstone'a müracaat olunmasına karar vermişlerdir. Burada mütemekkin Ermeniler pekâlâ bilirler ki Cemâhîr-i Müctemi'a Hükûmeti, tebaasının menâfi'i muhafaza olunması icab etmedikçe Şark umûruna kat'iiyen hiçbir zaman müdahale etmek arzusunda değildir. Cemâhîr-i Müctemi'a Hükûmeti'ni yalnız Memâlik-i Şahane'de bulunan Amerikalı misyonerler tahrik edebildiklerinden vilâyât-ı şa-

¹⁶ Metinde "atf u nazar" şeklinde geçmektedir.

hanede Amerikalı misyonerlere rabt-ı münasebet ederek Protestanlığı kabul eylemiş olan Ermeniler istihsâl-i makâsıd-ı gayr-ı meşrû'alarına merkûm misyonerleri tavassuta çalışıyorlar. Memâlik-i ecnebiyede ikamet eden Ermenilerin ittihâz etmiş oldukları meslek bir takım rivayât-ı kâzibe neşr u işâ'asıyla: "Karındaşlarımızı katl ve hemşîrelerimizi itlâf ediyorlar." deyu bağırarak müşkilât-ı siyasiye tevlîd etdirmekden ibaretdir. New York'da tab' ve neşr olunan Ermeni gazetesinin yegâne meşguliyet ve mündericâtı bundan ibaret bulunuyor. Avrupa'da basılan Ermeni gazeteleri de aynı neşriyâtta bulundukları ağıleb-i ihtimaldir. Tebaa-i Saltanat-ı Seniyye'den olan Ermenilerin istedikleri vakit makamât-ı ulyâya müracaatla şikâyetleri var ise arz ve ifadeye hakk u salâhiyetleri hiçbir zaman inkâr olunmamıştır. Halbuki meydanda dâ'î-i şikâyet bir şey yok iken Ermenileri iştikâya icbâr eden bu gibi neşriyâtdır. Maksad-ı yegâne müftereyât ve işâ'ât-ı kâzibe ile ikâ'-ı fesad ve müşkilâtından ibaretdir. Güya bu suretle Bulgarların nâil olduğu idare-i muhtâ[r]îye nâil olacakları zann ü gümânında bulunmak gibi bir belâhet ve hamâkat te'sirâtı tahtında bulunuyorlar.

Amerika'nın bu kıt'asında mütemekkin bulunan Ermenilerin ahvâl ve harekâtı her dâim Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne arz olunmaktadır. Merkez-i tahrikât ve ifsâdâtı New York beldesi olduğundan Şehbender Vekili Fuad Bey'e dikkat ve itina eylemesi lüzumıyla beraber her meselede olduğu gibi bu maddede dahi mübâlağât olacağından hakikat-i hâli ve vukuâtın haiz olduğu ehemmiyet-i hakikiyeyi beyân etmesi tavsiye olunmuştur ve mecmû'-ı maddenin sû-i telakkisine sebebiyet verilmemek için ta'mîkât ve tedkikât icrasına dikkat-i mahsusası celb olunmuştur.

Çend gün evvel Amerika Hariciye nâzırı, Dersaâdet'deki sefirden aldığı malumâta göre Bâbîâli tarafından Amerikalı misyonerlerin menâfi'ine îrâs-ı hâlel edilmekde olduğunu söylediklerinden: "Bâbîâli'nin muâhedâta olan hürmet ve riâyet-i mahsusa[sı] müsellemdir. Hürmetsizlik ve riâyetsizlik gösteren var ise Amerikalı misyonerlerdir. Misyonerlerinizin bazı Ermenilere tavassutkârâne muamele etmeleri delil-i kâfidir. Mesela farz ediniz ki, Fransız misyonerler Amerika'ya gelip Hindliler yani yerli ahalisi arasında neşr-i maârife sarf-ı mesâî ile kifayet etmeyip tebdil-i mezheb etmelerine çalışsalar ve

bunlara her gûnâ muâvenetde bulunsalar ve Hindliler de Cemâhîr-i Müctemi‘a'nın bazı nikâtında îkâ‘-ı fesada cür‘et etseler; Cemâhîr-i Müttefika Hükûmeti bu sırada ne gibi muamelede bulunacak? Fransız misyonerlerinin Hindlilere muâvenet etmelerinden ve Hindlilerin fesada kalkışmalarından memnun ve hoşnud mu olacaktır? Elbette bu gibi ahvâle Cemâhîr-i Müctemi‘a Hükûmeti hiçbir vakit tahammül edemeyecek ve icabını kemâl-i şiddetle ifa edecektir. İşte misyonerlerinizin Memâlik-i Osmaniyye'de hâlleri bunun gibidir! Ermenilerimizin miyânında neşr-i maârif etmek üzere ol havaliye gitmiş iken Ermenilere tebdil-i mezheb etdirmekle dahi kanaat etmeyip münasebetsiz yere bazı Ermenilere [muamele-i] teveccühkârâne ve belki de muâvenetkârânede bulunuyorlar." cevabı verilmiştir.

Amerika'nın Hariciye nâzırı cenâbları işbu beyânât-ı acizâneme mukabil bir gûnâ cevabda bulunmamıştır. Maamâfih te‘min ederim ki Cemâhîr-i Müctemi‘a Hükûmeti'nin arzu-yı ciddîsi her tarafdâ ve ez-her-cihet muhafaza-i sulh u müsâlemet ve hüsn-i münasebât kazıyyesine mün‘atıf olmakla Amerikalı misyonerlerin vazifelerini tecavüz ile müşkilât îkâ‘ etmelerine kat‘iyen memnun değildir.

Uhde-i çâkerâneme muhavvel vazifenin icab etdirmiş olduğu ma‘rûzât-ı bendegânem pîş-i nazar-ı mütâlaaya alınarak icra-yı icabı bâbında ve her hâlde emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 9 Mart sene 1309 / [21 Mart 1893]

Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye'nin

Amerika Washington Sefiri

Aleksandr Mavroyeni

Y. PRK. EŞA, 17/19

21

AMERİKA ELÇİLİK KÂTİBİ İLE KONSOLOSUNUN MERZİFON MEKTEBİ YANGINIYLA İLGİLİ TAHKİKATA MÜDAHALELERİ

Merzifon Amerikan Mektebi'nde çıkan yangınla ilgili tahkikatta okul marangozunun sorgulanmasının Amerika konsolosu ile Elçilik Kâtibi

Newberry tarafından engellendiği; ayrıca Newberry'nin rüşvet suçundan tutuklu Agop adlı bir şahsı da salıverdiği

Yıldız Saray-ı Hümayûnu

Sivas Vilâyeti'nden Şifre

Merzifon İdare Meclisi azâsından Agop Ağa evvelki gün hânesinden giderken ansızın¹⁷ tüfenkle iki yerinden cerh edilmesiyle vefat eylediği ve kâtili henüz malum değilse de mesmû'ât ve ihbarâta nazaran Ermeni fesedesî taraflarından vuku bulduğu ve bu da geçende itlâf edilen Sahak gibi hükûmet[e] hâdim olmasından ileri geldiği zan ve istidlâl kılınmakda ve tahkikâta devam olunmakda idüğü Merzifon'da bulunan Amasya mutasarrıfıyla İstînâf Müdde'î-i Umumîliği'nden bildirilmiş ve mütecâsirlerinin her hâlde zâhire ihracı ekîden ve cevaben izbâr kılınmış olmakla arz-ı keyfiyete cür'et kılındı. Fermân.

Fî 16 Mart sene [1]309

Sivas Valisi

Halil

**

Sivas Vilâyet-i Aliyyesi'ne

C. fî 16 Mart sene [1]309. Mütecâsirlerin behemehâl zâhire ihracına sa'y ü ikdâm olunması irâde buyurulmuştur.

Fî 18 Mart sene [1]309

**

Yıldız Saray-ı Hümayûnu

Sivas Vilâyeti'nden Şifre

Merzifon'da Protestan Mektebi muallimlerinden Tomayan ve Kayayan'ın çend kıt'a telgrafnâme-i çâkerânemle arz kılınan teşebbüsât-ı ihtilâl-cûyâ-

---

¹⁷ Metinde "sesezen" şeklinde geçmektedir.

neleri hakkında istihsâl edilen malumât Amerika Sefâreti Kâtibi Mösyö Newberry'ye tebliğ olunmak üzere Merzifon'da bulunan Amasya mutasarrıfıyla müdde'î-i umumî efendiye ber-tafsil bildirilmiş idi. Mûmâileyh Mösyö Newberry merkûmânın erbâb-ı fesaddan olduklarına kanaat hâsıl ederek mektebden kayıtlarını terkîn etdirdiğini beyân eylemiş ve Merzifon'da muhterik olan binanın esbâb-ı ihrâkı anlaşılmak üzere Amerika konsolosu tarafından hükûmete gönderilmeyen mekteb marangozunun isticvâbı lüzumundan ve ifsâdât-ı saireden bahis açıldıkça mektebe dokundurulmamak fikriyle hüsn-i telakkiye yanaşmadıktan başka iltizâm gösterildikçe hiddet ve şiddeti tezyîdle: "Protesto ederim." deyu sözlerle ve daha bazı tehdidâtta bulunmuş ve tahkikâtın ikmâl ve neticesini Bâbîâlî'ye arz eylediğini ve mukabeleten teşekkürnâme dahi aldığını ve harîk meselesine de muttali' olduğundan Dersaâdet'de icabına bakılacağını bi'l-ifade dünkü gün Merzifon'dan hareket etmiş olduğu mutasarrıf ile müdde'î-i umumî tarafından mevrûd telgrafnâmede izbâr kılınmakla arz-ı malumât olunur. Fermân.

Fî 24 Mart sene [1]309

Sivas Valisi

Halil

**

Yıldız Saray-ı Hümayûnu

Sivas Vilâyeti'nden Şifre

Sefâret Başkâtibi Mösyö Newberry'nin Merzifon'a muvâsalatının üçüncü günü ahvâl-i fesadiyeye kat'â şümûlü olmayan biraz rüşvet maddesinden nâşi Amasya'da mevkûf ve evrakı dahi Hey'et-i İthamiye'ye meb'ûs Merzifonlu Agop nâm şahsın celbini iltimas eylemesiyle getirilip hafî olarak konuş-
dukdan sonra kendisince berâet ve mazlumiyeti tahkik olunduğundan bahisle tahliyesini teklif etmiş ve mecâz-ı kanunî olmadığından iltimasının kabulü mümkün olamayacağı cevabı verilmiş ise de bilâhare: "Bâbîâlî'den emrini istihsâl eyledim." diyerek merkûmu salıvermiş olduğu ve mûmâileyh Mösyö Newberry'ye bir rüşvete istinâd verilmemek üzere ihtiyar-ı sükût edildiği Kay-

seri'de bulunan İstînâf müdde'î-i umumîsinden mevrûd telgrafnâmede bildirilmekle arz-ı malumât olunur. Fermân.

Fî 25 Mart sene [1]309

Sivas Valisi

Halil

**

Yıldız Saray-ı Hümayûnu

Sivas Vilâyeti'nden Şifre

Merzifon'daki Protestan mektebinde evrak-ı muzır ve esliha olduğuna dair ihbar vuku bulduğu sırada bağteten taharriyât icrasına mübâşeret edilmiş olsaydı bazı muzır şeyler bulunmak melhûz ise de aradan hayli zaman mürûr etmesine mebnî şimdiki taharriyâtdan bir semere hâsıl olamayacağından bundan sarf-ı nazar edilmesi makam-ı Sadâret-i Uzmâ'ya yazılarak cevaben alınan fî 4 Mart sene [1]309 tarihli iki kıt'a telgrafnâmede ecnebi mekteblerinin taharriyâtı bahsinde sefâretlerle öteden beri cereyân eden muhabere hüsn-i neticeye iktirân ile mekteblerin teftiş ve tecessüslerine muvaffakiyet hâsıl olmamış iken ilk defa olarak Hükûmet-i Seniyye'nin salâhiyeti sefâretçe bi't-tasdik taharrî hususunda muvâfakat hâsıl olmasıyla evrak ve esliha zuhur etmese bile ihdâs-ı emsal edilmiş olacağı cihetle Hükûmet-i Seniyyece bu emsalden istifade edileceğinden bahisle emr-i taharrînin dağdağsızca yalnız müdde'î-i umumî ve konsolos ma'rifetiyle hemen icrası izbâr kılınmış ve ica-bı bi'l-ifa bir gûne evrak ve eşya-yı muzır görülemeyip yalnız mektebdeki "siklostil" nâm alet-i tab'ın müşahede olunduğu bu kere Merzifon'da bulunan Amasya mutasarrıfıyla¹⁸ müdde'î-i umumî tarafından gelen telgrafnâmede bildirilmiş ve keyfiyet makam-ı müşârunileyhâya dahi yazılmış olmakla arz-ı malumâta cür'et kılındığı ma'rûzdur. Fermân.

Fî 25 Mart sene [1]309

Sivas Valisi

Halil

**

---

¹⁸ Metinde "Mutasarrıflığı" şeklinde geçmektedir.

Yıldız Saray-ı Hümayûnu

Sivas Vilâyeti'nden Şifre

Bazı mefâsid-i Ermeniyeyi hükûmete ihbar etmiş olan Merzifonlu bir Ermeni tarafından çend gün evvel aldığım telgrafnâmede ihtilâl komitesi mühürle memhûr iki kıt'a varaka-i muzırta derdest ettiğini bildirmiş olduğundan mündericâtına kesb-i malumât etmek ve taraf-ı çâkerâneme gönderilmek üzere bunların suret-i mahremânede Merzifon'da bulunan Amasya mutasarrıfına i'tâsı cevaben kendisine yazılmış idi. Mezkûr iki varakanın birisi hükûmetçe hafiyelik eden bir Ermeni'nin dehâletini ve fidye-i necâtı komitece bi'l-kabul idam kararından muaf tutulduğunu ve diğeri ba'd-ezîn serbestçe gezmelerine ruhsat verildiğini müş'ir olduğunu ve muhbir-i merkûmun verdiği bir kıt'a ihbarnâmede hezeyânnâme neşri uğruna komite hey'et-i sâbıkasının hükûmetçe derdest edilmeleriyle tenâkus eden azâsından yeniden intihâb ve ikmâl edildiği muharrer bulunduğu mutasarrıf-ı mûmâileyhin iş'ârından anlaşılmış ve evrak-ı mezkûrenin vürûdunda tahkikât-ı lâzımesinin ifasıyla tafsilinin arzı derkâr bulunmuş olmakla, fermân.

Fî 27 Mart sene [1]309

Sivas Valisi
Halil

**

Yıldız Saray-ı Hümayûnu Başkitâbet Dairesi

Sivas'dan Şifre Telgrafnâme

Amerika Sefâreti Kâtibi Mösyö Newberry tarafından Amasya Mutasarrıflığı'na ahîren irsâl kılınan humbaranın lede'l-muayene tunçdan ma'mûl bir portakal cesâmetinde ve üzerinde yirmi kadar kapsül olduğu ve bunun Merzifon'da bulunan dökmeciler tarafından da imali kâbil idüğü anlaşıldığı ve ona göre tahkikâtına girişildiği mezkûr mutasarrıflıktan bildirilmekle arz-ı malumâta cür'et kılındı, fermân.

Fî 29 Mart sene [1]309 / [10 Nisan 1893]

Sivas Valisi
Halil

Y. PRK. UM, 26/79

**NEW YORK ESKİ BAŞŞEHBENDERİ OSKANYAN'IN
AMERİKA GAZETELERİNDE ERMENİLER LEHİNDE
YANLIŞ HABER NEŞRETTİRMEK İÇİN VEKİL TAYİN
EDİLDİĞİ / AMERİKA'DA BULUNAN ERMENİLERİN
AİLELERİNİ YANLARINA GETİRTMEK İSTEDİKLERİ**

Osmanlı ülkesinde yaşayan Ermenilerle ilgili Amerika gazetelerinde yalan haberler neşrettirmek üzere New York eski Başşehbenderi ve Matbuat Cemiyeti Üyesi Oskanyan'ın ittifakla vekil tayin edildiği / Amerika'da bulunan ve ailelerini yanlarına getirtmek isteyen Rahip Çitciyan, Manuk Zeronyan ve Kevork Çakalyan'a, Hınçak Cemiyeti üyesi oldukları için izin verilmemesi

Washington Sefâret-i Seniyyesi Cânib-i Âlîsi'ne

Saadetli efendim hazretleri

Memâlik-i Osmaniyye'de mütemekkin Ermenilere müte'allik olarak Amerika gazeteleriyle neşredilmekde bulunan ekâzîbin devam-ı neşrine hâdim olmak ve o kabîl tasnî'âtı bi'l-icad cerâid-i mahalliye ile peyderpey neşretmek üzere burada bulunan Ermenilerin bi'l-ittifak esbak New York başşehbenderi olup hâlen New York Matbûât Cemiyeti'ne müdâvim bulunan Oskanyan nâm şahsı tevkîle ve o makûle ekâzîbi neşredek olan evrak-ı havâdisden on bin nüshanın taraflarından iştirâ olunacağına dair beynlerinde ve bugünlerde bir varaka tanzim ve müsâra'aten imza ve tahtîm eylemekde olduklarını hafiyen istihbâr eylemiş olmaklığım üzerine varaka-i mezkûreyi elde ederek suretini bi'l-istinsâh leffen huzur-ı âlî-i sefâret-penâhîlerine takdim eylediğimi arz eder ve bu teşebbüsde dahi 29 Nisan sene [1]309 tarihli tahrirât-ı acizânemle hakkında ber-tafsîl arz-ı malumât edilen Gülâbi Gülbenk-yan nâm şahsın teşvik ve müşâreket-i hafiyyesi muhakkak bulunmakda olduğunun arz u iş'ârına müsâberet eylerim. Ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 3 Mayıs sene [1]309

New York Şehbender Vekili
Mehmed Fuad

**

Washington Sefâret-i Seniyyesi Cânib-i Âlîsi'ne

Saadetli efendim hazretleri

Amerika'da bulunan Ermenilerin familyalarını buraya getirtmek arzusunda bulunmakda olduklarından ve ailelerini celbe muvaffak oldukları suret-

de icraât-ı fâsidede gereği gibi ileri gideceklerinin muhakkak görünmekde idüğünden bahisle merkûmûnun ailelerine Amerika'ya azîmete ruhsat verilmemesi ve adem-i firarlarına nezâret-i mütemâdiyede bulunulması lüzumu akdemce bâ-tahrirât savb-ı âlî-i atûfîlerine iş'âr ve Worcester'da mütemekkin Mamuretülaziz vilâyeti dahilinde kâin İçme ve Perçin[ç] karyeli Rahib Çitciyan ile Manuk Zeronyan nâmındaki eşhâsın buraca en ileri gelir erbâb-ı fesaddan olduklarına ve bu ara ailelerini celb teşebbüsâtında oldukları mesmû' olduğuna nazaran bilhassa merkûmûnun ailelerinin men'-i muhâcereti lüzumu ilâveten arz ve ityân kılınmış olduğu hâlde mârru'l-ism Manuk Zeronyan ailesinin çend gün akdem Amerika'ya vürûdu haber alınmış ve hatta aile-i mersûmenin bâ-ruhsat-ı resmiye vürûdu da işidilmekde bulunmuş olduğuna ve merkûm zaten arz edildiği vechile Hınçak Cemiyet-i hainesi rüesâsından olup buraya vürûdundan beri cemiyet-i mezkûre efrâdını teksîre sa'y etmekde ve kısmen muvaffak dahi olmakda bulunduğuna ve bi'l-cümle icraât-ı fâsideye riyâset eylemekde idüğüne nazaran ailesini celbe muvaffakiyeti ef'âl-i makdûha-i hâzırasına metânetkârâne devamını intâc eyleyeceği cihetiyle derkâr olan mazarratı âşikâr olduğundan Ermeni ailelerinin Amerika'ya vürûduna kat'â müsaade olunmamakla beraber adem-i firarlarına nezâret-i kaviyye-i dâimede bulunulması lüzumunu hasbe'l-vazife te'kîd-i arza mücâseret eyler ve şu günlerde Dersââdet'den Doktor Devenciyan'ın ailesi Paris için istihsâl olunmuş pasaportlarla refâkatinde bazı Ermeni familyaları bulunduğu hâlde New York'a müteveccihen hareket eyleyeceği mevsûkan istihbâr edildiğinin arzına mübâde[re]t eylerim. Ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 3 Mayıs sene [1]309

New York Şehbender Vekili

Mehmed Fuad

**

Washington Sefâret-i Seniyyesi'ne

Saadetli efendim hazretleri

Amerika'da vâki Worcester şehrinde efkâr ve ilkâât-ı muzırî ile meşgul Ermeni erbâb-ı mefsedetinin ileri gelenlerinden ve Hınçak Cemiyeti efrâ-

dından olup buradaki Ermenilere silah talimi etdirmeyi ihdâs eylemiş bulunan nefs-i Harputlu Kevork Çakalyan nâmındaki Ermeni bu kere New York Başşehbenderliği'nin 11 Mayıs sene [18]93 tarih ve 1017 numaralı pasaportuyla Dersaadet veya Samsun tarîkıyla karîben avdet eylemek üzere memleketine azîmet etmiş olduğuna ve bu defa memleketine azîmeti ise hempâları bulunanların ailelerini Amerika'ya getirmek ve bazı ifsâdâtta bulunmak gibi niyyât-ı muzır raya mebnî idüğü hafıyyen ve mevsûkan istihbâr edildiğine binâen merkûmun niyyât-ı muzır rasını îkâ'a meydan verilmemek ve nezâret-i mütemâdiyede bulundurulmak üzere vârid olacağı iskelede hakkında nezâret-i lâzîminin icrasıyla Amerika'ya adem-i avdeti esbâbının serî'an ittihâzı lâzım geleceği arz olunur. Ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehül-emrindir.

Fî 4 Mayıs sene [1]309 / [16 Mayıs 1893]

New York Şehbender Vekili
Mehmed Fuad

HR. SYS, 2735/45

23

**WASHINGTON BÜYÜKELÇİLİĞİ'NİN AMERİKA ERMENİLERİ-
NİN FAALİYETLERİYLE İLGİLİ VERDİĞİ BİLGİLER ÜZERİNE
ZABTİYE NEZÂRETİ'NE TAHKİKAT EMRİ VERİLDİĞİ**

Washington Büyükelçiliği'nden alınan yazıda New York Ermenileri'nin Oskanyan adlı kişiye mektup yazarak çıkarlarını savunacak Amerika gazetesine 10 bin Ermeni'yi abone yapacaklarını bildirdiklerine, Amerika'da yaşayan bazı Ermenilerin ailelerini Osmanlı ülkesinden yanlarına getirttiklerine, Osmanlı Hükûmeti aleyhtarı Çakalyan adlı kişinin Osmanlı ülkesine geri döndüğüne dair bilgiler yer aldığından Zaptiye Nezâreti'ne gerekli tahkikatın yapılması emri verildiği

**Bâb-ı Âlî
Daire-i Sadâret
Âmedî-i Divan-ı Hümayûn
2670**

Amerika'da menâfî'lerini müdafaa edecek Amerika gazetesine on bin Ermeni'nin abone olacağına New York'daki Ermeniler tarafından Oskanyan nâm kimseye yazılan varakanın sureti gönderildiğini ve Amerika'da mütemek-

kin bazı Ermenilerin ailelerini Memâlik-i Şahane'den oraya celb etmiş ve Hükûmet-i Seniyye'ye karşı niyyât-ı bedhâhânesi olan Çakalyan¹⁹ nâm şahsın dahi Memâlik-i Şahane'ye avdet eylemiş olduğunu hâvî Washington Sefâret-i Seniyyesi'nin tahrirâtıyla melfûfu tercümeleri manzûr-ı âlî buyurulmak için Hariciye Nezâret-i Celîlesi'nin tezkiresiyle ma'an arz u takdim kılınmış ve tahkikât-ı lâzıme icrası Zabtiye Nezâret-i Behiyyesi'ne yazılmışdır, efendim.

Fî 28 Zilkade sene [1]310 - Fî 1 Haziran sene [1]309 / [13 Haziran 1893]

Sadrıazam ve Yâver-i Ekrem

Cevad

Y. A. HUS, 275/121

24

**HAİK ADLI ERMENİ GAZETESİNDE ERMENİLERİN
AMAÇLARINA ULAŞABİLMELERİ İÇİN SİLAHA
SARILMALARI GEREKTİĞİNE DAİR BİR YAZI YAYINLANDIĞI**

Haik gazetesinde yayınlanan tafsilatlı bir yazıda Ermenilerin amaçlarına ulaşabilmeleri için silaha sarılmaları gerektiğinin ifade edildiği ve bir başka makalede de Ermenilerin yaşadığı eyaletler ahalisinin göç sebebiyle tükendiğine dair bir paragrafın yer aldığı

Bâb-ı Âlî

Tercüme Odası

Numara: 46

Tarih: 30 Haziran sene 1309

Nev'-i Tercüme: Haik nâm Ermeni gazetesinin Ermenilerin istihsâl-i maksad için silaha sarılmaları lüzumundan bâhis olarak neşretmiş olduğu bendin leffen irsâl kılndığına dair

Hariciye Nezâreti'ne fî 22 Haziran sene [18]93 tarihiyle Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 107 numaralı tahrirâtın tercümesidir.

Haik nâm Ermeni gazetesi Ermenilerin istihsâl-i maksad için silaha sarılmaları lüzumundan bâhis yine mufassal bir bend neşretmiş olmakla leffen

¹⁹ Metinde "Şiskalyan" şeklinde geçmektedir.

takdim kılınan bend-i mezkûr hakkında nazar-ı dikkat-i nezâret-penâhîlerini celb ederim.

Mezkûr gazetede münderic makalâtın birinde "Ermeniler ile meskûn eyalât-ı şahane ahalisi muhâceret sebebiyle tükenmekdedir." fıkrası muharrerdir. Bu muhâceretden maksad Amerika'ya vuku bulan hicretidir. Binâenaleyh düşmanlarımız Ermenilerin hicreti, kendi menâfi'-i ihtilâl-cûyânelerine muzır olduğu itikadında bulunduklarından bunların suret-i fikr ve mütâlaalarına kesb-i ittılâ' etmek fâideden hâlî değildir. *Haik* gazetesinin itikadınca Ermeniler hicret eyledikleri hâlde kendi âmâl ve temâyülâtlarına muhalif hareket ve binâenaleyh bize hizmet etmiş olurlar. Fıkra-i mezkûre câlib-i nazar-ı dikkatdir. Hususâ ki, Hükûmet-i Seniyye'nin Ermenilerin hicretini daima tahdid etmek istediği bendenizce malum olmakla bu mesele bi'l-vücûh şâyân-ı tedkikdir. Eğer Asya Memâlik-i Şahanesinde mukim Ermeniler Hükûmet-i Seniyye'ye ifa-yı hizmet ve memleketin husûl-i ma'mûriyet ve saadet-i hâline muâvenet etmiş olsalar idi bunları Memâlik-i Şahane'de alıkomak arzusuna mana verebilir idim. Fakat Ermeniler ancak Hükûmet-i Seniyye'ye ikâ'-ı gavâil ve kesret-i nüfusları hasebiyle oralarda mütemekkin milel-i sairenin nüfuzunu kesr için Memâlik-i Şahane'de bulunuyorlar ise kendilerini alıkomakda bir menfaat görmüyorum.

Düşmanlarımızın veyahud düşmanlarımız tarafından alet ittihâz olunanların mikdarı azaldıkça kuvvet ve satvetimiz tezâyüd eder. Maamâfih terk-i vatan etmiş olan Ermenilerin mesken ve me'vâlarına avdetleri ihtimalinin Hükûmet-i Seniyyece bi-hakkın mûcib-i endişe olduğunu bilirim. İşte bu endişe ol bâbdaki mukarrerâtı i'tâda Hükûmet-i Seniyyece te'siri olmuş olmalıdır. Lâkin politikaya müte'allik her bir mesele ile benî beşere ta'alluk eden bi'l-cümle mesâlihın hem iyi hem de fena ciheti vardır. İşbu hicret sayesinde hem Ermenilerin Memâlik-i Şahane'de tedennî-i kuvvetlerini hem de milel-i sairenin bi'n-nisbe tezâyüd-i kuvvetlerini istihsâl etmiş oluruz. Bu hicret Memâlik-i Şahane'de Ermeni Meselesi tabir olunan meselenin tedricen faslına bir mukaddime olabilir. Burası ol derece sahîhdir ki *Haik* gazetesi dahil olduğu hâlde Ermeni fırka-i ihtilâl-cûyânesi rüesâsı bunu söylüyorlar ve bundan havf ve ihtirâz ediyorlar. Ermenilerin Memâlik-i Şahane'ye avdetleri ihtimali cidden nazar-ı dikkate alınmağa şâyân mesâilden ma'dûddur. Fakat burada

icra-yı ticaret edenler miyânında acaba kaç kişi Memâlik-i Şahane'de kalmak üzere oraya avdet edeceklerdir. Şimdi bile Amerika'ya gelen Ermeniler yine memleketlerine avdet etmiyorlar mı ve oradan dahi yine Amerika'ya gelmiyorlar mı?

Men‘ etmek istediğimiz şey zaten mevcuttur. Suriyeliler mesken ve me‘vâlarına avdete meyyâl olup bilakis Ermeniler Amerikalılar ile daha ziyade sühûletle kesb-i ünsiyet ediyorlar. Avrupa milel ve akvâmı hakkında aynı şey denilebilir. Amerika'ya gelen Alman ve İrlandalılar hemen hiçbir vakit memleketlerinde kalmak üzere vatanlarına avdet etmiyorlar. Maamâfih mesele-i meşrûhanın Devlet-i Aliyye'nin umumî politikasına cihet-i ta'alluku olan gayet mühim mesâilden ma'dûd olduğunu teslim ederim. Binâenaleyh bu mesele hakkındaki malumâtı bittab‘ mahdûd olan Sefâret-i Seniyye'nin derpîş edeceği mülâhazât ve ihtarât Memâlik-i Şahane'nin menâfi‘-i umumiyesine tevâfuk etmedikçe nazar-ı dikkate alınamaz. Menâfi‘-i mezkûre ise Sefâret-i Seniyye'den ziyade Bâbîâlice malumdur. Emr u fermân.

[12 Temmuz sene 1893]

HR. SYS, 2851/29

25

İZİNSİZ OLARAK AMERİKA TÂBİİYETİNE GİRMİŞ OLAN ERMENİLERİN OSMANLI ÜLKESİNE KABUL EDİLMEMEYECİKLERİ

Amerika'ya kaçarak bir süre sonra ikamet izni alan ve tâbiiyet değiştiren Ermenilere pasaport verilmiş olsa bile Osmanlı ülkesine kabul edilmeyeceklerine dair çıkan irâde üzerine iki ülke arasındaki görüşmelerin sürdüğü

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Devletli efendim hazretleri

Amerika'ya firar eden Ermeniler ale'l-ekser biraz müddet orada ikamet ve tebdil-i tâbiiyet etdikden sonra Memâlik-i Şahane'ye avdetle ihlâl-i asayiş müeddî harekât-ı mefsedetkârânede bulunmalarına mebnî ba'demâ Amerika tâbiiyetine girmiş olan o gibi Ermenilere Memâlik-i Şahane'ye avdetleri için hükûmet-i müşârunileyhâca pasaport verilse bile kendilerinin Memâlik-i Osmaniyye'ye kabul edilmeyeceklerinin hükûmet-i müşârunileyhâya beyân

olunması hakkında şeref-sâdır olan irâde-i seniyye-i hazret-i Hilâfet-penâhî mantûk-ı celîline tevîkan sebk eden tebligât üzerine Amerika Hariciye Nezâret-i'yle teâtî olunan tekâîr suretlerinin gönderildiğine dair Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden meb'ûs iki kıt'a tahrirât ile melfûfu tercümelerinin leffiy- le vârid olan 13 Rebûlevvel sene [1]311 tarih ve bin beş yüz altmış altı numaralı tezkire-i devletleri mütâlaa olundu. Bu husus ile tâbiyet meselesi hakkında Dersaâdet Amerika sefiri ile bi'l-müzâkere neticesinin iş'ârına himmet buyurulması siyâkında tezkire-i senâverî terkîm olundu, efendim.

Fî 17 Rebûlevvel sene [1]311 - Fî 15 Eylûl sene [1]309 / [27 Eylûl 1893]

Sadırazam ve Yâver-i Ekrem

BEO. AYN. d, 1633/s. 489

26

AMERİKAN PASAPORTUYLA İSTANBUL'A GELEN ERMENİLERİN GELDİKLERİ VAPURLARLA İADELERİ

Amerika Hükûmetiyle 22 Nisan 1875 tarihinde yapılan Tâbiyet Muvakelenamesi'nden önce Amerikan vatandaşlığına geçenler dışında Osmanlı Hükûmeti'nin izni olmaksızın Amerika'ya giderek tâbiyet değiştiren ve Amerikan pasaportuyla İstanbul'a gelen Paul Radikyan ile Lazaros veled-i Kigork'un geldikleri vapurlarla iade edilmeleri gerektiği

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Devletli efendim hazretleri

Amerika pasaportuyla Dersaâdet'e gelmiş ve keyfiyet-i tâbiyeti derdest-i tedkik bulunmuş olan Paul Radikyan'ın lede'l-isticvâb vuku bulan ifadâtından ve kendisinin sefârete teslim edildiğinden ve bu gibilerin geldikleri vapurlarla iadeleri hakkında olan irâde-i seniyye-i hazret-i Hilâfet-penâhî'den bahisle haklarında olunacak muamelenin istifsârını mutazammın mukaddemâ Zabtiye Nezâret-i Behiyyesi'nden meb'ûs tezkirenin leffiy- ile merkûm ile emsali hakkında sefâretle bi'l-müzâkere icab-ı hâle muvâfık bir karar ittihâzına ve bazı ifadâta dair sebk eden iş'âra cevaben vârid olup melfûfâtıyla mütâlaa-güzâr-ı senâverî olan 22 Rebûlâhir sene [1]311 tarih ve bin sekiz yüz doksan

bir numaralı tezkire-i devletlerinde Amerika Hükûmeti'yle 22 Nisan sene 1875 tarihinde mün'akid Tâbiyet Mukâvelenâmesi'ni ta'dîlen tanzim olunan beyân-nâmede tarih-i mezkûrdan akdem tâbiyet-i mezkûreyi iktisâb ve muhafaza etmiş olanlardan mâadâ Hükûmet-i Seniyye'den me'zûniyet istihsâl etmeksizin Cemâhîr-i Müttefika-i Amerika Memâlikinde Amerika tâbiyetini ihrâz eden tebaa-i Osmaniyye'nin avdetinde yine tebaadan addedileceği tayin edildiğinden işbu beyânnâme hakkında hükûmet-i mezkûre ile itilâf hâsıl olduğu takdirde bu gibi müşkilâtın bertaraf olacağı gösterilmiş ise de nezâret-i müşârunileyhâdan bu kere de bi'l-vürûd leffen irsâl-i sûy-ı vâlâları kılınan 25 Rebûlâhîr sene [1]311 tarih ve yüz yetmiş dört numaralı tezkirede Lazaros veled-i Kigork nâmında bir Ermeni'nin yine böyle bir Amerika pasaportuyla bu defa Dersaadet'e vürûd ettiği bildirilmiş olmakla bu makûlelerin Memâlik-i Şahane'den teb'îdi hakkında olan mütâlaa-i aliyyelerinin iş'ârına ve tezkire-i mezkûrenin iadesine himmet buyurulması siyâkında tezkire-i senâverî terkîm kılındı, efendim.

Fî 27 Rebûlâhîr sene [1]311 ve fî 25 Teşrîn-i Evvel sene [1]309 / [6 Kasım 1893]

Sadırazam ve Yâver-i Ekrem

BEO. AYN. d, 1633/s. 711

27

**AMERİKA'DAKİ ERMENİ KOMİTESİNİN ERMENİLERE
ASKERÎ EĞİTİM İÇİN RESİMLİ BİR KİTAP BASTIRDIĞI**

Amerika'daki Ermeni Komitesi'nin Ermenilere askerî eğitim için resimli bir kitap bastırdığı, Marsilya'ya da gönderilen söz konusu kitabın Nahigyan adlı fesatçı tarafından satıldığı

Nezâret-i Celîle-i Hariciye'ye

fî 25 Teşrîn-i Evvel sene [1]309 tarihiyle vârid olan tezkire-i sâmiye sureti

Devletli efendim hazretleri

Amerika'daki Ermeni fesad komitesi tarafından bu kere Ermenilere asker talimi öğretmek üzere resimli bir kitab tab' ve temsil ve Marsilya'ya irsâl edilerek orada müfsid Nahigyan ma'rifetiyle fûrûht edilmekde bulunduğ ve

merkûm ile firaren Marsilya'da bulunan Karekin İsakulu'nun fesededen olup Fransa'da bulunan ecnebilerden pasaport ibrâz edemeyenlerin memleketlerine tard olunacaklarına dair Fransa Hükûmeti tarafından bu kere bir beyânnâme neşredildiğinden merkûm Nahigyan ile Karekin İsakulu'nun pasaportları şehbenderlik cânibinden istirdâd olunduğu takdirde bunların oradan tard edilecekleri tabîi idüğü Marsilya'da bulunan muhbirin iş'ârına atfen Zabtiye Nezâret-i Behiyyesi'nden bildirilmiş olmakla iktizâ-yı hâlin ifasına himmet buyurulması siyâkında tezkire-i senâverî terkîm kılındı, efendim.

[6 Kasım 1893]

HR. SYS, 2748/22

28

HAİK GAZETESİNİN ERMENİLERİN SADECE AMERİKA'DAKİ ÇIKARLARIYLA DEĞİL, OSMANLI ÜLKESİNİN BİR KISMININ ERMENİSTAN ADIYLA BAĞIMSIZ HALE GETİRİLMESİ KONUSUYLA DA MEŞGUL OLDUĞU

Haik gazetesinin yayınlarında Minas Çeraz taraftarı bir yol izlendiği; Ermenistan adıyla bir eyalet teşkili için Erzurum, Van ve Diyarbakır vilayetlerinde cinayet ve mezâlim yapılması arzusunun dile getirildiği, İstanbul Ermenileri'nin bir kısmı ile Patrik'in de yabancı ülke büyükelçilerinden yardım talebinde bulunma taraftarı olduklarının ifade edildiği, Amerika'ya göç eden Ermenilerin en geç beş yıl içerisinde geri dönerek bağımsızlık için gayret göstermeleri gerektiğinin özellikle vurgulandığı

Bâb-ı Âlî

Tercüme Odası

Numara: 85

Tarih: 6 Teşrîn-i Sâni sene 1309

Nev'-i Tercüme: Haik nâm Ermenice gazetesinin neşriyâtına ve Kevkeb-i Amerika gazetesinin üç nüshası leffen irsâl kılındığına dair

Nezârete fî 30 Teşrîn-i Evvel sene [18]93 tarihiyle Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 202 numaralı tahrirâtın tercümesidir.

Haik nâm Ermenice gazete şehri hâlin biri tarihli nüshasında iki Ermeni fırka-i siyasiyesinden yani Avrupa devletlerine müracaat ve Ermenilerin ıslâh-ı ahvâli suretiyle müsâlemet-cûyâne hareket lüzumunu tavsiye eden Çe-

raz Fırkası'yla bir Ermenistan teşkili, kıtâl ve tahribâtla mümkün olacağı ve sosyalist efkârının kabulüyle Ermeniler isyana daha müessir suretde hazırlanacağı iddiasında bulunan Hınçakyan Fırkası'ndan (bu fırkanın Amerika'da vekili Nişan Karabetyan'dır) yine hâmerân-ı bahs ü makâl olmuşdur. *Haik* gazetesi Çeraz Fırkası tarafını daha ziyade iltizâm etmekde ve Ermenistan nâmıyla bir eyalet-i mümtaze teşkil edecek olan Erzurum, Van ve Diyarbakır vilâyetleri üzerine Avrupa'nın nazar-ı dikkatini celb için Erzurum ve Van vilâyetlerinde ve Diyarbakır vilâyetinin kısm-ı şimâlisinde cinayât ve mezâlim ve i'tisâfât ikâ'ı arzusunu izhâr eylemekdedir. *Haik* gazetesi muharriri "Dersaâdet Ermenileri'nin efkârı ne merkezdedir?" sualine cevaben bir mektub derc etmişdir ki bu mektubda: "Dersaâdet Ermenileri Ermeni erbâb-ı ihtilâli lehinde açıktan açığa beyân-ı fikr ve mütâlaadan havf ve ihtirâz etmekde iseler de bu hâle bir çare bulmak lüzumunu tasdik edip bunlardan bazıları bu çareyi zât-ı şevket-simât-ı hazret-i Padişahî'den ve bazıları dahi vakt-i münasibde süferâ-yı ecnebiyeden taleb ve istid'â etmek lâzım geldiği fikrinde dirler ve Ermeni Patriği şu son fikir ve mütâlaaya iştirak ediyor." deyu muharrerdir. Mezîkûr gazetenin aynı nüshasına "V. Beylikci" imzasıyla derc edilen diğer bir mektubda âtiyen umum Ermenilerin iktitâf edecekleri fevâide mebnî Ermenilerin Memâlik-i Müctemi'a-i Amerika'ya muhâceretleri iltizâm edilmişdir. Fakat gazete muharriri Ermenilerin sâkin oldukları vilâyât-ı şahane ahalisi taklîl edilirse artık Ermenistan teşkili mümkün olmayacağı iddiasıyla bu fikri red ve cerh etmekde ve binâenaleyh el-yevm burada bulunan Ermenilere iki-üç veya nihayet beş seneden ziyade Amerika'da kalmayıp mücerred Memâlik-i Şahane'nin bir kısmının husûl-i istiklâline muâvenet maksadıyla kendilerince kâbil olduğu vakit mesken ve me'vâlarına avdet lüzumunu tavsiye ve ihtar eylemekdedir.

Ahvâl-i meşrûhaya nazaran *Haik* gazetesi Amerika'da mütemekkin Ermenilerin menâfi'-i maddiyesiyle iştigâl etmeyip yalnız düşündüğü bir şey varsa o da Memâlik-i Şahane'nin bir kısmının husûl-i istiklâli maddesidir. *Kevkeb-i Amerika* gazetesinin son üç nüshası dahi leffen takdim kılındı. Emr u fermân.

[18 Kasım 1893]

HR. SYS, 2852/1

**İZİNSİZ OLARAK AMERİKA TÂBİİYETİNE GEÇMİŞ
ERMENİLERİN DÖNDÜKLERİ TAKDİRDE İADELERİ VE
AMERİKA ELÇİLİĞİNCE HİMAYE EDİLMEMELERİ**

İzinsiz tâbiiyet değiştirip Amerika pasaportuyla geri dönen Ermenilerin iadesi; bu gibilerin pasaportlarının vize edilmemesi için şehbenderliklere emir gönderilmesi ve iade edilenlerin himaye edilmemesi için de Amerika Elçiliği'ne tebligatta bulunulması

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Devletli efendim hazretleri

Anadolu ahalisinden oldukları hâlde Amerika'ya firar ederek Amerika pasaportuyla avdet eden Ermeniler ber-mantûk-ı emr u fermân-ı hümayûn Memâlik-i Şahane'ye kabul olunmayarak geldikleri mahalle iade edilmekde iseler de vürûd eden Ermeniler sefâretin tercüman ve konsolosları ma'rifetiyle vapurdan çıkarılmakda ve bunların pasaportları Saltanat-ı Seniyye şehbenderlikleri tarafından vize edilmesinden dolayı vapur navulları tesviye olunmadıkça bu misillülerin iadelerine konsülatoca müsaade olunmamakda olduğundan ve bu yolda iadeleri lâzım gelen Ermenilerin navullarının tesviyesi dahi birçok masrafı mûcib olacağından bahisle bâ-irâde-i seniyye-i cenâb-ı Hilâfet-penâhî Memâlik-i Şahane'ye kabul olunmayacak olan Ermeniler pasaportlarının Saltanat-ı Seniyye şehbenderliklerince vize edilmemesi zımnında icab eden şehbenderliklere emir i'tâ ve hilâf-ı memnû'iyet olarak bu bâbda zâbıtaca iadesine teşebbüs olunan Ermenilerin himayesiyle hod be-hod Dersaâdet'e çıkarılmak ve iadeleri için vapur navlu istenilmek gibi muamele-i hukuk-şikenânenin ba'demâ vuku'a getirilmemesi için de Amerika Sefâreti'ne tebligât-ı lâzıme icrası lüzumuna dair Zabtiye Nezâret-i Behiyyesi'nden vârid olan 24 Cumâdelûlâ sene [1]311 tarih ve iki yüz üç numaralı tezkire leffen savb-ı devletlerine irsâl kılınmış olmakla meâline nazaran icabının ifa ve inbâsına himmet buyurulması siyâkında tezkire-i senâverî terkîm kılındı, efendim.

Fî 28 Cumâdelûlâ sene [1]311 ve fî 25 Teşrîn-i Sâni sene [1]309 / [7 Aralık 1893]

Sadırazam ve Yâver-i Ekrem

BEO. AYN. d, 1633/s. 865

**FESAT ERBABINDAN OLAN ERMENİLERİN
ÇOCUKLARININ AMERİKAN OKULLARINA KABUL
EDİLMEMELERİ İÇİN GEREKLİ EMİR VERİLDİĞİNİN
AMERİKA ELÇİSİ TARAFINDAN İFADE EDİLDİĞİ**

Amerika elçisiyle görüşen Hariciye Nezâreti Mektupçusu Salih Münir Bey'in, Amerikan pasaportu alarak Osmanlı ülkesine gelen Ermeniler, Merzifon meselesi ve Amerikan mektepleri konularını dile getirdiği; elçinin de Amerika'nın iyi niyet göstergesi olarak Ermeni fesatçıların çocuklarının Amerikan okullarına kabul edilmemeleri için emir verildiğini ifade ettiği

Emr u fermân-ı hümayûn-ı cenâb-ı Şehriyârîleri'ne imtisâlen Amerika sefiriyle görüşüp arz etmek istediği mevâddı suret-i münasibede istifsâr eyledim.

Bunların biri, Amerika'ya gidip oranın kanunu vechile Amerika pasaportu alarak Memâlik-i Şahane'ye avdet eden Ermenilerden dolayı beyne'd-devleteyn müşkilât zuhur etmekde olduğundan ba'demâ bu makûle Ermenilerin Memâlik-i Mahrûse-i Şahane'ye geldiklerinde bir-iki gün zarfında yine Osmanlı tâbiyetine girmedikleri hâlde kabul olunmayıp hemen Amerika'ya tardları meselesinin tesviyesidir.

Diğeri, geçen sene Merzifon işi Bâbîâlî ile sefâret beyninde bi'l-müzâkere hallolunduğu sırada Bâbîâlice icrası taahhüd olunan şartların ikisi ifa olunup biri sürüncemede bırakılmış olduğundan onun dahi ol vakitki karar vechile icrasıdır.

Üçüncüsü de, Üsküdar'da ve bir de diğer bir mahaldeki Amerika mekteplerine dair Evkâf-ı Hümayûn ve Defter-i Hakanî Nezâretlerince bakılan bir arsa işinin muamelât-ı tâliye-i kanuniyesinin mümkün mertebe sühûlet gösterilerek tesviyesi hususu idüğü ma'rûzdur.

Mûmâileyh Amerika sefiri zât-ı hümayûn-ı mülûkânelerine ve Devlet-i Aliyyelerine bir eser-i vidd ü muhâlesat ibrâzı maksadıyla Ermeni müfsidlerine meydan verilmemesi ve asla mûmâşât olunmaması ve hatta Ermenilerden şübheli ve müfsidlerin çocuklarının bile Amerika mekteplerine kabul olunmaması ve kabul olunmuşlar var ise bi't-tahkik cümlesinin mekteplerden tard ve ihrac kılınması için icab edenlere emr u talimât verildiğini ve Ermeni fesadâ-

tı hakkında malumât-ı mühimmeleri olur ise hemen iblâğ ve ihbara müsâra‘at-
dan geri durmayacağını da mahremâne söylemiş olmakla ma‘rûzdur.

Fî 16 Cumâdelâhire sene [1]311 / [25 Aralık 1893]

Abd-i Memlûkleri

Salih Münir

Y. PRK. HR, 18/32

31

**AMERİKA PASAPORTUYLA İSTANBUL'A GELEN İZMİTLİ
LAZAROS VELED-İ KİGORK'UN SINIRDIŞI EDİLMESİ**

Amerika'ya giderek tâbiyet değiştirdikten sonra İstanbul'a gelip
Amerika Elçiliğince bir otele yerleştirilen ve itiraz üzerine geri döne-
ceği söylenen Lazaros veled-i Kigork'un, evlenmek için İzmit'e gitti-
ği haber alındığından, sınırdışı edilerek durumun Elçiliğe tebliği

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Devletli efendim hazretleri

İzmid ahalisinden ve Devlet-i Aliyye tebaasından iken Amerika'ya gi-
derek Amerika tâbiyetine dehâlet ve aldığı pasaport ile geçende Dersaâdet'e
avdet etmiş olan Lazaros veled-i Kigork'un Amerika Sefâreti tercümanı
konsolos tarafından vapurdan çıkarılıp İzmid Otel'i'ne götürülmesine ve bu
gibi Amerika tâbiyetini istihsâl ile avdet eden Ermenilerin Memâlik-i Mah-
rûse-i Şahane'ye adem-i kabulleriyle iadeleri muktezâ-yı irâde-i seniyye-i haz-
ret-i Hilâfet-penâhî'den bulunmasına mebnî ol bâbda konsolosa vuku bulan
tebligât üzerine merkûmun Akdeniz'e avdet edeceği cevabı verilmiş olduğu
hâlde bu kere Adapazarı'nda Dillaryan İstapan'ın kızı ile izdivâc etmek üzere
merkûmun İzmid'e gitdiği ve kendisi İzmid'in Gidekopyalan (?) karyesi aha-
lisinden olup asıl ismi Hazaros ve pederinin ismi de Bedros Kigorkyan oldu-
ğu tahkikât-ı vâkı‘adan anlaşıldığı Zabtiye Nezâret-i Behiyyesi'nin iş‘ârına
atfen Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'nden bâ-tezkire izbâr olunmuş olmakla mer-
kûmun Memâlik-i Şahane'den teb‘îdiyle keyfiyetin Amerika Sefâreti'ne teb-
liğine himmet buyurulması siyâkında tezkire-i senâverî terkîm kılındı, efendim.

Fî 19 Cumâdelâhire sene [1]311 - Fî 16 Kânûn-ı Evvel sene [1]309 /
[28 Aralık 1893]

Sadrıazam ve Yâver-i Ekrem

BEO. AYN. d, 1633/s. 961

32

**AMERİKA MİSYONERLERİ CEMİYETLERİ'NİN HINÇAK
CEMİYETİ MENSUBU ERMENİLERE NAKDÎ
YARDIMLARININ ENGELLENMESİ**

Worcester'da Rahip Harbion Chichian tarafından ruhanî bir cemiyet şeklinde kurulan Hınçak'ın, Ecnebi Misyonerleri Cemiyeti'nden nakdî yardım sağladığı, ancak Hınçak'ın Atina'daki fesat cemiyetiyle bağlantısı anlaşılınca yardımın kesilerek üyelerin ayrıldığı / Boston'da Tüccar Bogigian'ın, yanına Robert College Müdürü Cyrus Hamlin'i alarak Protestan cemaati ilerigelenlerine Hınçak Cemiyeti'nin maksadını anlattığı ve gazetelerde bu cemiyet aleyhine yazılar yazdırarak yardımların engellenmesine çalıştığı

Bâb-ı Âlî

Tercüme Odası

Numara: 104

Tarih: 18 Kânûn-ı Evvel sene 1309

*Nev'-i Tercüme: Ermenilerin harekât-ı mefsedetkârânesine
dair Hınçak Cemiyet-i fesadiyesi hakkında tafsilâtı
hâvî Boston başşehbenderimiz ile tüccardan
Mösyö Bogigian tarafından mevrûd iki
kıt'a tahrirâtın leffen irsâline dair*

*Hariciye Nezâreti'ne fî 11 Kânûn-ı Evvel sene [18]93
tarihiyle Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan
257 numaralı hususî ve mahremâne tahrirâtın tercümesidir.*

Amerika'da Ermeniler tarafından îkâ' olunan harekât-ı mefsedetkârâne-ye dair şehr-i hâlin üçü tarihli ve iki yüz kırk iki numaralı tahrirât-ı acizânem mündericâtını te'yid eder ve Hınçak Cemiyet-i fesadiyesi hakkında haiz-i ehemmiyet bazı tafsilâtı hâvî Boston başşehbenderimiz ile şehr-i mezkûr tüccarından Mösyö Bogigian'dan aldığım melfûf iki kıt'a tahrirât üzerine nazar-ı dikkat-i nezâret-penâhîlerini celb eylerim. Mûmâileyhimâdan bu hususa dair bazı malumât-ı mütemmîme vürûduna intizâr etmekde isem de şimdiden şu-

rasını arz etmeliyim ki Amerika Misyonerleri Cemiyetleri Hınçak Cemiyeti'ne mensub Ermenilere nakden ve manen muâvenet etmek gibi münasebetsiz bir hareketde bulunuyorlar gibi görünüyor. Ermenilerin dolandırdıkları paranın suret-i sarf ve isti'mâli anlaşılınca bu muâvenetden ferâğat olunduğunu maa'l-memnuniye müşahede eyledim. Boston ve Worcester'da mütemekkin Ermenileri muâvenetsiz bırakacak suretde hareket etmesini Boston şehbenderimize tavsiye etdim. Zann-ı acizâneme göre Ermenilerin tasavvurâtını hükümsüz bırakmak için bundan müessir çare yoktur. Emr [u] fermân.

*Washington Sefâret-i Seniyyesi'ne fî 2 Kânûn-ı Evvel sene [18]93 tarihiyle
Boston Başşehbenderliği'nden vârid olan tahrirâtın sureti tercümesidir.*

Worcester'da Hınçak nâmıyla ma'rûf olan cemiyet hakkında âti'z-zikr malumâtı istihsâl edebildim:

Cemiyet-i mezkûre bir cemiyet-i ruhâniye şeklinde olarak bundan birkaç ay evvel teessüs etmiş ve riyâsetinde bulunan Harbion Chichian nâm rahib cemiyete bir takım Ermeniler celb eylemiştir. Bunlar reisin idaresi için Ecnebi Misyonerleri Cemiyeti'nden senevî sekiz yüz dolar tahsisât istihsâl etmişler idi. Fakat bir cemiyet addolunan Hınçak Cemiyeti'nin Atina'daki cemiyet-i fesadiyeye mensub olduğu ahîren istihbâr kılınmış olmakla Ecnebi Misyonerleri tarafından verilmekde olan tahsisât kat' edilmiş ve anladığıma göre hîn-i iştiraklerinde cemiyetin maksadına vâkıf olmayan azâ-yı cemiyet kesretle çekildikleri cihetle bunlardan para cem' etmek adîmü'l-imkân hükümünde bulunmuşdur. Karâin-i ahvâle nazaran cemiyet[in] daha ziyade devamı kâbil olmayacaktır. Worcester'daki başlıca azânın esâmîsini mübeyyin defterin i'tâsı bendenize va'd olunduğu cihetle cedvel-i mezkûru alır almaz taraf-ı sefirânelerine tebliğde tecvîz-i kusur etmeyeceğim derkârdır.

*Washington Sefâret-i Seniyyesi'ne
fî 1 Kânûn-ı Evvel sene [18]93 tarihi ve Bogigian imzası ile
Boston'dan irsâl olunan tahrirâtdan müstahrec fıkârâtın tercümesidir.*

Bu işi tedkik için birçok Protestan rahiblerinin ictimâ'ını talep etmiş olduğumdan geçen Teşrîn-i Sânî'nin yirmi sekizinci Salı günü Protestan cemaatine ma'rûf on zât akd-i ictimâ eylemişlerdir. Dersââdet'de kâin Robert

College Mektebi sâbık müdürlerinden Cyrus Hamlin nâm rahib ile bendeniz Hınçakyan Cemiyeti'nin maksadını huzzâra şerh ve izah ve cemiyet-i mezkûre aleyhinde bir teşebbüs icrasını taleb eyledik. Hınçak Cemiyeti aleyhine gazetelerde bendler neşr ve Hristiyan kiliselerine bir tahrirât-ı umumiye irsâliyle cemiyet-i mezkûreden sakınmaları ve işbu cemiyete ne nakden ne de manen muâvenet etmemeleri ve Ermenilerin Hükûmet-i Seniyye ile Türkler tarafından dûçâr-ı mezâlim ve i'tisâfât olduklarına müte'allik ifadâtına itimad eylememeleri tavsiye olunmasına ve bir de Worcester'da icra-yı va'z eden ve Devlet-i Aliyye'nin hasmı bulunan Karekin Çitciyan'a ifa-yı muâvenetden ictinâb edilmesi için keyfiyetin şehir-i mezkûrdaki Misyonerler Cemiyeti'ne iş'âr kılınmasına meclisce karar verilmiştir. Ermeniler için ictimâât-ı mezhebiye akdetmek maksadıyla bir kilisenin muâvenet-i nakdiyesini istihsâle çalışan diğer bir adam el-yevm bir gûne muâvenete mazhar olmayacağı gibi [Robert] College Mektebi'ne devam için tahsisât almakda olan delikanlının Hınçak Cemiyeti'ne mensub olduğuna dair vuku bulan ihtarâtım üzerine merkûmu himaye eden cemiyet artık para vermeyeceğini kendisine bildirmiş ve'l-hâsıl erbâb-ı fesaddan oldukları cihetle mazhar-ı muâvenet olamayacakları Ermenilere ihtar olunmuştur. Bu işde elden geleni icraya çalışıyorum. Teşebbüsât-ı vâkı'amda muvaffak olduğumu maa'l-memnuniye iş'âr ederim. Mârru'z-zikr cemiyet-i fesadiye şimdiye kadar az çok kiliselere mensub idiyse de el-yevm kiliseler cemiyet-i mezkûreye ifa-yı muâvenetden ferâğat etmişlerdir. Burada yapılacak pek çok şeyler vardır. Lâkin bunların kâffesiyle iştigâle vaktim müsaid değildir. Zât-ı sefirânelerini görebilseydim pek çok telkinâtda bulunur idim. Emr u fermân.

[30 Aralık 1893]

HR. SYS, 2852/29

33

AMERİKA BAŞKANI'NIN KONGRE'NİN AÇILIŞINDA ERMENİ FESADI VE TÂBİİYET MESELESİNİ DİLE GETİRDİĞİ

Amerika Başkanı'nın Kongre'nin açılış konuşmasında Merzifon Mektebi yangını vs. hususlara değindikten sonra, Osmanlı Devleti'nin, Amerika tâbiyetine geçen Ermenileri, bunu ihtilalci amaçları için kullandıkları gerekçesiyle sınır dışı etmek istediğini, buna hakkı ol-

duğunu, Amerika'da çıkan Ermeni gazetesinin Ermenileri açıkça isyana teşvik eder tarzdaki yayınlarının da bu gerekçenin temelsiz olmadığını gösterdiğini ifade ettiği; Dışişleri Bakanı'nın da Osmanlı elçisine, sınırdışı edilen Ermenilerin suçlu muamelesi görmelerinden duyulan rahatsızlığı ve tâbiyet antlaşması ile ilgili görüşlerini ilettiği

Bâb-ı Âlî

Tercüme Odası

Numara: 106

Tarih: 23 Kânûn-ı Evvel sene 1309

Nev'-i Tercüme: Amerika tâbiyetini ihrâz eden Ermenilerin Memâlik-i Şahane'den tard u teb'id edilmek hususundaki hakkımızın tasdikini hâvî Reisicumhur'un nutku leffen irsâl kılındığına ve buna dair Hariciye nâzırıyla vuku bulan mükâleme ile teâtî olunan tekârîr suretlerinin leffen irsâl kılındığına dair

Hariciye Nezâreti'ne fî 6 Kânûn-ı Evvel sene [18]93 tarihiyle Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 247 numaralı tahrirâtın tercümesidir.

Kongre'nin resm-i küşâdı münasebetiyle Reisicumhur hazretleri tarafından irâd edilen nutkun Hükûmet-i Seniyye'ye ta'alluk eden ve hulâsa-i müfâdı iki yüz kırk dört numaralı telgrafnâme-i acizânemle iş'âr olunan kısmı leffen takdim kılındı.

Reisicumhur hazretleri işbu nutkunda Amerika tâbiyetini ihrâz eden tebaa-i Osmaniyye'yi Memâlik-i Şahane'den tard u teb'id eylemek hususundaki hakkımızı resmen tasdik etmektedir ki bu karar şehr-i hâlin biri tarihli ve iki yüz otuz dokuz numaralı tahrirât-ı acizânemde arz eylediğim vechile fî 22 Teşrîn-i Sânî sene [18]93 tarihiyle Amerika Hariciye nâzırına yazdığım sureti melfûf takrîrin mündericâtına muvâfıktır. Bundan başka reis-i müşârunileyh Amerika'daki Ermenilerin bazı harekât-ı mefsedet-cûyânede bulunduklarını dahi tasdik etmekde ve buna delil olmak üzere fî 26 Teşrîn-i Evvel sene [18]93 tarihiyle Hariciye Nezâreti'ne göndermiş ve suretini fî 27 Teşrîn-i Evvel sene [18]93 tarihli ve yüz doksan yedi numaralı tahrirât-ı acizânemle taraf-ı âlî-i âsafânelerine takdim etmiş olduğum takrîrde münderic malumâtı serd ü ityân eylemektedir. Bu ana kadar Ermeniler hakkındaki metâlibimiz hiçbir vakit bizim için bu derece müsaid bir suretde tervîc edilmemiş idi. Hususıyla bunun bir nezâret takrîrinde değil fakat Reisicumhur'un nutkunda vuku bulmuş olması ayrıca şâyân-ı memnuniyettir. Binâenaleyh yalnız teb-

ligât-ı şifahiye ile iktifa etmeyip Ermeni desâisi hakkındaki ifadâtımı evrak ile dahi isbat eylemiş olduğumdan dolayı kendimi bahtiyar addederim. Nutk-ı mezkûrun tab‘ ve neşrinden sonra Hariciye nâzırıyla görüşdüğümde beyne'l-hükûmeteyn el-ân muhtac-ı fasl u tesviye bir nokta kaldığını anladım. Mûmâ-ileyh bendenize dedi ki: "Reisicumhur hazretlerinin hakkınızda ne yolda hareket ettiğini gördünüz. Şimdiye kadar bunu hiçbir reis yapmamışdır. Müşâ-runileyh Amerika tâbiyyetini ihrâz eden Ermenileri tard eylemek hususunda ki hakkınızı tasdik ile iktifa etmeyip New York'daki Ermenilerin desâisi hakkında bana yazmış olduğunuz malumâtı dahi nakl ü beyân eylemişdir Binâ-enaleyh bundan dolayı memnun olmalısınız. Görüyorsunuz ki Amerika Hükûmeti Hükûmet-i Seniyye ile münasebât-ı hasenede bulunmak istiyor. Fakat buna mukabil Bâbîâlî'nin dahi bize karşı hissiyât-ı dostâne izhâr eylemesi icab eder. Halbuki Dersaâdet sefirimizden aldığım malumâta nazaran Hükûmet-i Seniyye Amerika tâbiyyetini ihrâz eden Ermenileri yalnız tard u teb'îd ile iktifa etmeyerek bunlara mücrim nazarıyla bakmakda ve Amerika tâbiyyetini kabul ettiklerinden dolayı kendilerini habs ve te'dîb eylemekdedir. Bu ise pek dostâne bir hatt-ı hareket değildir zannederim".

Cevaben bendeniz: "Beyânât-ı vâkı'anızı Hükûmet-i Seniyye'ye tebliğ eyleyeceğim. Fakat şurasını size şimdiden beyân edebilirim ki mârru'z-zikr Ermeniler hakkında hakikaten böyle bir muamele icra edilmiş ise buna kavânîn-i Osmaniyye mesâğ gösterir demekdir." dedim.

Bunun üzerine nâzır-ı mûmâileyh: "Bâbîâlî başka bir tâbiyyeti mesela İngiltere tâbiyyetini ihrâz edenler hakkında bu yolda muamele etmiyor. Amerika Hükûmeti kavânîn-i mevzû'ası mücebince taht-ı tâbiyyetine kabul ettiği eşhâsın mahzâ bundan dolayı mücrim addolunmalarına asla muvâfakat edemez. Buralarının Hükûmet-i Seniyye'ye aynen iş'ârını rica eylerim. Biz Amerika tâbiyyetini ihrâz edenleri tard etmenize muvâfakat eylediğimiz hâlde siz niçin bununla iktifa etmeyip de ber-müceb-i kanun himayesine mecbur olduğumuz eşhâsa mücrim muamelesini icra ediyorsunuz? Memâlik-i Şahane'den tard u teb'îd muamelesi zaten gayet şiddetli ve müessir bir ceza değil midir? Bununla iktifa ettiğiniz takdirde hem asıl lâzım gelen tedbiri ittihâz eylemiş hem de Amerika Hükûmeti ile müşkilât hudûsuna mahal bırakmamış olursunuz. Bunları Hariciye nâzırını devletli paşa hazretlerine iş'âr ve bu bâbda bir

cevab i'tâsını taleb eylemenizi rica ederim." meâlinde idare-i lisan eyledi. Binâenaleyh bu bâbdaki evâmîr-i aliyye-i âsafânelerine muntazırım. Bundan başka nâzır-ı müşârunileyh fî 20 Teşrîn-i Evvel sene [18]93 tarihli ve yüz sekiz sekiz numaralı tahrîrât-ı acizânemde arz olunan esbâba istinâden Tebdil-i Tâbiyyet Mukâvelenâmesi'nin Amerika'da daha kolay müzâkere edilebileceği hususunda ısrar etmektedir. Emr u fermân.

Melfûf nutkun tercümesidir.

Hükûmet-i Seniyye ile olan münasebâtımızda bazı mesâil-i mühimme ile iştigâle mecburiyet hâsıl olmuştur. Merzifon Amerika Mektebi dairelerinden birinin bir takım erbâb-ı isyan tarafından kısmen ihrâk edilmesi ve bunda memurîn-i hükûmetden bazıları dahi zî-medhal oldukları hâlde Hükûmet-i Seniyye'nin şu cinayete karşı yine lâkaydâne davranması ihtarât-ı ciddiye icrasını intâc etmiş ve bunun üzerine hasar-ı vâkı'ın tamir ve mütecâsirlerinin te'dîb edileceği va'di istihsâl olunmuştur. Fi'l-vâki bir mikdar tazminât te'diye kılınmış olduğu gibi yeniden inşaât için ruhsat dahi i'tâ ve ebniyenin Amerikalı mutasarrıfları nâmına muamele-i kaydiyesi icra edilmiş, bundan başka bunların ba'demâ suret-i müessirede muhafaza olunacağı dahi te'min olunmuştur. Kürdistan'da misyonerlerin maiyyetinde müstahdem bir kadının dûçâr olduğu sû-i muamelâta dair alınan malumât üzerine dahi Hükûmet-i Seniyye'ye icra-yı tebligât edilmiş ve bunun neticesi olarak mütecâsirlerin te'dîbiyle mücrimiyeti tebeyyün eden bir memurun azli ve havali-i mezkûrede mukim Amerika tebaasının himaye ve muhafazası zımnında evâmîr-i lâzıme i'tâ kılınmıştır. Hükûmet-i Seniyye kendi tebaasından olan bazı Ermenilerin Amerika tâbiyyetini burada yerleşmek için değil fakat Memâlik-i Şahane'ye avdetle îkâ'-ı fesad için ihrâz eylediklerinden dolayı şikâyet ediyor. Bu şikâyet büsbütün esassız değildir. Burada çıkan Ermenice bir gazete kâri'lerini Anadolu vilâyât-ı şahanesini idare-i Osmaniyye'den ayırmak üzere ref'-i livâ-yı isyana açıktan açığa teşvik ediyor. Hükûmet-i Seniyye 1868 senesinden beri Amerika tâbiyyetine giren Ermenileri tard eylemek tasavvurunda bulunduğu bize bildirmiştir. Bir sınıf ecnebileri veya ale'l-umum ecnebileri tard u ihrac edebilmek hukuk-ı hâkimiyet cümlesindendir. Zaten bu hak bizce dahi kabul edilmiş ve hatta bir dereceye kadar mevki'-i icraya bile vaz' olunmuş-

dur. Amerika Hükûmeti ile Hükûmet-i Seniyye beyinde bir tâbiyet muâhede-
desi mevcut olmadığından hükûmet-i müşârunileyhânın Amerika tâbiyetini
ihrâz eden Ermenileri tard u teb'îd hususundaki hakkını kabul ve tasdik ile
beraber bunları lüzumsuz her gûne muamelât-ı gayr-ı lâîkaya karşı muhafaza
eylemesi zımnında Dersaâdet sefirimize talimât-ı lâzime i'tâ kılınmıştır.

Melfûf takrîrin tercümesidir.

Biri Selanik'de ve diğeri Dersaâdet'de bulunan iki şahsın tevkifine dair
vuku bulan müşâhabâtımız üzerine Hariciye nâzırı paşa hazretlerine irsâl ey-
lediğim telgrafnâmelere bugün şu cevabı aldım: "Tâbiyet Kanunnâmesi'nin
altıncı maddesi mücebince Hükûmet-i Seniyye bilâ-müsaade bir tâbiyet-i ec-
nebiyyi ihrâz eden tebaa-i Osmaniyye'yi taht-ı tâbiyetinden ihrac ve bunla-
rın Memâlik-i Şahane'ye avdetini men' etmek hakkını haizdir. Diğer taraftan
tâbiyet hakkındaki mukâvelenâmemiz bu ana kadar mevki-i tatbiki vaz' edi-
lemediği cihetle evvelce müsaade-i seniyye-i cenâb-ı Padişahî'yi istihsâl et-
meksizin Amerika tâbiyetini ihrâz ve Memâlik-i Şahane'ye avdet eyleyen
tebaa-i Osmaniyye'yi ya kanunnâme-i mezkûrun beşinci maddesi ahkâmı mü-
cebince kemâ fi's-sâbık tebaa-i Osmaniyye'den add veyahud haklarında altın-
cı maddesinin ahkâm-ı mesrûdesi vechile hareket etmeğe mecburuz. İşte sâ-
lifü'z-zıkr iki şahsın emr-i tevkifi meselesi dahi bu merkezdedir. Hükûmet-i
Seniyye merkûmânın tasavvurât-ı siyasiyelerinden şübhe ettiği cihetle sâli-
fü'z-zıkr altıncı maddeyi tatbikan Memâlik-i Şahane'den tard u ihraclarını
emreylemiştir. Zaten bunların tevkifleri muvakkat idi".

İzahât-ı mesrûdenin taraf-ı âlîlerinden kabul ve takdir olunacağı ve
memurîn-i Osmaniyye cânibinden ittihâz kılınan tedâbîrin hod-serâne değil
fakat kavânîn ve nizâmât-ı Hükûmet-i Seniyye'ye tamamıyla muvâfık oldu-
ğunun tasdik edileceği ümidindeyim. Hariciye nâzırı devletli paşa hazretleri
bu misillü eşhâs hakkında icra edilecek muameleye dair bir itilâfa vusûl için
Dersaâdet Amerika sefiriyle müzâkere etmekde olduklarını dahi bildirmiştir.
Beyân-ı hâl.

[4 Ocak 1894]

HR. SYS, 69/19

**AMERİKA'DAKİ BAZI FESAT ERBABININ OSMANLI
ÜLKESİNDEKİ YANDAŞLARIYLA HABERLEŞMELERİNİN
KONTROL ALTINA ALINMASI**

New York Association Philarmenian Cemiyeti idarecileri ile Aravelk gazetesinin Amerika muhabiri Bedros K r Alcucyan adlı Hınçakist'in Osmanlı ülkesindeki yandaşlarıyla haberleştiklerinin belirlenmesi üzerine söz konusu gazetenin haberleşmesinin kontrolü ve anılan muhabirle ilişkisinin kestirilmesi, Amerika Ermenileri'nin Osmanlı ülkesinde haberleştikleri kişiler ile Rumelihisarı'ndaki Amerikan okula giden Ermenilerin araştırılması ve izinsiz Amerika tâbiyetine girenlerin dönüşlerinin engellenip bıraktıkları mallar için kanunlar çerçevesinde işlem yapılması yönünde kararlar alındığı

Bâb-ı  l 

Daire-i Sadâret

 med -i Divan-ı Hümâyûn

2399

Evvelce b -tezkiye-i hususiye arz-ı s dde-i seniyye kılındığı üzere New York'daki Association Philarmenian n m cemiyet-i muzırre reis ve kâtib ve veznedarının Memâlik-i şahane'de hem-fikirleriyle m k tebede bulundukları Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden bildirildiği cihetle bunların ve *Aravelk* gazetesinin Amerika muhbiri olup efkâr-ı bedhâhâne ashâbından ve Hınçak Cemiyeti efr dından bulunan Bedros K r Alcucyan'ın Dersaâdet'de ve Memâlik-i şahane'nin cihât-ı sairesinde kimlerle münasebet ve muhaberelei olduğunun tahkik etdirilmesi Hariciye ve Zabtiye Nez retlerine yazılarak ol bâbda cevaben Sefâret-i müşârunileyhâdan gelen tahrirâtın tercümesi Nezâret-i Hariciye'den b -tezkiye gönderilmekle manzûr-ı  l  buyurulmak için arz u takdim kılınmış ve lede'l-havale bu husus hakkında Dahiliye Nezâreti'ndeki komisyondan verilen mazbatada muhbir-i merkûm ile kat'‐ı münasebet edeceğine dair sâlifü'z-zikr *Aravelk* gazetesinin sahib-i imtiy zından te'min t ahz ve işbu gazete idareh nesine gelecek mektublar için Telgraf ve Posta Nezâreti'nin nazar-ı dikkati celb edildiğinden sansür memurlarınca da takayyüdât-ı m tem diye icrası ve Amerika'da olan Ermenilerin Memâlik-i şahane'de kimlerle ne gibi muhaber tda bulunduklarının Boston ve New York şehbenderlikleri vasıtasıyla bi'l-etraf tedkiki ve Rumelihisarı'nda vâki Amerika mektebinde Ermeni ş kird na telkinât-ı muzırre vuku'u muhtemel olmasıyla

evvel emirde mezkûr mektebde kangı mahaller ahalisinden ne kadar Ermeni talebe mevcut idüğünün suret-i münasibede tahkiki ve Tâbiyet Kanunu'nun altıncı maddesi mücebince me'zûniyet-i resmiye istihsâl etmeksizin Amerika tâbiyetine dehâlet ve bilâhare Memâlik-i Şahane'ye avdet eden eşhâsın avdetlerinin men' ve emvâl ve emlâk-ı metrûkeleri hakkında ber-vech-i kanun muamele olunması ve bu kabîl eşhâsın ba'demâ Amerika Hükûmetince himaye olunmayacağı va'd olunduğu Sefâret-i Seniyye tarafından bildirildiği cihetle bunun icraâtına da itina kılınması zımınında iktizâ edenlere tebligât ifası lüzumu dermiyân olunmasına mebnî icabâtı icra edilmiştir, efendim.

Fî 6 Receb sene [1]311 - Fî 1 Kânûn-ı Sâni sene [1]309 / [13 Ocak 1894]

Sadriazam ve Yâver-i Ekrem

Cevad

Y. A. HUS, 288/21

35

**AMERİKA MİSYONERLERİNİN HINÇAKİST ERMENİLERE
NAKDÎ YARDIMDA BULUNMAYACAKLARINI İLAN
MAKSADIYLA DÜZENLEDİKLERİ TOPLANTI**

Amerika misyonerlerinin Worcester'da düzenledikleri toplantıda Hınçak Cemiyeti üyelerine hiçbir şekilde nakdî yardımda bulunmayacaklarını ifade ettikleri, Ermeni ruhanî meclisinin Çitciyan başta olmak üzere bu toplantıya katıldıkları, ancak ihtilal fikirlerinden vazgeçmediklerini ve Çitciyan'ın Osmanlı ülkesinde Ermeniler aleyhindeki faaliyetleri haber vermeyi sürdürmesine taraftar olduklarını belirttikleri

Bâb-ı Âlî

Tercüme Odası

Numara: 13

Tarih: 13 Kânûn-ı Sâni sene 1309

Nezârete fî 9 Kânûn-ı Sâni sene [18]94 tarihiyle Washington

Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 16 numaralı tahrirâtın tercümesidir.

Mukaddemâ arz eylediğim vechile Ermeni Protestanlarına muâvenet-i nakdiyede bulunan Amerikalı misyonerlerden bir kısmı bunların Memâlik-i Şahane'de ihtilâl ikâ'ına çalışdıklarını anlayarak ba'demâ Hınçak Cemiyeti

azâsına bir gûne muâvenetde bulunmayacaklarını beyân eylemişler idi. Mer-kûm misyonerler bu maksada mebnî ve efkâr ve niyyâtlarını ilân ve işâ'a için Worcester'da bir ictimâ akdiyle şehir ve civarında mütemekkin bi'l-cümle Ermenileri bu ictimâ'a davet etmiş ve Ermenilerin reisleri Rahib Çitciyan ile diğer birçok kesân davet-i vâkı'a icabet eylemişlerdir. İctimâ'-ı mezkûrun zabıtnâmesi leffen takdim kılındı. Karîben diğer bir ictimâ dahi akdolunacaktır. Çitciyan ile Ermenilerden ekserîsi şimdilik efkâr-ı ihtilâl-cûyânelerinden ferâğatdan imtinâ' etmekde ve Amerikalı misyonerler tarafından ara sıra kendilerine icra olunan muâvenâtıdan vazgeçebilecekleri ümidiyle vesâyâ ve ihtarât-ı vâkı'aya tebaiyetden ictinâb eylemekdedirler. Bu işi takibde tecvîz-i kusur etmeyeceğim derkârdır. Emr u fermân.

Melfûf zabıtnâmenin hulâsaten tercümesidir.

Ermenilerle meskûn vilâyât-ı şahanede Hükûmet-i Seniyye'yi zîr ü zebet etmeğe çalışan bir cemiyet-i hafiyye mevcut olup yalnız şarkça malum olan bir maharet-i desisekârâne ile idare olunmakta ve gerek misyonerlerin muamelâtına ve gerek Memâlik-i Şahane'nin bazı havalisinde mütemekkin ahali-i Hristiyanîye'ye zarar-ı azîm îrâs etmekdedir.

Bu cemiyet Rusların parasıyla iş görüyor. Hatta burada yani Worcester'da bile Çitciyan nâm bir Ermeni rahibi tarafından Protestan Ermenileri'ne telkinât-ı fesad-cûyâne icra olunuyor. City Missionary Cemiyeti işden haberdâr olunca Ermenileri dün ba'de'z-zuhr Curtis Hall'de akd-i ictimâ'a davet etmiştir. Uzun uzadı cereyân eden müzâkerât ve mübâhasât üzerine City Missionary Cemiyeti kiliseye i'tâ etmekde olduğu tahsisâtı kat' eylemiştir. Memâlik-i Ecnebiyede Bulunan Amerikalı Misyonerleri Cemiyeti Kâtibi Rahib Judson Smith evvel be-evvel söze başlayarak Misyonerler Cemiyeti'nin kendisine tâbi kiliselerde efkâr-ı fesad-cûyâne telkin olunmasına asla müsaade edemeyeceğini beyân etmesine ve kendi mezhebdaşları miyânında bir hareket-i fesad-cûyâne vuku bulduğuna bir emâre keşfolunduğu takdirde Hükûmet-i Seniyye tarafından cemiyete karşı ittihâz olunacak tavr u hareketden ve bunun Ermenilerle meskûn vilâyât-ı şahanedeki misyoner mekteblerince

mûcib olacağı te'sirât-ı elîmeden bahsederek cemaati her gûne ifsâdât ve tahrikâtdan ferâğata davet eylemiştir. Mösyö Çitciyan: "Erbâb-ı ihtilâlîn kâffesi mütefennin adamlar oldukları cihetle Devlet-i Aliyye Ermenilerle meskûn vilâyât-ı şahanedeki mekteblerinizle misyonerlerinizden şübhe etmektedir." demesiyle Mösyö Smith cevaben: "Gerçi mekteblerimiz mütefennin adamlar yetiştiriyorsa da erbâb-ı ihtilâl yetiştirmiyor." demiştir. Misyonerlerden Mösyö W. Moen dahi ba'de'z-zuhr sık sık irâd-ı kelâm etmiş ve akşamleyin: "Ermenilerle meskûn vilâyât-ı şahanede bulunan ve bizce gayet kıymetdar olan müessesâtımızın tahribine müsaade edemeyeceğimizden City Missionary Cemiyeti efkâr ve niyyât-ı fesad-cûyânede bulunan bir cemaate ba'demâ ifa-yı muâvenet etmeyecektir. Ermeni Protestanların cümlesini müttehid olmalarını ve sair Ermenilerle bunlar beyindeki nifakın zâil olmasını isteriz." yolunda idare-i lisan ettiği gibi diğer misyonerler ve ez-cümle Mösyö Bogigian tarafından dahi efkâr-ı ihtilâl-cûyâneden ferâğat olunması hakkında ihtarâda bulunulmuştur.

Mösyö Moen irâd eylediği muhtasar bir nutukda ictimâdan matlûb olan maksadı izah etmiş ve efkâr-ı ihtilâl-cûyâne neşr u telkini hususunun Misyonerler Cemiyeti vezâifiyle kâbil-i te'lif olmadığı hakkında hâzırûnu ikna'a çalışmıştır. Mahakyan ile Karoyan gerek Mösyö Moen tarafından ve gerek sairleri tarafından vuku bulan beyânâtı tercüme etmişlerdir. İctimâ saat yedi buçuğa kadar te'hîr edilmiş ve vakt-i muayyende ictimâ salonunun kapıları yeniden açılmıştır. Ba'de'z-zuhr akdolunan ictimâda hâzır bulunmuş olan aynı eşhâs ile ahaliden bir takım kesân ve gazeteler tarafından i'zâm edilen memurlar ve Worcester Ermeni Meclis-i Ruhânîsi azâsından ekserîsi gelmiştir. Bu ictimâda dahi aynı beyânât vuku bulmuş ve karîben diğer bir ictimâ vuku bulacağı bildirilmiştir. Ermeni Meclis-i Ruhânîsi azâsından biri *Telegram* gazetesi muhbiriyle vuku bulan mülâkâtında merkûma demiştir ki:

"Mösyö Çitciyan Memâlik-i Şahane'den müfârakat etmezden evvel Hınçakist fırka-i ihtilâliyesi azâsından idi. Bize pek çok hizmetleri sebkât etmiştir. Merkûm el-yevm erbâb-ı ihtilâldendir ve ba'demâ dahi böyle olacaktır. Eğer icab ederse City Missionary Cemiyeti'nin muâvenetinden geçebiliriz. Mösyö Çitciyan memleketimizde milletdaşlarımız aleyhinde vuku bulan me-

zâlim ve ta'addiyâtı bize haber vermekde haklıdır. Bundan böyle de ihbarâtında devam etmesi arzusundayız".

[25 Ocak 1894]

HR. SYS, 2830/1

36

**AMERİKA BAŞKANI'NIN OSMANLI DEVLETİ LEHİNDEKİ
AÇIKLAMALARI İLE DIŞİŞLERİ BAKANININ SORULARINA
MUKABELEDE BULUNULMASI**

Amerika Başkanı'nın Osmanlı Devleti lehindeki konuşmasından sonra Dışişleri Bakanı'nın da Osmanlı Elçiliği'ne gelerek, sınırdışı edilen Ermenilerin suçlu gibi tutuklanmaları ve Merzifon Mektebi'ne inşaat ruhsatı verilmeme nedenlerini sorması üzerine Sadrazam'ın Padişah'a sunduğu değerlendirmede; Osmanlı Devleti hakkında yanlış bir kanaat oluşmaması için, Başkan'ın açıklamalarından duyulan memnuniyetin bildirilmesinin yanısıra tedrisatın Maarif Nezâreti'nin kontrolünde yapılması şartıyla mektep inşaatına ruhsat verilmesi ve Amerika'ya gitmek isteyen 2 Ermeni'ye izin verilmesinin yerinde olacağını ifade ettiği

Bâb-ı Âlî
Daire-i Hariciye
Mektubî Kalemi
Aded: 2565

Huzur-ı Me'âlî-mevfûr-ı Hazret-i Sadâret-penâhî'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir

Kongre'nin resm-i küşâdı münasebetiyle Amerika Reisicumhuru tarafından irâd olunan nutukda Amerika tâbiyyetini ihrâz eden tebaa-i Devlet-i Aliyye'yi Memâlik-i Şahane'den tard u teb'îd hususunda Hükûmet-i Seniyye'nin hakkı olduğunu ve Amerika'da Ermenilerin harekât-ı mefsedet-cûyânede bulunduklarını musaddık münderic fıkârât ile bu bâbda evvelce Hariciye Nezâreti'ne yazılan takrîr suretinin gönderildiğini ve Amerika Hariciye nâzırının tâbiyyet-i mezkûreyi iktisâb etmiş olan Ermenilerin mücrim addiyle habs ve tevkif edilmelerinin kabul olunamayacağı hakkında vuku bulan ifadâtını hâvî

Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden alınan tahrirât ve telgrafnâme ile melfû-fâtının tercümeleri 2 Receb sene [1]311 tarihli tezkire-i aciziyle takdim kılınmışdı. Nâzır-ı müşârunileyhin işbu beyânâtına ne suretle mukabele olunduğunu ve zikrolunan Ermenilerin ol suretle hapsolunmalarını adem-i kabul ile bunun ve Merzifon Mektebi'nin yeniden inşası için derhal ruhsatnâme verilmemesinin esbâbını anlamak ve bir cevap almak arzusunda bulunduğunu ve müşârunileyhin tashih-i efkârı için telgrafla taleb-i talimâtı şâmil Washington sefiri saadetli beyefendi hazretlerinden vârid olan 5 Kânûn-ı Sâni sene [18]94 tarihli ve sekiz numaralı tahrirâtın tercümesi dahi leffen arz ve tesyîr olunmakla emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fi 21 Receb sene 1311 ve fi 16 Kânûn-ı Sâni sene [1]309

Hariciye Nâzırı

Said

**

Bâb-ı Âli
Nezâret-i Umûr-ı Hariciye
Tercüme Odası
Aded

Hariciye Nezâreti'ne fi 5 Kânûn-ı Sâni sene [18]94 tarihiyle Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 8 numaralı tahrirâtın tercümesidir.

Amerika Hükûmeti hakkında Dersââdetçe pek de suret-i dostânede muamele edilmemekde olduğunu beyân için dün bendenizle görüşmek arzusunu izhâr etmiş olan Mösyö Gresham ile cereyân eden musâhabetimizde müşârunileyhi ne fikirde bulmuş olduğumu yedi numaralı telgrafnâme-i acizânemle arz eylemiş idim. Bendeniz cevaben Hükûmet-i Seniyye'nin Amerika'ya karşı aynı Avrupa Düvel-i Muazzaması gibi muamele etdiğini ve fakat bazen ihtiyâta riâyeten evvel be-evvel tahkikât-ı lâzıme icrası için tebligâtını te'hire mecbur olduğunu ihtar etdim. Müşârunileyh fi 6 Kânûn-ı Evvel sene [18]93 tarihli ve iki yüz kırk yedi numaralı tahrirât-ı acizânemle arz olunduğu vechile Hükûmet-i Seniyye'nin Amerika pasaportunu hâmil olarak Memâlik-i Şahane'ye avdet eden Ermenileri tard u teb'îd ile iktifa etmeyip de hapsedmek

istememesi ne sebebe mebnî olduğunu anlamak istiyor ve kendi itikadınca Hükûmet-i Seniyye'nin merkûm Ermenileri sadece tard u teb'îd ile iktifa etmesi lâzım geleceğini ve Amerika Hükûmeti'nin Amerika tâbiyetine girmiş olan kesânın yalnız bir şübhe üzerine habs ve tevkif edilmelerini asla kabul edemeyeceğini beyân ediyor. Bir de müşârunileyh Merzifon Mektebi'nin yeniden inşası için derhal ruhsatnâme verilmemesinin sebebini anlamak ve bu bâbda bir cevap almak arzusundadır. Mârru'z-zikr tahrirât-ı acizânemde arz olunduğu vechile Mösyö Cleveland'ın hakkımızda gösterdiği müsaadât-i istisnâiyyeye mukabil Hükûmet-i Seniyye'nin ihtiyar-ı sükût etmesinden dolayı Mösyö Greshamca hâsıl olan yanlış fikirlerin hemen tashihi ve bu bâbdaki suret-i fikr ve mütâlaamızın bunu müeyyid delâil ile beraber Mösyö Gresham'a iş'ârı muvâfık-ı hâl ve maslahatdır. Binâenaleyh bu bâbda bâ-telgraf taraf-ı acizâneme talimât-ı lâzıme i'tâsını rica ederim. Emr u fermân hazret-i men lehül-emrindir.

**

Bâb-ı Âlî
Daire-i Sadâret
Âmedî-i Divan-ı Hümâyûn
2600

Amerika tâbiyetini iktisâb eden Ermenilerin mücrim addiyle hapsolunmaları ve Merzifon Mektebi'nin inşası için ruhsat verilmemesi esbâbını anlamak arzusunda bulunduğu bizzat nezdine azîmet eden Amerika Hariciye nâzırı tarafından ifade olunduğuna ve Reisicumhur'un Devlet-i Aliyye hakkında gösterdiği müsaadât-ı istisnâiyyeye mukabil ihtiyar-ı sükût olunmasından dolayı nâzır-ı müşârunileyhce hâsıl olan yanlış fikrin hemen tashihi muvâfık-ı maslahat olacağına ve bâ-telgraf taleb-i talimâta dair Sefâret-i Seniyye-i müşârunileyhâdan bu kere dahi gelen tahrirât tercümesinin gönderildiğini şâmil nezâret-i müşârunileyhânın tezkiresi arz u takdim kılındı. Nâzır-ı müşârunileyhin bizzat sefâret-i seniyyeye azîmetle ifadât-ı ma'rûzada bulunması ve Dersââdet Amerika sefirinin müşkil bir mevkide kaldığından bahisle vuku bulmakda olan müracaat ve ifadesi, işin kesb-i nezaket ve ehemmiyet etmekde olduğunu göstermekde ve bundan bir mesele-i siyasiye hudûsu hiss olun-

makda olduğundan bu bâbdaki mütâlaa-i kâsıra-i senâverînin sâika-i musâdakatla arzına ibtidâr olunur. Amerika tâbiyetine duhûl eden Ermenilere müte'allik nâzır-ı müşârunileyhin dermiyân eylediği ifadâta karşı tebyîn-i hakikat olunacağı derkâr olup Reisicumhur'un Amerika tâbiyetini ihrâz eden tebaa-i Devlet-i Aliyye'nin Memâlik-i Şahane'den tard u teb'îdi hususunda Hükûmet-i Seniyye'nin hakkı olduğuna ve Amerika'da Ermenilerin harekât-ı mefsedet-cûyânede bulunduklarına dair olan beyânâtından dolayı sefâret-i seniyye veya hud Dersaadet Amerika Sefâreti vasıtasıyla müşârunileyhe tebliğ-i mahzûziyet-i seniyye olunması 3 Receb sene [1]311 tarihli tezkire-i hususiye ile arz u iş'âr olunmağın sefâret-i seniyyenin tahrirât-ı ahîresinde iş'âr olunduğu üzere nâzır-ı müşârunileyhce hâsıl olan yanlış fikrin tashihi muvâfık-ı maslahat olduğundan arz ve istîzân-ı sâbık vechile ve tensîb ü fermân buyurulacak vasıta ile reis-i müşârunileyhe tebliğ-i mahzûziyet-i seniyye olunması ve Merzifon Mektebi'ne gelince 25 Cumâdelâhire sene [1]311 tarihinde Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ'dan bi't-tanzim takdim olunan mazbatada arz u beyân olunduğu üzere zikrolunan mektebin yeniden te'sis ve inşası için istid'â-yı ruhsat olunsa bazı esbâb ve mehâzîr beyânıyla müsaade etmemekde Hükûmet-i Seniyye'nin salâhiyet-i kâmile müsellem ise de bu mekteb otuz sene mukaddem açılmış ve müştemilâtından geçenlerde ihrâk edilen bir hânenin hazine-i celîleden bedeli tazmîn olunmuş olduğu gibi Memâlik-i Şahane'de inşa olunan bazı mekteblere berât-ı âlî i'tâsı için ecnebi devletlerine müsaade edilmiş olduğuna ve işbu mektebin ba'd-ezîn programları ve tedrisâtı Maârif Nezâret-i Celîlesince teftiş olunmakla beraber okutdurulacak kitabların birer adedi nezâret-i müşârunileyhâca tahtîm olunmak ve mektebin hey'et-i muallimîni miyânında hâl ü şânı dâ'î-i iştibâh olanlar istihdam olunmamak ve mektebce kavânîn ve nizâmât-ı Devlet-i Aliyye'ye riâyet edilmek gibi şerâit-i te'miniye ibrâzına sefâretin muvâfakati istihsâl olunmuş idüğüne binâen şimdiki misillü mektebin bilâ-ruhsat ve teftiş devamından ise kuyûd ve şürût-ı ma'rûzanın derciyle ruhsatı hâvî emr-i âlî ısdâr ve i'tâsı ve bir de bir daha Memâlik-i Şahane'ye avdet eylememek üzere Amerika'ya gitmek için İskenderun'a gelmiş ve Tâbiyet Kanunu mücebince hakk-ı tâbiyetden ıskât ile tard u teb'îdleri 29 Cumâdelâhire sene [1]311 tarihli mazbata ile arz u iş'âr olunmuş olan Diyarbakırlı Katrina nâm hatun ile refîki olan bir şahsın azîmetlerine mûmâna'at olunma-

ması Amerika Sefâreti tarafından mütevâliyen istid'â olunmakda olmasıyla Amerika'ya gitmek isteyen eşhâs hakkında ittihâz olunacak karar ve muamelelerin esasına ta'alluk etmemek ve bu iki şahsa münhasır olmak üzere bunların tard u teb'îdleri hâl ve maslahatın icabâtından görünüyor ise de ol bâbda her ne vechile emr u fermân buyurulur ise mantûk-ı celîli infaz olunur, efendim.

Fî 24 Receb sene [1]311 - Fî 19 Kânûn-ı Sânî sene [1]309 / [31 Ocak 1894]

Sadriazam ve Yâver-i Ekrem

Cevad

Y. A. HUS, 289/49

37

**AMERİKA MİSYONERLERİNİN WORCESTER ERMENİ
KİLİSESİ'NE YAPTIKLARI PARA YARDIMINI KESMELERİ
ÜZERİNE KİLİSE RAHİBİ KAREKİN ÇİTCİYAN'IN
GÖREVİNİ BIRAKMAK ZORUNDA KALDIĞI**

Amerika Misyonerler Cemiyeti'nin Worcester Ermeni Kilisesi'ne yaptığı para yardımını, bu kilisenin rahibi Karekin Çitciyan ve arkadaşlarının ihtilalci Hınçak örgütü taraftarı olmalarından dolayı kesmesi üzerine Çitciyan'ın idareden ayrılmak zorunda kaldığı ve yapılan bir seçimle yeni bir idare heyetinin belirlendiği

**Bâb-ı Âlî
Nezâret-i Umûr-ı Hariciye
Tercüme Odası
Aded**

Hariciye Nezâreti'ne fî 31 Kânûn-ı Sânî sene [18]94 tarihiyle Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 39 numaralı tahrirâtın tercümesidir.

Amerika misyonerlerinin efkâr-ı ihtilâl-cûyâne ashâbından olan Ermeniler hakkında artık muâvenet-i nakdiyede bulunmamağa karar verdiklerini mukaddemâ zât-ı âlî-i âsafânelerine arz etmişdim. Karar-ı mezkûrun mevki'-i icraya vaz' olunduğunu müsbet bir gazete parçası leffen takdim kılındı. Amerika misyonerleri şimdiye kadar Worcester Ermeni Kilisesi'ne i'tâ etmekde

oldukları iâne-i nakdiyei kat‘ eylemeleri üzerine mezkûr kilise rahibi Çitciyan terk-i memuriyete mecbur olmuştur. Muâvenetin kat‘ına sebep ise gerek merkûm Çitciyan'ın ve gerek rüfekâsının efkâr-ı ihtilâl-cûyâne ashâbından olmalarıdır. Melfûf gazete parçasında mevzû‘-ı bahs olan kesânın hemen kâf-fesi Hınçakyan Fırkası'na mensubdurlar. Emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Melfûf bendin hulâsaten tercümesidir..

Worcester misyonerleri şehir-i mezkûrda kâin Ermeni kilisesi rahibi Karekin Çitciyan'ın Hınçakyan fırkasına mensub erbâb-ı fesaddan olduğunu bi'l-beyân rahib-i merkûm azledilmedikçe Ermeni cemaatine artık para veremeyecekleri yolunda bazı tehdidâtta bulunduklarından merkûm Çitciyan memuriyetinden istifa etmiştir. Bunun üzerine Ermeni cemaati hey'et-i idaresi surret-i fevkalâdede akd-i ictimâ ile müzâkerât-ı şedîde ve medîdeden sonra merkûmun istifasını kabule mecbur olmuştur. Ba‘dehû yeniden icra-yı intihâbâta ibtidâr olunarak Ohannes Yazıcıyan, Melkon Karabetyan, Haçador Avakyan, Seron, Donabet Rustigyan, Kangas Etmekciyan, Asador Agopyan, Stepan Kondiyan, Bogigian ve Simon Kiregyan hey'et-i idare azâlığına intihâb edilmişlerdir.

[31 Ocak 1894]

Y. PRK. HR, 18/47

38

**AMERİKA MİSYONERLER CEMİYETİ'NİN ERMENİ
FESATÇILARA KESİNLİKLE DESTEK VERMEDİKLERİNİ
İSPAT İÇİN GAZETELERDE BİR TEKZİP YAZISI
YAYINLADIKLARI**

Amerika Misyonerler Cemiyeti'nin Yabancı Ülkeler Kâtibi Judson Smith adıyla gazetelerde yayınlanan tekzip yazısında 70 yıldır Osmanlı ülkesinde görev yapan misyonerlerin memleketin siyâsî işleriyle asla ilgilenmeme ve sadece ruhanî görevleriyle meşgul olma talimatına uygun davrandıkları belirtilerek bundan sonra da her ne şekilde olursa olsun politik tahriklere iştirak edildiğine ilişkin bir haber alındığında bunu yapan kişinin memuriyetten azledileceğinin kesin olarak ifade edildiği

Bâb-ı Âfî
Tercüme Odası
Numara: 23
Tarih: 5 Şubat sene 1309

*Nev'-i Tercüme: Amerika misyonerlerinin kendi efkârlarını
tervîc ve iltizâm etdiklerini iddia eden bazı Ermeni
müfsidlerinin bu iddialarını suret-i kat'iyede red
ve cerh için misyoner meclisi tarafından
gazetelerle neşredilen tekzibnâmenin
sureti leffen irsâl kılındığına dair*

*Nezârete fî 29 Kânûn-ı Sâni sene [18]94
Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden 35 tahrirât*

Şehr-i hâlin on dokuzu tarihli ve yirmi altı numaralı tahrirât-ı acizâne-min mündericâtını te'yiden şurasını arz u iş'âr ederim ki Memâlik-i Ecnebiyede İcra-yı Vazife Eden Amerikalı Misyonerler Meclisi bu misyonerlerin kendi efkâr ve âmâllerini tervîc ve iltizâm etdiklerini iddia eden bazı Ermeni müfsidlerinin bu iddialarını suret-i kat'iyede red ve cerh için Amerika gazeteleriyle bir tekzibnâme neşretmiştir. Fransızca tercümesiyle beraber leffen takdim kılınan bu tekzibnâme Ermeni müfsidlerine karşı yeni bir darbe addolunabilir ki bu darbe merkûmûnun Amerika'da ihrâz edebilmek ümidinde bulundukları nüfuzun mahvını mücib olacaktır. Binâenaleyh sefâret-i seniyye âti'z-zikr iki neticeyi istihsâle muvaffak olmuştur ki biri Amerikalı misyonerler tarafından Ermeni müfsidleri lehine maddî ve manevî her gûne muâvenet vuku'unun men'î ve diğeri Ermeniler tarafından icra olunan hiyel ü desâisin mevki'-i alâniyete vaz'ı ve bu suretle Ermenilerin gerek Amerika Hükûmeti ve gerek ahalisi tarafından takbîhi hususlarıdır. Fî 3 Şubat sene [18]94 tarihli ve dört numaralı tahrirât-ı acizânemle arz u iş'âr olunduğu vec-hile Amerika'da İcra-yı Vazife Eden Amerikalı Misyonerler Cemiyeti Ermeniler tarafından icra olunan hiyel ü desâisi alenen meydana koymuş ve bu suretle onların mesâî-i vâkı'alarını takbîh etmiştir. İmdi hususât-ı meşrûhadan şurası sâbit oluyor ki meclis-i mezkûrun bizce nef' u fâideyi mücib olan harekât ve muamelâtına Memâlik-i Ecnebiyede İcra-yı Vazife Eden Amerikalı Misyonerler Cemiyeti'nin yine bizce nâfi' olan tavr u hareketi dahi munzamm olmuştur.

Teşebbüsât ve ikdâmât-ı vâkı‘amızın neticesi olmak üzere Amerika misyonerleri Ermenilerin harekât-ı fesad-cûyânelerinin külliyyen aleyhinde olduklarının bir delil-i cedîdini irâe etmiş olduklarından gerek Amerika Hükûmeti'nin ve gerek Amerika matbûâtının buna kesb-i vukûf ve ittılâ‘ etmesi için tedâbîr-i lâzıme-yi ittihâzda tecvîz-i kusur eylemedim. Emr u fermân.

Melfûf tekzibnâmenin hulâsaten tercümesidir.

Gerek Memâlik-i Şahane'de ve gerek tebaa-i Osmaniyye'den Amerika'da mütemekkin Ermeniler beyninde icra olunan harekât-ı ihtilâl-cûyânede Memâlik-i Şahane'de İcra-yı Vazife Eden Amerikalı Misyonerler Cemiyeti'nin medhali olduğuna ve harekât-ı mezkûrenin bu misyonerlerin zîr-i idaresindeki mekteblerin te'sir-i nüfuzuyla vuku‘a gelmekde idüğüne dair geçenlerde evrak-ı havâdisde bir takım rivayât görülmüşdür. Bu makûle iddaları suret-i kat'iyede tekzib etmeği lâzımeden addeylerim. Amerikalı Misyonerler Cemiyeti yetmiş seneden beri Memâlik-i Şahane'de ifa-yı vazife etmekde olup Memâlik-i Şahane'ye i'zâm edilen her bir misyonerin memleketin umûr-ı siyasiyesiyle asla iştigâl etmemek ve münhasıran vezâif-i ruhâniyeleriyle iktifa etmek talimâtı iktizâsındandır. Misyonerlerimizin bu yetmiş sene zarfında talimât-ı mezkûreye tamamıyla tevfiğ-i hareket ettikleri ve Devlet-i Aliyye'nin umûr-ı siyasiyesine gerek bizzat müdahaleden ve gerek zîr-i idare veya taht-ı nüfuzlarında bulunan kesâmı Hükûmet-i Seniyye'ye karşı ihanete teşvikden ictinâb eyledikleri itikadındayız. Eğer cemiyet Memâlik-i Şahane'deki misyonerlerinden birinin mârru'z-zikr talimât hilâfına hareket ettiğini veya bizzat politika tahrikâtına iştirak ettiğini veyahud misyonerler mekteblerinde talebeden veya ahaliden birini tasavvurât-ı ihtilâl-cûyânede bulunmağa teşvik ettiğini istihbâr ederse onu derhal tekdîr u tevbiğ edecek ve bu hareketin tekrürü hâlinde memuriyetinden azleleyecektir.

Amerikalı Misyonerler Cemiyeti'nin
Memâlik-i Ecnebiye Kâtibi

Judson Smith

[17 Şubat 1894]

HR. SYS, 2830/2

**AMERİKA'DAKİ HINÇAKİSTLERİN REİSİ NİŞAN
KARABETİYAN'IN OSMANLI ÜLKESİNDEKİ HINÇAKİSTLERİ
İSYANA TEŞVİK İÇİN BAZI PLANLAR YAPTIĞI**

Amerika'daki Hınçakistlerin Reisi Nişan Karabetyan'ın Osmanlı ülkesinde bulunan Hınçakistleri isyana teşvik için bazı planlar yaptığını ortaya çıkarmak için görevlendirilen Boston Başşehbenderi Mösyö Yazıcı'nın tuttuğu dedektiflerin verdikleri raporun Washington Sefâreti'nden gönderildiği

Bâb-ı Âlî

Tercüme Odası

Numara: 44

Tarih: 5 Mart 1310

*Nev'-i Tercüme: Hınçakist Ermenileri'nin tertibât ve ifsâdâtını
zâhire ihraca memur hafiye memurları tarafından
Boston başşehbenderimiz Mösyö Yazıcı'ya irsâl
edilen bazı raporların tercümesi leffen irsâl
kılındığına dair fî 20 Şubat sene [18]94
tarihli ve 57 numaralı tahrirâta zeyl*

Nezârete fî 27 Şubat sene [18]94

Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden 64 hususî ve mahremâne tahrirât

Gerek Amerika'da ve gerek Memâlik-i Şahane'de bulunan Hınçakist Ermenileri'nin tertibât ve ifsâdâtına müte'allik kâffe-i teferruâta kesb-i ittılâ'â vusûl maksadıyla Boston başşehbenderimizi polis hafiye memurları tarafından etdiğimi şehir-i hâlin yirmisi tarihli ve elli yedi numaralı tahrirât-ı acizânemle zât-ı âlî-i âsafânelerine arz eylemişdim. Binâenaleyh Mösyö Yazıcı hâl ve mevkii Amerika'nın başlıca zâbta-i hafiye idarelerinden birine tefhîm ve izah etmiş ve idare-i mezkûre derhal tahkikât icrasına başlamıştır. Hınçakistlerin tertibât ve tasavvurâtını zâhire ihraca memur hafiye memurları tarafından Mösyö Yazıcı'ya irsâl edilen bazı raporların Fransızca tercümeleri leffen takdim kılındı. Gerçi bugüne kadar aldığım raporlar ehemmiyet-i azîme-yi haiz malumâtı hâvî değillerse de bir numaralı melfûf varakanın mütâlaasından Ermeni müfsidler tarafından takib edilen maksad Amerika'daki Hınçakistlerin reisi yani Nişan Karabetyan tarafından bizzat tarif olunduğu vechile malum-ı âlî-i nezâret-penâhîleri olacaktır.

Hafîye memurlarından biri suret-i dostânede Karabetyan'ın nezdine gitmiş ve Karabetyan dahi kendi fırkasının efkâr ve temâyülâtını merkûma ber-vech-i âtî nakl ve hikâye etmiştir:

"Ermeniler ref'-i livâ-yı isyan edecekler ve Devlet-i Aliyye'nin Berlin Ahidnâmesi altmış birinci maddesi ahkâmını nakz ve ihlâl ettiği hususunu ileriye sürerek ahidnâme-i mezkûra vaz'-ı imza eden Düvel-i Muazzama'ya müracaat eyleyeceklerdir. Ermeniler isyan ettikleri takdirde Rusya'nın işe müdahale edeceği ve İngiltere'nin dahi Rusya'nın her ne suretle olursa olsun bir mevki'-i müsaid ihrâz [e]tmesini men' ve Rusya'ya Bahr-ı Sefid tarîkını seddetmek istediği cihetle bu yolda hareket eyleyeceği itikadında bulunuyorlar ve bu iki devletin rekabetinden bi'l-istifade bir takım fevâid ve menâfi' iktisâb ve Ermenilerle meskûn vilâyât-ı şahanenin yine Devlet-i Aliyye'nin zîr-i hâkimiyetinde olarak muhtâriyetini istihsâl eyleyeceklerini ümid ediyorlar. Bu muhtâriyetin Devlet-i Aliyye'nin taht-ı hâkimiyetinde olmasını istemeleri Ruslardan korktukları içindir. Maamâfih Rusya'nın muâvenetine mazhar olacaklarından ümidvârdırlar. Çünkü Ruslar Ermenilere muâvenet ettikleri hâlde Bahr-ı Siyah'da bir liman kazanabilirler. Amerika'da bulunan Ermenilerin ifa eyleyebilecekleri muâvenete gelince; onlardan genç olanları muharebe etmek üzere Memâlik-i Şahane'ye avdet edebilip hizmet-i askeriyeğe yaramayanları vâridâtlarından yüzde on nisbetinde bir şey i'tâsıyla bize muâvenet eyleyebilirler".

İşte Karabetyan tarafından dermiyân olunan efkâr ve mütâlaâtdan bazıları bunlardan ibaret olup cihât-ı saire hakkında evrak-ı melfûfede bazı malûmât-ı muhtasara mündericidir.

Zâbıta tarafından Hınçakistlerin tertibât ve tasavvurâtı hakkında ba'demâ icra olunacak tahkikâtın neticesini karîben arz u iş'âr eyleyeceğim. Asıl bendenizce lâzım gelen şey Hınçakistlerin Memâlik-i Şahane'deki memurlarının isimlerini ve Memâlik-i Şahane'deki cemiyetlerinin serâir ve hafâyâsını öğrenmek olduğundan bu hususu asla nazar-ı dikkatden dûr tutmamakdayım. Emr u fermân.

**

Bâb-ı Âlî
Tercüme Odası
Numara
Tarih: 9 Mart 1310²⁰

Pinkerton²¹ Hafiye Memurları İdaresi'nden alınan

fî 21 Şubat sene [18]94 tarihli ve 1 numaralı melfûf raporun tercümesidir.

Aldığım talimâta imtisâlen bugün saat on buçuk râddelerinde be-tekrar Brooklyn Sokağı'ndaki 26 numaralı hâneye gitdim. Fakat Nişan Karabetyan'ı göremedim. Saat ikide bir daha gitdim, merkûm yazı yazmakda idi. Kısa boylu, esmer renkli, iri kara gözlü, uzun siyah saçlı bir adamdır. Kendimi Philadelphia gazetelerinden birinin muhbiri olmak üzere göstererek Ermeni Meselesi hakkında bazı malumât istihsâli arzusunda bulunduğumu söyledim. Karabetyan İngilizce'yi iyi bilmediğini ve fakat ehîbbâsından birinin tercümanlık edebileceğini beyân etdi. Birlikde East Dedham²² Street'de vâki altı numaralı hâneye gittik ve orada merkûmun dostu Bağdasaryan'ı bulduk. Ermeni Meselesi'ne dair yazılmış olan gazete parçalarını merkûma gösterdim. O dahi bunları okuyup meâllerini Karabetyan'a izah etdi. Bunun üzerine Karabetyan bendenize dedi ki: 'Makalenizi yazmağa başlayacağınız zaman en evvel Ermenilerin Hristiyan olduklarını ve dünyada mevcut Hristiyan kiliselerinin en eskisine mensub bulunduklarını tahattur etmelisiniz. Memleketimiz vaktiyle müstakil iken şimdi Lehistan gibi Rusya, Devlet-i Aliyye ve İran beyninde taksim edilmiştir. Türklerin taht-ı idaresinde üç milyon, Rusya'da bir ve İran'da yarım milyon Ermeni vardır. Bu Ermeniler mahzâ Hristiyan olduklarından dolayı beş asırdan beri taht-ı idare-i Osmaniyye'de envâ'-ı mezâlim ve i'tisâfâta dâcâr olmaktadır. Ermenilerin Türk, Kürd ve Çerkesler elinden çekdikleri mihan ü meşâkk haric ez-tasavvurdur. Zevce ve hemşîrelerinin ırz ve namusuna tasallut edilmekte ve hâneleri gasb u gâret ve papasları katl ü itlâf olunmaktadır. Bu hareketler tebaa-i Hristiyanıyesi'ni himaye edeceğini taahhüd etmiş olan Hükûmet-i Seniyye'nin muvâfakatiyle vuku bulmaktadır. Bundan üç ay evvel Kayseriye civarında mollalar ahaliyi, Hristiyanla-

²⁰ Metinde "1309" şeklinde geçmektedir.

²¹ Metinde "Prinkerton" şeklinde geçmektedir.

²² Metinde "Dehtam" şeklinde geçmektedir.

rı katl ve mallarını yağmaya teşvik etdiklerinden Hristiyanları katliâm etmek üzere mutaassıb İslâmlar tarafından umumî bir kıyâm vuku buldu. Mollalar hükûmetden bir mikdar tüfenk tedarik ve bunları camilere iddihâr etdiler. Hükûmet-i Seniyye tebaa-i Hristiyanıyes'i'ni hakikaten muhafaza ve himaye arzusunda bulunmuş olsaydı Hristiyanların malını sirkat ve kendilerini katl ü telef eylemek günah olmadığı yolunda icra-yı va'z u nasihatden imamları men' etmez mi idi? Bundan başka mollaların erbâb-ı kıyâma tevzî' için hükûmetden esliha istihsâl edebilmeleri garibdir. Memâlik-i Şahane'de bir gûne eser-i terakkî yoktur. Zaten Türkler temeddün arzusunda olmayıp buna müsta'id dahi değildirler. Hükûmet ahalinin terfih-i hâli ve te'min-i rahatı için hiçbir teşebbüsde bulunmuyor. Binâenaleyh adem-i hoşnudî gösterdiklerinden dolayı Ermenileri ta'yîb ü takbîh etmemelidir. Vaktiyle Ermeniler Türklerden gördükleri muameleye karşı protesto için Berlin Kongresi'ne komiserler i'zâm etmişler idi. Bunun üzerine Hükûmet-i Seniyye tebaa-i Hristiyanıyes'i'nin himayesini deruhde etdi. Fakat taahhüdât-ı vâkı'asını icra etmediğinden Ermeniler yine şikâyetde devam ve nihayet ihtilâle mecbur oldular. Memâlik-i Şahane'de bir İslâm bir Ermeni'yi katlederse ancak üç ay hapsolunur. Halbuki bir Ermeni bir Müslüman'ı telef ettiği hâlde mukabeleten iki Ermeni katl ü idam edilir. Bundan bir müddet evvel Kürd Musa Bey bir Ermeni kızını dağa kaçırarak ırzını pâymâl etmiş olduğu hâlde ancak İngiltere'nin taleb ve ısrarı üzerine hakkında tertib-i mücâzât edilmiştir. Ermeniler asker olamazlar. Bundan başka üzerlerinde bir çakı taşımaları bile caiz değildir. Erkek bir Ermeni çocuğu dünyaya gelince derhal vergi-yi askerî ile mükellef tutularak ölünceye kadar kendisinden bedel-i askerî istîfâ kılınır'.

Karabetyan sözünü bitirince Ermenilerle meskûn vilâyât-ı şahaneden gelen misyonerlerden bahsettim. Bunun üzerine merkûm: 'Türkler, misyonerlerin Ermenilere va'z etmesine müsaade ediyorlar ise de Türklere va'z etmelerine müsaade etmiyorlar. Misyonerler pek az Ermeni'yi Protestan edebilmişlerdir. Fakat bunlar dahi Ermeni Gregoryenleri kadar vatanperver olup memleketlerinin istiklâlini arzu etmektedirler. Ez-cümle Amerika'da on bine karîb Ermeni mevcut olduğu hâlde bunlardan ancak iki yüzü Protestandır.' meâlinde idare-i lisan eyledi. İstihbârâtıma nazaran Karabetyan Rusya Ermenileri'nden olup Amerika'ya geleli altı ay olmuştur. Bağdasaryan ise kendi

kavlince an-asl İstanbul'da doğmuş ve vaktiyle vergi tahsildârlığında bulunmuşdur. Merkûm sekiz seneden beri Amerika'dadır. İkisi de Ermeni ihtilâl komitelerine mensubdurlar. Merkûmân Edinboro Street'de 33 numaralı hâne-de hiçbir cemiyet-i ihtilâliye in'ikâd etmediğini beyân etmişler ve fesad komitesinin nerede ictimâ edeceğini söylemekden imtinâ' eylemişlerdir. Ben tasavvurlarının pek vâhî olduğunu ve talim görmemiş gayr-ı müsellağ üç milyon Ermeni'nin mu'allem ve müsellağ milyonlarca Türklerle uğraşamayacaklarını söyledim. Memleketlerini Rusya'ya ilhâk ümidiyle hükûmet-i müşâruniley-hâdan bir muâvenete intizâr etmekde olup olmadıklarını sordum. Bunun üzerine ikisi birden Rusya Hükûmeti'nden hiçbir şey intizâr etmediklerini ve hükûmet-i mezkûrenin taht-ı idaresine geçmek mezheb ve komitelerini büsbütün mahv edeceğini söylediler. Bunların maksadı müstakil bir millet teşkil etmektir. Karabetyan'ın ifadesince vâkı'â Rusya Ermenileri Memâlik-i Şahane Ermenileri'nden biraz daha iyice muamele görmekde olup orada mektepler küşâd etmelerine müsaade olunmakda ve hukuk-ı şahsiyelerine riâyet edilmekde bulunmuş ise de orada dahi vergiler gayet ağır olduğundan Ermenilerce terfîh-i hâl edebilmek ümidi yok gibidir. Binâenaleyh Ermeniler Rusya'ya iltihakdan ise taht-ı idare-i Osmaniyye'de kalmağı tercih ediyorlar. Bunların şimdiki planları ber-vech-i âtîdir. Şöyle ki; Hükûmet-i Seniyye şikâyetlerine ihale-i sem'-i ehemmiyet etmediğinden Berlin Muâhedenâmesi'ne vaz'-ı imza eden Düvel-i Muazzama'ya müracaat eyleyecekler ve Devlet-i Aliyye'nin muâhede-i mezkûrenin altmış birinci maddesi ahkâmını ihlâl etmiş olmasından dolayı beyân-ı şikâyet edeceklerdir. Bir kere Ermeni ihtilâli başgösterince Rusya'nın işe müdahale edeceğinden emin görünüyorlar. Bu hâlde ise İngiltere Rusya'nın şu fırsatdan yalnızca istifade etmesini çekemeyeceğinden ve zaten hükûmet-i mezkûreye Bahr-ı Siyah tarîkını daima kapamak arzusunda bulunduğundan o da bittab' işe karışacaktır. Ermeniler Rusya ile İngiltere beyninde zuhur edecek işbu rekabetden pek çok istifade edeceklerini ve yine taht-ı hâkimiyet-i Osmaniyye'de bulunmak üzere muhtâriyet-i idareyi haiz bir hey'et teşkiline muvaffak olacaklarını ümid ediyorlar. Bunlar Rusya'dan havf u endişe etmektedirler. Çünkü Rusya Ermenilere muâvenet vesilesiyle Bahr-ı Siyah'da bir liman daha elde edebilir. Amerika Ermenileri'nin böyle bir ihtilâle ne yolda iştirak edebileceklerine gelince; gençler Memâlik-i Şahane'ye avdet-

le harbe iştirak ve buna muktedir olmayanlar ise vâridâtlarının yüzde onunu bu uğurda feda edebilirler. Karabetyan'ın fikrince Ermeni ihtilâl cemiyetleri fi'l-vâki Amerika'da pek çok iş göremiyorlar ise de meseleyi lâ-yenkâtı 'karıştırmakda ve tarafdar kazanmaktadırlar. Çünkü Amerikalılar bir kere meseleyi anlayınca Ermenilere muâvenet edeceklerinde şübhe yoktur. El-hâletü hâzihî Ermeniler Amerikalılar arasında hayli tarafdara mâlikdirler. İngiltere'de dahi pek çok tarafdarları vardır ki bunlardan birkaçı parlamento azâsındandır. Rusya ahali-i Hristiyanıyesi Ermenilere muâvenetden hâlî kalmayacaklardır. Ermeniler cesur ve cengâver bir kavimdir. Eğer suret-i matlûbede müsellaht olsalar Avrupa'dan imdad gelinceye kadar Türklere kemâl-i şiddetle mukavemet edebilirler. Karabetyan Rusya'nın imdadda bulunacağı ve tahrikât-ı vâkı'ada Rusya parmağı olduğu rivayetini külliyyen tekzib eyledi ve Memâlik-i Şahane'deki dostları ile ne yolda muhabere etdiklerini söylemekden imtinâ' etdi.

**

Bâb-ı Âlî
Tercüme Odası
Numara
Tarih: 8 Mart 1310

Pinkerton Hafîye Memurları İdaresi'nden alınan raporun tercümesidir.

Memurumuz M. M. muahharan malumât-ı âtiyeyi i'tâ etmiştir:

Aldığım talimâta imtisâlen Nişan Karabetyan'ı kendisine göstermek üzere bugün memur J. B. L. ile birlikde idarehânedan müfâratat eyledim. Brooklyn Sokağı'nda kâin yirmi altı numaralı hâneye doğru giderek merkûm J. B. L'yi sokağın öbür cihetinde bıraktıktan sonra kendim hâne-i mezkûr önünde dolaşmakda iken Nişan Karabetyan'ın elinde bir takım gazeteler bulunduğu hâlde hânedan çıktığını gördüm. Merkûm beni tanıdı ve yanıma geldi. Kendisine söylediğim sözlerden hiçbir şey anlayamamış ise de J. B. L. merkûmun yüzünü görüp tanımağa muvaffak oldu. Nişan Karabetyan hâne-i mezkûrdaki odasında muhabere ile iştigâl eylediği zannındayım. Geçen Çarşam-

ba günü odasına gitdiğimde yazıhânesi üzerinde birçok mektub ve gazeteler var idi ve kendisi uzun bir bend yazmakda idi. Hizmetçisinden haber aldığıma göre Karabetyan Cumartesi'nden Pazartesi gününe kadar hânesinde değil idi. Galiba Worcester veyahud Lynn'e giderek oradaki Ermenileri fesada teşvik etmektedir. Karabetyan'ın Pazar günleri nerelerde imrâr-ı vakt eylediğini öğrenmek fâideden hâlî olmadığı zannındayım. Street Sokağı'nda altı numaralı hânede ikamet etmekde olan Bağdasaryan va'z bahanesiyle tahrikât-ı ihtilâl-cûyânede bulunduğunu itiraf eylemektedir. Merkûm Bağdasaryan Protestan ve Nişan Karabetyan ise Gregoryen'dir.

Memurumuz J. B. ber-vech-i âtî malumâtı vermiştir:

Aldığım talimâta imtisâlen Nişan Karabetyan'ın ahvâl ve harekâtını tedkik ve teftiş için memur M. M. ile birlikde Brooklyn Sokağı'ndaki 26 numaralı hâneye doğru gitdik ve merkûma tesadüf eyledik. Ben Nişan'ı takib etdim ve Washington Sokağı'ndaki postahâneye birçok mektub bıraktığını gördüm. Postahânenen çıktıkdan sonra bir gazete almış ve Harrison Sokağı'na doğru ilerlemiştir. Ba'dehû hânesine avdet edip saat altıya kadar orada kaldıktan sonra bir müddet Washington Sokağı'nda gezinmiş ve be-tekrar hânesine gelip bir daha sokağa çıkmamıştır.

Perşembe 22 Şubat sene [18]94

Aldığım talimât mücebince Nişan Karabetyan'ın harekâtını teftiş için yine bugün Brooklyn Sokağı'ndaki yirmi altı numaralı hâneye doğru gitdim. Merkûm saat dokuzda hânesinden çıkıp Washington Sokağı'ndan Kneeland nâm mahalle kadar gitmiş ve ba'dehû hânesine avdet etmiştir. Saat on ikide be-tekrar hânesinden çıkıp bir eczahâneye girmiş ve bir müddet sonra hânesine gelmiştir. Tekrar saat ikide çıkıp Washington Sokağı'na ve oradan Dover Sokağı'na gitmiş ve yine hânesine avdet etmiştir. Saat beş buçukda yine hânesinden çıkıp Washington Sokağı'na gelmiş, orada tahminen otuz beş yaşında orta boylu, kara bıyıklı bir adamla görüşükden sonra hânesine avdet eylemiştir. Gece bir yere çıkmamıştır.

[21 Mart 1894]

HR. SYS, 2830/9

**ANKARA VALİSİNİN, AMERİKA ELÇİSİNİN SİYASÎ
TEŞEBBÜSTE BULUNAN PROTESTAN MİSYONERLERİN
GÖREVDEN UZAKLAŞTIRILACAKLARINA İLİŞKİN
AÇIKLAMALARININ YETERSİZ OLDUĞUNU İFADE ETTİĞİ**

Ankara valisinin, Amerikalı misyonerlerin Türkçe ve Ermenice bilmedikleri için bizzat siyasî teşebbüste bulunmalarının mümkün olmadığını, ancak Protestanlığı yaymak için açtıkları mekteplerde özellikle malî durumu yetersiz yetenekli Ermeni çocuklarını eğiterek köylere vaiz olarak göndermeleri sebebiyle Osmanlı tebaası içerisinde kargaşa çıkmasının muhtemel olduğunu belirterek Amerika elçisinin siyasî teşebbüste bulunan Protestan misyonerlerin görevden uzaklaştırılacaklarına ilişkin açıklamalarının yetersiz olduğunu ifade ettiği

Saadetli efendim hazretleri

Protestan misyonerleri yalnız mezheb üzerine iştigâl eylemek lâzım gelip siyasî teşebbüsde bulundukları suretde hizmetlerinden matrûd olacakları kendilerine bildirildiği Dersaâdet'deki Amerika Sefâreti'nden Bâbîâlî'ye bâ-takrîr beyân kılındığı mesmû'-ı çâkerânem oldu. Misyonerlere öyle bir tenbih icra edilmiş olması sahîh ise bir dereceye kadar fâideden hâlî olmayıp maamâfih diyar-ı ecnebiyeden gelen misyonerler ekseriya Türkçe ve Ermenice bilmediklerinden Memâlik-i Şahane ahalisiyle görüşmeler bile konuşamadıkları cihetle Ermenileri lisan kuvvetiyle celb edemediklerinden misyonerler Protestanlığı ilerletmek için mektebler açarak Ermeni çocuklarını okutdurup etfâl-i mevcudedden fakir bulunanların peder ve mâderini muâvenât-ı nakdiye ile itmâ' ve müsta'id ve cerbezeli Ermenileri Protestanlığa çekdikden sonra işte bunlardan köylere vâizler göndererek hürriyet ve serbestîye mazhariyet ancak ecnebi bir devletin himaye ve müdahalesine mütevakkıf bulunduğuna dair mezheb perdesi altında sâde-dilleri ikna ediyorlar. Bende-i kemîneleri Sivas'da iken mübâyenet-i mezhebiyelerinden bahisle Ermenileri daima Protestanlara karşı bulundurmak mesleğini iltizâm ve maddeten ve manen tefrîkleri hususunda daima ikdâm eylemiş olduğumdan miyânelerinde ittihâd husûle gelemiyordu. Lâkin şimdiki hâlde Protestan mezhebine girmemiş olan pek çok Ermeniler dahi iğfalât-ı mesrûde ile Protestan vâizlerine firîfte oluyorlar. Şu tedkik icabınca sefâret-i müşârunileyhâ Bâbîâlî'ye i'tâ eylediği takrîrde -fakat misyonerler üzerine idare-i kelâm etmiş ise- maksad-ı aslî yine

te'min olunamamıştır. Çünkü köylere giden vâizler Protestanlık âleminin parasıyla sevk edildiklerinden misyonerler tenbihât-ı vâkı'a dairesinde bulundurulmuş farz edilemez. Misyonerlerin tesvîlâtı mücerred mezhebe münhasır olmayıp maksadları tefrika ve iğtişâş esbâbını istihsâl eylemekden ibaret olduğundan ve eğerçi Protestan misyonerleri devletçe nizâm-ı mahsusuna tevfiқан ruhsat-ı resmiye ile açılmış mekteblerinde tedris ve ibadethânelerinde va'z ile meşgul olsalar mazarrat mahdûd kalarak yoksa bu misyonerler cânîbinden bir takım Ermenilere Protestan vâizi nâmı takılıp mahzâ ifsâd-i ahlâk zımnında istedikleri karyelere hod be-hod isbâl ve tebaa-i hazret-i mülûkâne-yi tesvîl ve idlâl eylemeleri şâyân-ı teemmül bulunduğundan hasbe's-sadâka arz-ı keyfiyete ibtidâr kılındı. Ol bâbda emr u irâde hazret-i men lehül-emrindir.

Fi 25 Ramazan sene [1]311 ve fi 20 Mart sene [1]310 / [1 Nisan 1894]

Ankara Valisi

Mehmed Memduh

Y. PRK. UM, 29/58

41

**OSMANLI VATANDAŞI AMERİKALI BAZI MÜSLÜMAN
TACİRLERİN, ERMENİ FESATÇILARIN AMERİKA'DAKİ
FAALİYETLERİ İLE OSMANLI ÜLKESİNDE BUNLARA
YARDIM VE MUHBİRLİK EDENLER HAKKINDA DERVİŞ
PAŞA'YA GÖNDERDİKLERİ MEKTUP**

Osmanlı tebaasından bazı tüccarlar tarafından dört nüsha olarak hazırlanan ve Seraskerlik, Hariciye Nezâreti, Mamuretülaziz Vilayeti ve Padişah'ın yaverlerinden Derviş Paşa'ya gönderilen mektupta Amerika'daki Ermeni fesatçıların teşebbüsleri, Osmanlı ülkesinde kendilerine yardım ve muhbirlik edenler, Ermenilere silah almak için para toplayanlar ile bu paralarla alınan silahların Osmanlı topraklarına giriş noktaları ve Ermenilerle ilgili asılsız haberler yayınlandığı konularına ilişkin önemli bilgilerin yer aldığı

Amerika'da bulunan Ermenilerin teşebbüsât-ı mefsetkârânelerine dair Amerika'da li-ecli't-ticare bulunmakda olan tebaa-i Devlet-i Aliyye-i Mülûkânelerinden bazı ehl-i İslâm tarafından tevârüd eden bir kıt'a mektub ile ona melfûf gazetenin bir parçası New York Şehbender vekili olup me'zûnen Der-

saâdet'de bulunan Fuad Bey kulları nezd-i çâkerîye celb ile irâe olundukda bu bâbdaki malumât ve istıtlâ'âtını hâvî mûmâileyhin verdiği varaka ve mezkûr gazete parçasının aşıyla suret-i mütercemesi ve sâlifü'l-arz mektub mücerred manzûr-ı dakâyık-neşûr-ı hazret-i Hilâfet-penâhîleri buyurulmak üzere takımıyla arz-ı pâye-i serîr-i iclâl kılındı. Ol bâbda ve kâtube-i ahvâlde irâde ve fermân hazret-i veliyyü'l-emr efendimizindir.

Fî 11 Şevval sene [1]311 ve fî 5 Nisan sene [1]310

Yâver-i Ekrem-i Şehriyârîleri

Dervîş

**

Huzur-ı Me'âlî-mevfûr-ı Cenâb-ı Hidiv-i Efhamî'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Amerika'da Worcester şehrinde bulunmakda olan İslâm tebaa-i şahane-den bazıları tarafından tanzim olunup Ermeni erbâb-ı fesadının oralarca icra edegelmekde oldukları teşebbüsâtından bâhis ve o müteşebbislerin Memâlik-i Mahrûse'de bulunan müzâhir ve muhabirlerinden bir takımının tayin-i esâmîsine dair huzur-ı sâmi-i dâver-i efhamîlerine arz u takdim kılınan mazbata ile melfûfu mütâlaa-güzâr-ı çâkerânem oldu. Melfûf gazete bendi tercümesinden dahi rehîn-i ilm-i sâmi-i müşir-i efhamîleri buyurulacağı üzere mezkûr mazbatada mezkûru'l-ism Nişan Karabetyan nâm şahsın Hınçak Cemiyet-i fesadiyesi rüesâsından olduğu kendi itirafâtıyla da sâbit olmakdan sarf-ı nazar mersûm hakkında taraf-ı çâkerânemden dahi akdemce bâ-arîza arz-ı malumât-ı mufassala edildiği vechile kendisi Atina'da bulunan cemiyet-i merkeziye tarafından Ermeni meskûn bilâd-ı ecnebiyeyi geşt ü güzârla cemiyet nâmına iâne cem'i vazifesiyle memur edildiğinden ahîren Amerika'da dahi Ermeni ahaliye müracaatla cem'-i iânâta ve onları silah iştirâsına, asker talimine sevk ile Hükûmet-i Seniyye aleyhine tahrik ve teşvik etmekle meşgul bulunduğu müsellemler olduğundan ona dair serd edilen mütâlaât muvâfık-ı savâb ise de ahali-i İslâmiye mazbatasında görüldüğü vechile Ermenilerin Amerika'dan bir hayli silah ve cephâne iştirâ ve bu silahları turuk-ı muayyene üzerinden Memâlik-i Mahrûse'ye idhal etmek üzere bulunmalarına ve lâ-siyyemâ derûnlarında silah müddehar bulunduğu iddia edilen kilise ve ebniye-i sairede id-

dia-yı vâki‘ vechile esliha bulunmasına gelince çâkerlerince zaten malum ve mücerreb olduğuna nazaran Ermenilerin bu gibi ahvâli ketm ü ihfâda fevka'l-had itinaları olduğu gibi zaten bu makûle mevâdd-ı mu‘tenâ-bihânın icrasından Ermeni erbâb-ı kıyâmının en mu‘teber ve mü‘temenlerinden müteşekkîl komite azâsından mâadâsının malumâtı olamayacağına ve mütekaddem mazbatada vâzı‘-ı imza eşhâsın ise umumu amele ve rençber takımından olmaları cihetiyle o gibilerle müdâvele-i efkârda bulunmaları gayr-ı melhûz bulunmasına göre ashâb-ı imzanın istihbârât-ı vâki‘aları ya meselenin ı‘zâmından veyahud silah taharrîsi vesilesiyle emâkin-i muharrerde bî-lüzum taharriyât icra olunduğu veya bazı kesânın isticvâbla tazyik edildiği iddiasıyla Hükûmet-i Seniyye'ye karşı bess-i şekvâya yol bulmak üzere yine Ermeni erbâb-ı ihaneti²³ tarafından tasnî‘ edilerek meydana çıkarılmış havâdis kabîlinden olacağı vârid-i hâtır-ı çâkerânem olmakda ve fi'l-hakika Ermenilerin Amerika'da silah talimi etdikleri Hınçak Cemiyet-i hainesi usul-i müttehazesince her birerleri memleketlerine avdetlerinde üzerlerinde silah bulundurmakda oldukları müberhen ise de mârru'l-arz mazbatada arz u beyân edildiği üzere külli-yetli silah ve cephâne mübâya‘asıyla Memâlik-i Osmaniyye'ye sevk ve tisyâ-ra cür‘etleri gayr-ı vâki‘ bulunduğu orada müddet-i memuriyet-i kemterânemde vuku bulan tahkikât-ı mütevâliye ve amîka-i çâkerânemle sâbit olduğundan Ermenilerin memleketlerine avdetlerinde üzerlerinde silah bulundurulması için icra-yı taharriyât usul-i müttehazesine memurîn-i hükûmetçe bir kat daha dikkat ü itina olunması ve mazbata-i mütekaddeme mündericâtı câlib-i nazar görülüyor ise hususât-ı mezkûrenin bir defa da Amerika'daki memurîn-i Saltanat-ı Seniyye'ye tahkik kılınmadıkça şâyân-ı itimad olamayacağından ol vechile icra-yı tahkikâtın lâzım gelenlere emr u havale buyurulması lüzumunun arzıyla mazbata ile melfûfu bulunan gazete bendinin bi't-tercüme matviyyen huzur-ı sâmi-i cenâb-ı müşir-i efhamîlerine takdimine mücâseret eylerim. Ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Saltanat-ı Seniyye New York Şehbender Vekili

Mehmed Fuad

**

---

²³ Metinde "ihânet" şeklinde geçmektedir.

Dersaâdet'de Mıgırdıç <i>Bir vakit Van'da ticaret reisi imiş. Simon Bey'den on beş bin lira aldırmış ve Dersaâdet'de fesad teftiş eden bu imiş.</i>	Maraş'da Harikyan Hacı Avadis <i>Sıfatı Tüccar</i>
Haçin'de Agop oğlu Kara Serkis	İzmir'de Balyozoğlu'nun kayınbiraderi Miran Kahraman
Agop Filcanciyan	Artin Çizmeciyan
İzmir Mahkemesi İstînâf Dairesi'nin Müdde'î-i Umumu <i>Ermeni</i> <i>Bunlar her ne kadar İslâmlardan muhbir çıkarmışlar ise de bilmezlikden geliyor.</i>	ve Kâtibi <i>Ermeni</i> ve biraderi Belez (?) <i>Bu dahi</i>

Birinci Madde

El-ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Çâker-i kemîneleri taht-ı tâbiyet-i seniyye-i cenâb-ı Padişahî'de bulunmakla mübâhî tebaa-i sâdika-i hazret-i Şehriyârî'den olup el-hâletü hâzihî Amerika'da vâki Oster şehrinde kisb [ü] kâr ile ve üzerlerimizde farz-ı ayn olan dua-yı tezâyüd-i ömr ü afiyet-i Padişahî ile meşgul bendegândan olup tebaa-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye'nin garazda bulunanların beyânı icab edecektir ve bâlâda esâmîleri beyân olunan kesânlar şirket azâları olup millet-i Ermeniyeye silah almak için para tecemmu' etmekdedirler. Amerika'dan alınan silahlar merkûmlar vasıtasıyla alınmaktadır ve mezkûr harbin parası dahi Londra'da şirketlerin direktörü Hınşakyan Named (?) yediyle yirmi bin lira Amerika'ya irsâl olunmuştur ve Maraş'da[n] vürûd eden silah parası üç bin liradır ve Haçin'den vürûd eden iki bin sekiz yüz lira olduğunu anladık ve mahall-i mezkûrun maddesi budur ki, Avadis nâm isminde bir Ermeni var imiş. Serar adasının önünde vapurun içinde zabtiye orada iken merkûmun ellerini çözüvermiş. Hapis²⁴ olan adamı denize endâht etmiş, tekrar oradan halâs olmuş. Bu madde-i mezkûru dahi kurtaran hapisin ifadesiyle beyân ediyoruz ve mahall-i mezkûrelerden vürûd eden paralar ile Amerika'da [elli](#)

²⁴ Metinde "hasb" şeklinde geçmektedir.

bin martini, yetmiş beş bin lovir ve iki milyon martini ve lovir fişengi almışlardır ve mahall-i mezkûrelerden vürûd eden paralardan mâadâ burada Ermeniler yekdiğerleri mâbeyninde para tecemmu' ediyorlar. Beher mâhda beher adama onar kuruş iâne ve ondan başka beher senede birer adama ikişer lira ayrı iâne topluyorlar ve mahall-i mezkûrelerden vürûd eden paranın dört mislinde Amerika'da Ermeniler tecemmu' etmişlerdir ve bulunan silahları dahi yakın vakitte Türkiye'ye sevk edecekler ve tarîk dahi Bilan ve İskenderun ve Adana'nın arasında bulunan Karataş Limanı denilen mahalle İzmir'deki şirket ma'rifetiyle sevk edecekler imiş. Daha malumât alınamadı ki Yunan İskelesi'nde Serabe vapurlarıyla mı imrâr²⁵ [u] sevk olunacak yoksa gemi ile mi gidecek yoksa Tire'den akdarma mı olunacaktır? Dersaâdet'deki Direktör Mıgırdıç Efendi'nin İzmir'deki şirketiyle her dâim muhabereleleri olduğundan haberdâr olmuşuz ve bu alınan silahlardan mâadâ danmayt tabir eyledikleri bir harb mübâyâ'a ediyorlar ki mezkûr harbin bir adedini bir hâne derûnuna bıraksalar mezkûr hânenin tekmîlini dağıdır ve öyle bir harb aldıklarını biliriz ve bundan sarf-ı nazar yirmi-otuz Ermeni harbin fabrikasında çalışmaktadırlar ki ileride Türkiye'ye gidip de oralarda dahi teşkil eyleyeler ve mezkûr harbi sevk eyledikleri zaman Silifke İskelesi'ne çıkaracaklar. Çünkü oralar Ermeni mahalli imiş ve danmayt-ı mezkûrdan bir mâh derûnunda yedi yüz elli liralık aldıklarını üç gün mukaddem bir Ermeni'den yemin ile ikrar aldık.

İkinci Madde

Bundan altı mâh mukaddem Ermeniler iki nefer İslâmın üzerine hücum edip lisan bilmediğimiz için darb eylediler. Beherlerine beşer yüz kuruş ceza ile altışar mâh mahbusluğuna hüküm verdiler. Ol vakit iki yüz Ermeni başımıza toplandılar ve söylediler ki: "İslâmları helâk ediniz. Her birimiz kırkar para vermiş olsak cümlesinin kanını vermiş oluruz." ve bunun sarf-ı nazar ve sair şeyi sa'y ediyorlar ki: "Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye Rum ve sair millete beylik verip ve biz de şu kadar vakitden beri Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye'ye vergi ve bedelât-ı askeriye veriyoruz. Bizlere niçin vermiyor? Nihayet bizlerin de vücuduna kâr ederse âşikâreye çıkacağız. Bu kadar esirlik kifayet eder." diyorlar ve Amerika'nın kararına ve cumhuriyetine istid'â eylediler: "Bize

²⁵ Metinde "imdad" şeklinde geçmektedir.

muâvenet ediniz ki Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye ile muharebe edeyiz." ve cumhuriyet-i mezkûre muâvenet etmemeğe cevap verdi ve Amerika cerîdele-rine neşrediyorlar ki: "Türkler memleketde bizim malımızı telef ve ırzımızı tasallut ve fi'l-i şenî' icra etmekte idirler ve bu Türkler öyle millet olduklarını biliniz." ve daha nice nice şeyler neşrediyorlar ama onları tahrîr etmeğe muktedir değiliz.

Üçüncü Madde

Amerika'da yetmiş-seksen İslâm olup içlerimizden bazıları Ermeni lisanı bilen olduğu için merkûmları teftiş etmişiz ve bunlardan mâadâ çâkerleri dahi aramaktadır. Birimiz kenîselerine gidip havâdis alıyoruz ve bazı ahmak Ermenilerden tahkik ediyoruz. Hâsıl[1], cümlemiz bu minvâl üzereyiz. Bu da devlet ve milletimizi hıfz etmek için böyle işlerine vâkıf olup taraf-ı âlîlerini ze iş'âr u beyân ediyoruz. Burada yed-i çâkerânemizden bir şey gelmez; yalnız tahrîr ve malumât ederiz ve bu gibi hizmeti görmek adeta çâkerlerinin üzerine farzdır. Devlet ve milletimize dahi ziyadesiyle menfaati vardır ve çâkerleri ise fi'l-vâki ticaret için Amerika'ya muvâsalat olundu ise de bizim indimizde mezkûr hizmetleri görmek ticaretimizden evlâdır. Zaten Ermeniler bize ticaret için menfaat göstermiyorlar. Çünkü lisan bildikleri için fabrika sahiblerine çâkerlerini teşekkî ediyorlar. Ticaretden vazgeçtik, memleketimizde hareket edeceğiz amma nazar ediyoruz ki işlerin neticesini haber aldıktan sonra hareket edeyiz. Çünkü çâkerlerinin buraya azîmeti isabet oldu. Çâkerleri memleketimizde iken Ermeni milleti bu kadar hiyanet olduklarını bilmez idik. Bir İslâm ile bir Ermeni münâza'a etmiş olsalar idi daima İslâm'ı takdir ederdik, fakat öyle değil imiş, ne adam olduklarını anladık. Tekmîl düvellenden ziyade bizlere düşman imişler. İktidarları olsa cemî' İslâmları helâk edip kanlarını içecekler, Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye'yi dünya yüzünden kaldıracaklardır. Kendilerin[in] ifadelerine nazar bu kadar silah almakdan murad bundan iki sene sonra Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye ile muharebeye mübâşeret edecekler ve bu kadar alınan silahlardan mâadâ iki aded zırhlı vapur dahi geçen sene aldılar. Çünkü burada çâkerlerinin havfları olmadığından âşikâre icra edip ve rû be-rû ifade-i hâl ediyorlar ve Oster şehrinde bir kebîr hol yani kenîse gibi bir mahal icra eylemişler, beher gece üç yüz kişi kadar mezkûr

[mahalde] talim ediyorlar ve kendi kendilerden mülâzımdan yukarı zâbit tayin eylemişlerdir ve beher gece alışmaktadırlar ve buradan memlekete her ne kadar Ermeni hareket etse mutlaka bir-iki aded lovır üzerinde götürüyorlar ve merkûmların ekserîsi Kudüs-i Şerif tarîkı[y]la hareket ediyorlar. Harput'un Kesrik karyeli Bağcıoğlu Ohannes bir vakit asker konturafocu imiş, borazan teganni öğrenmiş, şimdi burada miralay pâyesinde Ermenilere borazan teganni öğretmekdedir.

Marsilya'da Portakalyan isminde bir Ermeni var ki kaçak olduğu için daima Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye hakkında bir takım muameleler gazetelere neşredip Amerika'ya irsâl etmektedir.

Mamuretülaziz vilâyetinde Numan'ın Çiftliği'nde, Kostantin'in hânesi derûnunda kırk-elli aded martini olduğunu bilirler birkaç adam.

Vilâyet-i mezkûrda Kasab Bağdo'nun hânesinde on beş aded martini olduğu anlaşılmıştır.

Vilâyet-i mezkûrda Caferyan ve Der Adoryan Efendilerin hânelerinde dahi martini olduğunu burada birkaç adam bilir.

Vilâyet-i mezkûrun Hüseyin karyesinde Vartebetyan Karabet Ağa'nın hânesinde martini vardır.

Vilâyet-i mezkûrda Kesrik karyesinde dahi Ermeni kilisesinin orta yerinde bir kebîr taş var imiş, mezkûr taşın altında mağazada beş yüz martini ve sandık ile fişengi olduğu burada Ermenilerden anlaşıldığı tahkik olunmuştur.

Bâlâda zikrolunan martini tüfenklerini Harput'da Demircioğlu, Diyarbakır'da Koca Çopur, Palu'da Hoşmanlıoğlu Ermenilere fûrûht ettiğini burada Ermeniler ifade ediyorlar ve mûmâileyhimâdan martini alan Ermeni dahi burada vardır ve Arabgir'de Derbederoğulları; asıl Ermenilere fesadı bırakan bunlardır.

Dördüncü Madde

Amerika'da Ermeni murahhası emniyeti suistimâl eylediği anlaşılmış olduğundan ve umum Ermenilere her bir muameleyi icra etdirmeğe mukte-

dir olamadığı için yekdiğerleriyle münâza'a etdiler. Onun üzerine Dersaâdet'-de Ermeni Patrikhânesi'nden bir papas tayin olunup geçen hafta derûnunda, Derunyan isminde, azîmet eyledi. Ferdâsı gün sâbık papasın suistimâl eylediğini Amerika cerîdelerine neşredip umum Ermenileri bi'l-ittifak her bir muameleyi icra etmeğe mübâşeret eylemiştir ve Amerika'da tecemmu' olan paranın şirket azâsı, Harput'un her karyesinden birer nefer var ise de ekserîsi Hüseyinik karyeli Ermenilerdir. Hüseyinik Ermenileri umum Ermenilerden ziyade hiyanet ve münafıktır.

Atina'da Ermeni komisyonu tahsil memuru milletvekili Nişan Karabet silah almak için Amerika'ya para tahsiline gelip yine bir takım hilâf havâdisler Amerika cerîdelerine neşretmiştir ve mezkûr cerîde leffen taraf-ı sâmilere takdim kılınmıştır. Mütâlâa edip mazbatamıza kâni' olmalısınız. Bunlar daima böyle şeyler neşretmekdedirler ve bu gibi havâdislerin, lüzumu görünür ise taraf-ı bendegânemize beyân buyurmanızı temenni eyleriz.

Çâkerlerinin mîr-i mîrânı veliyyü'n-nimetimiz efendimiz hazretleri Vâcib Teâlâ hazretlerinin ve Peygamberimiz efendimizin aşkına bu mazbatayı mahalline bildirmenizi temenni ve istihâm eyleriz.

Derviş Paşa Hazretleri'ne

İşbu mazbata-i çâkerânemiz dört nüsha tanzim olunup bir nüshası makam-ı Seraskerî'ye ve bir nüshası Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne ve bir nüshası Mamuretülaziz Vilâyet-i Celîlesi'ne takdim kılınıp bu nüsha dahi taraf-ı sâmilere takdim kılınmış olmakla ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehül-emrindir.

Fî 12 Mart sene [1]310

Amerika'da sâkin tebaa-i sâdıkai-
Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye bendeleri
(Mühürler)

[17 Nisan 1894]

Y. PRK. MYD, 14/85

Amerika'daki bazı Müslümanların Mamuretülaziz vilayetinde bazı şahıslar ile Kesrik köyü Ermeni kilisesinde silah bulunduğuna ilişkin ihbarları üzerine kilise ve evlerin gözetim altında tutularak Paskalya tatilinden sonra arama yapılmasının istendiği

Mektubî-i Sadr-ı Âlî Kalemi
Müsveddâtına Mahsus Varakadır
Tarih: 16 Şevval sene [1]311
10 Nisan 1310
Evrak Numarası: 340
Hususî

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'yle Zabtiye Nezâret-i Behiyyesi'ne

Ermeni cemiyet-i fesadiyesi azâsından olup silah mübâya'ası için Memâlik-i Şahane'de iâne cem' eden kesânın esâmîsini ve bunların Amerika'ya gönderdikleri mebâliğ ile mübâya'a olunan eslihanın mikdarını ve Amerika'daki Ermenilerin dahi ne suretle iâne toplamakda ve askerî talimi icra etmekde olduklarını ve iştirâ eyledikleri yedi yüz elli liralık dinamiti Silifke İskeleyi'nden Memâlik-i Şahane'ye idhal edeceklerini ve iki aded zırhlı iştirâ eylediklerini ve Dersaadet'deki direktör Mıgırdıç Efendi'nin İzmir'deki şirket ile muhaberesi olduğunu ve Atina'daki Ermeni Komitesi Reisi Nişan Karabet'in silah almak ve akçe cem' etmek için Amerika'ya gelerek ne suretle neşriyât-ı muzırrada bulunduğunu ve Marsilya'da Portakalyan'ın dahi gazetelere muzır bendler derc etdirdiğini ve Mamuretülaziz vilâyetinde Numan'ın Çiftliği'nde Kostantin'in ve Kasab Bağdo'nun ve Caferyan ve Der Adoryan Efendilerin ve Hüseyin karyesinde Vartebetyan Karabet Ağa'nın hânelerinde ve Kesrik karyesindeki Ermeni kilisesinde bir hayli mikdar martini tûfengi bulunup bunların Harput'da Demircioğlu ve Diyarbakır'da Koca Çopur ve Palu'da Hoşmanlıoğlu tarafından fûrûht olduğu istihbâr kılındığını ve bazı ifadâtı şâmil Amerika'da bulunan tebaa-i Müslime-i Osmaniyye'den bazı kesân tarafından vârid olup Hariciye Nezâret-i Celîlesi'nden bâ-tezkire irsâl olunan mektubun mündericâtı şâyân-ı dikkat görünmesine mebnî tahkikât-ı lâzıme icra kılınmak ve takayyüd ve basîret üzere bulunulması, lâzım gelenlere tebliğ olunmak

üzere bir sureti leffen savb-ı devletlerine tisyâr ve keyfiyet Zabtiye Nezâret-i Behiyyesi'ne iş'âr kılınmış olmakla icra-yı icabına himmet.

Hariciye'ye

Ermeni cemiyet-i fesadiyesi azâsından olup silah mübâya'ası için Memâlik-i Şahane'de iâne cem' eden kesânın esâmîsini ve ol bâbda bazı ifadâtı hâvî Amerika'da bulunan tebaa-i Müslime-i Osmaniyye'den bazı kesân tarafından bi'l-vürûd 13 Şevval sene [1]311 tarihli ve üç yüz kırk numaralı tezkire-i devletleriyle irsâl buyurulan mektubun birer sureti tahkikât-ı lâzıme icra kılınmak ve takayyüd ve basîret üzere bulunulması iktizâ edenlere tebliğ kılınmak üzere Dahiliye ve Zabtiye Nezâret-i Celîle ve Behiyyelerine tebliğ kılınmış olmakla ol bâbda Washington Sefâret-i Seniyyesince de icra-yı tahkikât etdirilerek neticesinin iş'ârı hususuna himmet.

**

Bâb-ı Âlî
Daire-i Umûr-ı Dahiliye
Mektubî Kalemi
Aded: 462

Huzur-ı Âlî-i Hazret-i Sadâret-penâhî'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Amerika'da bulunan Ermeni cemiyet-i fesadiyesinin Memâlik-i Şahane'den bazı mahallere esliha idhali hakkındaki teşebbüsâtını ve Mamuretülaziz vilâyetinde bir takım eşhâsın hânelerinde ve Kesrik karyesindeki Ermeni kilisesinde bir hayli martini tûfengi bulunduğu istihbâr kılındığını mutazammın Amerika'da bulunan tebaa-i Müslime-i Osmaniyye'den bazı kesân tarafından vârid olup Hariciye Nezâret-i Celîlesi'nden irsâl kılınan mektub suretinin lef-fiyle tahkikât-ı lâzıme icra kılınmak ve takayyüd ve basîret üzere bulunulmak için lâzım gelenlere tebligât icrası şeref-tevârüd eden 10 Nisan sene [1]310 tarih ve üç yüz iki numaralı tezkire-i sâmiye-i Sadâret-penâhîleri'nde izbâr buyurulmakdan nâşi Mamuretülaziz Vilâyeti'yle sair icab edenlere ifa-yı vesâyâ olunmuşdu. Bu kere vilâyet-i müşârunileyhâdan cevaben vârid olup sureti leffen takdim kılınan 15 Nisan sene [1]310 tarihli telgrafnâmede eşhâs-ı merkûmeden şübheli olanların hâneleri Paskalya üzeri taharrî edilip de bir

şey zuhur etmediği hâlde eyyâm-ı mahsusalarında bile birer bahane ile tahkir ve tehdid edilmekde oldukları yolunda ecânibe karşı işâ'âtında bulunmaları melhûz olduğundan bunların ahvâli tahkik ve ser-rişte verilemeyecek suretde kilise ve hâneleri nezâret tahtına vaz' olunarak Paskalya'dan sonra bir-iki şüb-heli hânenin taharrîsi muvâfık-ı maslahat olacağı beyânıyla istifsâr-ı muamele edilmiş olmakla şu hâle nazaran şeref-lâyih olacak irâde-i aliyye-i vekâlet-penâhîlerinin izbâr buyurulması bâbında emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 22 Şevval sene [1]311 ve fî 17 Nisan sene [1]310 / [29 Nisan 1894]

Nâzır-ı Umûr-ı Dahiliye
Rifat

A. MKT. MHM, 729/3

43

AMERİKA TÂBİİYETİNE GİRMİŞ ERMENİLERİN, AMERİKA BAŞKANI'NA KENDİLERİNİN HİMAYESİ İÇİN OSMANLI DEVLETİ İLE BİR ANTLAŞMA YAPILMASI KONUSUNDA DİLEKÇE SUNMAYA HAZIRLANDIKLARI

Chicago Herald gazetesinde Osmanlı tebaasından olup Amerika tâbiyetine girmiş Ermenilerin Amerika Başkanı'na kendilerinin himayesi için Osmanlı Devleti ile bir antlaşma yapılmasına dair dilekçe sunmak üzere olduklarına ilişkin bir haber yayınlandığı

Bâb-ı Âlî

Tercüme Odası

Numara: 83

Tarih: 20 Haziran sene 1310

Nev'-i Tercüme: An-asl Memâlik-i Şahane ahalisinden olup Amerika tâbiyetini ihrâz eden Ermenilerin himayesi için Devlet-i Aliyye ile bir muâhedenâme akdini müsted'î eşhâs-ı merkûme tarafından Amerika Cumhuriyeti Reisi'ne takdim olunacak istid'ânâmeler hakkında Chicago Herald gazetesinin fî 8 Haziran sene [18]94 tarihli bendi

Chicago Herald gazetesinin

fî 8 Haziran sene [18]94 tarihli nüshasında münderic bir bendin tercümesidir.

An-asl Memâlik-i Şahane ahalisinden olup Amerika tâbiyetini ihrâz etmiş olan Ermenilerin himayesi zımnında Devlet-i Aliyye ile bir muâhedenâ-

me akdini müsted'î Amerika Memâlik-i Müctemi'ası Reisi'ne i'tâ olunacak bir takım istid'ânâmelere birçok eşhâs ve ez-cümle geçen Mayıs evâsıtında Sinai Temple'da akd-i ictimâ eden Liberal Religions nâm kongre azâsından birkaç kişi vaz'-ı imza etmişlerdir. Bu bâbda Devlet-i Aliyye Chicago Baş-şehbenderi Mösyö Charles Henrotin geçenlerde ber-vech-i âtî idare-i lisan eylemiştir:

"Bu istid'ânâmelerden bazılarını gördüm. Bunlar Chicago'da mukim H. D. Garibidyan nâmında bir Ermeni tarafından dolaştırılmaktadır. Ashâb-ı namus ve haysiyetden bazı zevâtın beyânât-ı kâzibeye müstenid olduğu der-kâr olan bu gibi evraka vaz'-ı imza etmeleri bâ'is-i istiğrâbdır. Bu istid'ânâmelerde Hükûmet-i Seniyye hakkında yanlış malumât verildiği gibi tebaa-i şahanelerinin refah ve saadet-i hâli için sarf-ı mâ-hasal-ı ikdâm ve gayret buyurmakda olan zât-ı şevket-simât-ı hazret-i Padişahî'den dahi mugayir-i nasfet ve adalet bir surette bahsolunmaktadır.

Sultan Abdülhamid Han-ı Sânî hazretlerinin, zîr-i cenâh-ı müstelzimül-felâh-ı cenâb-ı mülûkânelerinde müstezıll-i emn ü emân olan tebaa-i hümayûnlarının istihsâl-i esbâb-ı terakkiyâtı uğrunda terk-i hâb u rahat buyurdıkları herkesçe müsellemler olduğu gibi mârru'z-zikr istid'ânâmelerde mevzû'-ı bahs olan Ermenilerce dahi malumdur.

İşbu evrakda mevzû'-ı bahs olan başlıca meseleye yani Hükûmet-i Seniyye'nin Amerika tâbiyetini istihsâl eden Ermeniler yedindeki Amerika pasaportlarına riâyet etmediği hususuna gelince; bu bâbda şurasını resmen beyân ederim ki Hükûmet-i Seniyye Amerika pasaportlarına daima riâyet etmiş ve eylemekdedir. Bundan mâadâ Hükûmet-i Seniyye'nin Avrupa memâlikinde tebdil-i tâbiyet eden tebaa-i sâbıkası hakkında farklı bir muamelede bulunduğuda da sahîh değildir.

Amerika Memâlik-i Müctemi'ası Reisi'nin geçen Kânûn-ı Evvel'de irâd ettiği nutukda beyân ve itiraf ettiği vechile Hükûmet-i Seniyye kendi hüküm ve iktidar-ı meşrû'u aleyhine tertib-i fesad eden tebaa-i sâbıkasını Memâlik-i Şahane'den tard etmek hakkını haizdir. Bâbîâli Memâlik-i Şahane'ye avdet eden Ermenileri Amerika Hükûmeti'nin inzimâm-ı muvâfakatiyle tard eylemekdedir. Bunlar ise Amerika pasaportlarını hâmil oldukları için değil, fakat

avdet etmek istedikleri memleketin huzur ve asayişini ihlâl tasaddî eylediklerinden dolayı tard olunuyorlar. Amerika tebaa-i sâbıkasından bazıları memleket-i asliyelerine avdet ve hâmil oldukları ecnebi pasaportlarına istinâden Amerika ahalisinin bir kısmını ihtilâl sevk ederlerse acaba Amerika Hükûmeti haklarında ne yolda hareket eyler? Şurası nazar-ı dikkatden dûr tutulmalıdır ki, bi'l-cümle milletler vaz'-ı kavânin etmek ve bu kanunları tatbik ve icra eylemek hakkını haizdirler. Memâlik-i Şahane'de mer'iyü'l-icra olan kavânin iktizâsınca tebaa-i Devlet-i Aliyye'den hiçbirisi bazı muamelâtı ifa etmedikçe terk-i tâbiyet edemez. Kavânin-i mezkûreye riâyet olunmadıkça Hükûmet-i Seniyye tebaa-i ecnebiye sıfatıyla Memâlik-i Şahane'ye avdet eden tebaa-i sâbıkasını tard edebilir.

Mârru'l-beyân istid'ânâmeler malumât-ı kâzibeye müstenid olduğundan ashâb-ı malumât ve nüfuzdan birçok Amerikalıların bunları imza etmeleri ve bu suretle erbâb-ı ihtilâl muâvenet eylemeleri şâyân-ı teessüf ahvâldendir. Şurasını tekrar ederim ki, Hükûmet-i Seniyye Amerika pasaportuna tamamıyla riâyet ediyor. Ancak erbâb-ı ihtilâlden olup geçenlerde Dersaadet'de Ermeni Patriği'ne suikasd eden kesâna karşı kendisini müdafaaya mecburdur. Hükûmet-i Seniyye Amerika tâbiyetini istihsâl etmiş olanları değil, fakat harekât-ı ihtilâl-cûyânede zî-medhal bulunanları tard u teb'îd etmektedir. Amerika'daki Ermeni ihtilâl komiteleri tarafından tertib ve tanzim edilen evraka vaz'-ı imza etmezden evvel Amerika Hükûmeti'nden malumât-ı sahîha talep etmek daha münasib değil midir? Aldığım malumâta nazaran mârru'z-zikr istid'ânâmelerin tedâvülünden dolayı yalnız Ermeniler değil az çok başkaları da mes'uldür. Zannıma göre bu istid'ânâmeler hüsn-i niyet ve fakat fart-ı gayret ashâbından bulunan bazı Amerikalıların himayesi tahtında olarak Boston'da tanzim olunmuşdur. Bi'l-cümle Ermenilerin erbâb-ı ihtilâlden olduğunu demek istemem. Ermenilerin ekserîsi kanuna mutî'dir. Burada mukim birçok Ermeniler tarafından mûnzâ olarak aldığım bir mektubda mârru'z-zikr istid'ânâmelerin tedâvülü aleyhine şedîden protesto edilmekde ve bu gibi tasnî'âtın mûcib-i rezalet olduğu beyân olunmaktadır.

[2 Temmuz 1894]

HR. SYS, 2827/17

Osmanlı Devleti'nin Amerika tâbiiyetine geçen Ermenilere yönelik itirazının diğer cemaat mensupları için de geçerli olup olmadığını soran Amerika elçisine, yerleşmek için tâbiiyet değiştirenlere itiraz edilemeyeceği, oysa Ermenilerin yerleşmek için değil dönüp fesat çıkarmak için tâbiiyet değiştirdiklerinin etraflıca anlatılması

Mektubî-i Sadr-ı Âlî
Müşveddâtına Mahsus Varakadır
Tarih: 22 Ağustos sene [1]310

Elden

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Ermenilerin Amerika tâbiiyetine duhûllerine Hükûmet-i Seniyyece edilmekde olan itirazın tebaa-i Devlet-i Aliyye'den sair cemaât efrâdına dahi şümûlü olup olmadığı Amerika sefiri tarafından sual olunması üzerine ne yolda cevap verildiğine dair tezkire-i devletleri lede'l-arz Almanya ve memâlik-i saireden hicret edenler gibi Memâlik-i Şahane'deki emlâk ve emvâlini satarak ve ailesini istishâb ederek Amerika'da ihtiyar-ı ikamet eylemek üzere hicret etmek isteyenler olur ise bunlara bir şey denilemeyeceği derkâr olup fakat Amerika'ya gidenlerin ekseri orada temekkün etmek arzusuyla hicret etmemekde ve bilakis Amerika'ya duhûllerinde bir pasaport alarak yine Memâlik-i Şahane'ye avdet ve icra-yı mefâside cür'et etmekde olduğuna ve bu makûlelere kat'iyen müsaade olunamayacağı ise bedîhî bulunduğu mebnî buralarının sefir-i mûmâileyhe suret-i münasibede tefhîmi şeref-sâdır olup Mâbeyn-i Hümayûn-ı Mülûkâne Başkitâbet-i Celîlesi'nden tezkire-i hususiye-i cevabiye ile tebliğ olunan irâde-i seniyye-i cenâb-ı Hilâfet-penâhî iktizâ-yı âlîsinden bulunmuş olmakla hükm-i celîline tevffikan iktizâ-yı hâlin ifa ve inbâsına himmet.

[3 Eylül 1894]

A. MKT. MHM, 533/2

New York'ta Ermeniler tarafından kurulan iki yeni örgütün Hınçak Komitesi ile birleşerek Osmanlı Hükümeti'ne karşı bir ihtilal hareketine kalkışacağına ilişkin *Haik* gazetesinde yayınlanan ilanlar üzerine konu hakkında Washington Büyükelçiliği'nden ayrıntılı bilgi istendiği

Zabtiye Nezâreti

Mektubî Kalemi

Aded: 155

Huzur-ı Me'âlî-mevfûr-ı Cenâb-ı Sadâret-penâhî'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Amerika'dan gelen hususî bir mektub meâline nazaran New York şehrinde bulunan Ermeniler tarafından Hırımyan ve Hı[n]çakıryan yani Ehl-i Sâlib nâmlarında iki şirket-i fesadiye daha teşkil olunduğu ve orada tab' ve neşr olunan *Haik* Gazetesi Sahib-i İmtiyâzı Gabrielyan nâm şahsın mezkûr gazete ile Hükûmet-i Seniyye aleyhinde bir takım neşriyât-ı leîmâne ile beraber mezkûr şirketlerin esas maksadı Hınçak Komitesi'yle birleşip Hükûmet-i Seniyye'ye karşı Ermenileri müttefikan harekât-ı ihtilâl-kârâneye davet etmekden ibaret olduğuna dair bazı ilânât-ı bedhâhânede bulunduğu müstebân olduğundan bu bâbda Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden izahât-ı kâfiye talep buyurulması vâbeste-i irâde-i aliyye-i cenâb-ı Sadâret-penâhîleridir. Ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fi 9 Rebûlâhir sene [1]312 ve fi 26 Eylûl sene [1]310 / [8 Ekim 1894]

Zabtiye Nâzırı

Nâzım

HR. SYS, 2739/5

Bir Ermeni'nin tüm gazeteler aracılığıyla her Amerikalıdan Ermeniler yararına yardım talebinde bulunduğu; Boston'da Amis Unis de

l'Armenie Cemiyeti tarafından düzenlenen mitingde Osmanlı Devleti aleyhinde bir takım kararlar alındığı

Bâb-ı Âlî

Tercüme Odası

Numara: 170

Tarih: 17 Teşrîn-i Sâni sene 1310

Nev'-i Tercüme: Bir Ermeni'nin bi'l-cümle gazetelerle bir iâne taleb eylediğine ve Boston'da Ermeniler lehine Amerikalılar tarafından akdedilen mitinge ve saireye dair

Nezârete fî 28 Teşrîn-i Sâni sene [18]94 tarihiyle

Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 304 numaralı telgrafnâme

Bir Ermeni bi'l-cümle gazetelere bir varaka derciyle her Amerikalıdan velev gayet cüz'î, bir iâne-i nakdiye taleb etmiştir. Amis Unis de l'Armenie Cemiyeti'ne dahil Amerikalılar tarafından Boston'da bir miting akd ve Hükûmet-i Seniyye aleyhine bir takım mukarrerât ittihâz olunarak kâffe-i hükûmâta tebliğ kılınmıştır. İşbu mitingde şehir guvernörü dahi hâzır bulunuyor idi. Guvernör ahali tarafından intihâb olduğu cihetle hükûmet-i cumhuriye ona asla imal-i nüfuz edemez. Gazeteler ile neşredilen ve Amerika misyonerlerinden alındığı zannolunan imzasız bazı mekâtûbde takrîben on bin Ermeni katledildiği muharrerdir. Bu gibi havâdis Ermenileri teşvik ve mutaassıb Amerikalıları tahrik eylemekdedir.

[29 Kasım 1894]

HR. SYS, 2843/11

47

NEW YORK, WORCESTER, BOSTON, PROVIDENCE VE CHICAGO GİBİ ERMENİLERİN YAŞADIKLARI ŞEHİRLERDE OSMANLI DEVLETİ ALEYHİNDE FAALİYET GÖSTEREN BİRÇOK CEMİYET BULUNDUĞU

Amerika'da Ermenilerin yaşadıkları New York, Worcester, Boston, Providence ve Chicago gibi şehirlerde Osmanlı Devleti aleyhinde faaliyet gösteren birçok cemiyet bulunduğu, bu cemiyetlerin bir kısmının Hınçakist fırkasına, bir kısmının da uygun bir zamanda Osmanlı Hükûmeti'ne karşı şiddet kullanma fikri taşıyan bir fırkaya mensup olduğu, özellikle New York Ermenileri'nin faaliyetlerini teftiş için Amerikalı bir hafiye memurunun görevlendirilmesinin uygun bulunduğu

Bâb-ı Âlî
Daire-i Hariciye
Mektubî Kalemi
Aded: 2850

Huzur-ı Me'âlî-mevfûr-ı Hazret-i Sadâret-penâhî'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir

New York Ermenileri tarafından Hırımıyan ve Hınçakıryan nâmlarında iki şirket-i fesadiye daha teşkil olunduğu ve orada neşrolunan *Haik* Gazetesi Sahib-i İmtiyâzı Gabrielyan'ın gazetesinde Hükûmet-i Seniyye aleyhinde bir takım neşriyât-ı leîmâne ile mezkûr şirketlerin esas maksadı Hınçak Komitesi'yle birleşip Hükûmet-i Seniyye'ye karşı Ermenileri müttefikane harekât-ı mefsedetkâraneye davet etmekden ibaret olduğuna dair bazı ilânâtta bulunduğu haber alındığı Zabtiye Nezâret-i Celîlesi'nden bildirildiği beyân-ı âlîsiyle serî'an Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden isti'lâm-ı keyfiyetle alınacak cevabın arz u inbâsı ifadesini hâvî resîde-i dest-i tekrîm olan 28 R. sene [1]312 tarihli tezkire-i sâmiye-i Sadâret-penâhîleri mücebince sebk eden istifsâra cevaben Amerika'da öyle yalnız iki cemiyet-i fesadiye bulunmayıp New York, Worcester, Boston, Providence, Lynn ve Chicago şehirleri gibi Ermenilerin mukim bulundukları her şehirde birçok cemiyetler bulunduğunu ve bunlar iki sınıfa münkasım olup biri Hınçakist fırkasına ve diğeri vakt-i münasibde Hükûmet-i Seniyye'ye karşı isti'mâl-i cebr ve şiddet etmek fikrinde bulunan fırkaya mensub olduklarını ve New York'daki Ermenilerin ef'âl ve harekâtını teftiş ve tahkik zımında icra olunan vesâyâ üzerine yevmî sekiz dolar i'tâsıyla lâ-ekal dört ay kadar Amerikalı bir hafiye memuru istihdamı lüzumu New York Şehbender Vekâleti'nden bildirildiğinden ve bu bâbdaki muhabere evrakının gönderildiğinden bahisle taleb-i talimâtı şâmil sefâret-i müşârun-ileyhâdan bu kere ahz olunan 26 Teşrîn-i Evvel sene [18]94 tarihli ve iki yüz altmış sekiz numaralı tahrirât ile melfûfâtının tercümeleri leffen takdim kılınmakla emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 28 Cumâdelûlâ sene 1312 ve fî 15 Teşrîn-i Sâni sene [1]310

Hariciye Nâzırı

Said

**

Bâb-ı Âlî
Nezâret-i Umûr-ı Hariciye
Tercüme Odası
Aded

Hariciye Nezâreti'ne fî 26 Teşrîn-i Evvel sene [18]94 tarihiyle Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 268 numaralı tahrirâtın tercümesidir.

Şehr-i hâlin on üçü tarihli ve yüz üç numaralı tahrirât-ı aliyye-i âsafâne-leri ahz olundu. Fi'l-vâki *Haik* gazetesinin beyânât-ı mebhûsesi vukuâta müsteniddir. Amerika ve New York'da mârru'z-zikr tahrirâtta zikrolunan yalnız iki fesad cemiyeti bulunmayıp mukaddemâ bi'd-defaât arz eylediğim vechile New York, Worcester, Boston, Providence, Lynn, Chicago ve ilh. şehirleri gibi Ermenilerin mukim bulundukları her Amerika şehrinde dahi birçok fesad cemiyetleri vardır. İşbu cemiyetler iki sınıfa münkasım olup birincisi Hınçakist fırkasına ve ikincisi vakt-i münasibde bize karşı isti'mâl-i cebr ve şiddet etmek fikrinde bulunan fırkaya mensubdurlar. New York başşehbenderimize yazdığım tahrirât ile Şehbender Vekili Asım Bey'den aldığım cevapların suretleri leffen takdim kılındı. Mûmâileyh Asım Bey Amerikalı bir hafiye memuru istihdam etmeksizin New York'da mukim Ermenilerin ef'âl ve harekâtını tef-tiş eylemek kendisince kâbil olamayacağını iş'âr ediyor. New York başşehbenderimiz Baltacı Efendi dahi aynı fikir ve mütâlaada bulunuyor. Re'y-i kâsırâneme göre öyle bir memurun istihdamı bizce lâ-büddür. Fi'l-vâki bir sene müddet için Haçadoryan nâmında Ermeni hafiye memurumuz var ise de merkûm yalnız Massachusetts'da mukim Ermenileri teftiş eylemekde olup New York'da bulunmuyor. Massachusetts memleketi New York'dan hayli uzak bir mesafededir. Binâenaleyh New York'da mukim Ermeniler nezâret-i ciddiye tahtında bulunmadığından şehr-i mezkûr başşehbenderimiz Amerikalı bir hafiye memurunun muâveneti munzamm olmaksızın hiçbir şey yapamayacağını daima iş'âr eylemekdedir. Hususâ ki New York şehri Ermenilerin en ziyade icra-yı tahrikât eylemekde oldukları Amerika şehirlerinden biridir. İşte ahvâl bu merkezde olduğundan Asım Bey tarafından dermiyân olunan talebi tervîc eylemeği vazifeden addeder ve bu bâbda taraf-ı acizâneme talimât i'tâ buyurulmasını rica eylerim! Emr u fermân hazret-i men lehül-emrindir.

*Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden fî 26 Teşrîn-i Evvel sene [18]94 tarihiyle
New York Başşehbenderliği'ne irsâl olunan tahrirâtın sureti tercümesidir.*

New York'da Amerikalı bir hafiye memurunun istihdamı lüzumuna dair olan tahrirâtını Nezâret-i Hariciye'ye irsâl edeceğimi Asım Bey'e bildirmeniz mütemennâdır. Fi'l-vâki gâh bî-taraf gibi davranan ve gâh aleyhimizde îkâ'ı fesad eyleyen New York Ermenileri'yle görüşmek sizce mümkün olmadığı cihetle merkûm Ermenilerin harekât ve tahrikâtına dair malumât istihâli gayr-ı kâbidir. Maamâfih başlarında Doktor Boyacıyan nâmında bir şahıs bulunduğu hâlde bazı Ermenilerin sırf Ermenilerden mürekkebe bir nev' alay teşkil etmek niyetinde bulundukları ve hatta New York memurîn-i mahalliyesinden esliha taleb eyledikleri hakkında Asım Bey tarafından i'tâ olunan malumâtın tedkiki lâzımedendir. Asım Bey bu malumâtın mukârin-i sıhhat olmaması dahi kâbil idüğünü iş'âr eylemekde ise de bizzat New York Belediye müdürü nezdine giderek havâdis-i mezkûrenin sıhhat ve adem-i sıhhati hakkında malumât almanızı ve havâdis-i mezkûre mukârin-i sıhhat ise müsaade-i vâkı'anın geri alınması lüzumunu kendisine ihtar eylemenizi tavsiye ederim. Bu bâbda mühim ve gayr-ı muayyen değil fakat kat'î ve mufassal bir surette istihâl-i malumât edebilmek için Asım Bey ile beraber bir kat daha sarf-ı mesâî etmeniz lâzım gelir. Erbâb-ı ihtilâlden olan Ermenilerin mecma'ı New York olmak münasebetiyle memur bulunduğunuz şehbenderhânenin Amerika Memâlikî dahilindeki şehbenderhânelerin en mühimmi olduğu ve New York'da Hınçakistlerden mâadâ sair birçok Ermeni cemiyât-ı hafiyyesi daha mevcut idüğü malumunuzdur. Mesela Hınçakist fırkasına mensub olmayan Doktor Boyacıyan'ın neler yapmakda olduğu sizce malumdur. Bunların cümlesi bize düşmandır. Binâenaleyh merkûmları taht-ı teftiş ve nezâretde bulundurmanız ve bunların ef'âl ve harekâtına dair tarafıma mütemâdiyen malumât vermeniz iktizâ eder.

*Washington Sefâret-i Seniyyesi'ne fî 25 Teşrîn-i Evvel sene [18]94 tarihiyle
New York Şehbender Vekâleti'nden vârid olan tahrirâtın sureti tercümesidir.*

Malum-ı sefirâneleri olduğu vechile Amerika'da mukim hemen bi'l-cümle Ermeniler Hükûmet-i Seniyye aleyhine icra-yı tahrikâtdan ve hem-cinsle-

rinden bazılarını Memâlik-i Şahane'ye i'zâm ile orada bir takım iğtişâşât ve müşkilât îkâ'ı esbâbını taharrîden geri durmuyorlar. Ekserîsi Hınçakist fırkasına mensub olup merkez komiteleri New York'da bulunan işbu Ermeniler hükûmet-i mahalliye'nin inzimâm-ı müsaadesiyle Ermenilerden mürekkeb bir nev' alay teşkil ve esliha tedarik etmek istemişler ve reis olmak üzere Amerika tâbiyyetini ihrâz etmiş olan ve New York Gönüllü Alayı'nın Yedinci Taburu'na mensub bulunan Doktor Boyacıyan nâm kimesneyi intihâb eylemişlerdir. Maamâfih işbu haberin mukârin-i hakk u savâb olup olmadığını bilemem. Mukaddemâ dahi iş'âr etdiğim vechile merkûm Ermenilerin bi'l-cümle etvâr u harekâtını yakından takib edebilmek için bâ-husus New York'da bir hafiye memuru istihdamına muhtacız. Ermenilerin tahrikâtına dair malûmât almak ve merkûmların harekât-ı ihtilâl-cûyânelerine nezâret etmek asla kâbil değildir. Zaten mer'ıyyü'l-icra olan Şehbende[r]ler Nizâm-nâmesi'nin otuz ikinci maddesinde: "Şehbenderler politika mecâlis-i hafiyyelerinin harekât ve ilkâatını Memâlik-i Şahane'nin intizam ve asayişine ta'alluku derecesinde tahkik ve tecessüs ve sair cihetlerce mazarrat ve tehlikesi mütevâtir ve müsellemler olan eşhâs bulunduğu takdirde onların dahi ef'âl ve harekâtını tedkik eyleyeceklerdir. Umûr-ı memuresinin işbu cihet-i nazikesini ifa için icabı takdirinde hafiye memurları dahi istihdam edecekler ise de ruhsat ve mebâliğ-i lâzıme'yi maiyyetinde bulundukları sefâret-i seniyyeden talep edeceklerdir." deyu muharrerdir. Binâenaleyh Hükûmet-i Seniyye'nin kendi menâfi'-i mühimmesini vikâyeten Amerikalı bir hafiye memurunu istihdamına ve bu bâbda yevmiye sekiz dolar sarfına müsaade buyuracağından eminim. İşbu tahrirâtım taraf-ı sefirânelerinden cidden nazar-ı itibara alındığı takdirde Nezâret-i Hariciye'ye irsâl edeceğimiz tahrirâtda evvelâ hiç olmaz ise dört ay kadar Amerikalı bir hafiye memurunun istihdamı lâ-büd idüğü ve sâniyen Zabtiye Nezâret-i Celîlesi'nin bu gibi memuriyetler için ayrıca tahsisâtı olduğu cihetle Amerikalı bir hafiye memuruna maaş tahsisinden imtinâ' edemeyeceği hususâtının dahi ilâve edilmesini rica eylerim.

***

Yıldız Saray-ı Hümayûnu
Başkitâbet Dairesi
4759

Hınçak Komitesi'yle birleşip Hükûmet-i Seniyye'ye karşı Ermenileri müttefikan harekât-ı mefsedetkârâneye davet etmek maksadıyla New York Ermenileri tarafından Hırımyan ve Hınçakıryan nâmlarında iki şirket-i fesadiye daha teşkil olunduğu istihbâr olunması üzerine lede'l-isti'lâm Amerika'-da öyle yalnız iki cemiyet-i fesadiye bulunmayıp New York, Worcester, Boston, Providence, Lynn ve Chicago şehirleri gibi Ermenilerin mukim bulundukları her şehirde birçok cemiyetler bulunduğunu ve bunların biri Hınçakist fırkasına ve diğeri vakt-i münasibde Hükûmet-i Seniyye'ye karşı isti'mâl-i cebr ve şiddet etmek fikrinde bulunan fırkaya mensub olmak üzere iki sınıfa münkasım olduğunu ve ifadât-ı saireyi hâvî Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden cevaben vârid olan tahrirât ile melfûfâtı tercümelerinin Hariciye Nezâret-i Celîlesi'nin tezkiresiyle beraber takdimiyle New York'daki Ermenilerin ef'âl ve harekâtını teftiş ve tahkik zımında yevmî sekiz dolar i'tâsıyla bir hafiye memuru istihdamı hakkında istîzân-ı emr u fermân-ı hümayûn-ı mülûkâneyi mutazammın olup manzûr-ı âlî buyurulan fî 30 Cumâdelûlâ sene [1]312 tarihli tezkire-i hususiye-i Sadâret-penâhîleri üzerine mücebince irâde-i seniyye-i hazret-i Hilâfet-penâhî şeref-müte'allik buyurulmuş olmakla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 1 Cumâdelâhire sene [1]312 ve fî 18 Teşrîn-i Sânî sene [1]310 / [30 Kasım 1894]

Serkâtib-i Hazret-i Şehriyârî

Tahsin

İ. HUS, 1312 C. /109

48

NEW YORK ERMENİLERİ'NİN GİZLİ CEMİYETLERİ

New York'ta bulunan Ermenilerin, Hınçakist, Tankaran, Haygaganutyun, Philarmenic, Hırımyan (Croises Armeniens) ve Gabrielian

adlarıyla faaliyet gösteren 6 gizli cemiyetlerinin olduğu, bu cemiyetlerin Osmanlı Hükûmeti'ne karşı tahriklerde bulunarak yardım topladıkları

Bâb-ı Âlî
Tercüme Odası
Numara: 177
Tarih: 19 Teşrîn-i Sâni sene 1310

Nev'-i Tercüme: New York Ermeni cemiyât-ı hafiyyesi hakkında bazı tafsilâtı hâvî şehri mezkûr şehbenderliğinden mevrûd tahrirât suretinin leffen irsâl kılındığına dair

Hariciye Nezâreti'ne fî 13 Teşrîn-i Sâni sene [18]94 tarihiyle Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 284 numaralı tahrirâtın tercümesidir.

New York Ermeni cemiyât-ı hafiyyesi hakkında bazı tafsilâtı hâvî şehri mezkûr şehbender vekilimizden mevrûd 8 Teşrîn-i Sâni sene [18]94 tarihli tahrirâtın sureti leffen takdim kılındı. Emr u fermân.

Melfûf tahrirâtın tercümesidir.

New York ile havalisinde mukim Ermenilere dair birkaç zamandan beri icra eylemekde olduğum tahkikâtın neticesini ber-vech-i âtî iş'âr etmeği vazifeden addeylerim.

El-yevm New York'da muhtelif isimlerle altı cemiyet-i hafiyye mevcuttur:

Birincisi Hınçakist Cemiyeti olup başlıca merkezi Atina'dır. İşbu cemiyet her tarafa ve bâ-husus buraya Hükûmet-i Seniyye'ye karşı icra-yı tahrikât için bir takım müfsidler göndermekdedir. Mezkûr cemiyetin riyâseti Murat nâm şahsa ve riyâset-i sâniyeliği daima Washington'da ihtiyar-ı ikamet eden Mecikyan, Kentuni, Çamalyan²⁶, Asador, Varjabetyan ve ilh. gibi birçok ke-sâna tevdî' edilmiştir. İşbu cemiyet her Cumartesi akşamı akd-i ictimâ etmekdedir.

²⁶ Metinde "Haçalmyan" şeklinde geçmektedir.

İkincisi Tankaran nâm cemiyet olup reisi birkaç seneden beri Amerika tâbiyetini ihrâz etmiş olan Diyonyan nâm kimesnedir. İstihbâr eylediğime göre işbu iki komite para cem' ile Liverpool'da *Armenia* nâmı tahtında Fransızca ve İngilizce olarak tab' ve neşr olunan hasmâne bir gazete idarehânesine ve ez-cümle Atina'ya irsâl eylemekdedir. Mezkûr komite kırk kişiden mürekkeb olup haftada iki defa akd-i ictimâ eylemekdedir.

Üçüncüsü Doktor Boyacıyan'ın taht-ı riyâsetinde bulunan Haygaganutyun nâm komitedir.

Dördüncüsü Philarmenic nâm komitedir ki cemiyât-ı hafîyye ve ihtilâl-cûyâneden biridir. İşbu cemiyetin şimdiye kadar Şark halıları ticaretiyle me'lûf bulunan ve geçenlerde Dersaâdet'e azîmet etmiş olan Tavşancıyan²⁷ nâm şahsın riyâseti tahtında bulunduğu rivayet olunuyor.

Beşincisi Hırımıyan Komitesi'dir ki müessisinin nâmını almış ve "Croises Armeniens" ismiyle dahi tesmiye olunmakda bulunmuşdur. "Harekât ve muamelâtını teftiş ve takib eylemekde olduğumuz işbu cemiyetin"²⁸ bir takım eşhâs-ı muzırradan mürekkeb olduğunu bildiğimiz hâlde ef'âl ve etvârınca dâ'î-i iştibâh hiçbir şeye dest-res olamıyoruz. Yalnız muahharan istihbâr edebildiğime göre komite azâsından bulunan Ohranyan nâmında bir kimse Liverpool'a i'zâm edilmiştir. Bazı tebligât-ı ihtilâl-cûyâne ve hafîyyede bulunmak için merkûmun oradan Atina'ya gideceği rivayet olunuyor. Merkûm New York'da tab' ve neşr olunan *Haik* gazetesi muharrir ve sahib-i imtiyâzının, Doktor Gabrielyan'ın, muhibb-i sâdık ve mekteb refîkidir. Ayvadyan nâm kimesne dahi işbu komiteye dahil olup merkûmun Hükûmet-i Seniyye aleyhine en ziyade hasmâne bir lisan isti'mâl eyleyen nâtika-perdâzândan bulunduğu söyleniyor.

Altıncısı Gabrielyan nâmında cemiyetdir. İşbu cemiyetin husamâmızdan birinin taht-ı riyâsetinde bulunmasına nazaran hakkımızdaki efkâr-ı mefsedetkârânesini tekr[ar]en beyâna hâcet göremem.

²⁷ Metinde "Tavahancıyan" şeklinde geçmektedir.

²⁸ Metinde "Teftiş ve takib eylemekde olduğumuz işbu cemiyetin harekât ve muamelâtını" şeklinde geçmektedir.

İşte şimdiye kadar icra eylediğim tahkikâtın neticesi bundan ibaretdir. Şurasını dahi ilâve ederim ki en ziyade mukaddes addettiğim vezâîfimi icrada ve hükûmet-i metbû‘aın bi'l-cümle menâfi‘ini muhafazada tecvîz-i terâhî etmeyeceğim derkârdır. Emr u fermân.

[1 Aralık 1894]

HR. SYS, 2853/63

49

**AMERİKA HÜKÜMETİ'NİN SASON OLAYI'NI TAHKİK
KOMİSYONU'NDA AMERİKALI BİR MEMURUN
BULUNMASINA İZİN VERMEDİĞİ**

İngiltere Dışişleri bakanının, Amerika Hükûmeti'nin Sason Olayı'nın tahkiki için Amerikalı bir memurun görevlendirilmesini uygun bulmadığını Londra Osmanlı büyükelçisine bildirerek Osmanlı Hükûmeti'nin bir İngiliz memurunun görevlendirilmesi talebinde bulunmasının daha uygun olacağını ifade ettiği

Bâb-ı Âlî

Tercüme Odası

Numara: 373

Tarih: 24 Teşrîn-i Sâni sene 1310

Nev‘-i Tercüme: Sason Hâdisesi'nin tahkiki esnasında bulunmak üzere bir Amerikalı memurun bulunmasına Amerika Hükûmeti'nin adem-i muvâfakatından Hariciye nâzırının beyân-ı teessüf ile beraber bir İngiliz memurunun bulunmasını Hükûmet-i Seniyye'nin kendiliğinden teklif etmesi münasib olacağını dahi beyân eylediğine dair

Nezârete fî 6 Kânûn-ı Evvel sene [18]94 tarihiyle

Londra Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 557 numaralı telgrafnâme

İki yüz yirmi yedi numaralı telgrafnâme-i âsafâneleri mündericâtını Hariciye nâzırına tebliğ ettiğimde müşârunileyh: "Kemâl-i teessüf ile istihbâr eylediğime göre Amerika Hükûmât-ı Müctemi‘ası Reisi teklif-i vâkı‘a muvâfakatdan imtinâ‘ ettiği cihetle tasavvur-ı mezkûr neticesiz kalmıştır. Bundan pek ziyade müte‘essirim. Zira efkâr-ı umumiye bir Amerika memurunun raporunu bî-tarafâne add ve binâenaleyh kemâl-i emniyet ve itimad ile telakki eyleyecek idi. Bu keyfiyet günden güne kesb-i ciddiyet etmekde olan hâl ü

mevkii bir kat daha teşvîş ediyor. Eğer Bâbîâli bir suret-i tesviyeyi teklife bir çare bulmadığı takdirde karîben efkâr-ı umumiyenin İngiliz memurları tarafından tahkikât icrasını talep etmesinden korkuyorum." meâlinde idare-i lisan etmiştir. Bir de nâzır-ı müşârunileyh Hükûmet-i Seniyye esna-yı tahkikâtta bir İngiliz memurunun dahi hâzır bulunması fikrinin İngiltere Hükûmeti tarafından dermiyân olunmasını görmekten ise bunu kendisi teklif buyuracak olsa şân u haysiyetine daha muvâfık olacağını kat'iyen beyân etmeksizin bu fikri imâ ve telmîh eylemiştir.

[6 Aralık 1894]

HR. SYS, 2837/11

50

**TALORİ TAHKİK KOMİSYONU'NDA ERZURUM
İNGİLTERE, FRANSA VE RUSYA KONSOLSLARININ
GÖREVLENDİRİLMELERİNİN UYGUN OLACAĞI**

Amerika'nın, Talori Tahkik Komisyonu'nda görevlendireceği memurdan tahkikatla ilgili müstakil rapor talebinde bulunmasının Osmanlı Devleti'nin menfaatlerine uygun düşmemesi sebebiyle komisyonun İngiltere, Fransa ve Rusya'nın Erzurum konsoloslarından teşkiline çalışıldığı

Mazbata-i hususiye suretidir.

Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden dünkü gün vârid olan telgrafnâme-de Amerika Hükûmeti'nin Talori Tahkik Komisyonu'nda bulundurulmasını arzu ettiğimiz memurun i'zâmına mezkûr hükûmetinin muvâfakatini istihsâle muvaffakiyet hâsıl olduğu muharrer olduğu hâlde bu telgrafnâmenin vürûdunu müteâkib Bâbîâli'de nezd-i bendegânemize gelen Amerika sefirinin hükûmetinden alıp tebliğ eylediği telgrafnâmede sefir-i mûmâileyhin ahîren hükûmetine vermiş olduğu izahât ile Washington sefiri beyin bir Amerikalı memurun komisyonda bulundurulması arzu-yı âlîsini tekrar etmiş olmasına ve İngiltere Hükûmeti'nin dahi memur-ı mezkûrun tayini arzusunu göstermiş bulunmasına binâen komisyondan ayrı olarak tahkikât icrasıyla tanzim edeceği lâyihayı hükûmete i'tâ etmek şartıyla Amerika Sivas Konsolosu Mösyö Jewett'ın Talori'ye i'zâmına me'zûniyet verildiği mastûr olduğunu ifade et-

miş ise de mezkûr komisyonda Amerikalı bir memur bulundurmak hakkında Amerika Hükûmeti'ne ifa kılınan teklifimiz evvelce mezkûr hükûmet tarafından kabul olunmadığından komisyon-ı mezkûra bir İngiliz konsolosunun memur edilmesi İngiltere Hükûmeti'ne teklif olunarak henüz bir cevap alınamamış olduğundan alınacak cevaba göre icabının arz olunacağı hakkında takdim olunan 3 Cumâdelâhire sene [1]312 tarihli mazbata-i kemterânemiz üzerine Amerika Hükûmeti'nin göndereceği memurun taraf-ı Hükûmet-i Seniyye'den i'zâm olunan komisyondan ayrı olarak icra edeceği tahkikât âdilâne ve bî-tarafâne olamayıp Hükûmet-i Seniyye'nin bu surete muvâfakati aleyhinde iftira kapısını kendi eliyle açmak demek olacağı cihetle bu hususun muvâfık-ı menfaat-i devlet olamayacağı ve binâenaleyh Amerikalı memurun ayrıca tahkikât icrasıyla lâyiha tanzim eylemesi kabul edilemeyeceği derkâr olduğundan ve melfûflarıyla lede't-takdim manzûr-ı âlî olan 7 Cumâdelâhire sene [1]312 tarihli ve iki bin yüz elli sekiz numaralı tezkire-i hususiyede esna-yı tahkikâtta bir İngiliz memurunun dahi hâzır bulunması Hükûmet-i Seniyyece teklif edilecek olur ise muvâfık-ı maslahat olacağını Lord Kimberley'in imâ eylediği Londra Sefâret-i Seniyyesi'nin iş'ârına atfen arz u beyân kılınmış ve her hâlde bu iş için gönderilecek ecnebi memurun mezkûr komisyonla birlikde icra-yı tahkikât eylemesi lüzumu âşikâr bulunmuş olduğundan ona göre bî'l-etraf teemmül-i keyfiyetle ne yapılmak lâzım geleceğine dair verilecek kararın yine müştereken arz-ı atebe-i ulyâ kılınması hususuna irâde-i seniyye-i cenâb-ı Hilâfet-penâhî şeref-müte'allik buyurulmuştur. Komisyonda bir İngiliz konsolos bulunması hakkında Londra Kabinesi'ne vuku bulan teklif üzerine Londra sefiri paşadan vürûduna intizâr olunan cevap bugün vârid olup bunun hulâsa-i meâli Lord Kimberley'i görüp İngiliz konsoloslarından birinin tahkik komisyonuna terfiki hususunu teklif eyledikde müşârûnileyh lordun şimdi Dersaâdet İngiltere Sefâreti'nden aynı haberi hâvî bir telgrafnâme aldığını ve fakat istihsâl eylediği diğer bazı malumâta ve Washington'dan meb'ûs bir telgrafnâmeye nazaran Reisicumhur hazretleri kendisine vuku bulan talebi yeniden pîş-i nazar-ı mülâhazaya alarak tahkikâtta hâzır bulunmak üzere bir memur tayini için Dersaâdet Amerika sefirine me'zûniyet vermiş idiği ve işin pek ziyade tevessü' etmekde olmasına mebnî İngiltere Hükûmeti Erzurum'da konsolosları bulunan Fransa ve Rusya hükûmetlerinden tahki-

kâta iştirak arzusunda bulunup bulunmadıklarını suale mecbur olduğu ve Berlin Muâhedenâmesi'ni imza eden sair devletler dahi aynı arzuyu izhâr edecek olurlar ise bu arzu reddedilemeyeceği meâlinde idare-i lisan eylemiş olmasıyla tahkik komisyonuna bu ecnebi memurların idhalinden, husûlû zarurî gibi görünen mehâzîr-i ciddiyeyi ihtar ile beraber kendisini yalnız bir Amerika veya İngiltere memuru bulundurmak hakkındaki evvelki fikir ve mütâlaada sebata sevk ve ikna için pek ziyade çalışmış ise de Lord-ı müşârunileyh: "İngiltere Hükûmeti artık bu işde istediğini yapamaz. Ahvâl kemâl-i sür'atle cereyân etmektedir. Hatta kendisini kayıdsızlık ve münasebetsizlik ile itham etmekde olan efkâr-ı umumiyenin tazyikine mukavemet etmekte mümkün olmadığını ve şimdi bi'l-cümle mesâî ve ikdâmâtı efkâr-ı umumiye tarafından zuhurundan pek ziyade korkmakda olduğu bir nümâyîşin men'î cihetine ma'tûf idüğü" cevabını verdiğini beyândan ibaret ve İngiltere Sefâreti baştercümanı tarafından bugün tevdî' ve i'tâ kılınan varakada dahi İngiltere Hükûmeti kendi konsolosunun hey'et-i tahkikiyeye refakat eylemesine konsolosun şühûdu bi'l-isticvâb İngiltere Hükûmeti'ne ayrıca ve müstakillen bir rapor tanzim ve i'tâ etmek hakkını haiz olması ve mezkûr rapor İngiltere Devleti tarafından Bâbîâlî ile Berlin Muâhedenâmesi'ni imza eden sair devletlere tebliğ edilmesi şartlarıyla muvâfakata meyyâl olduğu ve maamâfih İngiltere Devleti kat'î bir cevap vermezden evvel sair devletlerle istişare etmeği vazifeden addedip zaten bu bâbda kendileriyle muhabereye giriştiği muharrer bulunmuş olduğundan icab-ı maslahat miyâne-i kemterânemizde teemmül ve mütâlaa olundukda vâkı'â Amerika Hükûmeti'nin teklifi vechile komisyonda bir Amerika memuru bulundurulması gayr-ı caiz olup Erzurum'da bulunan Fransa ve Rusya ve İngiltere konsoloslarının emr-i tahkikâta iştirak etdirilmesi Berlin Muâhedenâmesi'ni imza eden Düvel-i Sitte tarafından komisyon-ı mezkûra memur i'zâmından daha ehven olduğu cihetle İngiltere sefirini bu suretle imâle için Hariciye nâzırı paşa kulları sefir-i müşârunileyh nezdine azîmetle arız u amîk müzâkere ve mübâhaseden sonra Fransa ve Rusya Sefâretleri tarafından bu surete muvâfakat olunduğu hâlde kendisince de muvâfakat olunarak muvâfakatini devletine yazacağını beyân etmiş olduğundan derhal Fransa sefiri nezdine dahi azîmet ve onun da hükûmetinden istîzân eylemek üzere muvâfakatini istihsâl etmiş olduğu ve yarın Rusya sefiri avdet ede-

ceği ve maslahatgüzâra bu gece ifa edilecek tebligâtı sefirin avdetini beklemeyerek hükûmetine iş'âr etmiş olsa bile ol bâbda sefirin re'yi Petersburg'dan sual olunacağı emr-i tabîî olmasıyla Rusya Sefâreti'ne edilecek tebliğin yarısına te'hiri mütâlaasıyla maslahatgüzâr-ı mûmâileyh nezdine azîmetden sarf-ı nazar edildiği ifade-i vâkı'asından müstebân olmuş ve bu hususda dahi rıza-yı meyâmin-irtizâ-yı hazret-i veli-nimet-i bî-minnet-i a'zamî dairesinde tesviye-i hüsn-i maslahata itina ve gayret olunmak muktezâ-yı sıdk u ubûdiyetden bulunmuş olmağın kâtibe-i ahvâlde.

Fi 8 C. sene [1]312 ve fi 25 Teşrîn-i Sânî sene [1]310/ [7 Aralık 1894]

Y. EE, 159/54

51

**AMERİKA ELÇİLİK BAŞTERCÜMANININ SASON TAHKİK
HEYETİ İLE İLGİLİ BİLGİ EDİNMEK ÜZERE HARİCİYE
NEZÂRETİ'NE GELDİĞİ**

Amerika Elçilik baştercümanının Amerika Hükûmeti'nin Sason Tahkik Heyeti'nde Sivas Konsolosu Mösyö Jewett'ı görevlendirmesi ile ilgili düşünceleri öğrenmek üzere Hariciye Nezâreti'ne gelmesinden memnurluk duyulduğu

Nezâret-i Celîle-i Hariciye'den

*fi 12 Cumâdelâhir sene [1]312 ve fi 28 Teşrîn-i Sânî sene [1]310
tarihiyle makam-ı sâmi-i Sadâret-i Uzmâ'ya yazılan tezkire suretidir.*

Malum-ı sâmi-i Sadâret-penâhîleri buyurulduğu vechile Sason işi hakkında tahkikâtda bulunmak üzere Sivas'daki Amerika Konsolosu Mösyö Jewett'ın icra-yı memuriyetine Amerika Hükûmeti'nin suret-i muvâfakati ahîren cânib-i sefâretten tebliğ kılınmışdı. Bu kere sefâret-i mezkûre baştercümanı nezd-i çâkerîye gelerek istimzâc-ı keyfiyet eylemesi üzerine bu bâbda cereyân eden muhabberât esnasında işin başka bir şekil ve surete girdiği ve gerek Amerika Hükûmeti'nin ve gerek Sefir Mösyö Terrell'ın himmet-i vâkı'aları mûcib-i memnuniyetimiz olduğu cevabı mûmâileyhe i'tâ edilmiş olmakla emr u fermân.

[10 Aralık 1894]

Y. EE, 159/81

**TÂBİİYET KANUNU'NA AYKIRI OLARAK AMERİKAN
UYRUĞUNA GEÇECEK ERMENİLERİN OSMANLI
ÜLKESİNDE AMERİKAN VATANDAŞI OLARAK
TANINMAYACAKLARI**

Amerika kanun ve nizamlarına aykırı düşmeyecek şekilde Amerikan tâbiyetine geçecek Ermenilere Osmanlı ülkesinde Amerikan vatan-daşı olarak tanınmalarının mümkün olamayacağını ifade edilme-sinin hem iki ülkenin çıkarları açısından hem de politik bakımdan ge-rekli olduğunun Washington büyükelçisi tarafından Amerika Dışişle-ri Bakanlığı'na iletildiği

Bâb-ı Âlî

Tercüme Odası

Numara: 187

Tarih: 29 Teşrîn-i Sânî sene 1310

Nev'-i Tercüme: Tâbiyet Kanunnâme-i Hümayûnu'na tevfk-i hareket etmeksizin Amerika tâbiyetini ihrâz edecek Ermenilerin Memâlik-i Şahane'de Amerika tebaası sıfatıyla tanınmaması hakkında Amerika Hariciye Nezâreti'nden mevrûd takrîr suretinin leffen irsâline dair fî 24 Teşrîn-i Evvel sene [18]94 tarihli tahrirâta zeyl

Hariciye Nezâreti'ne fî 13 Teşrîn-i Sânî sene [18]94 tarihiyle Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 281 numaralı tahrirâtın tercümesidir.

Tâbiyet Kanunnâme-i Hümayûnu'na tevfk-i hareket etmeksizin Ame-rika tâbiyetini ihrâz edecek Ermenilerin Memâlik-i Şahane'de bulundukları müddetçe Amerika tebaası sıfatıyla tanınmaması hakkında Amerika Hariciye nâzırına i'tâ eylediğim takrîrin suretini fî 24 Teşrîn-i Evvel sene [18]94 tarih-li tahrirât-ı acizânemle zât-ı âlî-i âsafânelerine irsâl etmişdim. Mösyö Gresham evvel emirde resmen bir kanunnâme neşr u ilân olunmadıkça tedbir-i mezkû-run kuvve-i icraiye ile ittihâzı mümkün olamayacağını cevaben bendenize bil-dirmesi üzerine kendisine yeni bir takrîr irsâliyle böyle bir kanunnâme neşrin-den tevellüd edebilecek fevâid ü muhassenâtı irâe ve isbata ve Amerika tâbii-yetini ihrâz etmek isteyen Ermenilere ilk takrîrim meâlinde sadece bir ihtar icrasıyla netice-i matlûbenin husûl-pezîr olacağına mûmâileyhi ikna'a çalış-dım. Bundan maksadım ise evvel be-evvel Tâbiyet Kanunnâme-i Hümayû-nu ahkâmına tevfk-i hareket etmeksizin Amerika tâbiyetini bil-ihrâz Memâ-

lik-i Şahane'ye avdet edecek Ermenileri Amerika himayesinden mahrum etmekden ibaret idi. Amerika Hükûmeti teklif-i vâkı'ımın kabul ve adem-i kabulü hakkında Dersaâdet sefirinin fikir ve mütâlaasını istimzâc edecek olur ise mûmâileyhin derhal işin tervîci cihetine gideceği melhûzdur. Her hâlde Amerika Hükûmeti nezdindeki teşebbüsât-ı acizânemin taraf-ı âlî-i nezâret-penâhîlerinden tasvîb buyurulacağı ümidindeyim. Emr u fermân.

Washington Sefâret-i Seniyyesi'ne fî 7 Teşrîn-i Sânî sene [18]94 tarihiyle Amerika Hariciye Nezâreti'nden vârid olan takrîrin sureti tercümesidir.

Tebdil-i tâbiyet edip kendi arzularıyla vatanlarına avdet eyleyen İngiliz tebaasının hukuk-ı şahsiyeleri hakkındaki İngiliz Kanunnâmesi ahkâmından bahisle İngiliz tâbiyetini ihrâz eden kesânın hâmil oldukları pasaportlarda mûnderic şerhe mûmâsil Amerika pasaportlarınca dahi bir şerh icrası veya hud Amerika Hükûmeti tarafından alâkadarânca malumât olmak üzere bu meâlde bir beyânnâme neşri teklifini hâvî fî 22 Teşrîn-i Evvel sene [18]94 tarihli takrîr-i sefirâneleri kemâl-i dikkatle mütâlaa olundu. Cevaben şurasını iş'âr ederim ki, tâbiyet hakkında mevcut kavânîn ve nizâmâtı suret-i umumiye de ta'dîlen kongre tarafından bir kanunnâme neşredilmedikçe bu hususda kuvve-i icraiye ile bir şey yapılamaz. Beyân-ı hâl.

Amerika Hariciye Nezâreti'ne fî 9 Teşrîn-i Sânî sene [18]94 tarihiyle Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden irsâl olunan takrîrin tercümesidir.

Bir kanun-ı mahsus neşrolmadıkça kuvve-i icraiye ile Amerika pasaportlarına şerh olunması veyahud Amerika tâbiyetini ihrâz arzusunda bulunanların tâbiyet-i asliyelerini terk etmezden evvel takib edecekleri meslek-i hareketi bir suret-i kat'îye ve sarihada tayin için lâ-ale't-tayin bir beyânnâme neşredilmesi mümkün olamayacağına dair fî 7 Teşrîn-i Sânî sene [18]94 tarihli takrîriniz ahz olundu. Bu bâbda serd ü ityân olunan esbâb [u] delâilin makbûliyetini tasdik eylesen de şerh maddesini şimdilik bertaraf ile hükûmeteyn beyninde zuhuru melhûz olan bi'l-cümle müşkilâtı ref' ve izâle için Amerika hiç olmaz ise Amerika tâbiyetini istihsâl arzusunda bulunacak Ermenilere Tâbiyet Kanunnâme-i Hümâyûnu'na riâyet etmeleri lüzumunu tavsiye edemez mi? Ermeniler Amerika Hükûmeti'ne emniyet ve itimadları olduğunu

ve kavânîn-i Devlet-i Aliyye'ye adem-i riâyetleri kavânîn-i mezkûreye vâkıf olmamalarından ileri geldiğini daima iddia ediyorlar. İmdi Amerika tâbiyetini ihrâz için evvel be-evvel tebaa-i sâdika-i Osmaniyye'den bulunmaları yani kavânîn-i Osmaniyye'ye riâyet eylemiş olmaları iktizâ edeceği suret-i resmiye ve kat'iyede Ermenilere tefhîm edilemez mi? İşte kolay bir teklif dermiyân ediyorum! 22 Teşrîn-i Evvel sene [18]94 tarihli takrîrimle Amerika Hükûmeti'ne teklif eylediğim tedbirin nefsü'l-emirde hak ve savâba mukâreneti kabul ve tasdikden imtinâ' etmemekde olduğunuz fî 7 Teşrîn-i Sânî sene [18]94 tarihli takrîrinizin mütâlaasından sarâhaten anlaşılmakta olup tedbir-i mezkûr mevki'-i icraya vaz' olunur ise hükûmeteyn beyninde her gûne mesâil ve müşkilât külliyyen bertaraf edilmiş olur. Ahvâl-i mümâsilede cârî olan usul ve kaideye riâyetle tedâbîr-i mezkûreye bir kanun hüküm ve kuvveti verilmek veya hiç değilse bâlâ[da] dermiyân eylediğim vechile Amerika kavânîn ve nizâmâtına muhalif düşmeyecek suretde vesâyâ-yı umumiye icrasıyla işbu takrîrin tatbik ve icrasını taht-ı te'mine almak lâzım gelip gelmeyeceğinin tayini bittab' Amerika Hükûmeti'ne aiddir. Zaten fî 22 Teşrîn-i Evvel sene [18]94 tarihli takrîrimde beyân olunduğu üzere Amerika Hükûmeti'nin hissiyât-ı hakkâniye[t]-şîârânesine emniyet ve itimadım ber-kemâl olmakla bu meselede dahi yalnız iki dost hükûmetin menâfi'ine değil fakat adl ü hakkâniyete ve bedâhete müstenid bir meslek-i politika ittihâz edeceğinde şübhem yokdur. Beyân-ı hâl.

[11 Aralık 1894]

HR. SYS, 2827/23

53

**İSTANBUL AMERİKA ELÇİSİNİN SASON TAHKİK
KOMİSYONU'NA SİVAS AMERİKA KONSOLOSUNUN
KATILMASI İÇİN HARİCİYE NEZÂRETİ'NE BAŞVURUDA
BULUNDUĞU**

Sason Tahkik Komisyonu'na Sivas Amerika konsolosunun katılması için Hariciye Nezâreti'ne başvuran İstanbul Amerika elçisine tahkikatın İngiltere, Fransa ve Rusya konsoloslarının katılımıyla yapılacağı, Amerikalı memurun iştirak etmesi durumunda Berlin Antlaşması'na imza koyan diğer devletlerin de komisyona temsilci gön-

dermek isteyebilecekleri ve konunun bir Avrupa meselesi haline geleceği belirtilerek Amerikalı memurun kabul vaktinin geçmiş olduğunun ifade edildiği

Fî 17 C. sene [1]312 ve

fî 4 Kânûn-ı Evvel sene [1]310 tarihli tezkire-i hususiye suretidir.

Amerika sefiri şimdi Bâbîâlî'de nezd-i senâverîye gelip Sivas Amerika konsolosunun Sason Tahkik Komisyonu'na iltihak etmesi zımnındaki teklifin Hükûmet-i Seniyye tarafından reddolunması Amerikaca pek ziyade sû-i te'sir hâsıl edeceğinden teklif-i mezkûrun kabulünü atebe-i ulyâ-yı mülûkâneden istid'â etmeğe talimât aldığını ifade etmesiyle mezkûr komisyonda Amerikalı bir memur bulundurulması hakkındaki teklifimiz maa't-teessüf Amerika Hükûmeti tarafından reddolunduğundan Hükûmet-i Seniyye evvelen İngiltere Hükûmeti'ne ve sâniyen Erzurum'da konsolosları bulunan Rusya, Fransa ve İngiltere devletlerine müracaata mecbur olmuş ve şimdi düvel-i mezkûre Hükûmet-i Seniyye'nin teklifini kabul ederek mezkûr konsolos tarafından tahkik komisyonu refâkatinde bulunmak üzere birer memur bulundurulmasına muvâfakat eylediklerini resmen Bâbîâlî'ye bildirip keyfiyet bugün derdest-i arz ve istîzân bulunmuş olduğuna ve meselenin kesb eylediği şekle göre Amerikalı bir memurun kabulü hakkımızda fevkalâde muzır olup çünkü ol vakit Berlin Muâhede'si'ni imza eden düvel-i sairenin de iştirake kendilerince bir mecburiyet hissederek meselenin bilâhare bir Avrupa meselesi rengini alması gibi netâyic-i vahîme tevellüdünü mûcib olacağı derkâr bulunduğuna ve konsoloslar tarafından memur i'zâm olunduğu malum olduğu hâlde efkâr-ı umumiyeye sükûnet gelerek tahkikât neticesine intizâr edileceğinden Ermeni komiteleri tarafından ne türlü neşriyât-ı kâzibe edilirse edilsin nazar-ı dikkate alınmayacağına mebnî buralardan bahisle Amerikalı bir memurun bizce kabulü vakti geçmiş olduğunun Amerika Hariciye nâzırına tebliği ifade edilmiş ve mütâlâa-i ma'rûzaya sefir-i müşârunileyh dahi iştirak edip ancak aldığı emir muktezâsınca keyfiyeti hâk-i pâ-yı şahaneye arza mecbur olduğunu ve fakat konsoloslar tarafından memurlar i'zâmı hakkındaki teklife hemen cevab-ı muvâfakat verilmesi emrinde vakit ızâ'a edilmemesi icab edeceğini beyân edip keyfiyet ve teklif-i mezkûra dair olan istîzân mazbata-i müşterekesi takdim olunmuş olduğundan mütâlâât-ı ma'rûza dairesinde Washington

Sefâret-i Seniyyesi'ne dahi vesâyâ-yı lâzıme ifası münasib görülmüş ise de yine her ne vechile.

[16 Aralık 1894]

Y. EE, 159/97

54

**CALIFORNIA ERMENİLERİ'NİN OSMANLI DEVLETİ
ALEYHİNDEKİ FAALİYETLERİ**

California'da yaşayan Ermenilerin Osmanlı ülkesindeki Ermeniler için yardım toplayıp cemiyetler kurdukları

Bâb-ı Âlî

Tercüme Odası

Numara: 196

Tarih: 10 Kânûn-ı Evvel sene 1310

Nev'-i Tercüme: California'da sâkin Ermenilerin harekâtına dair San Francisco Şehbenderliği'nden mevrûd tahrirât suretinin leffen irsâl kılındığına dair

Hariciye Nezâreti'ne fî 4 Kânûn-ı Evvel sene [18]94 tarihiyle Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 316 numaralı tahrirâtın tercümesidir.

California'da sâkin Ermenilerin harekâtına dair San Francisco şehbenderimizden mevrûd tahrirâtın sureti leffen takdim kılındı. Bu mesele hakkında bizce mûcib-i istifade olabilecek ahvâlin kâffesini iş'âra bezl-i mesâî eylemesini şehbender-i mûmâileyhe tavsiye ve ihtar eyledim. Emr u fermân.

Melfûf tahrirâtın tercümesidir.

Fresno'da²⁹ muhbirim bu sabah bendenizle görüşmek için buraya gelerek haklarında nazar-ı dikkatimi celb eylemiş olduğunuz Ermenilerin Memâlik-i Şahane'de mukim vatandaşlarıyla muhaberât-ı ifsâdkârânede bulunduklarında şübhe olmadığını beyân etmiş ve bu efkârda bulunan yalnız merkûmân olmayıp el-yevm beş-altı yüz nüfusdan ibaret olan umum Fresno Ermenileri'nin Hükûmet-i Seniyye aleyhinde bir takım âmâl-i fesad-cûyâne ve efkâr ve

²⁹ Metinde "Fresko" şeklinde geçmektedir.

hissiyât-ı adâvetkârânede bulunduklarını ve merkûmûnun efkâr-ı mefsetekârânelerine vüs'at vermek ve Ermenilerle meskûn vilâyât-ı şahaneye iâne-i nakdiye irsâlini taht-ı te'mine almak maksadıyla müte'addid cemiyetler teşkil eylediklerini ilâve eylemiştir. Cemiyât-ı mezkûreden başlıcası "The Armenian Patriotic Society" nâmındadır. Bundan birkaç gün mukaddem umum Protestanlar tarafından akdedilen ictimâda Protestan papasları Hükûmet-i Seniyye aleyhinde nutuklar irâd eylemiş ve Ermeniler dahi Hükûmet-i Seniyye'ye karşı pek şiddetli bir lisan kullanmışlardır. Melfûf ilânnâme işbu ictimâdan evvel umum erbâb-ı ticarete tevzî' edilmiştir. Fresno'da mukim Ermeniler miyânında efkâr-ı münevvere ashâbından bazı adamlar v[ar] ise de bunların ekserîsi esnâf-ı muhtelifeden tüccar ve zürrâ'dır. Seropyan misillü bazı tüccarın muamelâtı pek vâsi'dir. Hatta şehir-i mezkûr Ermenileri Rusya İmparatoru'nun vefatı münasebetiyle suret-i nümâyişkârânede izhâr-ı teessür ve teessüf eylemişlerdir. San Francisco Ermenileri kalîlül-mikdar olmakla beraber hâl-i sükûn üzere olup ve nümâyişât ve neşriyât-ı hasmânede bulunmuyorlar. İhtimal ki merkûmûnun muhterizâne davranmaları şehir-i mezkûrda bir şehbenderhâne bulunmasından ileri geliyor. Maamâfih bâlâda beyân eylediğim bu Ermenilerin cemiyât-ı fesadiyeden birine hafıyyen mensub olduklarında şübhem yok ise de bu zannımı te'yid edecek hiçbir gûne ef'âl ve harekâtları meşhûd olmuyor. Bu bâbda dest-res olacağım malumâtı zât-ı sefirâne[lerine] iş'âr edeceğim.

Melfûf ilânnâmenin tercümesidir.

"Muhtıra"

Karındaş ve vatandaşlarımızdan yirmi iki bin kişinin Hıristiyan mezhebinde bulunduklarından dolayı katledildikleri vâsıl-ı mesâmi'-i ittılâ'ımız olan havâdis-i müessifeden anlaşılmış olmakla Fresno'da mukim Ermeniler hain Müslümanlar tarafından katledilmiş olan peder ve mâder ve birader ve hâherlerimize bir hatıra olmak üzere bugün tatil-i iştigâle karar vermişlerdir.

[22 Aralık 1894]

HR. SYS, 2853/79

**SİVAS AMERİKA KONSOLOSUNUN SASON TAHKİK
HEYETİ'NE ALINMASINDAN VAZGEÇİLDİĞİNİN AMERİKA
HÜKÜMETİ'NE TEBLİĞİ**

Sivas Amerika konsolosunun Sason Tahkik Heyeti'ne alınmasından vazgeçildiğini Amerika Hükûmeti'ne İngiltere, Fransa ve Rusya büyükelçilerinden tebliğ etmelerinin istenmesi üzerine Hariciye Nezâretî'ne gelen İngiltere Büyükelçiliği baştercümanının daha önce destekledikleri bu konudan vazgeçmelerinin kendileri açısından uygun olmayacağını bildirdiği

**Daire-i Hariciye
Hususiye**

Sivas Amerika konsolosunun Sason cihetine gitmesi hakkındaki memuriyetinden sarf-ı nazar edilmesi esbâbının istihsâli hususunun devlet-i metbû'alarının kendiliklerinden Amerika Hükûmeti'ne tebliği zımında İngiltere ve Fransa ve Rusya Sefâretlerine tebligât-ı münasibe icra kılındığı ve sefârât-ı mezkûreden ol vechile icabı icra olunacağı cevabı alındığı vesâtat-ı aliyyeleriyle arz-ı huzur-ı âlî kılınmışdı. İngiltere Sefâreti baştercümanı şimdi nezd-i acizîye gelerek Londra'dan alınan cevabnâmede bir Amerikalı memurun tahkikâtında bulunması evvelce İngiltere Hükûmeti tarafından tervîc edilmiş olduğu cihetle şimdi bundan ferâğat edilmesinin İngilterece teklifi gayr-ı münasib olacağı izbâr olunduğunu sefiri nâmına ifade eylemiş olmakla irâde hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 23 Cumâdelâhire sene 1312 ve fî 10 Kânûn-ı Evvel sene [1]310 / [22 Aralık 1894]

Hariciye Nâzırı
Said

Y. EE, 159/116

**AMERİKA GAZETELERİNDE HEMEN HER GÜN OSMANLI
HÜKÜMETİ ALEYHİNDE BİR TAKIM YAZI VE
TELGRAFLAR YAYINLANDIĞI**

Amerikan gazetelerinin hemen her gün Osmanlı Hükûmeti aleyhinde Avrupa'dan gelen telgraflarla Amerika'da ikamet eden Ermeniler tarafından gönderilen yazıları yayınladıkları, bu yazılarda Ermenilerin Hristiyan olduklarının özellikle belirtilerek konunun siyasî değil dinî bakımdan ele alındığı

Bâb-ı Âlî
Tercüme Odası
Numara: 195
Tarih: 10 Kânûn-ı Evvel 1310

*Nev'-i Tercüme: Ermeni hâdisesinden dolayı Hükûmet-i
Seniyye aleyhine en ziyade şiddetli lisan isti'mâl eden
gazetelerin esâmîsini hâvî fi 23, 24, 26 Teşrîn-i Sânî
sene [18]94 tarihli üç kıt'a telgrafnâmeye cevab*

*Hariciye Nezâreti'ne fi 27 Teşrîn-i Sânî sene [18]94 tarihiyle Washington
Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 303 numaralı tahrirâtın tercümesidir.*

Şehr-i hâlin yirmi üçü ve yirmi dördü ve yirmi altısı tarihli üç kıt'a telgrafnâme-i nezâret-penâhîleri ahz olundu. Amerika gazeteleri külle-yevm Hükûmet-i Seniyye aleyhine Avrupa'dan mevrûd bir takım hasmâne telgrafnâmeler ile Amerika'nın müte'addid şehirlerinde mukim Ermeniler tarafından mersûl muharrerâtı hâvî olduklarından Hükûmet-i Seniyye aleyhine idare-i lisan eden bi'l-cümle Amerika gazetelerinin esâmîsini bâ-telgraf bildirmek kâbil değildir. Bilâ-istisnâ mezkûr gazetelerin kâffesi Hükûmet-i Seniyye aleyhine yazılmış bendlerle mâlâmâl bulunmakda ve Ermenilerin Hristiyan oldukları sözü daima yâd ü tezkâr kılınmaktadır. Amerikalılar Şark ile münasebât-ı siyasiyede bulunmağa harîs olmadıklarından yalnız Ermeniler lehine kendilerini sevk ve imâle eden şey taassub-ı mezhebîleridir. Amerika'da mukim Ermenilerin müftereyât ve husumetleri hakkında bir fikir i'tâsı için gazetelerden müstahrec bazı fıkârât leffen takdim kılındı.

Amerika matbûâtı kendilerine gönderilen bi'l-cümle malumâtı daima kabul ve derc eyledikleri cihetle melfûf gazete parçaları bütün Amerika'da neşredilen gazetelerin kısm-ı cüz'îsidir. Hükûmet-i Seniyye aleyhinde en ziyade şiddetle lisan isti'mâl eden kesân şunlardır: Ayvad³⁰, Melkon Ağamalyan, Haykop Eğinyan, Hamparsun Karabetyan, İknayan, Mıgırdıçyan, Dadi-ryan, Ohannes Tavşancıyan, Albert Kitabcıyan, Bogos Agopyan, Gabriel, John Diyonyan. Emr u fermân.

[22 Aralık 1894]

HR. SYS, 63/37

---

³⁰ Metinde "İrad" şeklinde geçmektedir.

**AMERİKAN VATANDAŞLIĞINA GEÇEN OSMANLI
ERMENİLERİ'NİN, ESKİ TÂBİİYETLERİNİ KULLANMA
TALEPLERİ İLE İLGİLİ EVRAKIN İNCELENMEK ÜZERE
HUKUK MÜŞAVİRLİĞİNE HAVALESİ**

Amerikan tâbiyetine geçen Osmanlı Ermenileri'nin, eski tâbiyetlerini kullanma talepleri üzerine Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nın konu ile ilgili bir kanunname hazırlanmasına ilişkin takriri ile Washington Büyükelçiliği'nin kanunnamenin neşrinden doğabilecek mahzurlarla alakalı yazısının incelenmek üzere Hukuk Müşavirliği'ne havalesi-
nin istendiği

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Devletli efendim hazretleri

Amerika'da tebdil-i tâbiyet eden Ermenilere Memâlik-i Şahane'ye avdetlerinde Osmanlı nazarıyla bakılmasını Amerika Hükûmeti'nden istihsâl etmek üzere vuku bulan teşebbüsât üzerine evvel emirde resmen bir kanunnâme ilân edilmedikçe kuvve-i icraiye ile bu yolda bir tedbir mümkün olamayacağı hâvî Amerika Hariciye Nezâreti'nden alınan ve böyle bir kanunnâme neşrinden tevellüd edecek fevâid ve muhassenâtı irâe ve isbat ile Amerika tâbiyetini ihrâz etmek isteyen Ermenilere tebligât-ı sâbika vechile sadece bir ihtar icrasıyla netice-i matlûbenin husûl-pezîr olacağını mutazammın cevaben yazılan tekârîr ile Washington Sefâret-i Seniyyesi'nin ol bâbdaki tahrirâtı tercümelerinin gönderildiğine dair vârid olan 20 Cumâdelâhire sene [1]312 tarihli ve üç bin iki yüz yetmiş iki numaralı tezkire-i devletleri mütâlâa-güzâr-ı senâverî olarak hukuk müşavirlerine tedkik-i madde etdirilip neticesinin mütâlâa-i devletleriyle beraber iş'ârına himmet buyurulması siyâkında tezkire-i senâverî terkîm olundu, efendim.

Fî 24 Cumâdelâhire sene [1]312 - Fî 11 Kânûn-ı Evvel sene [1]310 / [23 Aralık 1894]

Sadrazam ve Yâver-i Ekrem

BEO. AYN. d, 1636/s. 69

**AMERİKA HÜKÜMETİ'NİN SASON TAHKİK HEYETİ'NE
MEMUR GÖNDERMEKTEN VAZGEÇTİĞİ**

Amerika Hükümeti'nin Sason Tahkik Heyeti'ne memur göndermek-
ten vazgeçirilmesi için Washington Büyükelçiliği'ne gerekli tavsiye-
lerde bulunulduğu

2453

Suret

Talori cihetine Amerika Hükümeti tarafından memur i'zâmından sarf-ı nazar etdirilmesi zımında Washington Sefâret-i Seniyyesi'ne bâ-telgrafnâme icra edilen vesâyâ üzerine işbu telgrafnâmede munderic esbâb u delâilin Hariciye nâzırına bast u izah edileceği ve gerek mezkûr telgrafnâme ve gerek Mösyö Terrell tarafından irsâl kılınacak telgrafnâmenin Reisicumhur hazretlerinin bir beyânnâmesiyle derhal Hey'et-i Ayân'a tebliğ olunacağı ağıleb-i ihtimalât olduğu ve binâenaleyh bunların neşr u ilân edileceği bu kere sefâret-i müşârunileyhâdan alınan telgrafnâmede bildirilmiş ve cânib-i seniyyü'l-cevânib-i hazret-i Hilâfet-penâhî'den Amerika memurunun azîmetine müsaadeden imtinâ' buyurulması cihetiyle artık bundan ziyade ısrar olunmamasını müş'ir nâzır-ı müşârunileyh tarafından gönderilip Mösyö Terrell'in tebliğ eylediği telgrafnâmeden hükümet-i müşârunileyhânın tasavvurundan ferâğat etmekde olduğunu istidlâl etmekde bulunduğumuz bu kere sefâret-i seniyye-i müşârunileyhâya izbâr olunmuş olduğuna dair Hariciye Nezâret-i Celîlesi'nin tezkiresi melfûfâtıyla beraber manzûr-ı âlî buyurulmak üzere arz u takdim kılındı, efendim.

Fi 27 Cumâdelâhire sene [1]312 ve fi 14 Kânûn-ı Evvel sene [1]310 /
[26 Aralık 1894]

Y. EE, 159/127

**ERMENİ FESATÇILARIN AMERİKA MİSYONERLERİ
ARACILIĞIYLA HABERLEŞTİKLERİNE İLİŞKİN AMERİKAN
DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI'NA BİR TAKRİR VERİLDİĞİ**

Washington büyükelçisinin Amerikan Dışişleri Bakanlığı'na, Ermeni fesatçıların Amerika'daki yandaşlarıyla posta yerine Amerikalı misyonerler vasıtasıyla haberleştiklerini, Ermeni Misyonerler Cemiyeti'nin Osmanlı Hükümeti aleyhindeki tavırlarının açık olduğunu bildire-

rek misyonerlerin gizli ya da açık yollarla Ermenilerle işbirliği içerisinde olmamaları gerektiğine dair bir takrir verdiği

Bâb-ı Âlî

Tercüme Odası

Numara: 206

Tarih: 29 Kânûn-ı Evvel sene 1310

Nev'-i Tercüme: Ermeni müfsidlerinin Amerika misyonerleri vesâtatıyla icra-yı muhaberât etmekde olduklarından dolayı şikâyeti hâvî Amerika Hariciye Nezâreti'ne irsâl edilen takrîr suretinin leffen irsâl kılındığına dair

Hariciye Nezâreti'ne fî 20 Kânûn-ı Evvel sene [18]94 tarihiyle Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 350 numaralı tahrirâtın tercümesidir.

Dünkü tarihli ve 347 numaralı tahrirât-ı acizânemi te'yid ile beraber Amerika ve Memâlik-i Şahane'de mukim Ermeni müfsidlerinin Amerika misyonerleri vesâtatıyla icra-yı muhaberât etmekde olduklarından dolayı şikâyeti hâvî Amerika Hariciye Nezâreti'ne irsâl eylediğim takrîrin sureti leffen takdim kılındı. Mündericâtının rehîn-i tasvîb-i âlî-i âsafâneleri buyurulacağı ümidindeyim. Emr u fermân.

Melfûfun tercümesidir.

Şehr-i cârînin on yedisi tarihli takrîrimi te'yid ile beraber şurasını maa't-teessüf iş'âr eylerim ki, şâyân-ı itimad bir mahalden istihbâr eylediğime göre Memâlik-i Şahane'de mukim Ermeni müfsidleri ile Amerika'da mukim hem-pâları posta yerine Memâlik-i Şahane'deki Amerika misyonerleri vasıtasıyla icra-yı muhaberât ediyorlar. Evvelsi günkü takrîrimde beyân eylemiş olduğum vechile Ecnebi Misyonerler Cemiyeti'nin Hükûmet-i Seniyye'ye karşı meşhûd olan efkâr-ı hasmânesiyle bu havâdis beyninde mübâyenet olmadığı derkârdır. Hükûmet-i Seniyye Amerika misyonerleri hakkında daima izhâr-ı âsâr-ı teveccüh ve iltizâm edegelmiş ve el-yevm dahi bu nokta-i nazardan muamele etmekde bulunmuşdur. Maamâfih merkûm misyonerlerin Memâlik-i Şahane'de iş'âl-i nâire-i fesad arzusunda bulunan Ermenilerle alenen veya hafiyyen akd-i ittifak eylemelerini³¹ tecvîz edemeyiz. Muş Ermeni pisko-

³¹ Metinde "eylememelerini" şeklinde geçmektedir.

posunun güya taht-ı tevkife alındığı hakkındaki rivayete dair olan tekzibnâme-i resmî berây-ı malumât leffen irsâl kılındı.

[10 Ocak 1895]

HR. SYS, 2854/12

60

**NEW YORK'TA YAYINLANAN HAİK GAZETESİNİN,
SAVAŞ DURUMUNDA OSMANLI ÜLKESİNE GİTMEK
ÜZERE ERMENİLERE ASKERÎ EĞİTİME BAŞLAMALARI
TAVSİYESİNDE BULUNDUĞU**

Haik gazetesinin, New York Ermenileri'ne savaş durumunda Osmanlı ülkesine gitmek üzere askerî eğitime başlamaları tavsiyesinde bulunması üzerine bazı Ermenilerin mahallî idarelerden izin ve silah istedikleri, bu konuların Ermenilerin geri döndüklerinde Osmanlı ülkesine kabul edilemeyeceklerini bilmelerinden kaynaklandığı

**Mektubî-i Sadr-ı Âlî Kalemi
Müşveddâtına Mahsus Varakadır**

Evrak numarası: 564

Tarih: 10 Zilkade sene [1]311

3 Mayıs sene [1]310

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

New York'da çıkan *Haik* nâm Ermenice gazetesinin bir muharebe zuhuruunda Memâlik-i Şahane'ye azîmete hâzır bulunmak üzere şimdiden asker talimleri icrasına başlamalarını New York'da mütemekkin Ermenilere tavsiye etmekde olduğu hakkında mukaddemâ Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden meb'ûs tahrirât üzerine nezâret-i celîleleriyle ba'de'l-muhabere sefâret-i seniyye-i müşârunileyhâya verilen talimât mücebince Amerika Hariciye Nezâreti'yle cereyân eden muhaberât evrakı suretlerinin gönderildiğini ve işbu nezâretin netice-i mütâlaâtı mezkûr talimlerin men'-i icrası zımında mehâkime müracaat edilmesi muktezî olup kuvve-i icraiye'nin bu bâbda hiçbir şey yapamayacağını iş'ârdan ibaret idüğünü mutazammın sefâret-i seniyye-i müşârunileyhâdan alınan iki kıt'a tahrirât ile melfûfâtının tercümeleri gönderildiğine dair Hariciye Nezâret-i Celîlesi'nden vârid olan 7 Zilkade sene [1]311 tarihli ve beş yüz altmış dört numaralı tezkire takımıyla leffen irsâl-i sûy-ı devletleri kılınmış olduğu beyânıyla tezkire.

**

Mektubî-i Sadr-ı Âlî Kalemî
Müsveddâtına Mahsus Varakadır
Evrak Numarası: 2680
Tarih: 21 Cumâdelûlâ sene [1]312
8 Teşrîn-i Sânî [1]310

Elden

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Bir muharebe zuhur edecek olur ise Memâlik-i Şahane'ye azîmete hâzır bulunmak üzere *Haik* nâm Ermenice gazetenin New York'da bulunan Ermenilere şimdiden askerî talimleri icrasını tavsiye etmesi üzerine Amerika Hariciye Nezâreti'yle Müdde'î-i Umumîlik tarafından vâki olan beyânâtıdan dolayı icab-ı hâlin icrası yeniden Washington Sefâret-i Seniyyesi'ne tebliğ edildiğine ve mezkûr Ermenilerin New York'da talim ve manevra icra etmek üzere feseden Varcabetyan yahud F. Boyacıyan nâm şahıslardan birini reis intihâb ederek hükûmet-i mahalliyeden müsaade ve esliha taleb eyledikleri istihbâr olunduğunu mutazammın mahalli şebkender vekâletinin tahrirâtı suretinin gönderildiğine dair vârid olan 16 Cumâdelûlâ sene [1]312 tarihli ve iki bin altı yüz seksen numaralı tezkire-i devletleri mütâlâa-güzâr-ı senâverî olarak Amerika'dan Memâlik-i Şahane'ye avdet etmek isteyen Ermenileri kabul edemediğimiz ve bunlar tarafından Amerika tâbiyetine girmek için gösterilen arzu ve inhimâkin bu gibi hususâtıdan neş'et etmekde olduğunun Amerika Sefâreti'ne tebliğ olunması lâzım geleceği beyânıyla tezkire.

**

Mektubî-i Sadr-ı Âlî Kalemî
Müsveddâtına Mahsus Varakadır
Evrak Numarası: 2705
Tarih: 18 Receb sene [1]312
3 Kânûn-ı Sânî sene [1]310

Elden

Zabtiye Nezâret-i Celîlesi'ne

New York'da çıkan *Haik* nâm Ermenice gazetenin bir muharebe zuhuruunda Memâlik-i Şahane'ye azîmete hâzır bulunmak üzere askerî talimlerine

başlamalarını Ermenilere tavsiye etmesinden dolayı edilen vesâyâ üzerine Amerika Hariciye Nezâreti tarafından verilen cevaba ve bu bâbda New York Müdde'î-i Umumîliği'yle icra kılınan muhabereye dair evvel ve âhir Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan tahrirât ve melfûfâtının leffiyle ve Bükreş Sefâret-i Seniyyesi Kançıları Aviyan Efendi'ye Ruscuk'dan irsâl kılınmış olan imzasız bir mektub suretinin gönderildiğine dair sefâret-i seniyyeden meb'ûs tahrirât tercümesinin irsâliyle Hariciye Nezâret-i Celîlesi'nden alınan iki kıt'a tezkire komisyon-ı mahsusuna lede'l-havale hususât-ı mezkûre hakkında şimdiki hâlde yapılacak bir muamele olmayıp işbu evrak ahîren nezâret-i celîlelerinde teşkil buyurulan komisyonca tanzimi mukarrer olan fezlekeye idhali iktizâ eden evrakdan görüldüğü cihetle savb-ı devletlerine tisyârı hakkında tanzim olunan mazbata Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'nin 16 Receb sene [1]312 tarihli ve üç bin yedi yüz beş numaralı tezkiresiyle ve melfûflarıyla beraber savb-ı vâlâlarına irsâl kılınmış olmakla iktizâsının ifasına himmet.

[15 Ocak 1895]

A. MKT. MHM, 715/2

61

**İZMİR'DE TUTUKLANAN VE AMERİKA KONSOLOSLUĞU
TARAFINDAN AMERİKAN VATANDAŞI OLDUĞU
GEREKÇESİYLE HİMAYE EDİLMEK İSTENEN HAÇATOR
AGOPYAN'IN SUÇSUZ OLDUĞUNUN ANLAŞILDIĞI**

Mamuretülaziz Valiliği tarafından şüpheli şahıs olduğu bildirildiğinden İzmir'de tutuklanan ve İzmir Amerika Konsolohanesince de Amerikan tâbiyetinde olduğu ifade edilen Haçator Agopyan'ın yapılan sorgulamada Osmanlı tebaasından olduğunu ve konsolosluğa başvurmadığını ifade ettiği, kendisinin sadece geçinmek maksadıyla Amerika'ya gittiği anlaşıldığından memleketine dönmesi için kefaletle serbest bırakıldığı

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Devletli efendim hazretleri

Haçator Agopyan nâm kimsenin Amerika tâbiyetinde bulunduğunu iddia etmesi üzerine İzmir'de tevkif edildiğinden iddiasını isbat edecek evra-

kı hâmil olup olmadığını anlamak için merkûmla görüşmek isteyen konsülato tercümanına cânib-i vilâyetden mümâna‘at olunduğu sefâretten beyân ve şikâyet edilmesi üzerine Tâbiyet Kanunu mücebince merkûmun tebdil-i tâbiyeti irâde-i seniyye-i Padişahî ile musaddak olmadığı ve birkaç gün zarfında Memâlik-i Şahane'den Amerika'ya azîmete razı olduğu hâlde Amerika konsolosuna teslimi ve aksi hâlde bi't-tevkif cebren tard olunması lâzım geleceğinden konsolosla bi'l-müzâkere iktizâsının ifa ve inbâsı hakkında sebk eden iş‘âra cevaben Aydın Vilâyet-i Celîlesi'nden alınan telgrafnâmede merkûm Agopyan, karyesine gitmek üzere İskenderiye'den Devlet-i Aliyye tebaası sıfatıyla gelmiş ve hâsıl olan şübhe üzerine lede'l-isti‘lâm Mamuretülaziz Vilâyeti'nden merkûmun şübheli eşhâsdan bulunduğu iş‘âr edilmiş olup İzmir Amerika Konsoloshânesince kendisinin Amerika tâbiyetinde bulunduğu ifade olunmasına mebnî kendisi celb ve isticvâb olundukda el-ân tebaa-i Devlet-i Aliyye'den bulunduğunu ve konsülatoya müracaatla bu yolda bir iddiada bulunmadığını söylemiş ve işbu müracaat-ı merviyenin bir varaka-i musanna‘a ile vuku‘a getirildiği anlaşılıp bu bâbda konsolosa da kanaat geldiği cihetle mezkûr varaka hakkında tahkikât icra edileceği konsolos tercümanı tarafından dermiyân edilmiş idüğü ve merkûmun esasen bir gûne cürmü mütehaklık olmayıp geçinmek maksadıyla Amerika'ya giderek bu kere memleketine avdet etdiğini beyân etmesiyle memleketine gitmek üzere kefaletle rabtla sebîli tahliye edildiği dermiyân kılınmış olmakla icab-ı hâlin icrasına himmet buyurulması siyâkında tezkire-i senâverî terkîm olundu, efendim.

Fî 25 Receb sene [1]312 - Fî 10 Kânûn-ı Sânî sene [1]310 / [22 Ocak 1895]

Sadırazam ve Yâver-i Ekrem

BEO. AYN. d, 1636/s. 239

62

AMERİKA'DA BULUNAN ERMENİ KOMİTELERİ

Amerika Ermenileri'nin, Merkezi Worcester yahut New York olmak üzere bir birlik oluşturarak fesat faaliyetlerini idare etmek, Osmanlı

Ermenileri'ni esaretten kurtarmaya çalışmak, Ermenilerin eğitim ve öğretimiyle meşgul olmak istedikleri / Worcester, Lynn ve Fresno'daki Ermeni fesatçıların isim listeleri

Bâb-ı Âlî
Tercüme Odası
Numara: 13

Tarih: 28 Kânûn-ı Sâni sene 1310

Nev'-i Tercüme: Amerika'da mevcut Ermeni komitelerine dair fî 14 Kânûn-ı Sâni sene [18]95 tarihli ve 16 numaralı tahrirâta zeyl

Hariciye Nezâreti'ne fî 17 Kânûn-ı Sâni sene [18]95 tarihiyle Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 20 numaralı tahrirâtın tercümesidir.

Amerika'da mevcut Ermeni komitelerine dair fî 14 Kânûn-ı Sâni sene [18]95 tarihli ve 16 numaralı tahrirât-ı acizânemi te'yid eylerim. Worcester'da mukim Ermeniler, merkezi Worcester yahud New York'da olmak üzere bir Ermeni hey'et-i ittihâdiyesi teşkili zımnında Amerika'da mütemekkin umum Ermenilere müracaata karar vermiştir. Hey'et-i mezkûrenin cümle-i vezâifi Amerika'da Ermeni fesadını idare ve Memâlik-i Şahane'de mukim Ermenileri kayd-ı esâretten tahlîse muâvenet ve her nerede bulunursa bulunsun umumen Ermeni milleti efrâdını talim ve terbiye etmek hususâtından ibaret bulunacak imiş. Worcester'da ve Lynn'de sâkin fesede-i Ermeniyânın en ileri gelenlerinden bazılarıyla Fresno'da kâin Ermeni Vatanperverân Cemiyeti azâ ve rüesâsından birkaçının esâmîsini hâvî iki kıt'a cedveli bu vesile ile huzur-ı âlî-i âsafânelerine takdim eylerim. Emr u fermân.

Worcester

Reis	Minas Aroian
Azâ	Touresyan
"	Kasabyan
"	Şerbetciyan
"	Yogejian

Lynn

Reis	Ajoctian
"	Ovannesyan

"	Sarkessian
"	Vartecıyan
Azâ	Kivork Elmasyan
"	Boyacıyan
"	Asadoryan

Fresno'da kâin Ermeni Vatanperverân Cemiyeti

Der Vartanyan	Cevâhirci	
B. Vartanyan		
Arslanyan Sahak	Terzi	"Leon biraderler" lakabıyla ma‘rûf
" Alexandre	Cevâhirci	
" Setrak	Bakkal	
Seropyan Kevork	Bakkal	
Seropyan Ohannes	Yemişci	
* Nişkiyan Misak	Bağcı	
* " Mıgırdıç	Bağcı	
* " Karnik	Bağcı	
* " Karabet	Bakkal	
* " Agop	Bakkal	
Michaelian Gabriel	Cevâhirci	
Acatyan Bogos	Cevâhirci	
Keşişyan Serope	Cevâhirci	
" Armenak	Cevâhirci	
Doktor Bassian	Eczacı	
Doktor Şahinyan	Tabib	
Doktor Melkonyan	Tabib	
Doktor Agop Hallacyan	Diş Tabibi	
Doktor Giant		
Geanshanian Ohannes	Terzi	"George biraderler" lakabıyla ma‘rûf
" Serkis	Terzi	
" Setrap	Terzi	

Torosyan Markar	Devatçı
Dikranyan Jean	Kunduracı
J. Normartıyan	Kunduracı
Nahabedyan	Kunduracı
Yusufyan Karabet	Terzi
Normartıyan Artin	Bakkal
Kazancıyan Bedros	Bağcı
" Ilamp	Bağcı
Erzurumluyan Hacı Ağa	Bağcı
Izdeharian Harutyum	Bağcı
Bogosyan Paul	Bağcı
Ağacıyan Harutin	Bağcı
Markaryan Melkon	Bağcı
Agop Heleciyan	Bağcı
Arakelyan Ohannes	Bağcı
Hamparsumyan Migi	Bağcı
Dellakyan Harutin	Bağcı
Ashahamadjian Yervant	Bağcı
Dedeyian Gumes	Bağcı
Tiflisli Hacı Ohannes	Bağcı

Komitenin azâ ve reisi her ayda bir tebdil olunur. Esâmîsi bâlâda beyân olunanlar komiteye dahil olmuşlardır. İsimleri önüne birer yıldız işareti vaz' edilmiş olanlar dahi Memâlik-i Şahane'de mukim milletdaşlarıyla muhaberât-ı fesad-cûyânede bulundukları geçen Eylûl'de iş'âr olunan eşhâsdır. Civar kar-yelerde hurde-fürûşlukla geçinen bazı Ermeniler dahi mezkûr cemiyete dahil iseler de bunların esâmîsini öğrenmek mümkün olamamıştır.

İmza
G. E. Hall

[9 Şubat 1895]

HR. SYS, 2854/81

**WORCESTER'DAKİ ERMENİLERİN FAALİYETLERİNİ
İZLEMEKLE GÖREVLENDİRİLEN AMERİKALI HAFİYE
MEMURUNUN VERDİĞİ BİLGİLER**

Worcester'daki Ermenilerin Osmanlı Devleti aleyhindeki faaliyetlerini izlemek üzere görevlendirilen Amerikalı hafiye memurunun, Ermenilerin sayılarının 1.000 civarında olduğunu, kiliselerde gizli toplantılar yaparak komite teşkil ettiklerini, aralarında Hınçakistler ve Ermeni Cemiyet-i Milliyesi kurma hazırlığında bulunanlar olmak üzere iki gruba ayrıldıklarını belirten ve bu komitelerde yer alan kişilerin isim ve mesleklerini gösteren raporlar sunduğu

Bâb-ı Âlî

Tercüme Odası

Numara: 25

Tarih: 6 Şubat sene 1310

*Nev'-i Tercüme: Amerika'daki Ermenilerin tahrikâtına dair
hafiye memuru tarafından verilen üç kıt'a raporun leffen
irsâl kılındığına dair fî 26 Kânûn-ı Sâni sene [18]95
tarihli ve 30 numaralı tahrirâta zeyl*

Nezârete fî 28 Kânûn-ı Sâni sene [18]95 Washington

Sefâret-i Seniyyesi'nden 31 numaralı hususî ve mahremâne tahrirât

Amerika'daki Ermeni komitelerine dair şehir-i hâlin yirmi altısı tarihli ve otuz numaralı tahrirât-ı acizânem mündericâtını te'yid eylerim.

New York Başşehbenderliğimizin taraf-ı âlî-i âsafânelerinden sarfına me'zûniyet verilen meblağ ile yani yevmî sekiz dolar mukabilinde Amerikalı bir hafiye memuru istihdamına muvaffak olamadığını gördüğüm ve Ermenilerin Worcester'daki tahrikât ve ilkââtı belki New York'dakinden ziyade olduğunu bildiğim cihetle Boston başşehbenderimizi meblağ-ı mezbûr mukabilinde Worcester'a azîmet etmek şartıyla bir hafiye istihdamına memur etdim. Şehbender-i mûmâileyh bu vazifeyi ifa etmiş olduğu cihetle şimdi hizmetimizde Amerikalı bir hafiye memuru bulunuyor. Merkûm tarafından ilk defa olarak verilen şehir-i hâlin yirmi üçü, yirmi dördü ve yirmi beşi tarihli üç kıt'a rapor leffen takdim kılındı. Memur-ı merkûm haiz-i ehemmiyet olan işbu raporlarda başlıca Ermeni müfsidleriyle Ermeni komitelerinin esâmîsini zikr u beyân etmekde ve İran hududunda Memâlik-i Şahane'deki Ermeni müfsidleriyle teâtî-i muhaberât eden Ermeni müfsidler bulunduğunu ve bir de Ameri-

ka'da mütemekkin Ermeni müfsidler tarafından yazılan mekâtîbin Memâlik-i Şahane'ye ne yolda nakl ü irsâl edilmekde olduğunu bildirmekdedir. Emr u fermân.

Hafiye memurunun fî 23 Kânûn-ı Sânî sene [18]95 tarihli raporu tercümesidir.

Worcester Ermenileri şehir-i hâlin on dördüncü günü Christ nâm Ermeni Kilisesi'nde tecemmu' ederek on azâdan mürekkeb bir komite teşkil etmişler ve azâ-yı merkûme ketm-i esrar edeceklerine dair yemin vermişlerdir. Bu on azâ şehir-i hâlin yirmi yedinci günü on iki vatanperver intihâb edecekler ve bu on iki kişinin hüviyeti âmmece mechûl kalacaktır. Christ Kilisesi papası bundan iki sene evvel Ermeni Patriği tarafından buraya i'zâm edilmiş olan Magakya Derunyan nâm Ermeni olup merkûm işbu hareket-i fesadiyenin reisi-dir. Merkûmun selefi Rahib Hersop Saracyan'ın şimdi İran'da bulunduğu melhûzdu. İşbu hareketin diğer reisi bundan bir az vakit evvel Dersaâdet'de tevkif edilmiş olan Elia Boyacıyan'dır. Worcester'daki Ermenilerin mikdarı takrîben bin kişiden ibaret olup bunlar İngilizce tekellüm edemiyorlar. Maa-mâfih içlerinde müstesna olarak ez-cümle Boyacıyan gibi İngiliz lisanına âşî-nâ bulunanlar vardır. Hareket-i mezkûre hakkında istihsâl-i malumâta sarf-ı mesâî eyleyeceğim.

Hafiye memurunun fî 24 Kânûn-ı Sânî sene [18]95 tarihli raporu tercümesidir.

Worcester'daki Ermeniler iki fırkaya münkasım olup bu iki fırkadan birisi Hınçakistler fırkasıdır. Bu fırkanın Worcester'daki kâtibi ressamlık sıfatıyla me'lûf olup Ermeni mektebi muallimlerinden bulunan Mösyö B. Seron'dur.

Seron umumiyet üzere Ermenilerin meyl ü muhabbetine mazhar değildir. Dellâllık etmekle beraber kütüb ve resâil-i Şarkîye satan S.T. Hayikyan³² Hınçakist fırkasının azâ-yı müteneffizesindendir. Merkûm Hayikyan bundan iki sene mukaddem Dersaâdet'e azîmet etmiş ise de oradan teb'îd olunmuşdur. Merkûm, Kamelyan nâm Ermeni rahibi tarafından idare olunan Congregational Kilisesi'ne mensubdur. Ermeni hayrhâhânından olup onların hizmetlerinde istihdam olunan Worcester'daki Avukat Carroll Paris'de bulunan bir ha-

³² Metinde "Haçikyan" şeklinde geçmektedir.

fiye memuruna Memâlik-i Şahane Ermenileri'ne mahsus bir veya müte'addid mekâtîbi hâvî bir paket göndermiştir. Bu mektub veya mektublar Paris'den İran'a ve oradan da bir takım memur-ı mahsuslar vasıtasıyla Sason'a irsâl olunacaktır. Dün Seron ve Derunyan gibi bazı Ermenilerle kesb-i mu'ârefe etdim. Bura Ermenileri gayet müvesvis olup etraflarını bir takım casuslar almış zannındadırlar. Maamâfih onlar tarafından oldukça hüsn-i suretle kabul olundum.

Hafiye memurunun fî 25 Kânûn-ı Sâni sene [18]95 tarihli raporu tercümesidir.

Worcester'da bulunan başlıca erbâb-ı fesadın esâmîsi şunlardır. Hınçakist fırkası hizmet-i kitâbetinde müstahdem Manuk B. Seron, Simsâr S. T. Hayikyan, Papas Magakya Derunyan, Edward Tophaneliyan, Hınçakistlerin rüesâsından olup Boston Ermeni Protestan Kilisesi'ne mensub olan Rahib Çitciyan, Congregational Ermeni Kilisesi'ne mensub Rahib K. G. Kamelyan, işbu kilise muallimîninden ve Hınçakist fesedesinden John Yazıcıyan.

Worcester Ermenileri iki fırkaya münkasım olup ekalliyet üzere bulunan Hınçakistler bir fırkayı ve Rahib Derunyan'ın taht-ı idaresinde olarak Ermeni Cemiyet-i Milliyesi'ni teşkil etmek üzere bulunan Ermeniler dahi diğer fırkayı terki edelerler. İşbu iki fırka her Pazar akşamı iki müteferrik mahalde akd-i ictimâ ediyorlar.

Derunyan'ın selefi olan Rahib Hersop V. Saracyan el-yevm İran hududu üzerinde bulunmaktadır. Burada tastîr olunan mektublar Saracyan'a gönderilip merkûm dahi bunları kendi adamlarına, dahil-i Memâlik-i Şahane'ye irsâl ediyor. Merkûm Hayikyan ile Manuk B. Seron mekâtîb-i mezkûrenin Saracyan'a irsâline memurdurlar. Rivayet olduğuna göre Worcester Ermenileri'nden her biri husûl-i âmâlleri uğrunda sarf olunmak üzere onar dolar iâne vermişlerdir. Amerikalıların dahi bir şey verdikleri zannolunmuyor. Ermeniler muhterizâne hareket edip yalnız birbirleriyle ülfet ediyorlar. Adedi bin kişiye bâliğ olan bunlardan yalnız on sekizi İngilizce tekellüm ediyorlar. Bunları iltizâm eden Amerikalıyla McCarthy³³ ve McPherson³⁴ nâm gazetecilerdir.

³³ Metinde "Mösyö Certy" şeklinde geçmektedir.

³⁴ Metinde "Mösyö Ferson" şeklinde geçmektedir.

Bu akşam Derunyan'ın ziyaretine gidip merkûmu Worcester'da mütemekkin olmayan ve etvârı garib bulunan bir Ermeni ile birlikde buldum. Derunyan daha bugün Memâlik-i Şahane'den mektublar almış olmakla hiddetli idi. Ermenilerin veznedarlığında Hayikyan nâm Ermeni dellâlî müstahdem olup evvelce bu vazife Carroll nâm Amerikalı tarafından ifa olunuyordu. Carroll ise merkûm Hayikyan'ın Ermenilerin nükûdunu sirkat etmekde olduğunu söylüyor.

[18 Şubat 1895]

HR. SYS, 2855/19

64

**BAZI PROTESTAN RAHİPLER TARAFINDAN
WASHINGTON'DA BİR ERMENİ CEMİYETİ KURULDUĞU**

Bazı Protestan rahipler tarafından Washington'da bir Ermeni cemiyeti kurulması üzerine Washington büyükelçisinin Amerika Dışişleri bakanına Ermeniler Anadolu'da huzur ve asayişî yeniden ihlâl ederse sorumluluğun büyük kısmının bazı Amerikalılara ait olacağını bildirdiği

Bâb-ı Âlî

Tercüme Odası

Numara: 26

Tarih: 8 Şubat sene 1310

Nev'-i Tercüme: Bazı Protestan rahipleri tarafından Washington'da bir Ermeni cemiyeti teşkil edildiğine ve cemiyet-i mezkûrenin maksad-ı teşekkülü ile bunu idare eden eşhâsın esâmîsi sureti melfûf takrîr ile Mösyö Gresham'a bildirildiğine dair fî 28 Kânûn-ı Sânî sene [18]95 tarihli ve 31 numaralı tahrirâta zeyl

Nezârete fî 1 Şubat sene [18]95 tarihiyle Washington

Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 36 numaralı tahrirâtın tercümesidir.

Şehr-i sâbıkın yirmi sekizi tarihli ve otuz bir numaralı tahrirât-ı acizânemi te'yiden şurasını arz ederim ki bazı Protestan rahipleri tarafından Washington'da bu kere bir Ermeni cemiyeti teşkil edilmiştir. Cemiyet-i mezkûrenin maksad-ı teşekkülü ile bunu idare eden eşhâsın esâmîsini, sureti melfûf takrîrde Mösyö Gresham'a bildirdim. Amerika Hükûmeti suret-i teşekkülü

ve kavânîn ve nizâmât-ı mevzû‘ası iktizâsınca böyle bir cemiyetin teşekkülünü men‘ edemeyeceği derkâr ise de Ermeni müfsidler bir takım teşvikât-ı mücrimâne ile Anadolu'da huzur ve asayiş yeniden ihlâl ettikleri takdirde mes‘uliyetin kısm-ı a‘zamı bazı Amerikalılara aid olacağını müşârunileyhe bast u imâ eyledim. Emr u fermân.

Melfûf takrîr suretinin tercümesidir.

Ermenilere izhâr-ı meyl ü muhabbet ve Ermenistan'da muhafaza-i hayat [ve] namus ile husûl-i refahiyet hakkında emniyet husûlüne kâffe-i vesâit-i mümkün ile ifa-yı muâvenet etmek üzere Washington'da bir Ermeni cemiyet veya şirketi teşekkül ettiğine dair *Evening Star* gazetesinin melfûf bendi hakkında nazar-ı dikkat-i asîlânelerini celb ederim. Cemiyet-i mezkûre hemen kâmilan Amerikalılardan müteşekkil olup galiba Newman, Hamlin, Easton, Childs, Graham nâm rahibler ile Hâkim Strong ve Doktor Sheldon Jackson misillü bazı eşhâs tarafından idare edilmektedir.

Amerika Hükûmeti'nin kavânîn ve nizâmât-ı mevzû‘ası iktizâsınca bu misillü cemiyetlerin teşekkülünü men‘ edemeyeceğini bildiğim cihetle işbu cemiyetin ilgâsını talep edemezsem de şurasının dahi beyânını vazifeden ad-dederim ki, eşhâs-ı mezkûre tarafından vuku bulacak bu misillü nümâyişât Ermeni müfsidlerini niyyât-ı mefsedet-cûyânelerini icrada teşvikden ve menâfi‘-i hayatiye-i Hükûmet-i Seniyye'ye bi'l-vücûh muzır olan bir hâlî idâmeden başka bir şeye yarayamaz. Eğer Ermeni müfsidler mazhar-ı muâvenet olduklarını his ile daha ziyade kesb-i cesaret ve bu suretle Memâlik-i Şahane'de yeniden îkâ‘-ı iğtişâşât ederler ise bunların ef‘âl ve harekât-ı mücrimânelerinden hâsıl olacak mes‘uliyet-i maneviyenin kısmen Amerika Hükûmeti'yle münasebât-ı dostânede bulunan bir memleketin umûr ve mesâlih-i dahiliyesine bi'l-vasıta müdahale için cemiyetler teşkil eden kesâna aid olacağı derkârdır. Binâenaleyh mezkûr rahiblerin harekât-ı vâkı‘aları insaniyete hizmet edecek bir eser-i müsâlemet midir? Bana kalır ise böyle bir hâl ve hareket bir muamele-i taarruzkârânedir başka bir şey değildir.

[20 Şubat 1895]

HR. SYS, 2855/29

**AMERİKA'DA BULUNAN PROTESTAN RAHİPLERİNİN
SASON OLAYI'NA DİNÎ BİR MAHİYET KAZANDIRMAK
İSTEMELERİ ÜZERİNE BİR MUHTIRAYLA AMERİKA
ELÇİLİĞİ'NİN DİKKATİNİ ÇEKTİKLERİ**

Amerika'daki bazı dinî cemiyetlerin Ermenileri müdafaa konusunda aşırı çaba göstermeleri, mitinglerde Osmanlı Devleti aleyhinde en fazla konuşma yapanların Protestan rahipleri olduğu ve Roma Kilisesi mensubu Kardinal Gibbons'ın Ermeniler lehine mektup yazdığı'nın Washington Büyükelçiliği'nden bildirilmesi üzerine, Protestan rahiplerinin Osmanlı ülkesinde mazhar oldukları himayeye ve açtıkları okullarda serbestçe eğitim vermelerine rağmen Sason Olayı'na dinî mahiyet kazandırma çabaları konusunda Amerika Elçiliği'nin dikkatinin çekildiği

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Devletli efendim hazretleri

Amerika cemiyât-ı mezhebiyesinden bazıları tarafından Ermenileri müdafaa hususunda hasr olunan mesâîden bâhis varakaların irsâliyle mitinglerde en ziyade aleyhimizde nutuk irâd edenler Protestan rahibleri olduğuna ve Roma Kilisesi'ne mensub Kardinal Mösyö Gibbons'ın Ermeniler lehinde bir mektub yazdığına ve ifadât-ı saireye dair Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden meb'ûs tahrirât ve melfûfâtı tercümelerinin leffîyle vârid olan 26 Şaban sene [1]312 tarihli ve dört bin üç yüz on altı numaralı tezkire-i devletleri mütâlâa-güzâr-ı senâverî oldu. Protestan rahibleri her yerden ziyade Memâlik-i Şahane'de mazhar-ı himaye olmakda ve her tarafda açdıkları mekteblerde kemâl-i serbestî ile icra-yı talim etmekde oldukları ve hatta bazı mahallerde mekâtib-i mezkûre ve muallimîni bazı fesedenin şerrinden himaye bile edildiği hâlde Amerika'da bulunan taife-i ruhbanın Sason işine bir mahiyet-i diniye ve mezhebiye vermek istemeleri mugayir-i insaf olacağı'nın tahrirât-ı mezkûrede hulâsaları gösterilen bendlerden ruhbana ta'alluku olanlarının birer suretinin leffîyle Amerika Sefâreti'ne bâ-muhtıra bildirilerek mezkûr sefâretin nazar-ı dikkatinin celbine himmet buyurulması siyâkında tezkire-i senâverî terkîm kılındı, efendim.

Fî 29 Şaban sene [1]312 - Fî 12 Şubat sene [1]310 / [24 Şubat 1895]

Sadırazam ve Yâver-i Ekrem

BEO. AYN. d, 1636/s. 425

Sason Olayı'na dinî bir mahiyet kazandırmak isteyen Amerika'daki ruhban sınıfı hakkında İstanbul Amerika Elçiliği'nin dikkatinin çekilmesinin istendiği, Amerika'daki mitinglere Ermenileri destekler mahiyette Kardinal Gibbons tarafından gönderilen mektubun tercümesinin de İstanbul Papa Vekili'ne ve Patrik Azaryan'a iletildiği

Bâb-ı Âlî
Daire-i Sadâret
Âmedî-i Divan-ı Hümâyûn
3486

Amerika cemiy[â]t-ı mezhebiyesinden bazıları tarafından Hükûmet-i Seniyye'yi muâhaze ve Ermenileri müdafaa hususunda sarf olunan mesâîden bâhis varakaların gönderildiğini ve akdolunan mitinglerde en ziyade irâd-ı makâl eden Protestan rahibleri bulunduğu ve Bâbîâlî ile münasebâtta bulunan Kardinal Mösyö Gibbons'ın Ermeniler lehinde bir mektub yazması şâyân-ı taaccüb olduğu cihetle bu bâbda Papa hazretlerinin Dersaâdet vekiline tebligât icra edilmiş olması muhtemel idüğünü ve bazı ifadâtı şâmil Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden gelen tahrirât ile melfûfâtı tercümelerinin irsâl kılındığına ve mektub-ı mezkûrdan dolayı vekil-i mûmâileyh[e] tebligât icrası istifsârına dair Hariciye Nezâret-i Celîlesi'nin tezkiresi arz u takdim kılındı. Protestan misyonerleri her yerden ziyade Memâlik-i Şahane'de mazhar-ı himaye olmakda ve her tarafda açdıkları mekteplerde kemâl-i serbestî ile icra-yı talim etmekde oldukları ve hatta bazı mahallerde mekâtib-i mezkûre ile muallimîni bazı fesede şerrinden himaye bile edildiği hâlde Amerika'da bulunan taife-i ruhbanın Sason işine bir din ve mezheb rengini vermek istemeleri mugayir-i insaf olacağının hulâsaları gösterilen bendlerin ruhbanı ta'alluku olanlarının birer suretinin leffîyle Amerika Sefâreti'nin nazar-ı dikkati celb olunması nezâret-i müşârunileyhâya cevaben yazılmış ve kardinalin yazdığı mektubun Fransızca tercümesi Dersaâdet Papa Vekili ile Patrik Azaryan Efendi'ye gön-

derilmiş olmakla hâk-i pâ-y-ı hümayûn-ı cenâb-ı Hilâfet-penâhî'ye arzı mütemennâdır, efendim.

Fî 9 Ramazan sene [1]312 - Fî 22 Şubat sene [1]310

Sadriazam ve Yâver-i Ekrem

Cevad

**

Bâb-ı Âlî
Nezâret-i Umûr-ı Hariciye
Tercüme Odası
Aded

Hariciye Nezâreti'ne fî 14 Kânûn-ı Evvel sene [18]94 tarihiyle Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 335 numaralı tahrirâtın tercümesidir.

Leffen irsâl kılınan melfûfâtın bir numaradan dört numaraya kadar olan melfûflar Amerika cemiyât-ı mezhebiyesinden bazıları tarafından Hükûmet-i Seniyye'yi fasl u zem ve Ermenileri müdafaa hususunda sarf olunan mesâiden bâhisdir. Zaten arz u iş'âr etdiğim vechile mârru'z-zikr Ermeni iğtişââtı maddesi bir mesele-i diniye veya taassub-ı fevkalâde rengini iktisâb etmekle hitâm bulmuşdur. Akdedilen müte'addid mitinglerde en ziyade sözleri dinlenilen nâtıka-perdâzân Protestan rahibleri olup bunlar ithamât ve müftereyât-ı vâkı'alarını Ermenilerin Hristiyan oldukları noktasından yürütmüşlerdir. Hatta Kardinal Mösyö Gibbons dahi Ermeniler lehinde bir mektub (1 numaralı melfûf) yazmağı vazifeden addetmişdir. Bâbîâli ile münasebât-ı siyasiyesi bulunan Roma Kilisesi'ne mensub bir kardinalin ahvâl-i mümâsilede ihtiyar-ı sükût etmesi lâzım gelir iken mûmâileyhin şu suretle hareketinden doğrusu ziyadesiyle mütehayyir kaldım. Re'y-i acizâneme göre mektub-ı mezkûr Papa hazretlerinin Dersââdet vekilinin nazar-ı ıttılâ'ına vaz' edilmiş olmasıdır. Beş numaradan yedi numaraya kadar olan melfûflar "Welkon Karabetyan", "Tigrane Suni" ve Amerika'nın Suriye Konsolosu sâbık Mösyö Johnson tarafından gazetelere vuku bulan tebligâtı şâmildir. Sekiz numaradan on numaraya kadar olan melfûflar iki kıt'a makale-i mahsusayı ve on bir ve on iki numaralı melfûflar dahi diğer bazı vukuât ile aynı meseleye dair Avrupa'dan irsâl olunan telgrafnâmeleri hâvîdir. Emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Bir numaralı melfûfun tercümesidir.

İ'tisâfât-ı mezkûre havâdisi ber-tafsil dünyanın her tarafında neşredilmiş ve izahât-ı lâzıme-yi hâvî olan işbu tafsilâtın tekzibine muvaffakiyet hâsıl olmamıştır. Ermenilerle meskûn vilâyât-ı şahanede bulunan Hristiyanlar efkâr-ı münevvere ve terakkî-perverâneleriyle Şark'daki mezhebdaşları arasında bir mevki'-i mümtaz ihrâz eylemişlerdir. Vuku'u mervî olan harekât-ı vahşiyânenin itidâl-i dem ve kemâl-i itina ile bi't-tahkik hakikat-i hâlin tamamıyla zâhire ihracı cidden arzu olunur mevâddandır. Mugayir-i şîâr-ı insaniyet olan mezâlim-i mezkûre rivayâtı şefkat ve rikkat ashâbınca nefretle telakki olunmuştur. Bizden uzak olan bir mahalde giriftâr-ı ezâ ve cefa bulunan karındaşlarımıza karşı hissiyât-ı muhabbetkârânemizi ibrâz etmeliyiz. Eğer onların vatandaşlarından birçoğunun burada bizimle münasebât-ı dostâneleri bulunduğu ve Hristiyan olmaları hasebiyle din ve mezhebce bize merbût olan karındaşlarının dūçâr-ı zulm ü i'tisâf olduklarını nazar-ı itibara alır isek işbu meyl ü muhabbetimiz bir kat daha tezâyüd edecektir. Şurasını dahi kemâl-i mahzûziyetle beyân ederiz ki, iş'ârât-ı ahîreye nazaran suret-i mükemmelede icra-yı tahkikât için cânib-i Bâbîâlî'den muhtelit bir komisyon tayin edilmiştir.

İki numaralı melfûfun tercümesidir.

Philadelphia'da müteşekkil Baptist Minister nâm cemiyet Hükûmet-i Seniyye'yi itham ve Ermeniler lehinde olarak işe müdahaleye Reisicumhur'u sevk ve ikna için diğer bi'l-cümle cemiyât-ı Hristiyanîye ile müttefikane harekete karar vermiş imiş.

Üç numaralı melfûfun tercümesidir.

Amerika'da müteşekkil Alliance Evangelica Cemiyeti Hükûmet-i Seniyye'nin serbestî-i mezheb hususunda vaz' eylediği tahdidât hakkında Reisicumhur hazretlerinin nazar-ı dikkatini celbe karar vermiştir. Cemiyet-i mezkûre bu bâbdaki şikâyetini Reisicumhur'a tebliğ için bir komite tayin eylediği gibi Memâlik-i Şahane'de menâfi'leri bulunan Congregational ve Presbyterian Cemiyetleri'ne dahi müzâheretlerini taleben mektublar yazmıştır.

Dört numaralı melfûfun tercümesidir.

Buffalo'da vâki yirmi beş kilise hey'eti Ermeniler hakkında vuku'a getirilen zulm ü i'tisâfa nihayet vermek üzere Hükûmet-i Seniyye ile bir muâhede-nâme akdeylemesini Reiscumhur Mösyö Cleveland hazretlerinden talebe karar vermişlerdir.

Beş numaralı melfûfun tercümesidir.

Welkon Karabetyan nâm Ermeni geçen Haziran ayında İskenderun'da habs ve tevkif edildikten sonra Memâlik-i Şahane'den tard u teb'îd edilmiş ve ba'dehû Amerika'ya avdet eylemiş olduğunu beyân ediyor.

Altı numaralı melfûfun tercümesidir.

Tigrane Suni nâmında bir Ermeni Memâlik-i Şahane'de mütemekkin Ermenilerin havf u dehşet içinde bulunduklarını *Tribune* gazetesine yazmıştır. Merkûm Ermenilerle meskûn vilâyât-ı şahaneye Rus ve İngiliz askerinin girmesini ve orada idare-i Osmaniyye'nin ilgâsıyla birkaç Türk ve Kürd'ün salb edilmesini tavsiye ediyor. Merkûm, Bâbîâli iğtişâş-ı vâkı'a Ermeni müfsidlerinin sebebiyet verdiğini iddia eylemekde olmasına nazaran tahkik komisyonunun muamelât ve mesâîsinden bir semere hâsıl olmayacağı zan ve itikadında bulunuyor ve ba'dehû şâyed Ermenileri kendi başlarına terk eder ise bunların kendisine îkâ'-ı gavâil edeceklerini bi'l-beyân İngiltere'yi tehdid ediyor.

Yedi numaralı melfûfun tercümesidir.

Evening Post gazetesi bin sekiz yüz elli sekiz senesinden bin sekiz yüz yetmiş senesine kadar Amerika'nın Suriye Konsolosluğu'nda bulunmuş olan Mösyö A. Johnson'ın bir musâhabesini neşreylemiştir. Mösyö Johnson husamâ-yı Saltanat-ı Seniyye'den olup Müslümanların gayet mutaassıb olduklarını ve kıtâl vuku'u bundan ileri geldiğini iddia ediyor. Merkûm Anadolu'ya ecnebi askeri i'zâmını teklif ve asâkir-i ecnebiye miyânından İtalya askerini tercih ediyor.

Sekiz numaralı melfûfun tercümesidir.

Tribune gazetesi Amerika'nın Hükûmet-i Seniyye işlerine asla müdahale etmek istemez ise de fakat kıtâl vuku'u rivayâtının işâ'ası üzerine çünkü

Amerika Hükûmeti de düvel-i mütemeddineden bulunmak hasebiyle icra-yı hakkâniyeti talebe mecbur olmuş olduğunu beyân ediyor.

Dokuz numaralı melfûfun tercümesidir.

Washington Post gazetesi Hükûmet-i Seniyyece mûcib-i vehâmet olan şey mezâlim ve i'tisâfât-ı mervîye olmayıp İngiltere ile Rusya beyninde husûlû iddia olunan ittifak idüğünü beyân etmekde ve mârru'z-zikr ittifakın vuku'u tahakkuk ederse bunun Devlet-i Aliyyece bâdî-i endişe-i azîme olacağını ilâve eylemekdedir.

On numaralı melfûfun tercümesidir.

New York Herald gazetesi adem-i müdahale maddesini şerh u izah ile Amerika Hükûmeti'nin Mösyö Jewett'ı tahkik komisyonuna terfîk etmiş olmasından dolayı fena hareket eylediğini beyân ediyor.

On bir numaralı melfûfun tercümesidir.

Gulesyan ile Henry Blackwell nâmında iki şahıs Mösyö Jewett'a Ermenice tekellüm eder bir kâtibin tayinini Reiscumhur hazretlerinden rica etmek üzere Washington'a gelecektir.

On iki numaralı melfûfun tercümesidir.

"Ermeni İğtişâsâtı"

Ermenilerle meskûn vilâyât-ı şahanede icra edilen mezâlim ve i'tisâfât hakkında İngiltere Hükûmeti'nin Düvel-i Muazzama ile teâtî-i efkâra müسابakat göstermiş olduğu ve bu mesele hakkında hareket-i diplomasiye icrası te'hir edildiği te'yid olunmakda ve zât-ı şevket-simât-ı hazret-i Padişahî İngiltere'nin hareket-i vâkı'asından haberdâr olduklarından böyle bir müdahale-i düveliye'nin netâyici hakkında icra-yı müzâkere için Hey'et-i Vükelâ'yı davet buyurmuşlardır. İtalya Hükûmeti'nin İngiltere ile bu işde hem-efkâr olduğu söyleniyor. Zât-ı hazret-i Şehriyârî Düvel-i Muazzama'nın Ermeni işlerine müdahale etmelerine kemâl-i şiddetle muhalefet buyurmakda ve bu işe memur olan tahkik komisyonunun netice-i tahkikâtına çâr-çeşm ile intizâr eylemekde oldukları zannolunuyor. Rusya, Fransa, İtalya ve belki de Avusturya devletlerinin İngiltere'ye müzâheret edecekleri melhûzdur. Hocabey'den fî 12 Kâ-

nûn-ı Evvel sene [18]94³⁵ tarihiyle Londra'da çıkan *Daily News* gazetesine irsâl olunan bir mektubda Tiflis'de deverân eden şâyi'aya ibtinâ'en Kafkasya Ordusu başkumandanının ahîren Ermenilerle meskûn vilâyât-ı şahanede zuhur eden iğtişâşâtın mahall-i vuku'una karîb olan hududun bir noktasında külli-yetli asker cem' u tahşîd için emir almış olduğu muharrerdir. Varna'dan *Standard* gazetesine gönderilen bir mektubda dahi zât-ı hazret-i Şehriyârî'nin Ermeniler aleyhinde vuku'a getirildiği mervî olan kıtâl hakkında icra-yı tahki-kâta memur Osmanlı komisyonuna birer memur tayin etmeleri zımında Berlin Muâhedenâmesi'nde imzası bulunan devletlerin kâffesine müracaat buyurmuş oldukları beyân olunuyor.

[6 Mart 1895]

Y. A. HUS, 321/68

67

AMERİKA'DAKİ ERMENİ KOMİTELERİNİN FAALİYETLERİNİN ARAŞTIRILMASI

Amerika'daki Ermeni faaliyetlerinin araştırılması konusunda Boston gizli polisinin teklifleri

Bâb-ı Âlî

Tercüme Odası

Numara: 32

Tarih: 22 Şubat sene 1310

Nev'-i Tercüme: Ermeni komitelerinin esrarına tamamıyla vâkıf olmak için tertib olunan iki plandan birini kabul eylemekliğimiz teklifini hâvî Boston Zâbita-i Hafîyyesi'nden mevrûd iki kât'a raporun leffen irsâl kılındığına dair 43 numaralı tahrirâta zeyl

Hariciye Nezâreti'ne fî 7 Şubat sene [18]95³⁶ tarihiyle Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 45 numaralı tahrirâtın tercümesidir.

Ermeni komitelerine dair bugünkü tarihli ve kırk üç numaralı tahrirât-ı acizânemi te'yid eder ve Amerika'da Ermeni ifsâdâtının esrarına tamamıyla kesb-i ittılâ' için tertib olunan iki plandan birini kabul eylemekliğimiz teklifi-

³⁵ Metinde "12 Kânûn-ı Sâni sene [18]95" şeklinde geçmektedir.

³⁶ Metinde "[18]94" şeklinde geçmektedir.

ni hâvî Boston Zâbîta-i Hafîyyesi'nden mevrûd iki kıt'a raporu leffen takdim eylerim. Ermeniler kemâl derece teyakkuz ve intibâh üzere hareket etmekde oldukları cihetle mârru'z-zikr planların emr-i icrası pek müşkil ve masraflı olacağı gibi müddet-i kalîle zarfında bir netice husûlü dahi me'mûl değildir.

Birinci plan şudur: Zâbîta idaresi adamlarından birini Worcester'a gönderecek ve merkûm orada bir dükkân istîcâr ve bir san'atla iştigâl ederek Ermenileri dükkânına celbe çalışacak ve onlara iş verecek ve hatta merkûmûnu iskâna bile sarf-ı mesâî ile etvâr [u] harekâtlarını yavaş yavaş ve fakat lâyıkyıla teftiş eyleyecektir. Bu tedbirin netâyici bir-iki mâh sonra istihsâl olunabilecektir. Masârîf ise evvelâ zâbîta idaresi için yevmî sekiz dolar sâniyen dükkânın bedel-i icârı ve tefrişi ve tenvîri ile memurun yiyip içmek masârîfından ibaret olacaktır. Zâbîta idaresi evvel be-evvel işi tedkik etmedikçe işbu son masârîfı tahmin edemiyor. Zannıma göre bu plan pek münasibdir ve bir müddet sonra netâyic-i matlûbe husûlü muhakkaktır.

İkinci plan: Zâbîta idaresi Worcester'a bir adam gönderecektir. Merkûm Ermenilerin çalışdıkları bir fabrikada iş bulup onlarla münasebât peydâ etmeğe ve emniyetlerini kazanmağa sa'y eyleyecektir. Vâkı'â bu plan diğeri gibi müessir görünmüyorsa da o kadar masrafı mûcib olmaz. Bu planlardan birini kabul ettiğimiz takdirde ne kadar masraf olacağını idareden sual eylediğimde bunun için Worcester'a mahsusen bir adam i'zâmı lâzım geleceği cevabı verilmiştir. Binâenaleyh bu bâbda göndereceği raporu zât-ı âlî-i nezâret-pennâhîlerine takdim eyleyeceğim derkârdır. Her hâlde yevmî icrasına me'zûn olduğum masârîfın râdde-i gâiyesini bâ-telgraf iş'âr buyurmalarını rica ederim. Sarfına me'zûn olduğum sekiz dolar kâfi değildir. Worcester gibi merkez-i ifsâdât olan şehirde mütemekkin Ermenilerin ilkâat-ı ihtilâl-cûyânelerine yavaş yavaş ve fakat ciddî bir surette kesb-i ittılâ' edebilmek için yevmî sarfına müsaade buyurulan meblağın mikdarı bâ-telgraf iş'âr buyurulduğu takdirde hayli vakit kazanmış oluruz zannındayım. Emr u fermân.

Boston Şehbenderliği'ne fî 4 Şubat sene [18]95 tarihiyle

Boston Zâbîta-i Hafîyye İdaresi'nden vârid olan raporun tercümesidir.

Ermeni müfsidler hakkında tahkikât icrasına devam için tertib olunacak planlara ve Müdde'î-i Umumî Carroll ile gazete muhbiri McCarthy veya-

hud Tophaneliyan'ın muhbir sıfatıyla istihdam edilebilecekleri hakkında Devlet-i Aliyye sefirinin icra eylediği ihtarâta dair çend gün mukaddem vuku bulan musâhabetimize istinâden şurasını iş'âr ederim ki, merkûmândan hiçbiri şâyân-ı itimad değildir.

Carroll adeta Ermenilerin avukatıdır. Binâenaleyh ücret mukabilinde bunlar aleyine malumât istihsâlinde tereddüd edeceğinden merkûma bu işi açmak caiz değildir. Zaten münhemik-i işret olmakla kendisine emniyet olunamaz. Tophaneliyan'[ın] para kuvvetiyle celb olunabileceği beyân olunuyor. Bu hâlde merkûm hem Hükûmet-i Seniyye'den hem de Ermenilerden para almak isteyeceğinden şâyân-ı emniyet değildir. Ermenilerin ilkâat ve tesvîlâtına kesb-i ıttılâ' için mu'temed bir Ermeni bulmak müşkil idüğünden ehven tarîk Ermeni lisanına âşinâ bir adam i'zâmından ibaret ise de bu da kolay olmadığından İngilizce tekellüm eden bir hafiye memuru istihdamından başka çare yoktur. Böyle bir işde şübheyi davet etmemek için gayet müteyakkızâne davranmak iktizâ eder. İstihsâli matlûb olan netice yalnız Ermenilerin bugünkü gün ne söylediklerini ve ne yaptıklarını anlamak değil, fakat doğru- dan doğruya kendileriyle münasebâta girişmekden ibaretdir. Binâenaleyh memurumuz onların arasında meşgul olmamalı ve külle-yevm cemiyetlerinde yalnız muhib değil, fakat âmil sıfatıyla bulunmalıdır. Bunu yapabilmek için memurumuzun bir işle Worcester'da veyahud sair bir mahalde ihtiyar-ı ikametle yavaş yavaş Ermenilerin arasında yerleşmesi icab eder. Merkûm şübheyi davet etmemek için münasib bir vesile zuhur etmedikçe es'ile irâdından ictinâb eyleyecektir. Memurumuz Ermenilerin bulundukları mahal kurbünde küçük bir dükkân açıp Ermeni müşterilerini celb için yanına bir de Ermeni alabilir. Biraz vakit sonra mezkûr dükkânın Ermenilerin mev'id-i mülâkâtı olması muhtemeldir. Memurumuz Ermenilerin istihdam olundukları bir mağaza veya bir fabrikaya işçi sıfatıyla girerek kendileriyle mu'ârefe peydâ edebilir. Bu iki plandan her biri iş'âr eylediğim vechile icra olunmadıkça mûcib-i memnuniyet bir neticeyi intâc edemez. Vâkı'â bu iş masraflı ve çok vakte muhtac ise de ileride şübheyi davet etmeksizin istihsâl-i malumâta bir vasıta-i dâime olacaktır.

*Boston Şehbenderliği'ne fî 5 Şubat sene [18]95 tarihiyle
Boston Zâbita-i Hafîyye İdaresi'nden vârid olan mektubun tercümesidir.*

Dünkü tarihli mektubumda mevzû'ı bahs olan planların mevki'-i icra-ya vaz'ı hususunun yevmî takrîben ne kadar masrafı mûcib olacağına dair olan sualinize cevaben şurasını iş'âra mecburum ki, bir mağaza bulmak mümkün olup olmadığını anlamak için evvel emirde tahkikât icrası lâzım geldiği gibi ve mağaza bulunduğu hâlde derûnuna konulacak emti'anın nev' ve cinsi ve mikdarı hakkında dahi bazı erkâm beyân olunabilir. Mümkün mertebe küçük olmasına ihtimâm edilecek dükkânın hîn-i istîcârında bedel-i icâr ve masârif-i teshîniye ve tenvîriyeyi ve belki de rûsûm-ı saireyi te'diye etmek iktizâ edecek ise de ahz u i'tâdan hâsıl olacak temettu' hesaba geçirilecektir. Şâyed Worcester'a Ermenilerin istihdam olundukları bir fabrikada çalışmak üzere bir memur i'zâmına karar verilecek olursa masârif dahi cüz'î olacak ve memurun alacağı ücret-i yevmiye hesabına kayd olunacaktır. Memura hizmetine mukabil yevmiye sekiz dolar masârif-ı sairesi te'diye kılınacaktır.

[6 Mart 1895]

HR. SYS, 2855/42

68

**AMERİKA'NIN SİCİLYA'DA BULUNAN 2 SAVAŞ GEMİSİNE
OSMANLI SULARINDA SEYİR EMRİ VERDİĞİ**

Amerika'nın Sicilya'da bulunan 2 savaş gemisine Osmanlı sularında seyir emri vermesinin hiçbir art niyete dayanmadığı, bu emrin Avrupa savaş gemilerince uygulanan usullere muvafık olduğu

Bâb-ı Âlî
Daire-i Hariciye
Mektubî Kalemi
Aded: 330

Pîşgâh-ı Sâmi-i Sadâret-penâhî'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir

Sicilya'da bulunan iki Amerika harb seffinesine Osmanlı sularında geşt ü güzâr eylemesi hakkında verilen emrin hiçbir niyet-i hasmâneye müstenid olmadığı ve işbu emrin Avrupa süfün-i harbiyesince mevzû' usul ve kaideye

muvâfık bulunduğu Hariciye nâzırı tarafından beyân edildiğini ve Amerika Hükûmeti'nin asıl niyetinin Amerika misyonerlerini kısmen hoşnud etmekden ibaret olduğu itikadında bulunduğunu şâmil Washington sefiri saadetli beyefendi hazretlerinden ahz olunan 5 Nisan sene [18]95 tarihli ve yüz on bir numaralı telgrafnâmenin tercümesi leffen takdim kılınmakla emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fi 11 Şevval sene 1312 ve fi 25 Mart sene [1]311

Hariciye Nâzırı

Said

**

Bâb-ı Âlî
Nezâret-i Umûr-ı Hariciye
Tercüme Odası

Hariciye Nezâreti'ne fi 5 Nisan sene [18]95 tarihiyle Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 111 numaralı telgrafnâmenin tercümesidir.

Hariciye nâzırı el-hâletü hâzihî Sicilya'da bulunan iki Amerika harb seffinesine Osmanlı sularında geşt ü güzâr etmesi hakkında verilen emrin hiçbir niyet-i hasmâneye müstenid olmadığını ve işbu emrin Avrupa süfün-i harbiyesince mevzû' usul ve kaideye muvâfık bulunduğunu bendenize beyân eylemiştir. Maamâfih itikadına göre Amerika Hükûmeti'nin asıl niyeti Amerika misyonerlerini kısmen hoşnud etmekden ibaretdir.

[6 Nisan 1895]

Y. A. HUS, 323/121

69

**LONDRA'DA SASON OLAYI İLE İLGİLİ AÇIKLAMALARDA
BULUNULMASINI SAĞLAYAN MİSYONER GREENE GİBİ
FESATÇILARA YARDIM EDİLMEMESİ KONUSUNDA
LONDRA AMERİKA ELÇİLİĞİ İLE GÖRÜŞÜLMESİ**

Amerikalı misyoner Greene'in Londra'da bulunan 3 Ermeni mülteciyi kışkırtarak Sason Meselesi ile ilgili açıklamalar yapmalarını sağlaması ve bu açıklamaların *Times* gazetesinde yayınlanması üzerine İstanbul Amerika elçisinin bu gibi fesatçılara yardım edilmemesi konusunda Londra Amerika elçisine tebligatta bulunacağı, aynı kişiyle Osmanlı Londra büyükelçisinin de görüşmesinin istendiği

Yıldız Saray-ı Hümâyûnu
Başkitâbet Dairesi
Resmiye Numarası: 10027
Defter Numarası: 1122

Hulâsa Sureti

Londra'daki üç Ermeni mültecisi tarafından Sason işleri hakkında vuku bulan hasmâne beyânâtın *Times* gazetesince neşredilmiş ve işbu beyânâtın merkûmûna tercümanlık eden Greene nâm Amerikalı misyonerin tesvîlâtı ile vuku bulmuş olduğu Londra Sefâret-i Seniyyesi'nden bildirildiğine ve merkûmun bu gibi müfsidlere muâvenet etmemesi zımında Dersaâdet sefiri cânîbinden Londra Amerika sefirine tebligât icra olunacağından kendisi ile müzâkere edilmesi sefâret-i müşârunileyhâya yazıldığına dair Sadâret'den tezkire-i hususiye.

Fi 3 Zilkade sene [1]312 / [28 Nisan 1895]

Y. PRK. BŞK, 41/18

70

**AMERİKALI MİSYONER GREENE'İN ERMENİ İŞLERİNE
MÜDAHALESİ**

Amerikalı misyoner Greene'in Ermeni işlerine müdahalesi sebebiyle Londra'da Osmanlı büyükelçisiyle görüşen Amerika elçisinin, Greene'i hiç tanımadığını, Amerika misyonerlerinin Ermeni Meselesi'ne karışmalarından üzüntü duyduğunu, bu sebeple Amerika pasaportu almak için kendisine başvuran Tomayan'ı geri çevirdiğini ifade ettiği

Bâb-ı Âlî
Tercüme Odası
Numara: 265

Nev'-i Tercüme: Amerika misyonerlerinden Mösyö Greene'in Ermeni işlerine müdahalesi hakkında Amerika sefiri ile vuku bulan mükâlemeyi hâvî 121 numaralı telgrafnâmeye cevab

Nezârete fi 29 Nisan sene [18]95 tarihiyle

Londra Sefâret-i Seniyyesi'nden 339 telgrafnâme

Yüz yirmi bir numaralı telgrafnâme-i nezâret-penâhîlerini Cumartesi günü geç vakit almış olduğumdan Amerika sefirini ancak bugün görüp Ame-

rika misyonerlerinden Mösyö Greene'in hareket-i vâkı'asına dair konuştum. Sefir-i mûmâileyh Amerika tebaasının Hükûmet-i Seniyye'ye bir takım gavâ-il ve müşkilât îkâ' etmelerinden dolayı ziyadesiyle müteessif ise de Mösyö Greene'i tanımadığını ve merkûmun sefârete asla gelmediğini ve hatta hakikaten Amerikalı olduğundan şübhe etdiğini ve hakkında imal-i nüfuz edemeyeceğini söyledi. Maamâfih sefir-i mûmâileyh Ermeni işleri münasebetiyle icra olunagelen desâis ve ifsâdâta Amerika misyonerlerinin suret-i denâetkârânede iştirak etmelerinden dolayı ziyadesiyle müteessif göründü ve Tomyan³⁷ Amerika tebaası sıfatıyla tanınmak ve hiç olmaz ise bir pasaport almak için kendisini bi'd-âdefaât iz'âc etmiş ise de bu talebine mûmâşâtdan kat'iyen imtinâ' etdiğini ve nihayet merkûmu hiç nezdine kabul etmediğini ilâve eyledi.

[29 Nisan 1895]

HR. SYS, 2830/4

71

**AMERİKA ELÇİSİ TERRELL'İN AMERİKA OKULLARINDA
ÖĞRETMENLİK YAPAN VE FESAT ERBABINDAN OLDUKLARI
GEREKÇESİYLE TUTUKLANAN BAZI ERMENİLERİN
KEFALETLE SERBEST BIRAKILMALARINI İSTEDİĞİ**

Antep ve Maraş okullarında öğretmenlik yapan bazı Ermenilerin fesat erbabından oldukları gerekçesiyle tutuklanmaları üzerine İstanbul Amerika Elçisi Terrell'in bir muhtıra vererek eğitimin sekteye uğramaması için bu öğretmenlerin kefaletle serbest bırakılmalarını talep etmesinin usullere aykırı olduğu belirtilerek iki ülke ilişkilerinin bozulmaması için adı geçen elçinin değiştirilmesinin istendiği

Bâb-ı Âlî
Daire-i Hariciye
Mektubî Kalemi
Aded: 987

Pîşgâh-ı Sâmi-i Sadâret-penâhi'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir

Malum-ı sâmi-i Sadâret-penâhîleri buyurulduğu vechile geçen üç yüz on senesi Eylül'ü esnada Ayntab ve Maraş'da Amerika mekteblerinde mual-

³⁷ Metinde "Tomyan" şeklinde geçmektedir.

limlik eden bazı Ermenilerin erbâb-ı fesaddan oldukları anlaşılması cihetle haklarında sâdır olan ihzâr müzekkiresi mücebince taht-ı tevkife alınmaları üzerine Amerika Sefâreti'nden pîşgâh-ı sâmi-i fahîmânelerine takdim olunan muhtırada emr-i tedris te'ehhur etmemek üzere muallimlerin mektebde bulunmaları lâ-büd idüğünden ve ne tâbiyetde bulunurlar ise bulunsunlar töhmetlerini müsbit emârât-ı sahîha gösderilmedikçe tevkifleri muhık addolunamayacağından bi'l-bahs esbâb-ı tevkiflerinin sefârete iş'ârıyla beraber mezkûr mekteblere veyahud icab eden diğer mahallere giderek merkûmların ithamlarını mûcib ahvâlî görüp bildirmek üzere sefâret memurlarından Mösyö Riddle'a bir tavsiyenâme i'tâsı ve bir de meydanda ahvâl-i cinâiye mevcut olmayıp da muallimlerin tevkifi yalnız zan ve şübhe üzerine mübtenî ise muhakemelerinin hitâmına kadar derslerine devam etmek için kefalet-i kaviyyeye rabtıyla sebîllerinin ihlâsı iltimas edilmiş ise de zikrolunan muallimlerin tâbiyetleri ne olur ise olsun hiçbir hakkında muamele-i dürüşâne vuku'a getirilmemesine itina olunmak üzere bunlardan Amerika tâbiyeti iddiasında bulunanların en yakın mahallerdeki Amerika konsolosları veya memurları muvâcehesinde istintâklarıyla hükmi-i nizâmın icrası ve içlerinde derece-i töhmetlerine nazaran kefalete rabt ile sebîllerinin tahliyesine müsaade olunabilecekler bulunduğu hâlde mekteblerin tedrisâtı sekte-dâr olmamak için yalnız o gibilerin kefalete rabtıyla hizmetlerine devam etdirilmesi Adliye Nezâret ve Haleb Vilâyet-i Celîleleri'ne iş'âr buyurulduğu beyânıyla mûmâileyh Riddle'ın i'zâmına Bâbîâlice muvâfakat ve beyân-ı mütâlaa mümkün olmayıp sefâretin iddiası vechile bazı eşhâsın mektebde ve sair yerde bulunması bunların vezâif-i tâbiyetini asla ihlâl etmeyeceğinden bu gibiler hakkında bir muamele-i istisnâiye ifasında olan mazeret-i meşrû'amız derecesi sefâretçe dahi tasdik kılınacağı muntazar bulunduğu sefârete tebliği hakkında vârid-i câ-yı tekrîm olan 13 Eylûl sene [1]310 tarihli tezkire-i sâmiye-i Sadâret-penâhîleri mücebince sefâret-i mezkûreye bâ-tezkire-i acizî ifa-yı tebligât olunmuşdu. Sefir Mösyö Terrell tarafından hükûmet-i metbû'asına irsâl olup geçen bin sekiz yüz doksan dört senesi için hükûmet-i müşârunileyhâ tarafından neşrolunan kırmızı kitaba derc edilen raporlarda imal eylediği nüfuz sayesinde tebaa-i Devlet-i Aliyye'den olan muallimlerin Amerika konsoloslarının malumât ve muvâfakati olmaksızın Amerikan mekteblerinde taht-ı tevkife alınamamaları-

nı Hükûmet-i Seniyye'den istihsâl eylediğini makam-ı tefâhurda iş'âr eylediği Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan muharrerât mütâlaasından müstebân olup halbuki tafsîlât-ı ma'rûzadan müstefâd olduğu ve mûmâileyh Mösyö Terrell'a Amerika Hariciye nâzırı tarafından yazılıp kezâlik zikrolunan kitabda münderic bulunan cevaplarda dahi gösterildiği üzere ol vechile tebaa-i Devlet-i Aliyye'den bir takım eşhâsın tevkifinin Amerika konsolosları muvâfakatine ta'lîk Amerika Hükûmeti tarafından hiçbir vakit taleb edilmediği gibi Hükûmet-i Seniyye dahi bu yolda bir müsaade i'tâ olunmayarak bilakis mârru'l-arz müzekkirede usul-i mer'iyenin mahfûziyeti te'yid edilmiş bulunmasına göre mûmâileyhin tahrîren ve resmen cereyân etmiş bir madde de bu suretle nefsül-emre mugayir ihbarâtta bulunması memuriyetin nezaketine ve hükûmeteynin menâfi'ine mugayir oldukdan fazla şahsınca dahi sâlib-i emniyet olarak basit bir işde bu vechile hareket eylediği hâlde bir mesele-i mühimmede büsbütün bir vaz'-ı nâ-hemvâr olarak beyne'd-devleteyn ahvâl-i müessife hudûsuna sebebiyet vermesi muhtemel bulunduğundan devam-ı memuriyeti münasebât-ı hasene-i tarafeyni ihlâl edebilmesi melhûz bulunan sefir-i mûmâileyhin tebdilinin sefâret-i seniyye-i müşârunileyhâ vasıtasıyla hükûmet-i mezkûreden lisan-ı münasible taleb edilmesi muvâfık-ı mashalat gibi vârid-i hâtır oluyor ise de icra-yı icabı menût-ı irâde-i aliyye-i Sadâret-penâhîleri'dir. Emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fi 24 Zilkade sene 1312 ve fi 7 Mayıs sene [1]311 / [19 Mayıs 1895]

Hariciye Nâzırı

Said

Y. A. HUS, 328/60

72

**AMERİKA'DAKİ PROTESTAN ERMENİLERİN
WORCESTER'DA DÜZENLEDİKLERİ MİTİNGDE OSMANLI
ÜLKESİNDE BİR İHTİLAL ÇIKARMA KARARI ALDIKLARI**

Amerika'daki Protestan Ermeniler Worcester'da düzenledikleri mitingde Osmanlı ülkesinde bir ihtilal çıkararak Hristiyan milletlerin dikkatini Ermeniler üzerine çekme kararı aldıklarından Washington Kabinetosu nezdinde girişimde bulunulması

Bâb-ı Âlî
Daire-i Sadâret
Âmedî-i Divan-ı Hümâyûn
95

Amerika'daki Protestan Ermenileri rahiblerinin ahîren Worcester'da akdeyledikleri mitingde Memâlik-i Şahane'de bir ihtilâl tertib ve îkâ'ı, Hristiyan milletlerin Ermeniler üzerine nazar-ı dikkat-i muhâlesat-şîârânesini celb için ahsen-i tedbir olacağını dermiyân eylemiş olduklarını ve bunlar hakkında sair bazı malumâtı hâvî Washington Sefâret-i Seniyyesi'nin tahrirâtı tercümesi Hariciye Nezâret-i Celîlesi'nden bâ-tezkire gönderilmesine mebnî manzûr-ı âlî buyurulmak için arz u takdim kılınmış ve mezkûr ictimâda tertib-i ihtilâle dair teşvikât vuku'u câlib-i dikkat olduğundan emsal-i sâbıkası gibi bu bâbda bazı kavâ'id-i hukukiyeye istinâden Washington Kabinetosu nezdinde icra-yı teşebbüsât olunmasının sefâret-i müşârunileyhâya tebliği nezd-i senâverîde münasib mütâlâa ve ol vechile icra-yı icabı için nezâret-i müşârunileyhâya iş'âr-ı keyfiyet olunmuşdur, efendim.

Fî 11 Muharrem sene [1]313 - Fî 22 Haziran sene [1]311

Sadriazam

Said

**

Bâb-ı Âlî
Nezâret-i Umûr-ı Hariciye
Tercüme Odası
Aded

Hariciye Nezâreti'ne fî 2 Haziran sene [18]95 tarihiyle Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 173 numaralı tahrirâtın tercümesidir.

Amerika'da mukim Protestan Ermenileri miyânında Congregational güruhuna mensub bir takım eşhâs dahi vardır. Merkûm Ermeniler mukaddemâ Memâlik-i Şahane'de bulunup el-hâletü hâzihî Amerika'da yerleşmiş olan sâbık Amerika misyonerlerinden Rahib Hitchcock nâmında birinin taht-ı idare-i ruhâniyesinde bulunuyorlar. Rahib-i merkûm buradaki Ermenileri kendi kilisesine mensub etmeğe var kuvvetiyle çalışıyor ve bu bâbda Kamelyan, Celalyan, Abaduryan, Havanesyanyan, Maynaziryan ve Sargavakyan nâm Ermeni ra-

hibleri tarafından mazhar-ı muâvenet oluyor. Eşhâs-ı merkûme ahîren Worcester'da bi'l-ictimâ' efkâr-ı diniyelerini bi'l-cümle Ermeniler miyânında neşr ve telkin için ittihâzı lâzım gelen tedâbîri ba'de't-tezekkür bir miting akdetmişler ve bunda milel-i Hıristiyanîye'nin nazar-ı dikkat ve muhâlesat-şîârânesini Ermeniler üzerine celb için ahsen-i tedbir Memâlik-i Şahane'de bir ihtilâl-i hakikî tertib ve îkâ' etmek olacağını beyân eylemişlerdir. İşbu mitingde İngiltere Parlamentosu'na verilmek üzere Ermeniler lehinde bir istid'ânâme tanzimi keyfiyeti dahi mevzû'-ı bahs olmuşdur. Emr u fermân hazret-i men lehül-emrindir.

[4 Temmuz 1895]

Y. A. HUS, 331/82

73

**AMERİKA'DA ERMENİ GAZETELERİNİN YAYINLARINA
KARŞI OSMANLI DEVLETİ'NİN ÇIKARLARININ
KORUNMASI GEREKTİĞİ**

Amerika'da Ermeni gazetelerinin yayınlarına karşı Osmanlı Devleti'nin çıkarlarının İstanbul mektupları ile değil, gazete başyazarları tarafından kaleme alınmış özel makalelerle müdafaa edilmesi gerektiği, Ermenilerle ilgili neşriyat yapan gazetelere tekzip yazısı göndermek Ermenilere önem vermek anlamına geleceğinden bu yolun tercih edilmemesinin uygun olacağı, yabancı ülkelerde kamuoyunu etkilemenin başlıca yolunun meşhur bir telgraf şirketini hizmette kullanmaktan geçtiği

Bâb-ı Âlî
Tercüme Odası
Numara: 117
Tarih: 22 Haziran 1311

*Nev'-i Tercüme: Haik nâm Ermeni gazetesi hakkında
28 Mayıs [18]95 tarihli ve 60 numaralı
tahrirâta cevab*

*Hariciye Nezâreti'ne fî 14 Haziran sene 1895 tarihiyle Washington
Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 181 numaralı tahrirâtın tercümesidir.*

*Haik nâm Ermeni gazetesinde görülen bir takım müftereyâtı cerhen
Amerika gazetelerinden biriyle neşrettilmek üzere nezâret-i celîle-i âsafâ-*

nelerinin fî 28 Mayıs sene 1895 tarihli ve 60 numaralı tahrirâtına leffen bir tekzibnâme müsveddesi irsâl buyurulmuşdur. Amerikalılar Ermeni gazetelelerinden hiçbirini okumadıkları cihetle onlarda münderic erâcîfe karşı tekzibnâmelerimizin ecnebi gazeteleriyle neşri âti'z-zikr esbâb ve mülâhazâta mebnî pek de muvâfık-ı maslahat değildir gibi görünüyor. Şöyle ki:

Amerika'da mukim Ermenilerden ekserîsi halı tüccarı ve fabrika amelesinden oldukları cihetle haysiyet ve itibarı haiz değildirler ve ale'l-husus Massachusetts ve New York eyaletlerinde ikametle kendi kendilerine yaşarlar. Bunların noksanî-i terbiye ve malumâtlarıyla beraber fakr-ı hâlleri ve sülûk etdikleri sanâyi'in adem-i itibarı hasebiyle memleket ahalisinin sunûf-ı mu'tebaresine mensub olamazlar. Fakat merkûmûn birçok şikâyet ve ekâzîbe munzamm olan İngilizlerin tahrikâtı üzerine geçen aylar zarfında bir takım "miting"ler akdine muvaffak olmuşlardır ki bu mitingler hakkında nezâret-i âsafânelerine tafsîlât i'tâ kılınmıştır. İmdi Amerikalılar *Haik* nâmıyla New York'da bir Ermeni gazetesi neşrolunduğuna vâkıf olmadıkları cihetle bu gazetede münderic isnâdât-ı denâetkârâneye karşı Amerikan gazetelerinden her kangısı ile olursa olsun bir tekzibnâme neşretirdiğimiz hâlde mezkûr gazetenin vücudunu Amerikanlara bildirdikten başka bunun isnâdât-ı vâkı'asını bi'l-vasıta işâ'a etmiş ve bu suretle esâfilden bulunan bir takım Ermenilere ehemmiyet vermiş oluruz. Fi'l-vâkı *Haik* gazetesi Amerika'da Amerikanlar için neşrolunuyor zannında bulunulmamalıdır. Bu gazete Amerika'da yalnız Memâlik-i Osmaniyye'de mütemekkin Ermeniler için neşredilmekde olup hatta gazetece Amerika Ermenileri'nin ehemmiyeti bile ikinci derecededir. Binâenaleyh mezkûr gazetenin yazdığı şeyleri yalnızca anlamak ve bu suretle Ermeni erbâb-ı ihtilâlinin rehber-i hareket ittihâz eyledikleri efkâra kesb-i vukûf ve ittilâ' etmek bizce kâfidir. Zann-ı acizâneme göre memâlik-i ecnebiyede efkâr-ı umumiye üzerine icra-yı nüfuz için başlıca çare Avrupa ile muhaberâtda bulunan Associated Press ve United Press ve diğer iki veya üç telgraf şirketleri gibi haiz-i ehemmiyet bir telgraf şirketini hizmetimizde bulundurmakdan ibaretdir. Fi'l-hakika halkça te'siri görünen ve nev'an-mâ bir fikr-i umumî peydâ eden şeyin ma'rûf bir telgraf şirketi vasıtasıyla güya havâdis-i sahîhayı hâvî bir takım telgrafnâmeler göndermekden ibaret olduğuna cezm ü yakîn hâsıl etdim. Mesela Amerikanlar: "Kürdler filan köyü ihrâk

etdiler." veya "Hükûmet-i Seniyye Hıristiyanlara zulüm ve ta'addî ediyor." meâlinde Londra'dan verilen havâdis-i telgrafiye Amerika gazetelerinin kâf-fesinde gördüklerinde bunların sıhhat ve adem-i sıhhatine dair delâil aramayıp havâdis-i mezkûreyi mahz-ı hakikat olmak üzere telakki etmekde ve Amerikan gazetelerinden başlıcalarının başmuharrirleri dahi bu yolda hareket eylemekdedirler. İşte bu hâlin neticesi olarak Amerika gazetelerinde bizce gayr-ı müsaid birçok bend-i mahsuslar gördüğümüz hâlde bunlara karşı müdafaasız kalıyoruz. Binâenaleyh bu hâle karşı biz dahi düşmanlarımızın kullandıkları aynı silahı isti'mâl etmeliyiz. İşimizi bir telgraf şirketi görebilir. Zira bir mu'teber telgraf şirketi: "Fılan mahalde bir Ermeni fesadı meydana çıkarıldı, filan mahalde ikâ'-ı şûriş ve fesad tasavvurunda bulunulduğunu müsbit bazı evrak ele geçirildi: filan köylü Ermeniler filan karyeli Kürdlere taarruza karar verdiler; Ermeni erbâb-ı ihtilâlinin reisi filanın ikametgâhında esliha bulundu." gibi ve daha sair bu misillü havâdisi tafsîlât verilmek üzere haftada iki veya üç defa Viyana ve Paris ve Londra ve hatta Bükreş'den muhtelif gazetelere bâ-telgraf verecek olur ise gerek Avrupa ve gerek Amerika'da efkâr-ı umumiyeyi Ermeniler tarafını iltizâma sevk ve imâle eden efkârca serî'an bir tagayyür-i küllî hâsıl olacaktır.

Böyle bir tasavvurun hayyiz-i fi'le îsâlinde bazı mertebe müşkilâta tesadüf olunacağı melhûz ise de bu tedbiri nazar-ı dikkat-i hayrhâhâne-i âsafâ-nelerine tavsiye ederim. Vâkı'â kendi hakkında yazılan şeylerin cümlesine kesb-i vukûf ve ıtlâ' etmek Hükûmet-i Seniyyece elzem ise de ecnebi gazetelerinde menâfi'imiz İstanbul mektupları ile değil bizzat gazete başmuharrirleri tarafından yazılmış bend-i mahsuslar ile müdafa olunmadıkça bu gazetelerden hakikî bir fâide göremeyeceğiz³⁸. Binâenaleyh mu'teber bir telgraf şirketinin hizmetine eşedd-i ihtiyac ile muhtacız. Bu şirket Hükûmet-i Seniyye'nin Ermenilere gayr-ı müsaid suretde vereceği malumâtı bi'l-cümle memâlikin muhtelif şehirlerinde neşr ile mârru'z-zikr bend-i mahsuslar için matlûb olan malumâtı verecektir. Emr u fermân.

[4 Temmuz 1895]

HR. SYS, 64/10

³⁸ Metinde "göremeyeceğimiz" şeklinde geçmektedir.

**ERMENİLER TARAFINDAN WORCESTER'DA
DÜZENLENECEĞİ HABER ALINAN MİTINGİN
ENGELLENMESİNİN MÜMKÜN OLMADIĞI**

Washington Büyükelçiliği'nin, Amerika kanunları uyarınca yapılacak gösteri ve mitinglere engel olunamayacağını, bu sebeple Ermeniler tarafından Worcester'da düzenleneceği haber alınan mitingın de engellenmesinin mümkün olmadığını bildirdiği

Bâb-ı Âlî

Tercüme Odası

Numara: 121

Tarih: 1 Temmuz sene 1311

*Nev'-i Tercüme: Ermeniler tarafından Worcester'da
akdolunacak miting hakkında bazı müttâlâtı
hâvî fi 20 Haziran sene [18]95 tarihli ve
69 numaralı telgrafnâmeye cevab*

*Hariciye Nezâreti'ne fi 22 Haziran sene [18]95 tarihiyle Washington Sefâret-i
Seniyyesi'nin vârid olan 188 numaralı tahrirâtın hulâsaten tercümesidir.*

Worcester'da karîben Ermeniler tarafından bir miting akdolunacağı hakkında şâyi' olan havâdise dair fi 20 Haziran sene [18]95 tarihli ve altmış dokuz numaralı telgrafnâme-i âsafâneleri ahz olundu. Mezkûr telgrafnâme-i nezâret-penâhîlerinde münderic bazı nikât hakkında âti'z-zikr mülâhazâtı serd ü ityâna müsâra'at eylerim. Kuvve-i maddiyeye müracaat etmedikçe sarîh ve kat'î olan bir kanunun adem-i icrasını Amerika Hükûmeti'nden istihsâl etmek kâbil değildir. Kanun-ı Esasî ahkâmına tevîkan bi'l-cümle Amerika ahalisi mitingler akdetmek ve hatta mitinglerde hükûmet aleyhinde bile beyânâtta bulunmak hakkını haizdir. Hükûmet ise bu hakkın icrasını men' edemez. Meğer ki mitingi akdedenler huzur ve intizam-ı umumîyi ihlâl edeler. Worcester gibi küçük ve ehemmiyetsiz bir şehirde değil, fakat New York ve Boston ve sair büyük şehirlerde akdedilen Ermeni mitinglerinde ittihâz olunan mukarrerât hakkında mukaddemâ nezâret-i âsafânelerine arz-ı malumât eylemişdim. Eğer Ermeniler Hristiyan olmamış ve İngiltere efkâr-ı umumiyesi bunların lehinde bulunmamış olsaydı Amerika ahalisi Ermenilerin ilkâat ve tesvîlâtına nazar-ı bî-kayd ile bakarlar idi. Amerika kavânîni Ermenilerin istedikleri gibi icra-yı nümâyîş eylemelerine müsaid olduğu cihetle bu nümâyîşâtın men'-i

icrasını Amerika Hükûmeti'nden talep edecek olur isek Ermeni müfsidlerinin efkârına hizmet etmiş oluruz. Para kapmak maksadıyla gazeteler neşretmek üzere Amerika'ya iltica eden tebaa-i Osmaniyye'nin memurîn-i Saltanat-ı Seniyye'ye teslimi için Amerika Hükûmeti nezdinde vuku bulan talebimizin reddedildiğini kırmızı kitabda gören Ermeni gazetecileri pek ziyade izhâr-ı memnuniyet etmişler ve hatta taleb-i mezkûrun Amerika Kanun-ı Esasîsi'ne muhalif olduğunu bilmemekle bizi itham eylemişlerdir. Binâenaleyh Amerika Hükûmeti nezdinde kavânîn-i mevcudeye muhalif metâlibde bulunmak muvâfık-ı mashalat olmadığı itikadındayım. Emr u fermân.

[13 Temmuz 1895]

HR. SYS, 2838/27

75

**NEW YORK VE WORCESTER ERMENİLERİ'NİN
LONDRA'DAKİ 3 SASON MÜLTECİSİNİ AMERİKA'YA
GETİRTME ÇABASI İÇERİSİNDE OLDUKLARI**

New York ve Worcester Ermenileri'nin Londra'daki 3 Sason mültecisini Amerika'ya getirterek Amerika Hükûmeti'ni lehlerinde hareket ettirmeye çalıştıkları, bu amaçla haftada bir toplantı yaptıkları, Gladstone ve Bryce'a dilekçe gönderdikleri, ruhban sınıfının da kendilerine destek verdiği

Bâb-ı Âfî

Tercüme Odası

Numara: 131

Tarih: 5 Temmuz 1311

Nev'-i Tercüme: New York'da mukim Ermenilerin Worcester'daki Ermenilerle bi'l-ittifak Londra'da bulunan üç Sason mültecisini Amerika Hükûmeti'ni kendi lehlerinde hareket ettirmek için Amerika'ya celb edeceklerine ve merkûmûnun haftada bir kere akd-i ictimâ eylemekte olduklarına ve merkûm[ûn]un Mösyö Gladstone ile Bryce'a irsâl eyledikleri istid'ânâme suretinin leffen takdim kılındığına dair fî 2 Haziran sene [18]95 tarihli ve 173 numaralı tahrirâta zeyl

Hariciye Nezâreti'ne fî 27 Haziran sene [18]95 tarihiyle Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 197 numaralı tahrirâtın tercümesidir.

Şehr-i hâlin ikisi tarihli ve yüz yetmiş üç numaralı tahrirât-ı acizânem mündericâtını te'yid eder ve New York'da mukim Ermenilerin Worcester'da-

ki Ermenilerle bi'l-ittifak el-hâletü hâzihî Londra'da bulunan üç nefer Sason mültecisini kendi masârıflarıyla Amerika'ya getirtmeğe karar vermiş olduklarını arz eylerim. Bu bâbda merkûm mültecilere hemen bir davetnâme gönderilecektir. Buradaki Ermeniler merkûmûnun buraya vürüdları Ermeni davasına bir medâr-ı muâvenet olacağı ümidindedirler. İşbu tasavvuru en ziyade tavsiye edenler Seron, Shakalian, Derunyan ve Barakyan nâm Ermenilerdir. Hınçakist ve Nasyonalist fırkalarına mensub bi'l-cümle Ermeniler haftada bir defa akdeyledikleri mitinglerde ahîren Fransa, Rusya ve İngiltere devletleri tarafından teklif edilen ıslâhâta karşı itirazda bulunup istiklâliyet-i kâmile taleb ediyorlar. Rahib Philip Moxom, Rahib Frederick Greene ve Rahib Frank Vrooman gibi bir takım Ermeni muhibbânı tarafından Boston'da bir miting akdedilerek bunda işbu Amerikalılar ile Gulesyan nâm Ermeni, Hükûmet-i Seniyye'nin bir hükûmet-i vahşiye olduğu ve Amerika Hükûmeti'nin dahi Osmanlı Hristiyanları'nın dâcâr oldukları mervî olan i'tisâfât ve mezâhime karşı ibrâz eylediği gevşeklik ve kayıdsızlıktan dolayı müttehem bulunduğu yolunda bir takım nutuklar irâd eylemişlerdir. Mukarrerât-ı müttehaze miyânında İngiltere tarafından el-hâletü hâzihî Memâlik-i Şahane'de Ermeniler lehinde icra edilen teşebbüsâtı iltizâm ve takviye etmesi Amerika Hükûmeti'nden ricaya karar verilmiştir. Terakkiyât-ı Fi'liye Cemiyet-i Milliyesi Kâtibi Rahib Frank Vrooman, Mösyö Gladstone ile Mösyö Bryce'a irsâl edilmek üzere tanzim edilen bir istid'ânâmeyi kırâet eylemişler ve işbu istid'ânâmenin mümkün olduğu kadar ziyade Amerikalılara temhîr etdirilmesine bazı Protestan rahibleriyle işde alâkadar olan bir takım eşhâs-ı saire memur edilmiştir. Rahib Frank Vrooman ise zaten Amerika mu'teberânından birçok kesânın imzalarını istihsâl etmek esbâbını tehyi'e etmiş olduğunu müftehirâne beyân eylemiştir.

Bu hâle nazaran Duc d'Argyll ve Duc de Westminster gibi aleyhimizde bulunanların isrine ıktifâ edecek bir takım Amerikalılar bulunabileceği ağıleb-i ihtimaldir. Rahib Marshall, Holway, Mix, Gould ve Mosher nâm kimnesnelerin mesâî-i vâkı'alarına rağmen Worcester'da umumî bir miting akdolunamamış ise de merkûmûn vuku'u mervî olan Ermeni mezâlimi hakkında icra-yı va'z eylemelerini şehir-i mezkûrda mukim bi'l-cümle Protestan rahiblerine tavsiye etmeğe karar vermişlerdir. Binâenaleyh işbu Ermeni tahrikâtında

en ziyade ruhban taifesinin dahli olduğu hakkındaki iddiayı her yerde te'yid edebiliyoruz. Ermeni Meselesi'nin efkâr-ı umumiye nokta-i nazarınca esasen bir mesele-i diniye olduğunu tekrardan kendimi alamam. Emr u fermân.

[17 Temmuz 1895]

HR. SYS, 2850/4

76

CHICAGO'DAKİ ERMENİLERİN FAALİYETLERİ

Chicago'da, Karabetyan ve Mangasaryan adlı fesatçılar tarafından kurulan kulüp ve cemiyetlerin faaliyet gösterdiği, gazetelerde Ermeniler lehinde yayınlanan makalelerle kiliselerde düzenlenen konferanslarda alınan kararların Amerika Başkanı ile Dışişleri bakanına iletildiği, ancak bu faaliyetlerin bir sonuç vermeyecek gibi görüldüğü

Bâb-ı Âlî

Tercüme Odası

Numara: 142

Tarih: 22 Temmuz 1311

Nev'-i Tercüme: Daire-i memuriyeti dahilindeki Ermeni tahrikâtı ve bu bâbdaki neşriyâtı hâvî Chicago Başşehbenderliği'nden mevrûd rapor suretlerinin leffen takdim kılındığına ve New York'a muktedi[r] bir şehbenderin tayinine dair fî 26 Haziran sene [18]95 tarihli ve 194 numaralı tahrirâta zeyl

Nezârete fî 13 Temmuz Sene [18]95

Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden 213 tahrirât

Daire-i memuriyetleri dahilindeki Ermeni tahrikâtına dair New York ve Boston başşehbenderlerimizden mevrûd muharrerâtın suretleri fî 26 Haziran sene [18]95 tarihli ve yüz doksan dört numaralı tahrirât-ı acizânemle takdim kılınmışdı. Yine bu işe dair Chicago başşehbenderimizden vârid olan câlib-i dikkat tahrirât dahi leffen irsâl kılındı. Şimdiki başşehbenderin gayr-ı kâbil-i şifa olan hastalığına mebnî New York'a yeniden bir başşehbender tayini hususunu ahîren zât-ı âlî-i âsafânelerine arz etmekden maksadım Mösyö Henrotin kadar raporlar yazmağa muktedir bir memurun tayini lüzumunu irâe

ve isbatdan ibaret idi. New York bizce Chicago'dan ziyade haiz-i ehemmiyet olduğu cihetle New York'da erbâb-ı iktidardan bir şehbenderimiz bulunması muktezîdir. Emr u fermân.

Nezârete fî 3 Temmuz sene [18]95 tarihiyle

Chicago Başşehbenderliği'nden 99 numaralı tahrirâtın hulâsaten tercümesidir.

Washington Sefâret-i Seniyyesi'nin ihtarı üzerine daire-i memuriyet-i acizânem dahilinde mütemekkin Ermenilerle bunların tahrikâtına müte'allik vukuâtın hey'et-i mecmû'asını ber-vech-i âtî zât-ı âlî-i âsafânelerine arz u iş'âra ibtidâr eylerim.

1- Chicago'da Mütemekkin Ermeniler

1893 senesinde küşâd olunan Columbia Sergisi Chicago'ya birçok Ermeni celb etmiş ve bunlardan takrîben üç yüz ellisi burada kalarak el-yevm gerek Chicago şehrinde ve gerek civarındaki şehir ve kasabalarda ihtiyar-ı ikamet etmişlerdir. Münhasıran Memâlik-i Şahane masnû'ât ve mahsulâtı ticaretiyle iştigâl eden içlerinden birkaçı istisnâ edildiği hâlde ekserîsi Hammond selhânelerinde veya civar kasabâtdaki fabrikalarda işlemektedirler. Bunlar menâfi'-i zâtiyelerine pek ziyade hâdim ve iktisada sâ'î olduklarından bazı bedhâhânın tahrikâtı olmasaydı bir takım erbâb-ı fesadın efkâr-ı fesad-cû-yânelerine alet olmazlardı. Eğer bunların bir kısmı üzerinde icra-yı hükm ve te'sire muvaffak olmuş olan anâsır-ı muzırı içlerinden tamamıyla çıkarılabilmiş olsaydı Chicago ile civarında mütemekkin Ermeniler ciddî bir gûne telaş ve endişeye mahal vermezlerdi. Maa't-teessüf bunlardan birçokları Karabet-yan ve Mangasaryan gibi fesedenin tahakkümüne düşükleri cihetle Ermeniler miyânında bazı tahrikât vuku'a gelmiş ve maamâfih bu tahrikât Ermeni erbâb-ı fesadının ileri gelenleri tarafından atfedilmek istenilen derece-i ehemmiyeti asla kesb eylememiştir.

2- Hınçakistlerle Nüfuzlarının İnhitâtı

Sason iğtişâşât-ı merviyesi hakkındaki ilk telgrafnâmelerin neşrolunduğu güne kadar buradaki Ermeni cemaatinin menâfi'ini müdafaa ve tervîc maksadıyla bir mahiyet-i milliyeyi haiz bir gûne cemiyet teşkiline kalkışılmamıştı. Ekserîsi cheleden olan ve başlıca Görele ile Şebinkarahisarı'ndan gelmiş

olan kırk kadar Ermeni'den mürekkeb bir Hınçakist cemiyeti zaten mevcûd idiye de efkâr-ı mu'tedile ashâbından olan Ermeniler bu cemiyetin efkâr ve kavâ'id-i muzırrasını kabul etmiş olan eşhâsı kendi ictimâlarından def' etmek-de olup Hınçakist rüesâsı miyânında en mutaassıbları efkâr ve tasavvurâtlarını neşr ve telkine beyhûde yere çalışıyorlar.

3- Müfsid Karabetyan

Takrîben iki seneden beri Chicago'da bulunan müfsid Karabetyan az çok Hınçakist tarafgîrânındandır. Merkûm efkâr-ı fesad-cûyâneyi neşr u ta'mime çalışmış olduğu gibi hâlâ da çalışıyorsa da bu bâbdaki mesâisi semere-bahş olamıyor. Merkûm birkaç ay kadar kendisini kadim ve asîl bir Ermeni ailesi ahfâdından gibi göstermeğe muvaffak olarak ve baron unvanını takınarak Chicago'nun en mu'teber ailelerinden bazılarıyla kesb-i mu'ârefe edebilmiş ise de biraz sonra kendi vatandaşları hiyel ü desâisini anladıklarından ve ben-deniz de merkûmun seyyi'ât-ı ahvâline dair Washington'daki Christ Kilisesi mensubîninden Doktor Williams'ın verdiği malumâtı müfsid-i merkûmun devam ettiği cemiyetlere ismâ' ettiğiinden haysiyet ve itibarı büsbütün zâil olmuş ve hatta vatandaşları pek ziyade dûçâr-ı hiddet ve iğbirâr olarak kendisini irâd-ı nutukdan ve gazetede makalât dercinden men' eylemişlerdir.

4- Ermeni Kulübü

Bundan birkaç ay evvel Sason Hâdisâtı'na ve Ermenilerle meskûn vilâyât-ı şahane ahvâline dair işâ'a edilen rivayât-ı muhtelif Chicago şehriyle nevâhî-i mütecâvirede mütemekkin Ermenilerden birçoğunu bir hareket-i müştereke icrası için akd-i ictimâ'a sevk etmesiyle içlerinden en zeki ve en ziyade itidâl-i efkâr erbâbından bulunanlar kavânîn-i mer'iyeye tevfikân büyük bir kulüb teşkiline çalışmışlardır.

Ermeniler böyle bir kulüb küşâd etmekle Chicago'da mütemekkin milel ve akvâm-ı muhtelifenin isrine ıktifâdan başka bir şey yapmamışlardır. Ermeni kulübünün maksad-ı teşekkülü vatandaşlarının ıslâh-ı ahvâli için bi'l-cümle vesâit-i mümkineye tevessül etmek ve Ermenilerle meskûn vilâyât-ı şahane bulunan akraba ve ehîbbâlarına muâvenetde bulunmak ve onlara dair ahz-ı malumât eylemek hususlarından ibaret gibi görünüyordu. Evvel emirde Hınçakistlerin kulüb için kararlaştırılan usul ve nizâmâtı gayr-ı kâfi addetme-

lerinden dolayı bir takım müşkilât zuhur etdiğinden kulübün nizâmâtına tebaiyet ve efkâr-ı muzır ve fesad-cûyânesinden ferâğat etmeyecek olan her bir Hınçakistin kabul edilmemesi karargâr olmuştur. Arz u amîk teemmül ve mülâhazadan sonra efkâr-ı mu'tedile ashâbından olan Ermeniler nihayet geçen Haziran'da mutasavver olan kulübü suret-i kat'iyede teşkil etmiş ve kulüb her Pazar günü saat ikiden akşam saat altıya kadar akd-i ictimâ eylemekde bulunmuştur. Bu ictimâatda evvel emirde âyin-i ruhânî icra olunarak ba'-dehû Ermenilerce haiz-i ehemmiyet bir madde hakkında bir nutuk irâd edilmekde ve reis veya kâtib Ermenilerle meskûn vilâyât-ı şahaneye müte'allik malumâtın hulâsasını kırâet ve o hafta zarfında fakir veya işsiz Ermenilere verilen iânâtın cedvelini tebliğ eylemekde ve azâ-yı cemiyet miyânında bir ihtilâf ve zıddiyet hâsıl olmuş ise suret-i dostânede fasl u tesviye kılınmaktadır. Kulübün harekât ve muamelâtını kemâl-i dikkatle taht-ı teftiş ve nezâretde bulundurmada olduğumdan câlib-i dikkat bir şey gördüğüm hâlde keyfiyeti arz u iş'âr edeceğim derkârdır.

5- Efkar-ı Mu'tedile Ashâbından Olan Rüesâ

Fırka-i mu'tedilenin asıl rüesâsı İstanbullu Mıgırdıçyan ile Yozgadlı Papas Hazancıyan ve Eğinli Kasabyan nâm şahıslardır. Bunların her üçü dahi zeki, mütefennin ve hüsn-i sîret erbâbından oldukları cihetle vatandaşları nezdinde haiz-i itibardır.

6- Müfsid Mangasaryan

Kendisini Ermeni menâfi'inden başka bir şeye sarf-ı zihn etmiyor gibi göstererek iktisâb-ı sît u şöhret için vukuât-ı ahîreden en ziyade istifade etmiş olan Ermenilerden biri de Mangasaryan olup merkûm hilekâr ve kuvve-i nutkiyeye mâlik ve Chicago'daki Ethical Society Cemiyeti'nin reisi.

Zaten merkûm bir takım nutuklar irâdıyla birçok kesânı Ermenileri iltizâma sevk ve imâleye muvaffak olmuş olup her bir fırsattan bi'l-istifade Hükûmet-i Seniyye'nin icraât ve muamelâtını alenen veya gazetelerle muâhaze etmekde ve ezhânı Ermeniler lehine celb eylemekdedir. Gerek fesâhat ve malumâtı ve gerek nüfuz ve münasebâtı hasebiyle Chicago'da mütemekkin Ermenilerden en müteeffizi kendisi olup ahlâkın ıslâhı ve mesâil-i ahlâkiyenin tatbiki ile iştigâl eden Ethical Society azâsından olmak hasebiyle Chicago'

daki dârlfünûnların muallimleri ve rehâbînin ileri gelenleri ile münasebât-ı mütevâliyyede bulunduğundan bunlar Ermeniler lehindeki münakaşâtta kendisine ifa-yı muâvenet eylemişlerdir.

Binâenaleyh merkûmun etvâr u harekâtı suret-i mevzûhada şâyân-ı dikkatdir. Erbâb-ı fesaddan olan vatandaşlarından ekserîsi gibi merkûm dahi gazetelere makalât derc etmeğe ve gazeteleri kendisinden bahse sevk etmeğe fevkalâde hâhişkerdir. United Friends of Armenia Cemiyeti tarafından akdolan ictimâ'-ı umumînin ferdâsı yani Haziran'ın yirmi ikinci günü Chicago'da çıkan *Evening Post* gazetesine merkûmun son türrehâtından biri olan mel-fûf makale derc olunmuş ve yine o gün *Chicago Record* gazetesi ictimâ'-ı mezkûrdan bahsettiği sırada Mangasaryan'ın resmini neşreylemiştir.

7- United Friends of Armenia Cemiyeti

Merkûm Mangasaryan'ın eser-i teşvikiyle bundan takrîben iki mâh mukaddem United Friends of Armenia (Ermenilerin Muhibb-i Müttetikleri) nâm cemiyetin Boston'da yine bu nâm tahtında bir şubesi teşkil edilmek istenilmiştir. Bu tasavvur evvel emirde bazı müşkilâta müsâdif olarak nihayet hiçbir Ermeni'nin bu cemiyet azâsı miyânına kabul edilmemesi kararlaştırılmış ve kendisine muvakkaten fahrî reis vekili unvanı verilen Mangasaryan'ın hatırı için birkaç kişi istisnâ olunmuştur. Bu cemiyet kâtibi Pazar günlerine mahsus mekâtib-i Hristiyanîye muallimelerinden Madam Mary Holmes'dur. İsimlerinin dahi delâlet ettiği vechile azâ-yı cemiyet Memâlik-i Şahane'de sâkin Ermenilere muhib sıfatıyla ifa-yı muâvenet fikir ve niyetinde iseler de şimdiye kadar bu muâvenet kuvvede kalıp Sason havalisinde vücudu farz olunan sefaletin tahfîfi maksadıyla hiçbir iâne-i nakdiye verilmemiştir. Haziran'ın yirmi birinci günü akdolan ictimâ'-ı musikiden mâadâ azâ-yı cemiyet taraflarından Ermeniler lehinde yapılmış olan şey Ermenilerin millî şarkılarını hâvî ufak bir risâlenin istihzânıyla İngilizce'ye tercümesinden ve ufak bir takım manzûmeler yapılarak İngiltere ve Amerika cerâid ve resâiline derciden ibaretdir.

8- İctimâ'-ı Umumî, 9 Kânûn-ı Evvel'deki Miting, 21 Haziran'daki Hitabet ve Musiki Cemiyeti

Sason Vukuâtı'na dair az çok mübâlağalı mekâtib ve telgrafnâmelerin vürûdundan sonra Ermeni müfsidler Chicago'da Central Music Hall'de bir

ictimâ'-ı umumî akdini bi't-tasmîm Columbia Sergisi Reis-i sâbıkı Mösyö Higginbotham'ı mitinge riyâset etmeğe sevk eylemişlerdir. Burada erbâb-ı nüfuzdan diğer birçok zevât daha mitinge iştirak edeceklerken taraf-ı acizâ-nemden vuku bulan ibrâm u ilhâh üzerine buraya gitmekden ferâğat etdiklerinden miting buna atfedilmek istenilen mahiyet-i azîme ve mühimmeyi haiz olamamıştır. Ermeniler bile ibtidâ-yı emrde pek ziyade velvele-endâz olmuş olan bu ictimâ'ın hilâf-ı me'mûl vuku bulduğunu itiraf etmektedir.

9- Chicago Gazeteleri ile Ermeniler

Ara sıra Chicago evrak-ı havâdisinde Ermenilere az çok müsaid bir takım makalât neşrolunmuş ve bunlar Amerikalılarla Ermenilerin rüesâsı tarafından kaleme alınmıştır. Birçok gazeteler ve hususıyla *Chicago Evening Journal* gazetesi "Ermeni Muhibb-i Müttefikleri"ni Devlet-i Aliyye'nin umûr-i dahiliyesine ve hususıyla Ermeni Meselesi'ne müdahaleye Amerika Hükûmeti'ni sevk etmiş olmalarından dolayı muâhaze etmişlerdir. Bundan mâadâ her ne zaman Ermeni Meselesi'nden ve Memâlik-i Şahane Hristiyanları lehinde icrasına tasaddî olunan tahrikâtdan bahsedilmiş olsa ciddî gazeteler ve Chicago mehâfil-i siyasiyesine mensub ukûl-i selime ashâbından bulunan zâtlar hep bu yolda idare-i lisan etmektedirler.

10- Mukarrerât, Telkinât ve Neşriyât

Her ne hâl ise bazı gazeteler tarafından neşrolunan makalât ve kilise ve ma'âbidde vuku bulan konferanslar üzerine bir takım mukarrerât ittihâz olunarak Amerika Reiscumhuru'yla Hariciye nâzırına tebliğ olunmuştur. Bu mukarrerâtın mikdarı yüz kadar tahmin ediliyor. Şurasını ilâveye lüzum yoktur ki Ermeni müfsidler bile işbu mukarrerâtın nazar-ı hükûmetde bayağı bir kâğıd parçası kadar değeri olmadığını ve bilâ-istisnâ hıfz veya derhal şakk edilmekde olduklarını ra'nâ biliyorlar. Kat'î bir muvaffakiyete vusûl kâbil olamadığı hâlde yine Ermeniler lehindeki telkinâta devam olunuyor. Şu son üç hafta zarfında muhtelif kiliselerde müte'addid nutuklar irâd olunmuştur. Ermeniler telkinâtı ileriye götürmek maksadıyla el-hâletü hâzihî İngiltere'de bulunan üç Ermeni mültecisini Amerika'ya celb etmek istiyorlar. Bunlar Sason'dan Kars'a ve oradan da İngiltere'ye giderek Mösyö Gladstone'a ibrâz edil-

miş ve birçok mitinglerde halkın enzâr-ı merakına arz olunmuş olan iki erkek Ermeni ile bir kadından ibaretdir.

Bunlar Amerika'ya getirilerek her tarafda teşhir olunacak ve bu suretle Memâlik-i Şahane Ermenileri lehinde efkâr-ı umumiye üzerinde icra-yı te'sire çalışılacaktır.

11- Aksi Yolda Münakaşât

Chicago'da mukim zevât-ı mu'tebereden başlıcalarının müzâheret-i maneviye ve muâvenet-i nakdiyesini istihsâle bi'l-cümle vesâit-i mümkün ile sarf-ı mesâit eden Ermeni müfsidlerinin ilkâât ve tesvîlâtına karşı bazı zevâtı ikaz etmek lâzım geldiğinden zevât-ı mûmâileyhimle bi'd-defaât mülâkât ederek vukuâtın mahiyet-i hakikiyesini kendilerine irâe ve Ermeniler lehindeki telkinâta muâvenet-i fi'liyede bulunmamalarını talep eyledim ve First National Bank Reisi Mösyö Lyman ve Chicago Belediye Reis-i esbakı Mösyö John Hopkins gibi bazı zevâtı da Ermeniler lehinde ba'demâ irâd-ı kelâm etmemeğe ikna'a muvaffak oldum. Bazen dahi nümâyîşât-ı umumiyenin men'-i vuku'u için suret-i serî'a ve müessirede hareket etmeğimi icab etdi. Ez-cümle geçen Kânûn-ı Sâni ibtidâsında Columbia Sergisi'ne merbût kongrelerin se-ne-i devriyesi münasebetiyle merasim-i mahsusa icra olunacağı esnada sergi direktörü ve şehbender sıfatlarını haiz olduğum cihetle meclisin fahrî reisleri miyânında ahz-ı mevki etmeğe davet olundum. Bu sırada suret-i mahsusada Minneapolis'den gelmiş bir Ermeni kâtibinin bu vesileden bi'l-istifade cemi-yete şübhesiz Ermeniler lehinde bir muhtıra tebliğ edeceğini istihbâr eylediğimden eğer merkûm Ermeni'ye nevbet-i kelâm verilecek olursa rüfekâmdan birçoğu ile birlikde derhal avdet eyleyeceğimi bildirdim. Bunun üzerine reis galiba hâtırımında kaldığına göre vaktin adem-i müsaadesini bahane ederek merkûm Ermeni'ye irâd-ı kelâma müsaade etmedi. Bu suretle Devlet-i Aliyye'ye karşı hasmâne olması muhtemel olan bir makalenin sahâif-i matbûâta derc olunmasına meydan verdim.

12- Netice

Ermeni tahrikâtı Chicago'da bir neticeye iktirân edecek gibi görünmüyor.

İşte şimdiki hâlde daire-i memurîn-i acizânem dahilinde Ermeni tahrikâtına müte'allik olan vukuât bundan ibaretdir. Şurası pîş-i nazar-ı dikkate alınmalıdır ki Memâlik-i Şahane Ermenileri lehinde icra olunan nümâyîşâtdan efkâr u ezhân-ı umumiye üzerinde bir te'sir husûle gelmeyip hayli zamandan beri alışılmış olan bu mübâlağâta hiç kimse ehemmiyet vermiyor.

Hükûmet-i Seniyye aleyhinde neşrolunan ithamnâmeleri mütâlâa edenler bunların neşrindeki makâsıd-ı hafıyyeye tamamıyla vâkıf olduklarından efkâr-ı ciddiye erbâbı ahd-i celîl-i hazret-i Şehriyârî'de Memâlik-i Şahane'de cilveger-i saha-i husûl olan her türlü terakkiyât-ı azîmeyi tasdik ve teslim ediyorlar. Cânib-i Hükûmet-i Seniyye'den Columbia Sergisi'ne şâyân-ı takdir bir suretde iştirak buyurulması sayesinde dahi Devlet-i Aliyye hakkındaki efkâr-ı bâtıla zâil ve idare-i Osmaniyye'ye karşı dermiyân olunan bazı mevâdd-i müştekâ-bihânın butlânı mertebe-i sübûta vâsıl olmuştur. Hususât-ı meşrûhaya mebnî hâl ü mevki'e pek de nazar-ı havf u haşyetle bakmağa mahal olmadığı zannındayım. Eğer Ermeniler miyânında şâyân-ı arz yeni bir hâdiser-zede-i zuhur olacak olur ise bunu Hükûmet-i Seniyye'ye maa'l-müsâra'a arz ve ihbar eyleyeceğim derkârdır. Emr u fermân.

[3 Ağustos 1895]

HR. SYS, 2857/23

77

MERZİFON'DA ERMENİLERLE PROTESTANLAR ARASINDA ANLAŞMAZLIK ÇIKTIĞI

Amerika misyonerleriyle Cizvit rahiplerinin telkinleri sonucunda bazı Ermenilerin Protestanlığa geçmeleri sebebiyle Merzifon'da Ermeniler ile Protestanlar arasında anlaşmazlık çıktı

Bâb-ı Âlî

Daire-i Sadâret

Âmedî-i Divan-ı Hümayûn

368

Merzifon'da Ermenilerle Protestanlar beyninde münâza'a vuku bulmasından ve misyonerlerin iğfalât ve ihtiyâlâtı ile Ermenilerin Protestan mezhebine sâlik olarak bu hâlin iki taraf için mûcib-i münâferet olmasından dolayı

geçende telakki olunan emr u fermân-ı hümayûn-ı cenâb-ı mülûkâne vechile Sivas Vilâyeti'ne icra kılınan tebligâta cevaben gelen telgrafda böyle nizâ' ve kerhen tebdil-i mezheb vuku'u oraca malum olmadığı gibi Merzifon'daki Protestanların bir neferinden mâadâsının tebdil-i mezheb eylemeleri pek kadim olup şu kadar ki Amerika misyonerleriyle Jizvit rahiblerinin tedrisât ve talimâtı sebebiyle Ermenilerden bir takımının Protestanlığa mâil olduğu beyân ve bazı tafsilât ityân kılınmış ve bu mekteblerin tarih-i te'sisleri ve me'zûniyete müstenid olup olmadığı ve buradan me'zûniyet verilmemiş ise mahallerince neye mebnî işbu mekteblerin devamına müsâmaha olunduğu vilâyetden istîzâh olduğundan gelecek cevaba göre icabâtına bakılacağı derkâr bulunmuşdur, efendim.

Fî 14 Safer sene 1313 - Fî 24 Temmuz sene 1311

Sadırazam

Said

**

Bâb-ı Âlî
Daire-i Sadâret-i Uzmâ
Telgraf Odası
Aded

Sivas Vilâyeti'nden vârid olan şifre telgrafnâme hallidir.

C. 16 Temmuz sene [1]311

Ermenilerle Protestanlar beyninde nizâ' u şikâk zuhur eylediğine ve misyonerler tarafından Ermenilere kerhen tebdil-i mezheb etdirildiğine dair mesmû'ât olmadığı ve Merzifon'da zükûr olarak Protestan olan üç yüz kadar Ermeni'den bir neferi bir sene akdem tebdil-i mezheb edip diğerlerinin tarih-i tebdilleri pek ziyade eski idüğü ve Tokat'da beş-altı hâne halkından ibaret bulunan Protestanların yirmi-otuz sene akdem tebdil-i mezheb eyledikleri ve şu kadar ki fî 14 ve 19 Temmuz sene [1]311 tarihli iki kıt'a telgrafnâme-i acizânemle Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne yazıldığı vechile Ermenilerin şu sırada evvelkinden ziyade Protestan kilisesine gidip va'z istimâ' etmeleri ve te'sâvîrin kiliselerden kaldırılması için murahhasahâne meclis-i ruhânîsine hitaben mahzar tertib eylemeleri Protestan mezhebine temâyüllerine delâlet

eylediği Amasya ve Tokat Mutasarrıflıklarıyla cereyân eden muhabereden anlaşılmıştır. Sivas'da dahi Ermenilerin Protestan kilisesine gitmekde ve çocuklarını Jizvit ve Protestan mekteblerine göndermekde oldukları cihetle bu bâbda Ermeni murahhasasıyla bazı mu'teberânına mukaddemâ icra kılınan tebligât üzerine Amerika misyonerleriyle Jizvit rahibleri şâkirdândan bir gûnâ ücret almadıktan başka meccânen kitab ve kırtasiye ve muhtacîne elbise ve iânât-ı nakdiye vermekde olduklarına³⁹ binâen fukarâ takımı çocuklarını mez-kûr mekteblere göndermekde ve Amerika ve sair memâlik-i ecnebiyeye gitmek ve buraca ifsâdâtta bulunmak temâyülât-ı muzırrası ekseriya bu mekteb-lerde tahsil edenlerden zuhur etmekde olduğundan idarece zarureti bulunan nefis-i Sivas Ermeni mekteblerine şehri üç bin kuruş tahsis olunduğu takdirde etfâl-i merkûmeyi terbiye-i ecnebiyeden men' ve tahlîs eyleyecekleri taahhüdünü hâvî vermiş oldukları varaka fî 11 Mart sene [1]309 ve iki numaralı arîza-i çâkerânemle makam-ı sâmi-i vekâlet-penâhîlerine takdim kılınmış idi. Ermenilerin rüesâ-yı ruhâniyesinden ve müsinn takımından bazıları kendi cemiyetleri efrâdının ecnebi kilise ve mekteblerine gitmesine muhalif görülüyor ise de Ermeni gençleri emel-i malumları uğruna her bir şeyi feda etmekde bulundukları gibi himaye-i ecnebiyeyi kazanmak fikriyle Jizvit papaslarının ve misyonerlerin hoşnudîsini celb eylemek için ihtilâfât ve hissiyât-ı mezhebiyeyi asla nazar-ı itibar ve mütâlaaya almamakda oldukları ma'rûzdur. Fer-mân.

Fî 23 Temmuz sene [1]311 / [5 Ağustos 1895]

Vali

Halil

Y. A. HUS, 333/104

78

**CALIFORNIA ERMENİLERİ'NİN DÜZENLEDİKLERİ
TOPLANTILARDA OSMANLI HÜKÜMETİ ALEYHİNDE
KONUŞMALAR YAPILDIĞI**

California Ermenileri'nin düzenledikleri toplantılarda Osmanlı Hükümeti aleyhinde konuşmalar yaptıkları, Ermeni Vatanperverler Cemiyeti adlı bir dernek kurdukları, New York merkez komitesi aracılığıy-

³⁹ Metinde "olmadıklarına" şeklinde geçmektedir.

la Osmanlı Ermenileri için yardım topladıkları ve bir süreden beri faaliyetlerini gizlice sürdürdükleri

Bâb-ı Âlî
Tercüme Odası
Numara: 146
Tarih: 2 Ağustos 1311

Nev'-i Tercüme: California'daki Ermenilerin tahrikâtı [ve] bunların adedi hakkında San Francisco Şehbenderliği'nden mevrûd tahrirât suretinin leffen takdim kılındığına dair fî 13 Temmuz sene [18]95 tarihli ve 213 numaralı tahrirâta zeyl

Hariciye Nezâreti'ne fî 21 Temmuz sene [18]95 tarihiyle Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 219 numaralı tahrirâtın tercümesidir.

Şehr-i hâlin on üçü tarihli ve iki yüz on üç numaralı tahrirât-ı acizâne-mi te'yid ile San Francisco şehbenderimiz tarafından California Ermeni tahrikâtına dair taraf-ı çâkerâneme gönderilen mühim bir raporun suretini leffen takdim eylerim. Emr u fermân.

Melfûf raporun hulâsaten tercümesidir.

Fresno'da dört-beş yüz, San Francisco'da yüz elli-iki yüz ve Los Angeles'da takrîben yüz nüfus olmak üzere California'da tahminen yedi-sekiz yüz Ermeni vardır. Bunlar muhtelif ticaret ve san'atlarla meşgul olup şehbenderhâneye asla gelmezler ve belki vücudunu bile bilmezler. Bunlardan yüzde lâ-ekal altmışı mahzâ memleketde daha mühimce bir mevki kazanmak üzere Protestan mezhebini kabul etmişlerdir. Fakat Amerikalı ruhban bunlara Protestan edinceye kadar rû-yı nevâziş göstererek ba'dehû yüz çevirmekdedirler. Buraya gelen Ermenilerin başlıca maksadları beş-altı sene çalışarak mümkün mertebe ziyade para topladıktan sonra Amerika himayesi tahtında Memâlik-i Şahane'ye avdet etmekden ibaretdir.

Geçen sene Ağustos evâhirine doğru Fresno'da birçok Ermeniler bir salonda ictimâ ederek içlerinden bir takım müfsidler nutuklar irâdiyla zât-ı şevket-simât-ı hazret-i Padişahî ve Hükûmet-i Seniyyeleri aleyhine bir takım müftereyât-ı bedhâhânde bulunmuşlar ve asl u esası olmayan birçok kitâllerden ve cinayetlerden bahsetmişlerdir. Bunlar müteveffâ Çar hazretlerinin ve-

fatına dahi alenen teessüfler izhâr ederek müşârunileyhin Ermenilerin en büyük hâmîsi olduğunu neşr u ilândan geri durmamışlardır. Merkûm Ermeniler "Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti" nâmında bir cemiyet teşkil ile New York Merkez Komitesi vasıtasıyla Memâlik-i Şahane Ermenileri'ne iânât irsâline ve bir takım isnâdât ve müftereyât ve vesâit-i saire-i mümkün ile tehyîc-i efkâra teşebbüs etmişlerdir. Fresno'da bulunup daima ora Ermenileriyle düşüp kalkan memur-ı mahsusum birçok defalar gönderilen iânâtın mikdarını taraf-ı acizâneme ihbar eylemiştir ki bunların en külliyyetlisi sekiz yüz dolar idi. Mûmâileyh bendenize mârru'z-zikr cemiyet ile icraât komitesinin başlıca azâsını müş'îr bir fihrist-i esâmî dahi göndermiştir. Bundan evvelki raporumda mezkûr fihrist leffen takdim kılınmış idi. Bu Ermeniler sâl-i hâzırın ilk aylarında her hafta alenî ictimâlar akdederek Hükûmet-i Seniyye hakkında her nev' isnâdât ve müftereyât-ı bedhâhâne bulunurlar idi. Merkûmûn şehri hâlin ikisinde birçok mekâtîb ile hayli nûkûdu hâmilan Ermenilerle meskûn vilâyât-ı şahaneye Fresnolu dört Ermeni göndermişlerdir. (Şehr-i hâlin altısı tarihli raporuma müracaat buyurulması.)

Bu bâbda California gazetelerine derc etdirdiğim bazı fıkralar üzerine Fresno gazetelerine aleyhimde bir takım makalât-ı bedhâhâne derc edildikten başka taraf-ı acizâneme gönderilen imzasız birçok mektublarla tehdidâtta dahi bulunulmuştur. Fakat bunlara zerre kadar ehemmiyet vermemekdeyim. Takrîben iki aydan beri Fresno Ermenileri artık umumî ictimâlar akdetmeyecek yalnız iâne irsâlâtını ve yazılacak mektupları tanzim etmek üzere hafî ictimâlar akdeyiyorlar. San Francisco ve Los Angeles cemiyetleri neşriyât ve ictimâât-ı umumiye gibi teşebbüsât-ı aleniyede bulunmayarak suret-i hafîyyede çalışıyorlar. Maamâfih bunların da New York Komitesi'ne bi'd-defaât külliyyetli akçeler göndermiş olduklarını mevsûkan istihbâr eyledim. San Francisco Komitesi'nin başlıca azâlarının esâmîsini mukaddemâ taraf-ı sefirânelerine iş'âr eylemiş idim. Evvel emirde işe ehemmiyet verir gibi görünen Amerika ahalisi artık Ermeni tahrikâtına nazar-ı bî-kaydî ile bakıyorlar. Ermeniler dahi teşebbüslerini kemâl-i sükûn ile hafîyyen icra ediyorlar. Emr u fermân.

[14 Ağustos 1895]

HR. SYS, 2857/25

**İNGİLTERE'DE ARGYLL DÜKÜNÜN HİMAYESİNDE
KURULAN ERMENİLERE YARDIM KOMİTESİ'NİN
ŞUBESİNİN NEW YORK'TA TEŞKİL EDİLDİĞİ**

İngiltere'de Argyll dükünün himayesinde kurulan Ermenilere Yardım Komitesi'nin New York'ta açılan şubesinin 7 Amerikalı ile Dr. Ayvazyan adlı bir Ermeni'den oluştuğu

Bâb-ı Âlî
Tercüme Odası
Numara: 160
Tarih: 23 Ağustos sene 1311

Nev'-i Tercüme: Ermeni işleri hakkında Mösyö Gladstone'un irâd etdiği nutkun bazı fıkârâtını gazetelerin neşrettiklerine ve New York'da teşekkül eden İâne Komitesi'ne dair

Hariciye Nezâreti'ne

fi 18 Ağustos sene [18]95 tarihiyle Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 235 numaralı tahrirâtın hulâsaten tercümesidir.

Bi'l-cümle Amerika gazeteleri Mösyö Gladstone tarafından Hester'da irâd olunan nutkun bazı fıkârâtını neşretmişlerdir. Nutk-ı mezkûrun neticesi olarak Duc d'Argyll taht-ı riyâsetinde İngiltere'de teşekkül eden İâne Komitesi şubesi olmak üzere derhal New York'da bir İâne Komitesi teşkil olunmuşdur. Yedi Amerikalı ve Doktor Ayvazyan nâmında bir Ermeni'den mürekkep olan mezkûr komitenin maksadı Londra Komitesi misillü güya dûçâr-ı mesâib olan Ermenilerin tehvîn-i ihtiyacları için para toplamakdan ibaretdir. Emr u fermân.

[4 Eylül 1895]

HR. SYS, 2850/33

**AMERİKA ELÇİSİNİN İSTANBUL'DA TUTUKLANAN
MARDİROS MURATYAN'I HİMAYESİ**

Üzerinde sakıncalı ifadeler taşıyan mektuplar bulunduğu için tutuklanan Amerikan vatandaşı Mardiros Muratyan'ın Osmanlı mahkemeleri tarafından cezalandırılmayıp sadece sınırışı edilebileceği

nin İstanbul Amerika Elçiliği'nden bildirilmesi üzerine cinayet ve suikast icrasına mahsus Hınçak komitesinin evrakını taşıdığı için İstanbul'da kesinlikle serbest bırakılamayacağını Zaptiye Nezâreti'nden ifade edildiği

Nezâret-i Zabtiye
Mektubî Kalemi
Aded

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Devletli efendim hazretleri

Amerika tebaasından Mardiros Muratyan'ın Dersâadet'de taht-ı tevkife alındığı ve üzerinde muzır bir takım mekâtîb bulunduğu nezâret-i acizânemden Amerika konsolosuna tebliğ kılınmış olduğundan ve merkûmun yedinde yalnız bir takım mektublar bulunması kendisinin mehâkim-i Osmaniyye huzurunda dūçâr-ı mücâzât olmasını iltizâm edemeyip ancak Memâlik-i Şahane'den ihrac için bir sebep-i kâfi olabileceğinden bahisle derhal tahliye-i sebîli iltimasını ve bazı ifadâtı hâvî Amerika sefiri tarafından i'tâ olunan takrîr tercümesinin gönderildiği ve müşârunileyh bu bâbda beyân-ı teessüfle beraber Pazartesi gününe kadar cevap i'tâsını şifahen rica eylediği beyânıyla icabının icra ve inbâsını mutazammın fî 27 Ağustos sene [1]311 tarihli ve elli iki numaralı tezkire-i aliyye-i cenâb-ı nezâret-penâhîleri resîde-i dest-i tekrîm oldu. Merkûm başka başka nâmlara muharrer iki kıt'a pasaport ile vürûd etmesine ve bunlarda münderic eşkâl kendisine kısmen gayr-ı müşâbih olmasına ve Anadolu Ermenileri'nden olduğu dahi kendi ifadesinden anlaşılmasına ve üzerinde zuhur eden evrak-ı muzır, suikast ve müsellahan îkâ'-ı ihtilâl ve emsali cinayâtı tertib ve icra etdiren Hınçak Komitesi'nin talimâtıyla mühr-i mahsusunu hâvî bulunmasına binâen pâyitaht-ı Saltanat-ı Seniyye'ye îkâ'-ı cinayât için gelmiş olacağında şübhe olmayan merkûmun mezkûr pasaportları dahi bir taraftan sirkat etmiş olması mütâlaasına göre tahkikât icrası için derhal kaçırlaryaya malumât verilerek oradan irsâl olunan sefâret tercümanına merkûmun Amerikalı addedilmesi lâzım geleceği sefâretçe beyân olunur ise derhal teslim edileceği taraf-ı acizden ifade olunmuş ve bi'l-cümle evrak-ı muzır dahi sefâretçe istenilen mütercime tercüme etdirilmek üzere teslim edilmiş olmasına mukabil merkûm kaçırlaryaya götürülmeyip Salı gününe

kadar Bâb-ı Zabtiye'de kalması sertercüman-ı mûmâileyh tarafından beyân olunmuş ve şimdiye kadar tevkifhâneye verilmeyip Daire-i Zabtiye'de misafir edildiği gibi öteden beri Amerikalılar haklarında zâbıtaca gösterilen hüsn-i muamele kançılaryaca dahi tasdik olunacağı şübhesiz bulunmuş iken sefâretin protestosuna ve izhâr eylediği esefe taaccüble beraber şu aralık bir mesele çıkarılmamak için itirazât-ı muhıkka serdinden dahi bi't-tevakkî merkûmun yarın Amerika kançılaryasına teslimi mukarrer ise de bâlâda arz olunduğu vechile merkûmun cinayât ve suikasd icraâtına mahsus Hınçak Komitesi'nin evrak-ı mahsusasını hâmil bulunmasına binâen pâyitaht-ı Saltanat-ı Seniyye'de serbest bırakılması kat'an caiz olamayacağından vapurun yevm-i hareketine kadar kançılaryaca muhafazası ve her hâlde Memâlik-i Şahane'den çıkarılması lâzım geleceğinin icâleten sefârete tebliği vâbeste-i müsaade-i aliyye-i nezâret-penâhîleridir. Ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehül-emrindir.

Fi 17 Rebûlûlâ sene [1]313 ve fi 27 Ağustos sene [1]311 / [8 Eylül 1895]

Zabtiye Nâzırı
Nâzım

HR. SYS, 2740/12

81

**AMERİKA'DA TÂBİİYET DEĞİŞTİREREK PASAPORTLU
YA DA PASAPORTSUZ OLARAK OSMANLI ÜLKESİNE
GİRMEK İSTEYEN ERMENİLER HAKKINDA OSMANLI
DEVLETİ İLE AMERİKA HÜKÜMETİ ARASINDAKİ
ANLAŞMAZLIĞIN GİDERİLMESİ**

Amerika Hükûmeti ile Osmanlı Hükûmeti arasında çıkan anlaşmazlık üzerine Anadolu ahalisinden olup izinsiz tâbiiyet değiştiren Ermenilerin Osmanlı ülkesine girişlerinde Tâbiiyet Kanunu'nun 5 ve 6. maddelerine istinaden ya yeni tâbiiyetlerini reddedip Osmanlı sıfatıyla kabul edilmek ya da yeni tâbiiyetlerini geçerli sayarak sınır dışı edilip gayr-ı menkullerinin tasarruf hakkı ile miras haklarından mahrum bırakılmak şıklarından birini tercih edebileceklerine; pasaportsuz olarak gelip Osmanlı ülkesine girmek isteyen Ermenilerden ticaret için gitmiş olanlar ile iyi halleri bilinenlerin teminata bağlanarak serbest bırakılmaları ve gidecekleri yerin mahalli idaresi tarafından gözetim altında bulundurulmaları gerekeceğine ilişkin Hariciye İstişare Odası'nın kararları

Bâb-ı Âlî
Nezâret-i Umûr-ı Hariciye
Tercüme Odası
Aded

Hariciye Nezâreti'ne fî 13 Teşrîn-i Sânî sene [18]94 tarihiyle Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 281 numaralı tahrirâtın tercümesidir.

Tâbiyet Kanunnâme-i Hümâyûnu'na tevîk-i hareket etmeksizin Amerika tâbiyetini ihrâz edecek Ermenilerin Memâlik-i Şahane'de bulundukları müddetçe Amerika tebaası sıfatıyla tanınmaması hakkında Amerika Hariciye nâzırına i'tâ eylediğim takrîrin suretini fî 24 Teşrîn-i Evvel sene [18]94 tarihli tahrirât-ı acizânemle zât-ı âlî-i âsafânelerine irsâl etmiş idim. Mösyö Gresham evvel emirde resmen bir kanunnâme neşr u ilân olunmadıkça tedbir-i mezkûrun kuvve-i icraiye ile ittihâzı mümkün olamayacağını cevaben bendenize bildirmesi üzerine kendisine yeni bir takrîr irsâliyle böyle bir kanunnâme neşrinden tevellüd edebilecek fevâid ve muhassenâtı irâe ve isbata ve Amerika tâbiyetini ihrâz etmek isteyen Ermenilere ilk takrîrim meâlinde sadece bir ihtar icrasıyla netice-i matlûbenin husûl-pezîr olacağına mûmâileyhi ikna'â çalıştım. Bundan maksadım ise evvel be-evvel Tâbiyet Kanunnâme-i Hümâyûnu ahkâmına tevîk-i hareket etmeksizin Amerika tâbiyetini bi'l-ihrâz Memâlik-i Şahane'ye avdet edecek Ermenileri Amerika himayesinden mahrum eylemekden ibaret idi. Amerika Hükûmeti teklif-i vâkı'ımın kabul ve adem-i kabulü hakkında Dersââdet sefirinin fikir ve mütâlaasını istimiz edecek olur ise mûmâileyhin derhal işin tervîci cihetine gideceği melhûzdur. Her hâlde Amerika Hükûmeti nezdindeki teşebbüsât-ı acizânemin taraf-ı âlî-i nezâret-penâhîlerinden tasvîb buyurulacağı ümidindeyim. Emr u fermân hazret-i men lehül-emrindir.

Washington Sefâret-i Seniyyesi'ne fî 7 Teşrîn-i Sânî sene [18]94 tarihiyle Amerika Hariciye Nezâreti'nden vârid olan takrîrin sureti tercümesidir.

Tebdil-i tâbiyet edip kendi arzularıyla vatanlarına avdet eyleyen İngiltere tebaasının hukuk-ı şahsiyeleri hakkındaki İngiliz Kanunnâmesi ahkâmından bahisle İngiliz tâbiyetini ihrâz eden kesânın hâmil oldukları pasaportlarda munderic şerhe mûmâsil Amerika pasaportlarınca dahi bir şerh icrası ve yahud Amerika Hükûmeti tarafından alâkadarânca malumât olmak üzere bu

meâlde bir beyânnâme neşri teklifini hâvî fî 22 Teşrîn-i Evvel sene [18]94 tarihli takrîr-i sefirâneleri kemâl-i dikkatle mütâlâa olundu. Cevaben şurasını iş'âr ederim ki tâbiyet hakkında mevcut kavânîn ve nizâmâtı suret-i umumi-yede ta'dîlen Kongre tarafından bir kanunnâme neşredilmedikçe bu hususda kuvve-i icraiye ile bir şey yapılamaz. Beyân-ı hâl ibrâz-ı me'ser-i ihtirâmkârîye zerî'a ittihâz kılındı.

Amerika Hariciye Nezâreti'ne fî 9 Teşrîn-i Sâni sene [18]94 tarihiyle Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden irsâl olunan takrîrin tercümesidir.

Bir kanun-ı mahsus neşrolunmadıkça kuvve-i icraiye ile Amerika pasaportlarına şerh olunması veyahud Amerika tâbiyetini ihrâz arzusunda bulunanların tâbiyet-i asliyelerini terk etmezden evvel takib edecekleri meslek-i hareketi bir suret-i kat'îye ve sarîhada tayin için lâ-ale't-tayin bir beyânnâme neşredilmesi mümkün olamayacağına dair fî 7 Teşrîn-i Sâni sene [18]94 tarihli takrîriniz ahz olundu. Bu bâbda serd ü ityân olunan esbâb ve delâilin makbûliyetini tasdik eylesem de şerh maddesini şimdilik bertaraf ile hükûmeteyn beyninde zuhuru melhûz olan bi'l-cümle müşkilâtı ref' ve izâle için Amerika Hükûmeti hiç olmazsa Amerika tâbiyetini istihsâl arzusunda bulunacak Ermenilere Tâbiyet Kanunnâme-i Hümayûnu'na riâyet etmeleri lüzumunu tavsiye edemez mi?!.. Ermeniler Amerika Hükûmeti'ne emniyet ve itimadları olduğunu ve kavânîn-i Devlet-i Aliyye'ye adem-i riâyetleri kavânîn-i mezkûreye vâkıf olmamalarından ileri geldiğini daima iddia ediyorlar. İmdi Amerika tâbiyetini ihrâz için evvel be-evvel tebaa-i sâdika-i Osmaniyye'den bulunmaları yani kavânîn-i Osmaniyye'ye riâyet eylemiş olmaları iktizâ edeceği suret-i resmiye ve kat'iyede Ermenilere tefhîm edilemez mi? İşte pek kolay bir teklif dermiyân ediyorum. Fî 22 Teşrîn-i Evvel sene [18]94 tarihli takrîrimle Amerika Hükûmeti'ne teklif eylediğim tedbirin nefsü'l-emirde hakk u savâba mukârenetini kabul ve tasdikden imtinâ' etmemekde olduğunuz fî 7 Teşrîn-i Sâni sene [18]94 tarihli takrîrinizin mütâlâasından sarâhaten anlaşıl-makda olup tedbir-i mezkûr mevki'-i icraya vaz' olunur ise hükûmeteyn beyninde her gûne mesâil ve müşkilât külliyyen bertaraf edilmiş olur. Ahvâl-i mümâsilede cârî olan usul ve kaideye riâyetle tedâbîr-i mezkûreye bir kanun hüküm ve kuvveti verilmek veya hiç değilse dermiyân eylediğim vechile

Amerika kavânîn ve nizâmâtına muhalif düşmeyecek surette vesâyâ-yı umumiye icrasıyla ba'demâ işbu tedbirin tatbik ve icrasını taht-ı te'mine almak lâzım gelip gelmeyeceğinin tayini bittab' Amerika Hükûmeti'ne aiddir. Zaten fî 22 Teşrîn-i Evvel sene [18]94 tarihli takrîrimde beyân olunduğu üzere Amerika Hükûmeti'nin hissiyât-ı hakkâniyet-şîârânesine emniyet ve itimadım ber-kemâl olmakla bu meselede dahi yalnız iki dost hükûmetin menâfi'ine değil fakat adl ü hakkâniyete ve bedâhete müstenid bir meslek-i politika ittihâz edeceğinde şübhem yokdur. Beyân-ı hâl ibrâz-ı me'ser-i ihtirâmkârîye vesile ittihâz kılındı.

**

Bâb-ı Âfî
Daire-i Umûr-ı Hariciye
Mektubî Kalemî
Aded: 510

Pîşgâh-ı Sâmi-i Sadâret-penâhî'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir

Amerika'da tebdil-i tâbiyet eden Ermenilere Memâlik-i Şahane'ye avdetlerinde Osmanlı nazarıyla bakılmasını Amerika Hükûmeti'nden istihsâl etmek üzere vuku bulan teşebbüsât üzerine Amerika Hariciye Nezâreti'nden alınan ve cevaben yazılan tekârîrin gönderildiğine dair Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan tahrîrât ile melfûfâtı tercümelerinin takdimiyle sebk eden arz u iş'âr-ı acizîye cevaben hukuk müşavirlerine tedkik-i madde etdirilip neticesinin arz u iş'ârı ifadesini şâmil resîde-i dest-i ta'zîm olan 24 C. sene [1]312 tarihli ve bin beş yüz üç numaralı tezkire-i sâmiye-i Sadâret-penâhîleri mütâlâa-güzâr-ı acizî olarak İstişare Odası'na lede'l-havale sefâret-i müşârunileyhânın iş'ârı vechile Amerika'da tebdil-i tâbiyet edecek Ermenilere evvel emirde kavânîn-i Osmaniyye ahkâmına tevfi-k-i hareket lüzumunun ihtarını Amerika Hükûmeti'nden taleb ne gibi esbâba mebnî caiz olamayacağını ve fakat hilâfında olarak Amerika tâbiyetini ihrâz eden her bir Ermeni'nin Memâlik-i Şahane'ye avdetinde Tâbiyet Kanunnâme-i Hümâyûnu'nun beşinci ve altıncı maddeleri ahkâmına istinâden ya terk-i tâbiyet eden Osmanlı'nın tâbiyet-i cedîdesi keen-lem-yekûn hükmünde addolunarak tebaa-i Devlet-i Aliyye sıfatıyla Memâlik-i Şahane'ye kabul olunması veyahud tâbiyet-i

cedîdesinin mu'teber addedilip evvelâ Memâlik-i Şahane'den tard ve ihrac sâniyen uhde-i tasarrufunda bulunan emvâl-i gayr-ı menkûlenin hukuk-ı tasarrufiyesinden ve sâlisen hukuk-ı irsiyeden ıskât gibi terk-i tâbiyet kaziyyesinin netice-i kanuniyesi olan bazı hukukdan mahrum edilmesi suretlerinden birinin tercih ve ihtiyar olunabileceğini ve meselenin şu suretle ve ale'l-husus şikk-ı sâni vechile tesviyesine Amerika Hükûmetince dahi kısmen muvâfakat olduğu Dersaadet Amerika Sefâreti'nin 20 Teşrîn-i Sâni sene [18]93 tarihli takrîriyle vuku bulan beyânâtından ve Amerika Hariciye Nezâreti Vekâletinden Washington Sefâret-i Seniyyesi'ne irsâl edilmiş olan takrîr-i cevabî müfâdından anlaşılacakda olmasıyla bu bâbda Amerika Hükûmetince cevab i'tâsından evvel sâlifü'l-arz iki şıkdan birinin Hükûmet-i Seniyyece suret-i kat'iyede tercih ve ihtiyarı muvâfık-ı maslahat olduğunu hâvî İstişare Odası'ndan tanzim ve i'tâ olunan mütâlaanâmenin tercümesi leffen takdim kılınmakla emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 21 Şevval sene 1312 ve fî 4 Nisan sene [1]311

Hariciye Nâzırı

Said

**

Bâb-ı Âli
Nezâret-i Umûr-ı Hariciye
Tercüme Odası
Aded

*İstişare Odası'nın fî 26 Şubat sene [18]95 tarihli
ve 7866 numaralı mütâlaanâmesi tercümesidir.*

Washington Sefâret-i Seniyyesi'nin fî 15 Kânûn-ı Evvel sene [18]94 tarihli ve üç yüz otuz yedi numaralı tahrirâtıyla Amerika'ya hicret eden Ermenilere müte'allik evrakın mütâlaasından müstebân olduğuna göre tebaa-i Osmaniyye'den bir takım Ermeniler Amerika'ya azîmetle orada tebdil-i tâbiyet etdikden sonra ikâ'-ı şûriş ve fesad maksadıyla Memâlik-i Şahane'ye avdet ve tâbiyet-i cedîdelerine istinâden bir takım harekât-ı mefsedetkârâneye mübâderet eylemekdedirler. Tâbiyet hakkındaki kanunların ihtilâf-ı ahkâmından münba'is müşkilâtın ref' ve izâlesi için Washington sefiri evvelce irâde-i

seniyye-i hazret-i Padişahî istihsâliyle Tâbiyyet Kanunnâme-i Hümâyûnu ahkâmına tevfiğ-i hareket etmedikçe terk-i tâbiyyet eylemiş olanların Memâlik-i Şahane'ye hîn-i avdetlerinde haklarında kemâ-kân tâbiyyet-i Osmaniyye muamelesi icra olunmak şartıyla Amerika Hükûmeti'nin bu makûle Ermenilere Amerika tâbiyyetini i'tâ etmesini ve bu tedbirin hükûmet-i müşârunileyhâ tarafından verilecek pasaportlara bir ibare-i mahsusâ derc ve ilâvesiyle veyahud bir beyânnâme-i resmî ile alâkadarâna ihtar ve tefhîm etdirilmesini Amerika Hükûmeti'ne teklif etmiş ise de hükûmet-i müşârunileyhâ bu bâbda Amerika ca müttehaz usul ve kavâ'id'e esasen mugayir bulunan böyle bir tedbirin Kongre tarafından o yolda bir kanun-ı mahsus neşr u ilân edilmedikçe kuvve-i icraiye ile kabul olunamayacağını cevaben beyân eylemiş ve sefir-i müşârunileyhâ ise bu bâbda ısrar ile hiç olmaz ise merkûm Ermenileri Amerika tâbiyyetine hîn-i kabullerinde Tâbiyyet Kanunnâme-i Hümâyûnu'na tevfiğ-i hareket lüzumunun Amerika memurları tarafından kendilerine ihtar ve tavsiye olunmasını talep eylemiş olduğundan Mösyö Gresham Memâlik-i Şahane'de mer'ıyyü'l-icra olan ahkâm-ı kanuniye ve nizâmiyeyi Ermenilere ihtar ve tebliğ me'zûn ve Amerika tâbiyyeti i'tâ olunmazdan evvel Hükûmet-i Seniyye'nin istihsâl-i muvâfakati lüzumu Amerika kavânîninde musarrah ve meşrûf bulunmadığı cevabını i'tâ eylemiştir. Hukuk-ı düvel icabınca ca'lî olmamak üzere bir tâbiyyet-i cedîde ihrâzı tâbiyyet-i sâbıkadan hurûcu mûcib olup bu da tebdil-i tâbiyyet eden kimesnenin vatan-ı aslîsine avdet etmemek fikriyle tâbiyyetini ihrâz eylediği devlet memâlikinde te'sis-i ikametgâh etmesiyle tahakkuk ve ta'ayyün eder. Bu esas ve kaideye karşı bir istisnâ vaz' eden Tâbiyyet Kanunnâme-i Hümâyûnu iktizâsınca tebaa-i Osmaniyye'den birinin tâbiyyet-i ecnebiyeye duhûlü evvel be-evvel müsaade-i seniyye-i hazret-i Padişahî istihsâline vâbeste ise de kavânîn-i Osmaniyye ancak Memâlik-i Şahane'de cârî ve mu'teber olabileceğinden evvelce istid'â-yı ruhsat edilmemiş olması bahanesiyle memâlik-i ecnebiyede ikametleri esnasında tebaa-i Osmaniyye'ye tâbiyyet-i ecnebiye i'tâ ve haklarında o yolda muamele icra etmemesi ecnebi bir hükûmetden talep olunamaz. Meğer ki bu bâbda beyne'l-hükûmeteyn muâhedenâme veya bir suret-i tesviye mevcud ola. Vâkı'â Fransa Hükûmeti'yle bu bâbda bir suret-i tesviye mevcud ise de Amerika Hükûmeti bu husus hakkında bir gûne taahhüdâtda bulunmamıştır. Tâbiyyet hakkında

gerçi Amerika Hükûmeti'yle bir muâhedenâme akdolanmış ise de bunun derece-i şümûlû hakkında tarafeyn-i âkıdeyn beyninde zuhur eden ihtilâf üzerine muâhedenâme-i mezkûr lafz-ı bî-mana hükmünde kalmıştır. Mezkûr muâhedenâme mer'ıyyü'l-icra olmuş olsaydı bile bâlâda musarrah hukuk-ı umumiye-i düvel ahkâmına tevîkan kaleme alınmış ve ahkâm-ı mûndericesine nazaran evvelce müsaade-i seniyye istihsâl edilmeksizin ihrâz olunacak Amerika tâbiyeti Hükûmet-i Seniyyece makbûl ve mu'teber addolanup tebaa-i Osmaniyye'den bu yolda Amerika tâbiyetini ihrâz eden şahıs bir daha Amerika'ya avdet etmemek fikriyle Memâlik-i Şahane'ye muâvedet etdikde merkûmun tekrar tâbiyet-i sâbıkasına rücû' eylemiş ve ol kimse Memâlik-i Şahane'de iki seneden ziyade ikamet ettiği hâlde bir daha Amerika'ya avdet etmemek fikri sâbit olmuş olur. Binâberîn Amerika tâbiyetini istid'â eden Ermenilere evvel emirde kavânîn-i Osmaniyye ahkâmına tevîk-i hareket lüzumunun ihtarını Amerika Hükûmeti'nden talep etmek caiz olamayıp hatta Amerika Hariciye nâzırının müsted'îlere bu bâbda sadece bir ihtar icrası hakkındaki teklifi reddeylemesi de bu sebebdan ileri gelmiştir. Maamâfih diğer taraftan kavânîn-i Osmaniyye'nin Memâlik-i Şahane'de tamamî-i mer'ıyetine nazaran an-asl Osmanlı olup kaide-i câriye hilâfında olarak Amerika tâbiyetini ihrâz eden her bir Ermeni'nin Memâlik-i Şahane'ye avdetinde kavânîn-i mezbûre ahkâmına tâbi olması tabîi idüğünden Hükûmet-i Seniyye, Tâbiyet Kanunnâme-i Hümâyûnu'nun beşinci ve altıncı maddeleri ahkâmına istinâden zîrde muharrer iki şıkdan yani ya terk-i tâbiyet eden Osmanlı'nın tâbiyet-i cedîdesini keen-lem-yekûn hükmünde add ile merkûmu Osmanlı sıfatıyla Memâlik-i Şahane'ye kabul etmek veyahud terk-i tâbiyet eden Osmanlı'nın tâbiyet-i cedîdesini mu'teber add ile evvelâ Memâlik-i Şahane'den tard ve ihrac, sâniyen uhde-i tasarrufiyesinde bulunan emvâl-i gayr-ı menkûlenin hukuk-ı tasarrufiyesinden ve sâlisen hukuk-ı irsiyeden ıskât gibi terk-i tâbiyet kaziyesinin netice-i kanuniyesi olan bazı hukukdan mahrum eylemek suretlerinden birini tercih ve ihtiyar edebilir. (Tâbiyet Kanunnâme-i Hümâyûnu'yla fî 7 Safer sene 1284 tarihli kanun ahkâmını mütemmim bulunan fî 28 Şubat sene 1298 tarihli kanuna müracaat oluna.) Meselenin şu suretle ve ale'l-husus şıkk-ı sâni vechile tesviyesine Amerika Hükûmetince dahi kısmen muvâfakat olunduğu Dersaadet Amerika Sefâreti'nin fî 20 Teşrîn-i Sâni sene [18]93 ta-

rihli ve on bir numaralı takrîriyle vuku bulan âti'z-zikr beyânâtından ve Amerika Hariciye Nezâreti Vekâleti'nden fî 28 Teşrîn-i Sânî sene [18]93 tarihiyle Washington Sefâret-i Seniyyesi'ne irsâl edilmiş olan takrîr-i cevabî müfâdından anlaşılmakda olmasıyla bu bâbda Amerika Hükûmeti'ne cevab i'tâsından evvel sâlifü'l-arz iki şıkdan birinin Hükûmet-i Seniyyece suret-i kat'iyede tercih ve ihtiyar buyurulması muvâfık-ı hâl ve maslahatdır. "Amerika pasaportunu hâmilten Memâlik-i Şahane'ye avdet eden Ermenilerin Amerika konsolosu veya konsoloshânesi memuru nezdine götürülmesi ve birkaç gün istirahat etmelerine müsaade olunmak için cânib-i Hükûmet-i Seniyye'den alıkonulması zımında Zabtiye Nezâret-i Celîlesi'ne evâmîr-i lâzıme i'tâ buyurulacak olur ise Amerika Hükûmeti merkûmûnun tard u teb'îd olunmalarından dolayı beyân-ı şikâyet etmeyecektir. Bunlar Memâlik-i Şahane'den müfâratden imtinâ' etdikleri takdirde mücâzât suretinde değil ancak kendilerini Amerika'ya avdete icbâr için taht-ı tevkife alınabilir".

**

Bâb-ı Âlî
Daire-i Umûr-ı Dahiliye
Mektubî Kalemî
Aded: 1733

Huzur-ı Âlî-i Hazret-i Sadâret-penâhî'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Diyarbakır'ın Ermeni milletinden Mıgırdıç ve biraderi Oseb'le haremi mukaddemâ Amerika'ya azîmet ve bilâ-pasaport İskenderiye'ye avdetle oradan mürûr tezkiresi alıp Dersaâdet tarîkıyla Diyarbakır'a gitmiş oldukları ve Amerika'dan pasaportsuz avdet edenlerin kabul edilmeyip iade olunmaları ol bâbdaki karar iktizâsından bulunduğu beyânıyla haklarında olunacak muamele Diyarbakır Vilâyet-i Celîlesi'nden re'sen ve cevaben gelen 3 ve 8 Temmuz sene [1]311 tarihli telgrafnâmede istifsâr olunmuş ve bunların ellerinde mürûr tezkiresi olduğu beyân olunmasına ve Amerika'dan pasaportsuz gelenlerin kabul olunmaması hakkındaki irâde-i seniyye-i hazret-i Hilâfet-penâhî hükm-i celîline nazaran iadeleri lâzım gelir ise de İskenderiye'den mürûr tezkiresi alarak ve Dersaâdet'den geçerek Diyarbakır'a gittiklerinden ve kendileri kefil

irâe edebilir takımdan oldukları cümle-i iş'âr-ı vilâyetden bulunduğundan Diyarbakır'da kalmalarında mahzur olmamakla olunacak muamelenin istîzânına ibtidâr olundu. Ol bâbda Emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 17 Safer sene [1]313 ve fî 27 Temmuz sene [1]311

Nâzır-ı Umûr-ı Dahiliye

Rifat

**

Nezâret-i Zabtiye

Mektubî Kalemi

Aded: 152

Huzur-ı Me'âlî-mevfûr-ı Cenâb-ı Sadâret-penâhî'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Mukaddemâ firar suretiyle Amerika'ya gitmiş olan Mamuretülaziz vilâyeti ahalisinden ve Ermeni cemaatinden malumül-esâmî sekiz kişi pasaportsuz olarak ve Harputlu üç şahıs dahi Marsilya'nın Saltanat-ı Seniyye şehbenderi tarafından i'tâ olunmuş pasaportları hâmil bulunarak bu kere Dersââdet'e avdet etmeleriyle Amerika'dan Deniz Polis Memurluğu tarafından çevrilip Bâb-ı Zabtiye'ye gönderilmiş ve şu günlerde bu yolda gelenler tezâyüd etmekte bulunmuş olduğundan bahisle merkûmlar ve ba'demâ gelecekler hakkında ne yolda muamele olunacağı İstanbul Polis Müdürlüğü'nden bâ-tezkire istifşâr olunuyor. Eşhâs-ı merkûme vaktiyle ticaret için gitmiş ve hüsn-i hâlleri mütebeyyin bulunmuş ise te'minâta rabt edilerek bırakılması ve gidecekleri mahaller hükûmetlerine nezâret altında bulundurulmaları zımında malumât i'tâsı ve emsali haklarında da bu vechile muamele ifası münasib gibi mütâlaa olduğuna ve Amerika'dan Amerika pasaportuyla avdet edecek olanlar haklarında müttehaz olan iade muamelesi tâbiyet-i Osmaniyyelerini muhafaza etmiş Ermenilere şâmil olmamak lâzım geleceğine nazaran arz u beyân-ı hâl ile istîzân-ı muameleye cür'et kılındı. Ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 28 Safer sene 1313 ve fî 7 Ağustos sene 1311

Zabtiye Nâzırı

Nâzım

**

Nezâret-i Zabtiye
Mektubî Kalemi
Aded: 153

Huzur-ı Me'âlî-mevfûr-ı Cenâb-ı Sadâret-penâhî'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Diyarbakır'ın Ermeni cemaatinden Mıgırdıç ve biraderi Oseb ve zevcesi mukaddemâ Amerika'ya azîmet ve pasaportsuz olarak İskenderiye'ye avdet ile oradan mürûr tezkiresi alıp Dersaâdet tarîkıyla Diyarbakır'a gitmiş olduklarından bahisle haklarında olunacak muamele Diyarbakır Vilâyeti'nden istifsâr olunduğuna dair Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'nden takdim kılınan tezkirenin irsâl kılındığı beyân-ı âlîsiyle bunların hilâf-ı memnû'iyet İstanbul'dan ne suretle geçirilmiş olduğunun arz u inbâsı hâme-pîrâ-yı tekrîm olan 31 Temmuz sene [1]311 tarihli ve iki yüz elli bir numaralı tezkire-i sâmiye-i cenâb-ı fehâmet-penâhîlerinde emr u iş'âr buyurulmuştur. Mukaddemâ nezâret-i müşârunileyhâdan 11 Ağustos sene [1]309 tarihli tezkire ile tebliğ buyurulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı Padişahî hükm-i âlîsınca Amerika'ya firar ile biraz müddet orada ikamet ve tebdil-i tâbiiyet etdikden sonra avdet edenlerin Memâlik-i Şahane'ye kabul edilmemeleri lâzım gelir ise de ticaret için gitmiş ve hüsn-i hâlleri mütebeyyin bulunmuş olanların reddi hakkında sarâhat olmadığı gibi istihsâl-i esbâb-ı maişet maksadıyla Amerika'ya azîmet edip memleketlerine avdet etmek üzere müfârakat eden ve Memâlik-i saire-i Şahane'nin hiçbir sahiline çıkarılmamalarıyla İskenderiye'ye çıkmış ve oradan memleketlerine gitmek üzere afv ve âtîfet-i seniyye-i cenâb-ı Hilâfet-penâhî'ye iltica etmiş olan Ermenilere dair nezâret-i müşârunileyhânın 1 Teşrîn-i Sâni sene [1]310 tarihli ve dört yüz seksen üç numaralı tezkiresinde müsted'îlerden yedlerinde ecnebi pasaportu olmayıp da mücerred ticaret tarîkıyla muvakkâten Amerika'ya gitmiş olanlar olduğu ve kendilerinin dahi ehl-i ırz guruhundan bulunduğu tahakkuk ettiği hâlde o gibilerin avdetlerinde be's olmayacağı muharrer bulunmasına ve merkûmânın Osmanlı tebaası sıfatıyla İskenderiye'den mürûr tezkiresi istihsâl ile gelmiş bulunmalarına nazaran memleketlerine gitmelerine zâbıtaca bittab' mümâna'at edilmediği bi'l-havale İstanbul

Polis Müdürlüğü'nden ifade ve tezkire-i mürsele leffen takdim ve iade kılınmış olmakla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fi 28 Safer sene 1313 ve fi 7 Ağustos sene 1311

Zabtiye Nâzırı

Nâzım

**

Bâb-ı Âlî
Nezâret-i Umûr-ı Hariciye
Tercüme Odası
Aded

*İstişare Odası'nın fi 14 Eylül sene [18]95 tarihli
ve 8542 numaralı mütâlaanâmesi tercümesidir.*

Tebaa-i Osmaniyye'nin Amerika tâbiyyetini iktisâb etmesi meselesi Bâbîâlî ile Amerika Sefâreti beyinde bi'd-defaât müzâkerât vuku'una bâdî olmuşdur. Bin sekiz yüz altmış dokuz senesi Tâbiyyet Nizâmnâmesi ahkâmına istinâden Hükûmet-i Seniyye tebaa-i Osmaniyye'den olup da Amerika tâbiyyetini ihrâz etmiş olan eşhâsa Memâlik-i Şahane'ye avdetlerinde daima tebaa-i Osmaniyye nazarıyla bakmış veyahud evvelce müsaade-i seniyye-i hazret-i Padişahî'yi istihsâl etmeksizin Amerika tâbiyyetini ihrâz eyledikleri tahakkuk eden kesânın Memâlik-i Şahane'ye duhûllerini men' edegelmışdir. Malum olduğu üzere bu bâbda vuku'a gelen ihtilâfâtın önünü almak üzere bin sekiz yüz yetmiş beş senesinde Devlet-i Aliyye ile Amerika Hükûmeti beyinde mün'akid mukâvele-i mahsusa mevâdd-ı mundericesinden birinin mazmûn ve müfâdı hakkında bâdî-i emirde hâsıl olan bir ihtilâfdan dolayı mevki'-i icraya vaz' olunamamışdır. Bu bâbda bir itilâfa vusûl için icra edilen teşebbüsât-ı adîde neticesiz kalarak Amerika Sefâreti Amerika tâbiyyetini ihrâz eden eşhâsı Memâlik-i Şahane'ye hîn-i avdetlerinde himayede devam eylemiş ise de cânib-i Bâbîâlî'den vuku bulan ibrâm ve ilhâh üzerine nihayetü'l-emr fi 5 Eylül sene [18]94 tarihli takrîriyle an-asl Anadolu-i Şahane ahâlisinden olup bin sekiz yüz altmış dokuz senesinden sonra Amerika tâbiyyeti-

ni ihrâz etmiş olan bi'l-cümle eşhâsın Memâlik-i Şahane'ye avdet etdikleri takdirde Osmanlı toprağından tard u teb'îd edilmesine muvâfakat eylemiştir. Bu netice bin sekiz yüz altmış dokuz tarihli Tâbiyet-i Osmaniyye Kanunnâme-i Hümayûnu'yla müesses iki suret-i muameleden birine muvâfık olduğu gibi Amerika Hükûmeti'nin bu bâbda kendi kavânînini Memâlik-i Şahane hakkında dahi tatbik ve icra etmek arzusunda bulunmasından nâşi tahaddüs eden ihtilâfât-ı adîdeye nihayet vermek gibi bir fâideyi dahi müstelzim olmuştur.

**

Bâb-ı Âli
Daire-i Hariciye
İstişare Odası
Aded: 8490

Mukaddemâ Amerika'ya azîmet ve pasaportsuz olarak İskenderiye'ye avdetle oradan mürûr tezkiresiyle Dersaâdet tarîkıyla Diyarbakır'a gitmiş olan Diyarbakır'ın Ermeni cemaatinden Mıgırdıç ve biraderi Oseb ile zevcesi hakkında Zabtiye Nezâret-i Celîlesi'nden makam-ı sâmi-i Sadâret-i Uzmâ'ya takdim kılınan fî 7 Ağustos sene 1311 tarih ve 153 numaralı tezkire ile Marsilya Şehbenderhânesi'nden i'tâ olunmuş pasaportlarla avdet eden Mamuretül-azizli sekiz ve Harputlu üç şahıs hakkında yine nezâret-i celîle-i mezkûreden makam-ı sâmi-i müşârunileyhâya mütekaddem fî 7 Ağustos sene 1311 tarih ve 152 numaralı tezkire havale buyurulmakla mütâlâa olundu.

Ermenilerden bazı efrâdın Memâlik-i Mahrûse-i Şahane'ye men'-i duhûlleri hakkındaki mukarrerâtı hulâsa eden fî 8 Teşrîn-i Sâni sene 1310 tarihli tezkire-i sâmiyede Memâlik-i Mahrûse-i Şahane'den gerek evvelce hicret eden ve gerek ba'demâ hicret edip de yine Memâlik-i Şahane'ye avdet arzusunda bulunacak olan Ermenilerin avdetlerine asla müsaade olunmamakla beraber Ermenilerden an-asl memâlik-i ecnebiyede mukim olup da gelmek isteyenlerin dahi kabul olunmaması ve seyahat ve ticaret tarîkıyla azîmet ve yine Devlet-i Aliyye pasaportunu hâmilan avdet ederek kendi işleriyle meşgul olacakları taht-ı te'mine alınanlar olursa o makûlelerin kabul edilmesi ve firâfîlerle diğer ecnebi pasaportunu hâmilan avdet edenlerin kabul olunmayıp

redd ü iade ve bir cinayet îkâ' ile firar etmiş olanların avdetlerinde tevkif olunmaları emr u fermân buyurulmuştur. İşbu tedâbîrin suver-i icraiyesi sefâret-i seniyye ve Saltanat-ı Seniyye şebenderliklerinden müte'addid istîzâhâtı davet⁴⁰ ederek bu bâbda İstişare Odası'ndan bu kere tanzim ve takdim olunan mütâlaanâmede tafsilât-ı lâzıme arz olunmuştur. Mıgırdıç ve biraderi Oseb ve zevcesinin Amerika'ya azîmetleri bir cürm ü kabahat üzerine ve firar tarîkıyla olmadığı Zabtiye Nezâret-i Celîlesi'nin tezkiresinden anlaşılmasına ve kendilerinin muhalif-i usul ve nizâm bir gûne tâbiiyet-i ecnebiye iddiaları olmayıp İskenderiye'den mürûr tezkiresiyle ve tebaa sıfatıyla avdet eylemelerine ve esasen hüsn-i hâlleri mütebeyyin olanların avdetlerine îkâ'-ı mevânî' olunmaması bu bâbdaki irâdât-ı seniyye ahkâm-ı münîfesinden bulunmasına nazaran bunların memleketlerine avdetlerine Zabtiye Nezâret-i Celîlesince mûmâna'at edilmemesi mukarrerât-ı vâkı'aya esasen muvâfık görülmüştür ve Mamuretülaziz ve Harput ahalisinden bulunan eşhâsa gelince; vâkı'â bunların akdemce Amerika'ya firar suretiyle gitdikleri tezkire-i ma'rûza mütâlaasından anlaşılacakda ise de kendilerinin erbâb-ı cerâim ve fesaddan olduklarına dair işbu tezkirede bir sarâhat olmamasına ve Amerika'ya firaren gitmeleri usulen pasaport almaksızın çıkmakdan ibaret olup da maksad-ı azîmetleri kisb ü ticaretden ibaret bulunmuş ve Hükûmet-i Seniyye aleyhinde bir fesad ve sû-i teşebbüsleri görülmemiş ise bunların dahi sırf ticaret için gidenlere kıyas ile muamele görmeleri muvâfık-ı ma'delet olup bâhusus yedlerinde Marsilya Şebenderhânesi'nin muntazam pasaportu bulunduğu da beyân edilmesine ve tâbiiyet-i Osmaniyyelerini her hâlde muhafaza eyledikleri görülmemesine mebnî Zabtiye Nezâret-i Celîlesi'nin iş'ârı vechile bunların hüsn-i hâllerini mütebeyyin olduğu takdirde bırakılmaları münasib olacağı mütâlaa kılınmış ise de ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 26 Rebülevvel sene 1313 ve fî 4 Eylül sene 1311

Bâbîâli Hukuk Müşaviri
Gabriel

Bâbîâli Hukuk Müşaviri
İbrahim Hakki bin Remzi

**

⁴⁰ Metinde " ve avdet" şeklinde geçmektedir.

Huzur-ı Fehâmet-neşûr-ı Hazret-i Sadâret-penâhî'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Haleb havalisinde îkâ'-ı fesad etmek için Kıbrıs'dan Süveydiye'ye gelip tutulan Harputlu Melkon nâm şahsın dermiyân ettiği tâbiyet-i ecnebiye iddiasından ve ol bâbda Amerika Konsülatosu tarafından vuku bulan istîzâh ve müracaatdan dolayı iktizâ eden muamelenin emr ve beyânını hâvî olarak 7 Eylül sene [1]311 tarihiyle makam-ı celîl-i vilâyete şeref-vârid olan telgraf-nâme-i sâmi-i hazret-i Sadâret-penâhîleri'ne cevaben cânib-i vilâyetden 9 Eylül sene [1]311 tarihinde takdim olunan arîza-i telgrafiyede istutlâ'ât-ı vâkı'a-ya göre keyfiyetde hiçbir suretle vazife ve salâhiyetdâr olmayan kemterlerine ma'tûfen bir şey arz ve izbâr kılınmış ise husus-ı mezkûr hakkındaki malumât ve muamelât-ı kemterânemin keyfiyet-i vuku ve derece-i şümûlü muhât-ı ilm-i sâmi-i hidiv-i a'zamîleri buyurularak ol bâbda tevellüd edebilecek her türlü hâlin min-gayrı ittulâ' çâkerlerine atfına mahal kalmamak üzere 12 Eylül sene [1]311 tarihiyle Adliye Nezâret-i Celîlesi'ne takdim olunan arîza suretinin leffen pîşgâh-ı hakâyık-iktinâh-ı cenâb-ı vekâlet-penâhîlerine arz u takdimine ictisâr olundu. Ol bâbda ve her hâlde emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 7 Rebîulâhir sene 1313 ve fî 14 Eylül sene 1311

Haleb Vilâyeti İstînâf Müdde'î-i Umumîsi

Es-Seyyid Hüseyin Hüsnü

**

Bâb-ı Âlî
Daire-i Hariciye
İstişare Odası
Aded: 8550

Tâbiyet-i Osmaniyye'yi muhafaza ederek avdet eden eşhâsdan ba'de'l-avde yolsuz hareketde bulunanlar olursa bunların Amerika sefâret ve konsoloslari ma'rifetiyle Amerika'ya iadeleri hususunun kaide-i hukukiyeye derece-i muvâfakatinin tedkiki zımnında şeref-vâki' olan irâde-i aliyye-i cenâb-ı Sadâret-penâhî'ye tevîkan tedkik-i mesele olundu.

Haleb'de tevkif olunan Melkon Guedjian⁴¹ nâm şahıs hakkında bugün-
kü tarihle takdim olunan mütâlaanâmede bilâ-ruhsat-ı seniyye Amerika tâbii-
yetini ihrâz ile avdet edenler hakkındaki suret-i muameleye dair tafsilât-ı lâzı-
me arz edilmiş olduğundan bu cihetlerin tekrarından ictinâb kılınmıştır. İşbu
tafsilâtdan malum-ı âlî olacağı vechile bilâ-ruhsat-ı seniyye Amerika tâbiiye-
tini ihrâz edip sefâret nazarında Amerikalı addolunan eşhâsın ya Memâlik-i
Şahane'ye kabul edilmeyerek tardları veyahud kabul ile haklarında tebaa-i
Osmaniyye muamelesi edilmesi usul-i kanuniye icabından olup ancak kabul-
leri hâlinde sefâret daima kendilerini Amerikalı addederek bu da muhakemât
ve mücâzâtça mûcib-i ihtilâf olmakda bulunmasıyla adem-i kabulleri sureti
daha muvâfık görülmüştür. Her ne vechile olursa olsun Memâlik-i Şahane'-
de bulunup nizâmen tebaa-i Osmaniyye'den addolunan eşhâs gerek mûcib-i
ceza hâlleri vuku'unda ve gerek ahvâl-i sairede ecnebi tâbiiyeti iddiasına kal-
kışlılar ve fi'l-hakika bilâ-ruhsat-ı seniyye tebdil-i tâbiiyet eylemiş oldukları
tahakkuk ederek sefâretçe de iltizâm ve sahâbet görürlerse bu hâlde bâlâda
ma'rûz vechile tardları veya tebaadan gibi muamele görmeleri şıklarından
birinin ihtiyarıyla haklarında ittihâz olunacak karar mesele-i tâbiiyetin zuhu-
runda ittihâz edilmiş olmak cihetiyle yine kanunnâme-i mezkûrun tatbikinden
ibaret ve binâberîn muvâfık-ı maslahat olacağı derkâr bulunmuş olmakla ol
bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fi 9 Rebûlâhir sene 1313 ve fi 16 Eylûl sene 1311

Bâbîâli Hukuk Müşaviri
Gabriel

Bâbîâli Hukuk Müşaviri
İbrahim Hakkı bin Remzi

**

Bâb-ı Âlî
Daire-i Hariciye
İstişare Odası
Aded: 8575

Haleb'de tevkif olunarak Amerika tâbiiyeti iddiasında bulunan Melkon
Guedjian nâm şahıs hakkında Amerika Sefâreti'nden makam-ı sâmi-i Sadâret-i

⁴¹ Metinde "Gürciyan" şeklinde geçmektedir.

Uzmâ'ya takdim kılınan takrîr ile bu bâbda Haleb Vilâyet-i Celîlesi'ne mürsel telgrafnâme-i âlî ve cevabı mütâlâa ve keyfiyet tedkik ve mülâhaza olundu.

Malum-ı âlî olduğu üzere Tâbiyyet Kanunnâme-i Hümâyûnu hükmünce Saltanat-ı Seniyye'nin izin ve ruhsatı olmaksızın tebdil-i tâbiyyet edenlerin tâbiyyet-i cedîdelerini keen-lem-yekûn hükmünde addederek haklarında tebaa-i Osmaniyye muamelesi etmek veyahud bu gibileri Memâlik-i Şahane'den tard u teb'îd eylemek Hükûmet-i Seniyye'nin yed-i ihtiyarında olmakla merkûm Melkon bu vechile bilâ-ruhsat tebdil-i tâbiyyet eylemiş ise hakkında ber-mûceb-i kanun muamele olunmak lâzım geleceği tabîi ve şıkkayndan birinin ihtiyarı menût-ı re'y-i âlîdir. Diğer taraftan Amerika Hükûmeti 1245 Muâhedesi'nin dördüncü maddesinin Hükûmet-i Seniyyece kabul edilmeyen bir suret-i tefsirine istinâden Memâlik-i Şahane'deki Amerika tebaasının cerâim-i vâkı'alarından dolayı muhakemeleri konsoloshâne mahkemelerine aid olduğunu bir suret-i umumiyyede iddia ederek bu vechile bilâ-ruhsat-ı seniyye terk-i tâbiyyet eden ve binâenaleyh Amerika tebaası sıfatıyla tanınmaları devletçe kâbil olamayan eşhâs dahi an-asl Amerikalı olanlar gibi himayeye tasaddî eylediğinden bu suret beyne'd-devleteyn hayli müşkilâtı mûcib olup nihayet sefâret geçen sene Bâbîâlî'ye gönderdiği bir takrîrde Tâbiyyet Kanunnâme-i Hümâyûnu'nun neşrinden sonra bilâ-ruhsat Amerika tâbiyyetine giren Ermenilerin Memâlik-i Şahane'ye kabul olunmayıp Amerika'ya iade kılınmalarına muvâfakat eylemiş ve bu suret-i muamele Tâbiyyet Kanunu'nun tayin eylediği şıkk-ı sâniye de tevâfuk eylemek hasebiyle mesâil-i muhtelifün-fîhâda bir esas-ı itilâf husûle getirmiştir. Amerika Sefâreti melfûf takrîrinde merkûm Melkon'un müsellahan Hükûmet-i Seniyye'ye mukavemet ve fesadda bulunmuşsa himayesinden ıskât edeceğini beyân eylesine ve ahîren vârid olup İstişare Odası'nda derdest-i tedkik bulunan diğer bir takrîrde eşhâs-ı mümâsile müsellahan fesadda bulunurlarsa Hükûmet-i Seniyyece muhakeme ve tayin-i cezalarına muvâfakat olunup ancak cürmleri bu yolda değil ise muhakemeleri konsoloshânelerce icra edilmek iddiası tecdîd ve fakat Hükûmet-i Seniyyece şübheli olan bi'l-cümle eşhâs-ı mümâsilenin Amerika'ya iade ve teb'îdleri esası yine dermiyân edilmekle müşkilât-ı vâkı'a bir derece daha tahaffûf eylemiştir. İzahât-ı ma'rûzaya nazaran merkûm Melkon Guedjian'ın sıfatını tayin için

pasaportunun Amerika konsolosuna irâesinde esasen bir be's olmayıp ancak kendisi Tâbiyyet Kanunu'nun neşrinden sonra bilâ-müsaade-i seniyye tebdil-i tâbiyyet eden Ermenilerden bulunduğu ve mûcib-i muhakeme olan cürmü müsellahan fesad şeklinde zuhur eylemediği suretde mehâkim-i Osmaniyye'de muhakemesi meselesi sefâret ile mûcib-i itilâf olacağından ve kavânîn-i Osmaniyye hükmünce kendisinin Osmanlı kalmış olması hasebiyle Amerikalılığı tanınmayarak ale'l-usul icra-yı muhakemesine Hükûmet-i Seniyye'nin hakkı derkâr bulunduğundan o hâlde ya konsoloshânenin muhalefetine bakılmaksızın muhakeme olunması veyahud sefâret ile bu yüzden bir ihtilâf çıkmamak üzere kendisinin tard u teb'îdi cihetine gidilmesi menû-ı re'y-i âlî bulunmuş ve bu bâbda ittihâz buyurulacak karar pasaportun konsolosa irâesinden sonra tebeyyün edecek hâle göre olması tabîî olup vilâyetçe melfûf telgrafnâme-i sâmi dairesinde muamele olunması muvâfık olacağı vârid-i hâtır olmuş olmakla emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 9 Rebûlâhir sene [1]313 ve fî 16 Eylûl sene [1]311

Bâbîâli Hukuk Müşaviri
Gabriel

Bâbîâli Hukuk Müşaviri
İbrahim Hakkı bin Remzi

**

Bâb-ı Âlî
Daire-i Hariciye
Mektubî Kalemi
Aded: 3209

Huzur-ı Sâmi-i Hazret-i Sadâret-penâhî'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir

3 R. sene [1]313 tarihli ve bin yüz yirmi beş numara[1] tezkire-i sâmiye-i cenâb-ı Sadâret-penâhîleri'ne cevabdır:

Londra'daki Hınçak Cemiyeti tarafından yedi yüz kûsûr lira ile bazı evrak-ı fesadiyeyi Süveydiye'deki erbâb-ı fesada vermek üzere iken Antakya'-

da derdest olunup Haleb'e bi'l-celb tevkif edilen Harputlu Melkon Guedjian⁴² nâm şahsın yedi sene mukaddem Amerika'ya gitdiğini beyân ve yedindeki tasdiksiz ve vizesiz pasaport üzerine Amerika tâbiyetini i[ddi]a etmekde olduğu ve mezkûr pasaportun li-ecli'l-muayene Amerika konsolos memuru tarafından musırrâne talep olunduğu ve bunun talebi bir fikr-i tağyîrkârâneye müstenid ve sudâ'ı mûcib olması melhûz bulunduğu beyânıyla istifsâr-ı muameleyi hâvî Haleb Vilâyet-i Celîlesi'nden alınan telgrafnâmeler ile muharre-rât İstişare Odası'na lede'l-havale merkûmun pasaportunun konsolosa irâesin-de bir be's olmadığı ve ancak bilâ-müsaade-i seniyye tebdil-i tâbiyet ederek el-yevm taht-ı ithamda bulunmasına nazaran Tâbiyet Kanunnâme-i Hümâyû-nu mûcebince tâbiyet-i cedîdesi keen-lem-yekûn addedile[re]k usulen icra-yı muhakemesi veyahud Memâlik-i Şahane'den tard u teb'îdi şıklarından birini tercihte Hükûmet-i Seniyye muhtâr olup diğer tezkire-i çâkerî ile arz ve izbâr olunduğu vechile Amerika tebaasından bulunanların konsülatı mehâkiminde icra-yı muhakemeleri hakkında Amerika Sefâreti'nden vuku bulan iddia henüz bertaraf edilemediği cihetle şikk-ı evvelin ihtiyarı takdirinde merkûmun da Amerikalı olduğu iddiasıyla konsülatı mahkemesinde muhakemesi talep edileceği ve şikk-ı sâninin ihtiyarı takdirinde ise bu ihtilâfa mahal kalmayacağı beyânıyla şikkayndan birinin ihtiyarı ifade kılınmış ve ber-vech-i ma'rûz merkûmun pasaportunun Amerika konsolosuna irâesinde be's olmadığı cevaben vilâyet-i müşârunileyhâya iş'âr olunmuş olmakla ve icra-yı iktizâsı irâde-i aliyye-i cenâb-ı Sadâret-penâhîleri'ne vâbeste bulunmakla emr u fermân haz-ret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 17 Rebûlâhir sene 1313 ve fî 24 Eylûl sene [1]311

Hariciye Nâzırı

Said

[6 Ekim 1895]

HR. SYS, 2782/2

---

⁴² Metinde "Keçeciyan" şeklinde geçmektedir.

Haik gazetesinde yer alan bir makalede İstanbul Ermenileri'ne saldırı, diğer vilayetlerde bulunan Ermenilere de savunma tavsiyesinde bulunularak Avrupa'nın Osmanlı Hükümeti'ne müdahalesinin sağlanacağını belirtildiği

**Bâb-ı Âlî
Tercüme Odası
Numara: 177
Tarih: 25 Eylül sene 1311**

Nev'-i Tercüme: Dersaâdet'de mütemekkin Ermenilere taarruzî ve vilâyât-ı şahanede bulunan Ermenilere tedâfü'î hareketde bulunmaları tavsiyesini hâvî olan Haik gazetesinin nüshası leffen irsâl kılındığına dair

Hariciye Nezâreti'ne fî 20 Eylül sene [18]95 tarihiyle Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 279 numaralı tahrirât-ı hususiyenin tercümesidir.

Haik nâm Ermeni gazetesinin şehr-i hâlin birinci günkü nüshasında yeni hiçbir şey yoktur. Şâyân-ı dikkat bir şey var ise o da mezkûr gazete muharririnin itikadınca karîben vuku bulacak Ermeni tahrikâtının bi'n-nefs Dersaâdet'de sâha-ver-i zuhur olması ve bu hareketin vilâyât-ı şahaneden gelme bir takım Ermeniler tarafından icra kılınması ihtimalinden bahsedilmesidir. Haik gazetesi Dersaâdet'de mütemekkin Ermenilere taarruzî ve vilâyât-ı şahanede bulunan Ermenilere tedâfü'î hareketde bulunmalarını tavsiye etmekde ve bu vasıta ile Avrupa'nın Hükûmet-i Seniyye işlerine müdahalesi isticlâb edileceğini ümid eylemekdedir. Emr u fermân.

[7 Ekim 1895]

HR. SYS, 2857/47

**AMERİKA ERMENİLERİ'NİN DİN ADAMLARININ
DESTEĞİYLE OSMANLI DEVLETİ ALEYHİNDE BÜYÜK
BİR MİTİNGE HAZIRLANDIKLARI**

Rahip Lorimer'in Türkler aleyhinde konuşmalar yaptığı ve Yeznik Abahoni adlı Ermeni piskoposun davet edildiği Boston'da, Ermenilerin kendilerine destek olan Amerikalıların yardımıyla büyük bir mitinge hazırlandıkları

Bâb-ı Âlî
Tercüme Odası
Numara: 181
Tarih: 27 Eylül sene 1311

*Nev'-i Tercüme: Boston'da Ermeniler lehine bir miting
akdedileceğine ve saireye dair fî 5 Eylül sene
[18]95 tarihli ve 260 numaralı tahrirâta zeyl*

*Hariciye Nezâreti'ne fî 20 Eylül sene [18]95 tarihiyle Washington
Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 278 numaralı tahrirâtın tercümesidir.*

Şehr-i hâlin beşi tarihli ve iki yüz altmış numaralı tahrirât-ı acizânemi te'yiden şurasını arz ederim ki Worcester'da mütemekkin Ermeniler Amerika'da yaşamak ve burada mukim bi'l-cümle Ermenileri taht-ı riyâsetinde bulundurmak için Yeznik⁴³ Abahoni nâm Ermeni piskoposunu Amerika'ya davete karar vermiştir. Bundan biraz vakit evvel Londra'da Ermeniler lehine bir nutuk irâd etmiş olan Rahib Lorimer ahîren Boston'da bir nutuk irâd [ve] Ermenileri müdafaa ve Türkleri şedîden muâhaze eylemiştir. Boston Ermenileri muhibleri bulunan Amerikalıların inzimâm-ı muâvenetiyle karîben büyük bir miting akdetmek tasavvurundadırlar. Emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

[9 Ekim 1895]

HR. SYS, 2838/40

⁴³ Metinde "Yizniz" şeklinde geçmektedir.

**WORCESTER VE CHICAGO ERMENİLERİNİN İSTANBUL
AMERİKA ELÇİSİ TERRELL'I PROTESTO EDEREK
İSTİFASINI İSTEDİKLERİ**

İstanbul Amerika Elçisi Terrell'in, İstanbul'da çıkan karışıklığın gizli Ermeni cemiyetleri tarafından tahrik edildiğini bildirmesi üzerine Worcester ve Chicago Ermenileri'nin İstanbul Amerika elçisini protesto ederek istifasını istedikleri

Bâb-ı Âlî

Tercüme Odası

Numara: 192

Tarih: 12 Teşrîn-i Evvel sene 1311

*Nev'-i Tercüme: Worcester Ermenileri'nin
akdetdikleri miting'in mukarrerâtını hâvî*

Nezârete fî 8 Teşrîn-i Evvel Sene [18]95

Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden 302 tahrirât

Worcester Ermenileri bir mitingde âti'z-zıkr kararı ittihâz eylemişlerdir:

"Bizler yani Ermeniler Dersaâdet Amerika Sefiri Mösyö Terrell'ı Ermenilere azv-i taassub etmesinden ve Dersaâdet iğtişâşâtını cemiyât-ı hafiyye azâsı tarafından îkâ' edilmiş gibi göstermesinden dolayı takbîh eyleyiriz". İstihbâr eylediğime göre Chicago'da mütemekkin Ermeniler dahi bu yolda hareket etmişler ve bundan mâadâ Mösyö Terrell'ın sefâretten azlini talep eylemişlerdir. *New York World* gazetesi tarafından derc olunan Londra'dan mevrûd mufassal bir telgrafnâmenin sureti leffen takdim kılındı. İşbu telgrafnâme-de Ermeni Vatanperver Cemiyeti Reisi Ermeni Hagopyan ile şehir-i hâlin altısı tarihli ve iki yüz doksan dokuz numaralı tahrirât-ı acizânemde arz olunan Mösyö W. Howard Mösyö Terrell'ı Türk muhibbi olmak ve Amerika misyonerleriyle tebaasının menâfi'ini muhafaza hususunda tecvîz-i tekâsül etmek töhmetiyle itham ediyorlar. Emr u fermân.

Melfûf hulâsanın tercümesidir.

New York World gazetesinin derc eylediği Londra'dan mevrûd bir telgrafnâmeye nazaran Mösyö Terrell'ın Ermenilerin taassubundan bâhis telgraf-

nâmesi Ermeni muhibbânınca iğbirârı mûcib olmuştur. Mezkûr gazete Ermeni Vatanperver Cemiyeti Reisi Ermeni Hagopyan ile vuku bulan bir mü-lâkâtı derc etmiştir ki reis-i merkûmun ifadesine göre Mösyö Terrell daima Hıristiyanlara karşı Türklerin tarafını iltizâm etmiş ve bundan dolayı Hükûmet-i Seniyye Amerikalıların Ermeniler hakkında hissiyât-ı meveddetkârâne ile mütehassis olmadıkları zannına zâhib olmuş ve sefir-i mûmâileyhin suret-i hareketi Sir Philip Currie'nin metâlibine mukavemet için zât-ı şevket-simât-ı hazret-i Padişahîce mûcib-i teşvik olduğu gibi karışıklıkların müsebbibi Ermeniler olmayıp bunların maksadı yalnız Avrupa'nın nazar-ı dikkatini celb etmekden ibaret bulunmuş ve iğtişâsât-ı vâkı'a kendilerinde asla fikr-i fesad olmayan vilâyât-ı şahane Ermenileri taraflarından sadece istihzâr edilmiş imiş. İşbu telgrafnâmede Dersââdet'de herkesin Mösyö Terrell tarafından zât-ı şevket-simât-ı hazret-i Padişahî'ye ifa olunan hidemât-ı hafiyreden bahsetmekde ve taraf-ı eşref-i cenâb-ı mülûkâneden Mösyö Terrell'a karşı suret-i istisnâiyede emniyet ve itimad izhâr buyurulmakda olduğu ve Mösyö Terrell'ın aklı başında olmadığı ilâve edilmiştir. Mösyö Howard'ın kavlince Amerikalı misyonerlerle Ermeniler Amerika sefirinin kendi haklarında gösterdiği kayıdsızlıktan dolayı şikâyet etmekde ve müşârunileyhi evvelâ Merzifon Mektebi hakkında taraf-ı eşref-i hazret-i Padişahî'den ibrâz buyurulan me'ser-i celîle-i fütüvvet-mendâne ve âlî-cenâbâneyi zikretmesinden, sâniyen netice-i tahkikâta intizâr etmelerini kendilerine tavsiye eylemesinden, sâlisen Teknovyan nâmında bir şahsı himaye etmemiş olmasından, râbi'an Vanlı Miss Kimball'ın icra-yı tabâbet etmesi için istihsâl-i müsaade eylemesinden hâmisen *İncil-i Şerif*'in dûçâr-ı tahkir olmasını men' etmemesinden dolayı itham eylemekdedirler. Mösyö Howard, Mösyö Terrell'ın tavr u hareketi Ermeni nâmu için mûcib-i şeyn olduğunu ilâve eylemiştir. Bu telgrafnâmede misyonerlerin Mösyö Straus'ı bi'l-vücûh tercih eyledikleri fikri dahi beyân olunuyor.

[24 Ekim 1895]

HR. SYS, 2838/41

Amerika kamuoyunu Osmanlı Devleti lehine çevirebilmenin tek yolunun bilinen bir telgraf şirketi aracılığıyla Avrupa ve Amerika gazetelerine Ermeni komitelerinin faaliyetleri konusunda bilgi vermek olduğu

Bâb-ı Âlî
Daire-i Hariciye
Mektubî Kalemi
Aded: 3513

Huzur-ı Sâmi-i Hazret-i Sadâret-penâhi'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir

27 Safer sene [1]313 tarihli makam-ı acizîden yazılan tezkireye zeyldir:

Mesâil-i siyasiye hakkında devletler beyninde teâtî edilmekde olan ârâ ve mütâlaât ile bunların müstenedün aleyhi olup bir müddet için mektûm tutulması iltizâm olunan esaslar hakkında i'tâ-yı malumât olunmasına ve istihbârât ve istitlâ'ât-ı vâkı'aları neticesinin peyderpey iş'ârına dair bâ-irâde-i seniyye-i hazret-i tâcdârî süferâ-yı Saltanat-ı Seniyye'ye ta'mimen sebk eden vesâyâyâ cevaben Amerika Hükûmeti'nin Avrupa harekât-ı siyasiyesinden daima haricde bulunup ale'l-husus Memâlik-i Şahane'nin hiçbir kısmı hakkında bir gûne fikir ve tasavvura mâlik olmadığını ve hükûmet-i mûmâileyhânın Ermeni tahrikâtı hakkında gösterdiği eser-i iltizâmın Ermenilerin Hristiyan olmalarından münba'is olup Ermenilerin bir maharet-i mahsusa ile tasnî' ve ihtirâ' eylemekde oldukları mezâlim ve i'tisâfât rivayâtına edille ve berâhîn aramağa hâcet görülmeksizin umumen emniyet ve itimad gösterilmekde idüğü ve Amerika Hükûmeti'nin Devlet-i Aliyye hakkında ne yolda meslek-i hareketde bulunacağı hakkında bazı ifadâtı ve efkâr-ı umumiyyeyi lehimize mümkün mertebe ta'dîl edebilmek için yegâne çare ma'rûf bir telgraf şirketi ma'rifetiyle Avrupa ve Amerika gazetelerine Ermeni müfsidler komitelerinin harekât ve tasavvurât-ı cinayetkârânelerini irâe ve isbat edebilecek suretde sık

sık malumât i'tâsı olduğunu şâmil Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden ahz olunan 4 Eylül sene [18]95 tarihli ve iki yüz elli dokuz numaralı tahrirât-ı hususiyenin tercümesi leffen takdim kılınmakla emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 7 Cumâdelûlâ sene 1313 ve fî 14 Teşrîn-i Evvel sene [1]311

Hariciye Nâzırı

Said

**

Bâb-ı Âlî
Nezâret-i Umûr-ı Hariciye
Tercüme Odası
Aded

Hariciye Nezâreti'ne fî 4 Eylül sene [18]95 tarihiyle Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 259 numaralı tahrirât-ı hususiyenin tercümesidir.

Düvel-i ecnebiye beyninde el-hâletü hâzihî vuku bulan mübâdele-i ef-kâra ve bu efkâr ve mütâlaâtın esasını teşkil eden nikâta dair malumât-ı mükemmele ve sahîha istihsâline sarf-ı cehd ü gayret etmeleri talebini hâvî süferâ-yı Saltanat-ı Seniyye'ye irsâl buyurulan bir telgrafnâmenin sureti fî 17 Ağustos sene [18]95 tarihli tahrirât-ı aliyye-i âsafâneleri ile birlikde resîde-i dest-i tevkîr ve tekrîm oldu. Nezd-i âlî-i nezâret-penâhîlerinde ra'nâ malum olduğu vechile Amerika Hükûmeti Avrupa herekât-ı siyasiyesinden daima haricde bulunup hususâ ki Memâlik-i Şahane'nin hiçbir kısmı hakkında bir gûne fikr ve tasavvura mâlik değildir. Maamâfih mesâil-i hâzıraya dair muharrerât-ı müte'addide-i acizânemle i'tâ kılınan malumât-ı müteferri'a ve mufasssalayı telhîsen ber-vech-i âtî bir mütâlaa-i icmâliye arzını fâideden gayr-ı hâlî gördüm. Şurası ketm ve inkâr olunamaz ki müşkilât-ı mevcude-i hâzıra esasen bir mesele-i mezhebiyeden başka bir şey olmayıp Amerika Hükûmeti'nin dahi Ermeni tahrikâtı hakkında gösterdiği rû-yı alâka ve iltizâm Ermenilerin Hıristiyan olmalarından münba'isdir. Bu suretle hiç kimse onların ehemmiyet-i hakikiyelerini sencîde-i mîzân-ı tedkik ve tahkik etmeğe lüzum görmeyerek bilakis ırk ve cins nokta-i nazarından dûn bir mertebeyi haiz ol-

dukları ferâmûş ve ahali-i Müslime-i Osmaniyye'ye nisbeten kâffe-i fezâil ve kemâlâtı iktisâba sâlih ve müsta'id oldukları farz ve kabul olunuyor. Bu derece âşikâr bir hiss-i taassub mevcut olunca Avrupa ve Amerika efkâr-ı umumiyesinden mütâlaât-ı muhikka ve âdilâne beklemek pek abesdir. İşte bu sebebe mebnîdir ki hiç kimse mesela Ermenilerin bir takım fesad komitelerine mâlik olup olmadıklarını ve bu komitelerin ne yolda hareketlerde bulunduklarını anlamağa lüzum görmüyor ve ortada yalnız bir Sason Vukuâtı dönerek bizzat Ermenilerin sahîhan bir maharet-i mahsusa ile tasnî' ve ihtirâ' etmekde oldukları mezâlim ve i'tisâfât rivayâtına edille ve berâhîn aramağa hâcet görmeksizin umumen emniyet ve itimad olunuyor. Sason Hâdisâtı ne derece sahîh olursa olsun şiddet-i tazyikâtça takrîben bundan on sene evvel Hindistan'da dehşet-nümâ-yı zuhur olan ve İngiltere Hükûmeti tarafından nâ-kâbil-i tasvir bir suret-i vahşiyânede teskin edilmiş bulunan iğtişâsât ile kâbil-i kıyas olamayacağına zerre kadar şübhe yoktur. Halbuki yine gözlere, yalnız Sason Vukuâtı batarak İngiltere'nin edvâr-ı muzlime-i tarihiyesinden birinde perde-i itidâl ve insaniyeti çâk eylemiş olduğu hâtırlara bile getirilmek istenilmiyor. Bunun sebebi ise İngiltere'nin bir hükûmet-i Hristiyanîye olmasıdır. Hususât-ı mesrûdeden müstebân olacağı vechile Amerika efkâr-ı umumiyesinin umumiyet itibarıyla Ermenilere müsaid bir hâlde kalacağına şübhe olmayıp bunlar daima hasâil ve meziyyâtça haiz-i tefevvuk addolunacak ve Ermeni kavminin hiçbir zaman parlayamamış ve tarihin en kadim edvârını bile gûşe-güzîn-i zulmet ve nisyân olarak geçirmiş bir millet olduğu pîş-i nazar-ı itibara alınmayacaktır. Vâkı'â Amerika Hükûmeti'nin adem-i müdahale politikasını şimdilik takibde devam eyleyeceği şübheden âzâde ise de hükûmet-i müşârunileyhâ dahi bir devlet-i Hristiyanîye olması hasebiyle İngiltere ve Amerika efkâr-ı umumiyesince hâsıl olan teessürâtdan tamamıyla bîgâne kalamayacağı tabiidir. Fakat Ermenileri müdafaaten nezd-i Hükûmet-i Seniyye'de icra-yı müdahâlâta kalkışmayacak ve bize karşı lâ-ale't-tayin hiçbir Avrupa hükûmeti ile akd-i peyvend-i ittifak etmeyecektir. Şu kadar ki bir sebepten dolayı Memâlik-i Şahane'de bulunan Amerika tebaasından veya Amerika müessesâtından birinin menâfî'i dûçâr-ı taarruz olacak olur ise husûle gelen zarar ve hasarın tazmîni zımnında eskisinden daha ziyade şiddet gösterecek ve bize karşı ittihâz edeceği tavr u hareketde ileri giderek hatta efkâr-ı

umumiye'nin arzu ve talebine mûmâşât için Osmanlı sularına bir Amerika sefîne-i harbiyesi i'zâmını dahi lâzımeden addeleyecektir. İşte Amerika Hükûmeti haricî politikası daire-i mahdûdesi dahilinde Avrupa düvel-i Hıristiyanıyesi'nin el-hâletü hâzihî göstermekde oldukları harekât-ı nümâyişkârâneye bu suretle peyrev olacaktır. Hakikat-i hâl bu merkezde olup re'y-i acizânemce efkâr-ı umumiye'yi lehimize olarak mümkün mertebe ta'dîl edebilmek için yalnız bir çare vardır ki o da bi'd-defaât arz eylemiş olduğum vechile ma'rûf bir telgraf şirketi ma'rifetiyle Avrupa ve Amerika gazetelerine Ermeni müfsidleriyle komitelerinin harekât ve tasavvurât-ı cinayetkârânelerini irâe ve isbat edebilecek surette sık sık malumât i'tâ eylemektir. El-yevm telgraf şirketleri tarafından tebliğ olunan telgrafnâmeler yalnız Ermenilerin bize karşı olan isnâdât ve ithamâtını mübeyyindir. Bunları tekzib etmekden hiçbir netice ve fâide mutasavver değildir. Tarafımızdan dahi gazetelerle taarruzâta kıyâm edilmelidir. Müsaade-i aliyye-i nezâret-penâhîlerine iğtirâren şurasını arz ederim ki Matbûât-ı Ecnebiye Kalemî'nin başlıca vazifesi Ermeni müfsidlerinin harekât-ı cinayetkârânelerini müsbit delâil ve berâhîni arayıp bularak para ma'rifetiyle taraf-ı Hükûmet-i Seniyye'den ikna edilmiş bir telgraf şirketine tebliğden ibaret olmalıdır. Zira re'y-i kâsırâneme nazaran efkâr-ı umumiyece tekzibnâmelerin zerre kadar hükm ü te'siri olmayıp beyânât ve malumât-ı kat'îye ve müsbite lâzımdır. Bu gibi beyânât ve malumât ne derece şâyân-ı itimad ve mukârin-i sıhhat olur ise fikirler üzerindeki te'siri dahi o derece ziyade olur. Tabir-i diğerle düşmanlarımız bizi tedâfü'î bir hâl ve mevki'e vaz' eylemiş olduklarından daima yalnız onların bizim aleyhimizdeki ithamâtı görülmekte ve kendileri asla müdafaa mecburiyetine ma'rûz bulunmamaktadırlar. Halbuki onları hâl-i müdafaada bulundurmamak bizim menfaatimiz nokta-i nazarından adeta elzem olup bu cihetle kendilerine biz hücum ve taarruz etmeliyiz. Bu tecavüzî hareketde isti'mâl edeceğimiz vasıta ise bir telgraf şirketi olmalı ve mezkûr telgraf şirketi kendisine tedarik ve i'tâ edeceğimiz delâil ve malumâta istinâden kendi nâmına ithamâtda bulunmalıdır. Çünkü bu gibi hususâtı umuma neşredebilecek yegâne vasıta telgraf şirketleridir. Emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

**

Sadâret
Mektubî Kalemî
Numara: 3513
Tarih: 8 Cumâdelevvel sene [1]313
15 Teşrîn-i Evvel sene [1]311

Mahremâne

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

7 Cumâdelevvel sene [1]313 tarihli ve 3513 numaralı tezkire-i devletlerinde gösterildiği vechile efkâr-ı umumiyyeyi Devlet-i Aliyye lehine imâle için Avrupa ve Amerika gazetelerine Ermeni fesad komitelerinin harekât ve tasavvurât-ı cinayetkârânelerini irâe ve isbat edecek suretde ma'rûf bir telgraf şirketi ma'rifetiyle malumât i'tâsı tedbir-i müfîdi zaten Bâbîâlice mutasavver olduğundan mu'teber bir telgraf şirketiyle söyleşilerek kararlaştırılacak suretin iş'ârına himmet buyurulması siyâkında tezkire.

[27 Ekim 1895]

A. MKT. MHM, 746/23

86

**AMERİKA DİN ADAMLARININ OSMANLI HÜKÜMETİ'NE
KARŞI ERMENİLERİ DESTEKLEYEN DAVRANIŞLARDA
BULUNDUKLARI**

Amerika Congregational Kiliseleri Umum Meclisi ile Minneapolis'te toplanan Piskopos Meclisi'nde alınan kararlarda Osmanlı Hükûmeti'nin şiddetle protesto edildiği ve Ermenilere destek amacıyla yardım toplanmasının gerekli görüldüğü

Bâb-ı Âlî
Tercüme Odası
Numara: 207
Tarih: 31 Teşrîn-i Evvel sene 1311

Nev'-i Tercüme: Amerika hey'ât-ı ruhâniyesinin Hükûmet-i Seniyye'ye karşı Ermeni işlerinden dolayı ittihâz etdikleri tavr u harekete ve Sason Ermenileri'ne iâne cem'i gibi tedbirlere dair fî 2 Teşrîn-i Evvel sene [18]95 tarihli ve 296 numaralı tahrirâta zeyl

Hariciye Nezâreti'ne fî 16 Teşrîn-i Evvel sene [18]95 tarihiyle Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 320 numaralı tahrirâtın tercümesidir.

Şehr-i hâlin ikisi tarihli ve iki yüz doksan altı numaralı tahrirât-ı acizâ-nem mündericâtını te'yid eder ve Amerika hey'ât-ı ruhâniyesinin Hükûmet-i

Seniyye'ye karşı ittihâz etdikleri tavr u hareket-i hasmâne hakkında bazı delâil-i cedîde ibrâz için Hariciye Nezâreti'ne göndermiş olduğum takrîr suretini leffen takdim eylerim. Takrîr-i mezkûrda ecnebi bir hükûmet hakkında hasmâne bir maksadla umumî mitingler akdini pek de tasvîb etmeyen Amerika müdde'î-i umumîsinin bu bâbdaki suret-i fikr ve mütâlaasını dermiyân eyledim. Şurasını da arz etmeliyim ki müdde'î-i umumînin bu fikir ve mütâlaası hususî bir mektubda münderic ise de mürselün-ileyhinin boşboğazlığı sayesinde evrak-ı havâdis bunu neşreylemişlerdir. Mârru'z-zikr fikir ve mütâlaanın hakk u savâba mukâreneti derkâr ise de Amerika Hükûmeti herkesin, serbestî-i umumî tahdid edilmek istenildiği fikrine zâhib olmasından ihtirâzen fikr-i mezkûru alenen ilân etmek istemiyor. Emr u fermân.

Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden fî 15 Teşrîn-i Evvel sene [18]95 tarihile Amerika Hariciye Nezâreti'ne irsâl olunan takrîrin sureti tercümesidir.

Amerika hey'ât-ı ruhâniyesinin Hükûmet-i Seniyye'ye karşı ittihâz ettiği tavr u hareket-i hasmâneye dair fî 1 Teşrîn-i Evvel sene [18]95 tarihli takrîr-i senâverânem mündericâtını te'yid eder ve merkezi Syracuse'de bulunan Amerika Congregational Kiliseleri Meclis-i Umumîsi ile Minneapolis'de ictimâ eden Piskopos Meclisi taraflarından ittihâz edilen mukarrerâtı hâvî iki kıt'a varakayı New York'da ruhban ve efrâd tarafından intihâb olunan komitenin iâne talebini hâvî bir ilânnâme ile beraber leffen irsâl eylerim. Gerek bu mukarrerâtta ve gerek ilânnâmede Hükûmet-i Seniyye aleyhine kemâl-i şiddetle taarruz ve Ermenilerin beyânâtı tervîc ve iltizâm edilmiş ve hatta şehir-i hâlin yirmisi ve yirmi yedinci günlerinde Ermeniler için iâne cem'ine karar verilmiştir. Amerika Hükûmeti'yle münasebât-ı dostânede bulunan bir hükûmet aleyhine böyle açıktan açığa hasmâne mitingler ile Ermenilerin mübâlağât ve ekâzîbine müstenid taarruzât karşısında Amerika ruhbanıyla bazı Amerikalıların bu meselede Amerika müdde'î-i umumîsinin icra etmiş olduğu âti'z-zikr ihtarât ve nesâyih-i hakîmânedeki bî-haber olmalarından dolayı fevkalâde müteessifim. Her ne kadar Amerikalıları gerek münferiden ve gerek müctemi'an beyân-ı fikr ve mütâlaadan men' eden bir kanun yok ise de mektubunuzda zikrolunan hareketin icrası yani umumî bir miting akdi itikadına göre dost bir hükûmete karşı kaide-i nezakete münâfî olacağı gibi hükû-

met-i müşârunileyhi kavânîni tamamıyla icra ve muâhedâtıdan münba'is taah-hüdâtını ifa hususunda müşkilâta dūçâr edecektir. Beyân-ı hâl.

[12 Kasım 1895]

HR. SYS, 2850/80

87

**ERMENİLER HAKKINDA AMERİKA'NIN İSTANBUL
ELÇİSİNE İSNAD EDİLEREK AMERİKAN GAZETELERİNDE
YAYINLANAN HABERİN TEKZİBİ**

Amerikan gazetelerinde Amerika'nın İstanbul Elçisi Terrell'a isnad edilerek yayınlanan ve Osmanlı ülkesinde Ermenilerin öldürüldüğü, elçinin bir takrir göndererek Sadriazamın göreve tayinini tebrik için Sadâret'e gelemeyeceğini, ancak Anadolu'daki Amerikalıların himayesini talep ettiğini bildirdiği şeklinde ifadelerin yer aldığı telgrafın son derece olumsuz etki uyandırdığı; yalan olduğu bilinen bu haberlerin elçi tarafından tekzibinin beklendiği

Bâb-ı Âlî

Tercüme Odası

Numara: 212

Tarih: 4 Teşrîn-i Sâni sene 1311

Nev'-i Tercüme: Dersâdet Amerika sefirinin Memâlik-i Şahane'de on bin Ermeni'nin katl olunduğunu rivayet ettiğine ve bu havâdisin Amerika gazetelerinde neşri fevkalâde sû-i te'sir hâsıl eylediğine ve bunun sefir-i mûmâileyh tarafından tekzib buyurulması lüzumuna dair

Hariciye Nezâreti'ne

fi 14 Teşrîn-i Sâni sene [18]95 tarihiyle Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 372 numaralı telgrafnâmenin tercümesidir.

Amerika gazeteleri güya Mösyö Terrell'ın son otuz gün zarfında on bin Ermeni'nin katledildiğini Dersâdet'de söylemiş olduğuna dair Dersâdet'den almış oldukları bir telgrafnâmeyi derc eylemişlerdir. Yine mezkûr telgrafnâmeye nazaran sefir-i mûmâileyh zât-ı sâmi-i hazret-i Sadâret-penâhî'nin tayin buyurulduğu gün makam-ı sâmi-i Sadâret-i Uzmâ'ya bir takrîr irsâliyle ahvâl-i hâzıradan dolayı ber-mu'tâd ifa-yı râsime-i tebrik için nezd-i sâmilere gide-meyeceğini ve fakat Anadolu'da mukim Amerikalıların mazhar-ı himaye ol-

malarını talep ettiğini ve ferdâsı günü bizzat gelerek talebini te'yid etmek niyetinde bulunduğunu bildirmiştir. Havâdis-i mezkûre kizb ü dürûğdan ibaret görünüyor ise de sû-i te'sir hâsıl etmiştir. Binâberîn bunların Mösyö Terrell tarafından tekzib etdirileceği itikadındayım.

[16 Kasım 1895]

HR. SYS, 2857/102

88

**BALTIMOR VE BOSTON'DA BAZI PROTESTAN RAHİPLERİN
AMERİKALILARI SASON ERMENİLERİ'NE YARDIMA DAVET
ETTİKLERİ**

Baltimore ve Boston'da Gordon ve Barrows gibi rahiplerle Harvard ve Tufts öğretmenlerinin yaptıkları konuşmalarda Amerikalıları Sason Ermenileri için para yardımı yapmaya davet ettikleri

Bâb-ı Âlî

Tercüme Odası

Numara: 211

Tarih: 4 Teşrîn-i Sâni sene 1311

Nev'-i Tercüme: Bazı Protestan rahiblerinin Duc de Westminster'in hareket-i vâkı'asını takdiren Ermenilere muâvenet-i nakdiyede bulunmak üzere Baltimore ve Boston'da bir takım nutuklar irâd ettiklerine ve bunları Amerika Hükûmeti'nin men'e muktedit olamayacağına dair fî 25 Teşrîn-i Evvel sene [18]95 tarihli ve 333 numaralı tahrirâta zeyl

Hariciye Nezâreti'ne fî 26 Teşrîn-i Evvel sene [18]95 tarihiyle Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 337 numaralı tahrirâtın tercümesidir.

Şehr-i hâlin yirmi dördü tarihli ve üç yüz otuz üç numaralı tahrirât-ı acizânem mündericâtını te'yiden şurasını arz eylerim ki Baltimore ve Boston'da akdolunan ictimâlarda gerek G. A. Gordon ve Barrows gibi bazı Protestan rahipleri ve gerek Harvard Mektebi muallimlerinden Elliot ile Tufts Mektebi muallimlerinden Capen gibi bir takım kesân nutuklar irâd ederek Duc de Westminster'in hareket-i vâkı'asını takdir ve Amerikalıları Sason Ermenileri için iâne-i nakdiye i'tâsına davet eylemişlerdir. Emr u fermân.

[16 Kasım 1895]

HR. SYS, 2834/9

HARPUT AHALİSİNİN, ŞEHİRLERİNDEKİ AMERİKAN MEKTEBİ'NİN KALDIRILMASI TALEBİYLE DİLEKÇE VERDİKLERİ

Ermeni çocuklarını fikren ve mesleken şaşırtarak karışıklığa sebep olan Amerikalı misyonerlerin, bölgelerinde ikametini istemeyen Harput ahalisinden 61 kişinin şehirlerindeki Amerikan Mektebi'nin kaldırılması için dilekçe verdikleri

Fî 7 Teşrîn-i Sâni sene [1]311 tarihiyle Harput Ermeni ahalisinin Nezâret-i Celîle-i Hariciye[ye] keşîde etdikleri telgrafnâme suretidir.

Otuz-kırk seneden beri Harput'a gelip güya insaniyete hizmet için te'sis etdikleri mekâtibde bazı Ermeni evlâdını fikren ve mesleken doğru yoldan şaşırtıp Devlet-i Aliyye'nin altı yüz senelik himaye-i celîlesine küfrân-ı nimet diye lanet edileceği bazı ahvâlın bir takım serseriler tarafından sudûruna sebebiyet vermiş olan Amerikalı misyonerlerin memleketimizde ikameti saadet ve selâmet-i umumiyyeyi ihlâl edeceğinden ve her millet için saye-i şahanede mektebler mevcut olduğu, lede'l-icab yine te'sis-i mekteb hususunda onların muâvenetine ihtiyac olmadığından lutfen ve inâyeten buradan bir an evvel kaldırmalarını istihâm eyleriz. Fermân.

[19 Kasım 1895]

(Harput Ermeni ahalisinden 61 kişinin imzaları)

HR. SYS, 2812/2

AMERİKAN MİSYONERİ GEORGE'UN BİTLİS'TEKİ FAALİYETLERİNDEN DOLAYI SINIRDIŞI EDİLMESİ

Amerikalı misyoner George'un, Ermenilerin Bitlis'te çıkardığı olaylarda dahli bulunduğu için tutuklandığı, Osmanlı Hükûmeti ile Amerika arasında imzalanan anlaşmanın 4. maddesinin yorumunda iki ülke arasında çıkan anlaşmazlık sebebiyle George'un Osmanlı ülkesinden sınırışı edilmesinin en doğru yol olacağının İstişare Odası'ndan bildirildiği

Bâb-ı Âfî
Daire-i Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemi
Aded

Bitlis Vilâyeti'nden vârid olan şifre telgrafnâme hallidir.

Ermenilerin buraca îkâ' eylediği hâdise-i ma'rûzada Bitlis'de mukim Amerika misyonerlerinden Mister George'un dahi zî-medhal olduğunun vuku'ı tahkikine binâen cihet-i adliyeden celbine sâdır olarak tebaa-i ecnebiyenin ihzârınca kavâ'id-i kanuniye malum olmasıyla burada mesâğ-ı kanuniye dahilinde Amerika konsolosu olmamasına binâen bu bâbdaki icabât-ı mukteziyesi usulen hükûmete aid bulunmuş ve bunun rüfekâ-yı ma'rûzasıyla harekât-ı ihtilâliye îkâ'ınca olan derece-i sa'y-i teşebbüsâtı fi'len sâbit olarak keyfiyet 25 Nisan ve 20 Eylül sene [1]311 ve 10 Teşrîn-i Evvel sene [1]311 tarihli arıza ve telgraflarla mufassalan arz olunmuş olduğu gibi vak'a-i câriyedeki hâlâtı dahi te'yid-i fi'liyât ve teşebbüsât ederek bu hâl mahkemece hakkında tevkif misillü bir muameleyi de müstelzim olduğu hâlde harekât-ı vâkı'anın netâyic-i kâfiye bulunan bu türlü muamelât-ı kanuniyede cihet-i adliyenin takib ve icra-yı icabât eylemesi veyahud ne gûne muamele ifası lâzım geleceği istîzân olunur. Fermân.

Fî 24 Teşrîn-i Evvel sene [1]311

Vekil-i Vali
Ömer

**

Sadâret
Mektubî Kalemi
Numara: 2733
Tarih: 25 Ca. sene [1]313
1 Teşrîn-i Sâni sene [1]311

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Ermenilerin Bitlis'de vuku'a getirdikleri hâdisede zî-medhal olduğu tahakkuk eden Bitlis'de mukim Amerika misyonerlerinden Mister George'un orada Amerika konsolosu olmaması cihetiyle mahkemeye celb ve ihzârında

netice-i tedkikât tevkiğini istilzâm etdiği hâlde bu bâbda ne yolda hareket olunacağı ve iktizâsının cihet-i adliyece mi yoksa başka suretle mi ifası lâzım geleceğini müstefsir Bitlis Vali Vekâleti'nden gelen telgrafnâmenin leffîyle Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'nden vârid olan 22 Cumâdelûlâ sene [1]313 tarihli ve 2733 numaralı tezkire bu bâbda vilâyet-i müşârunileyhâdan Bâbîâlî'ye çekilen 24 Teşrîn-i Evvel sene [1]311 tarihli telgrafnâme iâne tevzî'î vesilesiyle Sason kurbündeki dağda ve Muş'un Simal karyesinde dolaşmakda olan misyonerlerin Muş'a avdetleri ve iânâtın taraf-ı Hükûmet-i Seniyye'den i'tâ olunan iâneye memur olanlarla birlikde tevzî' etmeleri için konsolosla bi'l-müzâkere verilen karara dair tafsilâtı hâvî Muş Mutasarrıflığı'ndan cevaben alınan 21 Teşrîn-i Evvel sene [1]311 tarihli telgrafnâme ile beraber sûy-ı devletlerine tesyîr kılınmış olmakla vilâyetin suret-i istifsârına nazaran vâki olacak mütâlâa-i devletlerinin iş'ârına ve evrak-ı merkûmenin iadesine himmet buyurulması siyâkında.

**

Bâb-ı Âlî
Daire-i Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemi
Aded

Bitlis Vilâyeti Vekâleti'nden vârid olan telgrafnâme halli

C. 7 Teşrîn-i Sâni sene [1]311 emr-i telgrafleri bugün vâsıl oldu. 6 Teşrîn-i Sâni sene [1]311 tarihli telgrafnâme-i cevabiye ile arz olunduğu üzere Amerika misyonerlerinden Doktor Raynolds ve Mister Cole Muş'da, yalnız Mister George burada olup Mister Cole ailesini Bitlis'den Muş'a aldırma fikrinde ve Doktor Raynolds tifo hastalığıyla Muş'da keyifsiz bulunduğu mutasarrıflığından cevaben bildirilmiş ve Mister George dahi bu aralık Van'a gitmek istememiştir. Saye-i hazret-i Padişahî'de bunlarla buradaki sair Protestanlar emniyet-i kâmile içinde olup burada bulundukça hüsn-i muhafazaları ve Van'a azîmet arzusunda bulundukları vakitte de sâlimen i'zâmları tabîi ise de ahvâlî ve Bitlis Hâdisesi'nde tahrikât ve medhal ve maznûniyeti 24 Teşrîn-i Evvel sene [1]311 ve 9 Teşrîn-i Sâni sene [1]311 tarihli telgraflarla arz olunan Mister George hakkında henüz irâde-i cevabiye-i efhamîleri zuhur

etmemesine ve cihet-i adliyeden mütevâliyen istenilmesine mebnî icabının müsâra'aten irâde buyurulması tekrar arz olunur. Fermân.

Fî 13 Teşrîn-i Sâni sene [1]311

Ömer

**

Bâb-ı Âlî
Daire-i Hariciye
Mektubî Kalemi
Aded: 3960

Huzur-ı Sâmi-i Hazret-i Sadâret-penâhî'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir

25 Cumâdelûlâ sene [1]313 tarihli ve bin iki yüz doksan bir numaralı şeref-vârid olan tezkire-i sâmiye-i hazret-i Sadâret-penâhîleri'ne cevabdır:

Malum-ı sâmi-i hazret-i Sadâret-penâhîleri buyurulduğu üzere Saltanat-ı Seniyye ile Amerika Hükûmeti beyninde mün'akid muâhedenin dördüncü maddesinin tefsirinden dolayı devleteyn beynindeki ihtilâfdan nâşi hükûmet-i müşârunileyhâ kendi tebaasından bulunanların umûr-ı cezaiyede mehâkim-i Osmaniyye'de muhakemelerini bir vechile kabul eylemeyerek bunların ancak konsoloshâneleri vasıtasıyla muhakeme edilebileceklerini iddia eylemekde olduğundan Bitlis Hâdisesi'nde zî-medhal olduğu tahakkuk eden Amerikalı misyoner Mister George'un en karîb mahaldeki konsolos vasıtasıyla celb ve ihzâr ve muhakemesi kâbil olmayacağı ve konsolosun müşâreketi olmaksızın muhakemesine de imkân bulunamayacağı cihetle evvel ve âhir ifade olunduğu vechile bu gibilerin Memâlik-i Şahane'den tardları eslem çare olacağı le-de'l-havale İstişare Odası'ndan ifade ve bu yolda mezkûr odadan mukaddemce verilen mütâlaanâmeler 18 Rebîulâhir sene [1]313 ve 26 Cumâdelûlâ sene [1]313 tarihlerinde takdim ve itâre kılınmış ve evrak-ı mebhûse iade olunmuş olmakla emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 8 Cumâdelâhire sene 1313 ve fî 13 Teşrîn-i Sâni sene [1]311 / [25 Kasım 1895]

Hariciye Nâzırı
Tevfik

A. MKT. MHM, 694/3

**AMERİKA ELÇİSİNİN MİSYONERLERİN CAN GÜVENLİĞİ
KONUSUNDA BÂBÎÂLÎ İLE GÖRÜŞMESİ / ERMENİLERİN
TÜRK KIYAFETİYLE MİSYONERLERE SALDIRI PLANLARI**

Amerika'nın İstanbul Elçisi Terrell'in, Bâbîâlî'yle görüşüp Osmanlı ülkesindeki misyonerlerin can güvenliği konusunda Osmanlı Hükûmeti'nin sorumlu olacağını söylediğini kendi Dışişleri bakanına bildirdiği / Washington'daki Osmanlı elçisinin *Boston Advertiser* gazetesinde Ermenilerin Türk kıyafetine girerek misyonerlere saldıracaklarına ilişkin bir haberden dolayı Amerika Dışişleri bakanının dikkatini çektiği

Bâb-ı Âlî

Tercüme Odası

Numara: 230

Tarih: 15 Teşrîn-i Sâni sene 1311

Nev'-i Tercüme: Memâlik-i Şahane'de bulunan misyonerlerin muhafazaları için Mösyö Terrell'in Bâbîâlî'ye bazı beyânâtta bulunduğuna ve Ermeni müfsidlerinin esna-yı iğtişâşâtta Türk kıyafetine girerek misyonerlerine taarruz etmek niyetinde bulunduklarını Amerika Hükûmeti'ne bildirdiğine dair 345 numaralı telgrafnâme[ye] zeyl

Hariciye Nezâreti'ne fi 30 Teşrîn-i Evvel sene [18]95 tarihiyle Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 346 numaralı tahrirâtın tercümesidir.

Mösyö Terrell'in Memâlik-i Şahane'de bulunan misyonerlerin muhafaza-i hayatları için Hükûmet-i Seniyye'yi mes'ul tutacağı hakkında Bâbîâlî'ye bazı beyânâtta bulunduğunu Amerika Hariciye Nezâreti'ne iş'âr etdiğine ve bazı Ermeni müfsidlerinin iğtişâşât esnasında Türk kıyafetine girerek Amerika misyonerlerine taarruz etmek niyetinde bulunmuş olduklarına dair olan üç yüz kırk beş numaralı telgrafnâme-i acizânemi te'yid eder ve Ermenilerin mârru'z-zikr niyetlerine dair Hariciye nâzırına irsâl eylediğim takrîrin suretini leffen takdim eylerim. Emr u fermân.

Melfûf takrîr suretinin tercümesidir.

Boston Advertiser gazetesini Dersaadet'de mukim bir Amerikalı tarafından gönderildiği beyânıyla şehri hâlin otuzu tarihli nüshasına derc ettiği mektubda: "Ermeniler ihtilâl ederek doğrudan doğruya misyonerlere taarruz etmek ve fakat töhmetin Türklere atf u isnâd edilmesi için hîn-i taarruzda

Türk elbisesi iktisâ eylemek niyetindedirler." fıkrası mündericidir. Keyfiyeti taraf-ı asîlânelerine iş'âr edişime sebep bu malumâtın Rahib Cyrus Hamlin'-in fî 23 Teşrîn-i Evvel sene [18]95 tarihli takrîr-i senâverânemde zikrolunan mektubunda ber-tafsîl şerh u izah olunduğu vechile Ermeni usâtı tarafından müttehaz usule tevâfuk eylemesi ve şu son on sekiz ay zarfında vuku'a gelen hâdisâtın fesede-i merkûme tarafından Memâlik-i Şahane'de ihlâl-i asayiş için vesâit-i denâetkârâneye müracaat olunduğunu müeyyid bulunmasıdır.

[27 Kasım 1895]

HR. SYS, 2857/91

92

**MAMURETÜLAZİZ'DE ÇIKAN KARIŞIKLIKTA ERMENİLERİ
TAHRİK EDENLERİN AMERİKALI MİSYONERLER OLDUĞU**

Zalimyan Kasbar ve Kigork ile 57 arkadaşı tarafından Mâbeyn-i Hü-mâyûn ve Ermeni Patrikhanesi'ne gönderilen telgraflarda Ermeniler-i tahrik edenlerin Amerika misyonerleri olduğu bildirilerek bölgeden kaldırılmalarının istendiği

**Bâb-ı Âlî
Daire-i Sadâret-i Uzmâ
Telgraf Odası
Aded**

Mamuretülaziz Vali Vekâleti'nden vârid olan şifreli telgrafnâmedir.

C. 13 Teşrîn-i Sânî sene [1]311.

Şûriş esnasında iki tarafdân bittab' vuku bulan katl ü cerhden mâadâ bir uygunsuzluk olmadığı gibi misyonerlerin mikdar-ı zâyîâtı dahi 15 Teşrîn-i Sânî sene [1]311 tarihli telgrafnâme-i cevabiye ile arz edilmiştir. Ancak otuz-kırk seneden beri burada bulunan ve daimi'z-zaman Ermenilere telkinât-ı mefsedetkârânede bulunan ve ihdâs-ı gavâile Ermeni sebük-mağzânını alet ittihâz eyleyerek onların efkârını tesmîm eyleyen Amerika misyonerlerinden

Mister Barnkad⁴⁴ bu yolda mugayir-i hakikat telgrafnâmeler keşide etmesini i'tiyâd etmiştir. Bundan maksadı kendisinden şu sırada fevkalâde muğber olan ve şimdiye kadar her ne yapmışlar ise onların re'y ve hareketleriyle icra etmiş olduklarını itiraf eyleyen Ermenilere karşı güya kendileri sahâbet ediyormuş gibi harekâtta bulu[n]arak yar u ağyâra göstermeğe çalışmaktan ibaret olduğu merkûm Barnkad ile rüfekâsı burada kaldıkları müddetçe yine icra-yı mefsedetden geri durmayacakları ve bekâları hâlen ve âtiyen mahzurdan sâlim olamayacağı bedîhî bulunduğu ma'rûzdur. Fermân.

Fî 16 Teşrîn-i Sânî sene [1]311

Vali Vekili
Ali Rıza

**

Sadâret
Mektubî Kalemi
Numara: 140
Tarih: 18 Teşrîn-i Sânî sene [1]311

Şifre

Mamuretülaziz Vilâyeti'ne

C. 16 Teşrîn-i Sânî sene [1]311.

Ermenileri tahrik edenler hakikaten misyonerler ise Ermeni milleti tarafından doğrudan doğruya Bâbîâli'ye müracaat ve bunda hükûmetin medhal ve malumâtı olduğu ser-riştesiyle bilâhare itiraz vuku'una meydan verilmesine dikkat olunmalıdır.

**

Bâb-ı Âlî
Daire-i Sadâret-i Uzmâ
Telgraf Odası
Aded

⁴⁴ Bu isimde bir misyoner tespit edilememiştir. Ancak hakkındaki bilgilerden hareketle burada söz konusu edilen misyonerin H. N. Barnum olduğu, sehven Barnkad yazıldığı anlaşılmaktadır.

Mamuretülaziz Vilâyeti'nden vârid olan şifre telgrafnâmedir.

C. 18 Teşrîn-i Sâni sene [1]311.

Ermenileri tahrik ve iğvâ edenler buradaki Amerika misyonerleri olduğu ve bunların buradan kaldırılması hakkında buranın Ermeni milleti mu'teberânından Zalimyan Kasbar ve Kigork ve elli yedi nefer rüfekâsı imzalarıyla huzur-ı fehâmet-penâhîlerine ve Mâbeyn-i Hümâyûn Başkitâbet-i Celîlesi'ne ve Ermeni Patrikhânesi'ne telgraf keşîde eyledikleri 6 Teşrîn-i Sâni sene [1]311 tarihli telgrafnâmede arz edilmiş olduğu ma'rûzdur.

Fi 20 Teşrîn-i Sâni sene [1]311 / [2 Aralık 1895]

Vekil-i Vali

Rıza

A. MKT. MHM, 657/45

93

**NEW YORK'TA ERMENİLERE YARDIM ETMEK ÜZERE
KURULAN KOMİTEYE KATILMASI İÇİN İSTANBUL ESKİ
AMERİKA ELÇİSİ OSCAR STRAUS'A DAVET MEKTUBU
GÖNDERİLDİĞİ**

İstanbul Amerika misyonerlerinden Rahip Dwight tarafından İstanbul eski Amerika Elçisi Oscar Straus'a Ermenilere yardım için New York'ta bir yardım komitesi kurulmasına ilişkin bir davet mektubu gönderildiği

Bâb-ı Âli

Tercüme Odası

Numara: 252

Tarih: 29 Teşrîn-i Sâni sene 1311

Nev'-i Tercüme: New York'da Ermenilere iâne için bir komite teşkil edildiğine ve Rahip Dwight tarafından Mösyö Oscar'a bu komiteye iştirak için sureti melfûf davetnâmeyi gönderdiğine ve bu bâbda Mösyö Dwight 'a gönderilen mektub suretinin dahi leffen takdim kılındığına dair

Hariciye Nezâreti'ne fi 18 Teşrîn-i Sâni sene [18]95 tarihiyle Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 375 numaralı tahrirâtın tercümesidir.

Ermenilere muâvenet için New York'da bir İâne Komitesi teşkiline dair Dersaâdet Amerika misyonerlerinden Rahib Dwight tarafından Dersaâdet Amerika Sefiri esbak Mösyö Oscar Straus'a gönderilen davetnâme leffen takdim kılındı. Mösyö Straus ile iyi görüşdüğümünden ve mûmâileyhin tasavvur-ı mezkûru tervîc ve iltizâm etmesi muhtemel olduğundan Hükûmet-i Seniyyece ehemmiyeti derkâr olan bazı nikât hakkında nazar-ı dikkatini celb için kendisine sureti melfûf hususî bir mektub gönderdim. Emr u fermân.

Melfûf mektubun tercümesidir.

Dwight nâm rahibin Dersaâdet'den size irsâl eylediği telgrafnâmeyi bugünkü gazetelerde mütâlaa eylediğimden nikât-ı âtiye hakkında nazar-ı dikkatinizi celb ederim.

Evvelâ; Mösyö Dwight Ermenistan nâmıyla bir memleketden bahseylıyor. Halbuki Memâlik-i Şahane'de bu nâmda bir memleket yokdur. Hatta *New York Times* gazetesi bile ahîren burasını açıktan açığa beyân eyledi. Ermeniler ve Ermenilerle meskûn vilâyât-ı şahane mevcut olup bu vilâyâtda bile Ermeniler ekalliyetde bulunuyorlar.

Sâniyen; Memâlik-i Şahane'nin bazı mahallerinde kaht u galâ var ise bundan yalnız Ermeniler muztarib değildir. Binâenaleyh niçin münhasıran onları düşünmeli?

Sâlisen; Amerika'da iâne defteri küşâd eden *Christian Herald* gazetesi ile sair komiteler cem'-i iânât için Hükûmet-i Seniyye aleyhine bir takım müftereyât-ı mel'ankârâneyi vesile-i taleb ittihâz ediyorlar. Binâenaleyh bunların etvâr u harekâtı bir mahiyet-i siyasiyeyi tazammun ediyor. Mesela Almanya'da Amerika Hükûmeti aleyhine bazı isnâdât dermiyânıyla Amerika ahali-i asliyesi için iâne cem' edilecek olsa acaba Amerikalılar ne derler?

Râbi'an; birkaç sene mukaddem Rusya'ya iâne irsâl olunduğunda Rusya Hükûmeti vâkı'â bundan müteşekkik kalmış ise de iânenin tevzî'ine iştirak etmedi mi? Memâlik-i Şahane'de bir takım Ermeni fesedesinin mevcut olması keyfiyeti iâne tevzî'i hususuna nezâreti icab etmez mi? Ecnebiler tarafın-

dan doğrudan doğruya iâne tevzî'ini kabul edecek bir devlet var mıdır? Beyân-ı hâl.

Melfûf davetnâmenin tercümesidir.

Doktor Dwight telgrafında diyor ki:

Ermenistan mahv oldu. *Central News* nâm gazetede münderic tafsilâta nazaran iki yüz elli bin kişi mehcûr-ı muâvenet bir hâlde kaldı. Derhal bir şey yapılacak olur ise binlerce kesân tahlîs edilebilir. Fırka ve misyonerlere merbût olmamak üzere bir iâne komisyonu teşkil ederek bir emr-i hayra delâlet etmeniz mütemennâdır.

[11 Aralık 1895]

HR. SYS, 2834/12

94

**NEW YORK VE BOSTON'DA YAPILAN MİTİNGLERDE
SASON OLAYLARI PROTESTO EDİLEREK ERMENİLERE
DESTEK İSTENDİĞİ**

New York Ermenilerince düzenlenen mitingde Protestan muallim ve rahipler tarafından Osmanlı Hükûmeti aleyhinde konuşmalar yapılarak Ermenilere destek verildiği, başta Amerika olmak üzere Hristiyan hükûmetlerin Ermeniler lehinde Osmanlı Hükûmeti'ne müdahaleye ikna edilmelerinin kararlaştırıldığı, Boston Amerika İane Komitesi tarafından düzenlenen mitingde de Sason Olayları dolayısıyla bütün Hristiyan dünyasının ayağa kalkması gerektiğinin ifade edildiği

Bâb-ı Âlî

Tercüme Odası

Numara: 260

Tarih: 2 Kânûn-ı Evvel sene 1311

Nev'-i Tercüme: New York'da akdolunan bir mitingde Ermeniler ile Amerikalı kadınların Hükûmet-i Seniyye aleyhinde bir takım tefevvühâtta bulunduklarına ve hükûmeti Devlet-i Aliyye aleyhine teşvik

*etmekte olduklarına dair fî 22 Teşrîn-i Sânî sene [18]95
tarihli ve 398 numaralı telgrafnâmeye zeyl*

*Hariciye Nezâreti'ne fî 23 Teşrîn-i Sânî sene [18]95 tarihiyle Washington
Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 399 numaralı tahrirâtın tercümesidir.*

Şehr-i hâlin on dokuzu tarihli ve üç yüz seksen dört numaralı tahrirât ile fî 22 Teşrîn-i Sânî sene [18]95 tarihli ve üç yüz doksan sekiz numara[lı] telgrafnâme-i acizânemin mündericâtını te'yid eylerim.

Mârru'z-zikr telgrafnâmede New York'da umumî bir miting akdolunduğunu ve bu mitingde Protestan muallim ve rahibleri Hükûmet-i Seniyye aleyhindeki kin ve adâvetlerini yeniden izhâr ile bî-günah ve mutî' Ermenilerin katli nâmıyla yâd etdikleri vukuât aleyhine protesto etdiklerini bildirmişdim. New York Amerika Îâne Komitesi azâsından bulunan mezkûr miting mürettibleri tarafından neşredilen ilânnâmeye rağmen nümâyişçilerin hemen kısm-ı a'zamı kadınlarla Ermenilerden ibaret olup mitingde ne erbâb-ı siyasetden ne de New York mu'teberânından hiç kimse hâzır bulunmadığını istihbâr etdim. İrâd edilen nutuklar bittab' şiddetli olduğu gibi ittihâz olunan mukarrerât dahi Amerika Hükûmeti'yle sair hükûmât-ı Hristiyanîye'yi Memâlik-i Şahane işlerine Ermeniler lehinde müdahaleye sevk ve ikna'dan ibaretdir. Mârru'z-zikr miting azâsından üç kişi mukarrerât-ı mezkûreyi mümkün ise Reiscumhur'a bizzat tebliğ için Washington'a gitmek niyetindedirler. Amerika'da cârî olan âdât iktizâsınca her bir Amerikalı her hafta bazı evkât-ı muayyenede reis-i müşârunileyhin huzurunda mülâkâta kabul olunabildiği cihetle bu mülâkât bir mahiyet-i mahsusayı haiz olmayıp mücerred bazı Amerikalıların Hükûmet-i İslâmiye'ye karşı efkâr-ı garazkârânede bulunduklarına delâlet eder. İslâmlar aleyhinde mevcut olan işbu efkâr-ı garazkârâne Boston Amerika Îâne Komitesi tarafından tertib edilen bir mitingde izhâr olunmuştur. Bu mitingde dahi hâzırûnun kısm-ı a'zamı Protestan rahiblerinden mürekkeb idi. Şu kadar ki Türklere karşı şiddet-i adâvet ile ma'rûf olan Massachusetts valisi dahi hâzır bulunmuştur. Nâtika-perdâzân Hükûmet-i Seniyye'nin gaddar ve vahşi bir hükûmet olduğunu ve bütün âlem-i Nasrâniyet'in "Sason Vukuâtı" aleyhine kıyâm etmesi lâzım geldiğini bi'l-beyân Memâlik-i Şahane'de mukim Amerika

misyonerlerinin menâfi'ini vikâye hususunda bezl-i gayret eylemesini Amerika Hükûmeti'nden rica eylemişlerdir. Amerika'da bu gibi mitinglerin akdini men' için bir gûne vesâit-i kanuniye mevcut olmadığını evvelce arz eylemiş idim. Emr u fermân.

[14 Aralık 1895]

HR. SYS, 2858/8

95

**AMERİKALI 1.000 ERMENİ'NİN AVRUPA
HÜKÜMETLERİNİN DESTEĞİNİ ALMAK ÜZERE
YOLA ÇIKARILMALARI İÇİN HAZIRLIK YAPILDIĞI**

Amerika Ermeni komitelerinde, yaklaşık 1.000 Ermeni'nin Hıristiyan hükûmetlerin dikkatini Ermeni Meselesi'ne çekmek üzere Avrupa'nın büyük şehirlerine uğrayarak Osmanlı ülkesine gitmeleri konusunun görüldüğü

Bâb-ı Âlî

Tercüme Odası

Numara: 257

Tarih: 4 Kânûn-ı Evvel sene 1311

Nev'-i Tercüme: Boston şehrindeki Ermenilerin ictimâları mukarrerâtından biri de Amerika'da bulunan bin Ermeni'nin Avrupa'nın merhametini celb için birden hareketle büyük şehirlerde tevakkuf ederek Dersââdet'e duhûl etmek olduğuna dair fî 8 Teşrîn-i Evvel sene [18]95 tarihli ve 303 numaralı tahrirâta zeyl

Hariciye Nezâreti'ne fî 22 Teşrîn-i Sâni sene [18]95 tarihiyle Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 396 numaralı tahrirâtın tercümesidir.

Geçen Teşrîn-i Evvel'in sekizi tarihli ve üç yüz üç numaralı tahrirât-ı acizânem mündericâtını te'yiden şurasını arz ederim ki ahîren zuhur eden iğ-tişâş esnasında güya akrabaları dûçâr-ı ta'addî veya telef olmuş olan ve el-hâletü hâzihî Amerika'da bulunan bin kadar Ermeni'nin birden Amerika'dan müfârat etmeleri hususu bazı Amerika Ermeni komitelerince mevzû'-ı bahs ve müzâkere olmaktadır. Mezkûr Ermeniler Avrupa hükûmetlerinin celb-i

merhametleri için büyük şehirlerde tevakkuf edecekler ve ba'dehû müctemi-
'an Memâlik-i Şahane'ye duhûl eyleyecekler imiş. Emr u fermân.

[16 Aralık 1895]

HR. SYS, 2838/44

96

**MASSACHUSETTS HÜKÜMETİ TARAFINDAN AMERİKAN
TEMSİLCİLER MECLİSİ'NE ÜYE SEÇİLEN MÖSYÖ
WALKER'IN ERMENİ MESELESİ İLE İLGİLENDİĞİ**

Massachusetts Hükümeti tarafından Amerikan Temsilciler Meclisi'ne
üye seçilen Mösyö Walker'ın Amerikan vatandaşlığına geçen Ermeni-
lerin tâbiyetlerinin Bâbîâli tarafından tanınması ve Osmanlı ülkesin-
deki sözde Ermeni mezâliminin engellenmesi konularında çaba har-
cadığı

Bâb-ı Âlî

Tercüme Odası

Numara: 287

Tarih: 19 Kânûn-ı Evvel sene 1311

*Nev'-i Tercüme: Ermeniler hakkında Massachusetts Hükümeti tarafından
Meclis-i Mebûsân'a azâ intihâb olunan Mösyö Walker'ın
rûfekâsına tebliğ etdiği karara dair*

*Hariciye Nezâreti'ne fî 9 Kânûn-ı Evvel sene [18]95 tarihiyle Washington
Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 450 numaralı tahrirâtın tercümesidir.*

Amerika'daki Ermenilerden ekserîsinin ikamet etmekde oldukları Mas-
sachusetts Hükümeti tarafından Amerika Meclis-i Mebûsânı'na azâ intihâb
edilen Mösyö Walker tercümesi leffen takdim kılınan kararı rûfekâsına tebliğ
eylemiştir. Mösyö Walker Memâlik-i Şahane'de vuku'u mervî olan mezâlî-
min devamını mümkün mertebe men' etmek ve bazı Ermenilerin Amerika
tâbiyeti Bâbîâlice tasdik olunmasını talep eylemek hususunda meclisin mü-
zâheretine güvenildiğine dair i'tâ-yı re'y ve karar olunmasını meclisten talep
ediyor. Maamâfih meclis bu kararı kabul ve tasdik etmeyecek ise de bunu li-ec-
li't-tedkik Nezâret-i Hariciye'ye tebliğ eyleyecektir. Emr u fermân.

Melfûfun tercümesidir.

Massachusetts Hükûmeti tarafından meb'ûs olan Mösyö Walker Amerika tâbiyetini ihrâz etmiş ve Massachusetts eyaleti dahilinde ikamet eylemekde bulunmuş olan Ermenilerin bir kararını Meclis'e tebliğ etmiş ve bu kararın zabıt defterine kaydını talep eylemiştir. Karar-ı mezkûr ber-vech-i âtîdir:

El-yevm Amerika'da Amerika tâbiyetini ihrâz etmiş pek çok Ermeni'nin ikamet etmekde olması ve Hükûmet-i Seniyye Amerika tâbiyetini ihrâz etmiş olan bu Ermenilerin vergi-yi şahsîlerini akraba ve ta'allukâtlarını habs ve tazyik ile bi-gayrı hakkın tahsil eylemekde devam eylediği ve merkûmûnun ne memleketlerine avdet ve ailelerini ziyaret eylemelerine ne de ailelerinin Amerika'ya gelmelerine müsaade eylemediği ve merkûmûnun ıyâl ü evlâdları reis-i ailelerinin tebdil-i tâbiyetinden dolayı Amerika tebaasının haiz oldukları hukuka mâlik bulundukları hâlde ahîren kıtâl ve nehb ü gârete dûçâr olan memâlikde dûçâr-ı zulm ü sefalet olmuş oldukları cihetle Amerika ahalisinin Memâlik-i Şahane'de bulunan vatandaşlarıyla sair tebaa-i Hristiyanîye'nin dûçâr oldukları mezâlîme karşı Kongre'de akd-i ictimâ eden murahhasları vasıtasıyla şedîden protesto etmesi ve bir de merkûm vatandaşlarımızla bunların Memâlik-i Şahane'de bulunan aileleri hukukunun talep ve istirdâdı ve memâlik-i mezkûrede kıtâl ve mezâlimin devamının mümkün mertebe men'î hususlarında ittihâz edilecek bi'l-cümle tedâbîrde Amerika Hükûmeti'ne ibrâz-ı müzâheret eylemesi mukarrerdir.

İşbu kararın tebliğini müteâkib Georgia Mebûsu Mösyö Turner ayağa kalkarak talep-i mezkûrun zabıt defterine geçirilmesine itiraz etmiş ve işbu mukarrerât Nezâret-i Hariciye'ye tebliğ edilerek Meclis Pazartesi gününe te'hir edilmiştir.

[31 Aralık 1895]

HR. SYS, 2858/35

97

**MASSACHUSETTS'TE BULUNAN ERMENİLERİN
AMERİKA KONGRE ÜYELERİNİ ETKİLEMEK İÇİN
WASHINGTON'A TEMSİLCİLER GÖNDERDİKLERİ**

Massachusetts Ermenileri'nin, Amerika Kongresi üyelerini kendi taraflarına çekmek için Washington'a gönderdikleri heyetin başında daha önce Washington Büyükelçiliği'ne gizli ihbarlarda bulunan Bogigian'ın bulunduğu

Bâb-ı Âlî
Tercüme Odası
Numara: 288
Tarih: 19 Kânûn-ı Evvel sene 1311

Nev'-i Tercüme: Amerika Kongresi azâsını Ermeniler lehinde harekete sevk için Massachusetts'da mütemekkin Ermenilerin Washington'a mebûslar gönderdiklerine dair

Hariciye Nezâreti'ne fî 9 Kânûn-ı Evvel sene [18]95 tarihiyle Washington Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 452 numaralı tahrirâtın tercümesidir.

Massachusetts dahilinde mütemekkin Ermeniler Amerika Kongresi azâsını Ermeni davası lehinde harekete sevk ve imâle için Washington'a birkaç mebûs göndermişlerdir. Boston'da mütemekkin Mösyö Bogigian hey'et-i mebûsenin reisi imiş. Bunların icraâtını hükümden ıskât için merkûm Bogigian husûl-i menfaatlerine hizmet etmek iddiasında bulunduğu bu Ermeniler hakkında akdemce bize ihbarât-ı hafiyrede bulunduğunu Amerika Hariciye Nezâreti ile Kongre'nin bazı azâ-yı müteneffizesine bildirmekde tecvîz-i kusur etmedim. Emr u fermân.

[31 Aralık 1895]

HR. SYS, 2858/33

BELGE REFERANSLARI

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ (BOA)

Sadâret Mektubî Mühimme (A. MKT. MHM)

A. MKT. MHM, 1/14	A. MKT. MHM, 715/2
A. MKT. MHM, 500/57	A. MKT. MHM, 729/3
A. MKT. MHM, 533/2	A. MKT. MHM, 733/1
A. MKT. MHM, 657/45	A. MKT. MHM, 733/10
A. MKT. MHM, 694/3	A. MKT. MHM, 746/23

Bâb-ı Âlî Evrak Odası Ayniyat Defterleri (BEO. AYN. d)

BEO. AYN. d, 1631/s. 575	BEO. AYN. d, 1633/s. 961
BEO. AYN. d, 1632/s. 415	BEO. AYN. d, 1636/s. 69
BEO. AYN. d, 1633/s. 489	BEO. AYN. d, 1636/s. 239
BEO. AYN. d, 1633/s. 711	BEO. AYN. d, 1636/s. 425
BEO. AYN. d, 1633/s. 865	

Dahiliye Mektubî Kalemi (DH. MKT)

DH. MKT, 1500/93

Hatt-ı Hümayun (HAT)

HAT, 794/36842

Hariciye Mektubî Kalemi (HR. MKT)

HR. MKT, 4/18

Hariciye Nezâreti Siyasî Kısım (HR. SYS)

HR. SYS, 51/29	HR. SYS, 2748/22
HR. SYS, 63/37	HR. SYS, 2782/2
HR. SYS, 64/10	HR. SYS, 2812/2
HR. SYS, 69/19	HR. SYS, 2823/15
HR. SYS, 81/59	HR. SYS, 2823/24
HR. SYS, 2735/14	HR. SYS, 2823/49
HR. SYS, 2735/45	HR. SYS, 2827/17
HR. SYS, 2739/5	HR. SYS, 2827/23
HR. SYS, 2740/12	HR. SYS, 2830/1

HR. SYS, 2830/2	HR. SYS, 2852/29
HR. SYS, 2830/4	HR. SYS, 2853/63
HR. SYS, 2830/9	HR. SYS, 2853/79
HR. SYS, 2834/9	HR. SYS, 2854/12
HR. SYS, 2834/12	HR. SYS, 2854/81
HR. SYS, 2837/11	HR. SYS, 2855/19
HR. SYS, 2838/27	HR. SYS, 2855/29
HR. SYS, 2838/40	HR. SYS, 2855/42
HR. SYS, 2838/41	HR. SYS, 2857/23
HR. SYS, 2838/44	HR. SYS, 2857/25
HR. SYS, 2843/11	HR. SYS, 2857/47
HR. SYS, 2850/4	HR. SYS, 2857/91
HR. SYS, 2850/33	HR. SYS, 2857/102
HR. SYS, 2850/80	HR. SYS, 2858/8
HR. SYS, 2851/29	HR. SYS, 2858/33
HR. SYS, 2852/1	HR. SYS, 2858/35

Hariciye Nezâreti Tercüme Odası (HR. TO)

HR. TO, 116/20	HR. TO, 116/119
----------------	-----------------

İrade Hariciye (İ. HR)

İ. HR, 15815

İrade Hususi (İ. HUS)

İ. HUS, 1312 C. /109

Yıldız Sadâret Hususî Maruzat Evrakı (Y. A. HUS)

Y. A. HUS, 275/121	Y. A. HUS, 323/121
Y. A. HUS, 288/21	Y. A. HUS, 328/60
Y. A. HUS, 289/49	Y. A. HUS, 331/82
Y. A. HUS, 321/68	Y. A. HUS, 333/104

Yıldız Esas Evrakı (Y.EE)

Y. EE, 159/54	Y. EE, 159/97
Y. EE, 159/81	Y. EE, 159/116

Y. EE, 159/127

Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y. MTV)

Y. MTV, 67/31

Yıldız Perakende Mâbeyn Başkitâbeti (Y. PRK. BŞK)

Y. PRK. BŞK, 41/18

**Yıldız Perakende Evrakı Elçilik, Şehbenderlik ve Ataşemiliterlik Maruzatı
(Y. PRK. EŞA)**

Y. PRK. EŞA, 17/19

Yıldız Perakende Evrakı Hariciye Nezâreti Maruzâtı (Y. PRK. HR)

Y. PRK. HR, 18/32

Y. PRK. HR, 18/47

**Yıldız Perakende Evrakı Yâveran ve Maiyyet-i Seniyye Erkân-ı Harbiye
Dairesi (Y. PRK. MYD)**

Y. PRK. MYD, 14/85

Yıldız Perakende Evrakı Umum Vilâyetler Tahriratı (Y. PRK. UM)

Y. PRK. UM, 26/79

Y. PRK. UM, 29/58

İ N D E K S

ÍNDEKS

A

- Abaduryan, Ermeni Rahip 162
Abdülhamid II., Osmanlı Sultanı 107
Acatyan Bogos, Cevâhirci, Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 140
Adana 100
— Vilâyeti 32
Adapazarı 68
Adliye Nezâreti 42, 160, 196
Agop Ağa, Merzifon İdare Meclisi Azâsı 52, 53
Agop, Salata oğlu, Zeytin ahalisinden 11, 13
Agopyan, Asador, Hınçakyan Fırkası İdare Heyeti Azâsı 85
Agopyan, Bogos, Ermeni müfsit 131
Agopyan, Haçator, İzmir'de mevkuf 137, 138
Ağacaryan Harutin, Bağcı, Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 141
Ağamalyan, Melkon, Ermeni müfsit 131
Ajocian, Lynn Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Reisi 139
Akdeniz 68
Alcucyan, Bedros Kôr, Hınçak Cemiyeti efradından 76
Ali Rıza, Mamuretülaziz Vali Vekili 219

Alliance Evangelica Cemiyeti, Amerika 150

Almanya 109, 221

Amasya 46, 52, 53, 54, 55

— Mutasarrıflığı 55, 178

Amerika/lılar 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 14, 15, 18, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 43, 44, 45, 47, 49, 50, 51, 53, 56, 57, 58, 60, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 80, 81, 82, 83, 84, 86, 88, 89, 91, 93, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 116, 120, 121, 124, 125, 126, 130, 131, 132, 134, 136, 138, 139, 142, 143, 144, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 153, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 173, 174, 175, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 186, 187, 188, 189, 190, 191,

192, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 202, 204, 205, 207, 208, 209, 210, 211, 212,
214, 217, 221, 223, 224, 225, 226

— Congregational Kiliseleri Meclis-i Umumîsi 210

— Ermeni komiteleri 139, 142, 224

— Ermenileri 29, 92, 164

— harb sefinesi 157

— Hariciye Nezâreti 62, 124, 125, 132, 134, 135, 136, 137, 184, 185, 186, 187, 190,
210, 217, 227

— Hükûmât-ı Müctemi‘ası, bkz. Amerika Hükûmeti

— Hükûmeti 17, 18, 21, 23, 27, 49, 51, 63, 73, 75, 77, 81, 82, 86, 87, 107, 108, 119,
120, 121, 122, 123, 125, 126, 127, 130, 132, 133, 145, 146, 152, 157, 161, 166, 167,
168, 174, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 193, 194, 198, 205, 206, 207, 208, 210,
212, 216, 217, 221, 223, 226

— Kongresi 226

— Konsülatosu 196

— matbûâtı 87, 131

— Meclis-i Mebûsânı 225

— mektepleri 67, 159, 160

— Misyonerler Cemiyeti 70, 71, 78, 79, 86, 87

— misyonerleri 49, 50, 51, 77, 78, 84, 86, 87, 91, 95, 96, 111, 134, 158, 159, 162,
178, 203, 204, 213, 214, 215, 217, 218, 219, 223

— Sivas Konsolosu 120

— tâbiiyeti 109, 124, 125, 126, 132, 136, 137, 138, 184, 185, 186, 188, 189, 193, 194,
197, 198, 200

Amis Unis de l'Armenie Cemiyeti, Boston 111

Anadolu 30, 37, 66, 74, 146, 151, 182, 193, 211

Ankara 41, 46, 96

Antakya 199

Arabgir 102

Arakelyan Ohannes, Bağcı, Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 141

Aravelk 76

Argyll Dükü 168, 181

Arifî Paşa, Hariciye Nâzırı 23

Armenia, Liverpool 118

Armenia, Marsilya 34

Aroian, Minas, Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Reisi 139
Arslanyan Alexandre, Leon biraderler, Cevâhirci, Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 140
Arslanyan Sahak, Leon biraderler, Terzi, Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 140
Arslanyan Setrak, Leon biraderler, Bakkal, Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 140
Asador, Washington Hınçakist Cemiyeti İkinci Reisi 117
Asadoryan, Lynn Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 140
Ashahamadjian Yervant, Bağcı, Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 141
Asım Bey, New York Şehbender Vekili 113, 114
Associated Press 164
Association Philarmenian, New York'ta Fesat Cemiyeti 76
Asvador, Şeytançekici oğlu 11, 13
Atina 70, 97, 103, 104, 117, 118
— Ermeni Komisyonu 103
Avadis, Haçin ahalisinden 99
Avadis, Kilis ahalisinden 10, 11, 12
Avakyan, Haçador, Hınçakyan Fırkası İdare Heyeti Azâsı 85
Aviyan Efendi, Bükreş Sefâreti Kañçıları 137
Avrupa 31, 33, 38, 50, 61, 64, 65, 81, 93, 107, 127, 131, 149, 156, 157, 164, 165, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 224
Avusturya 152
Aydın 138
Ayntab
— Amerika Mektebi 159
Ayvadyan, Amerika Ermeni fesatçısı 29, 118, 131
Ayvazyan, Doktor, İngiltere'deki İane Komitesi'nin New York Şubesi Azâsı 181
Azaryan Efendi, Ermeni Patriği 148

B

Bâb-ı Zabtiye, bkz. Zabtiye Nezâreti

Bâbîâli 14, 38, 41, 45, 50, 53, 67, 73, 95, 107, 120, 122, 127, 148, 149, 150, 151, 160, 193,
198, 209, 215, 217, 219, 225

Bağcıoğlu, Ohannes, Kesrik köyü ahalisinden 102

Bağdadlıyan, Ohan, Tâbiyyet Kalemi Müdürü 38

Bağdanyan, New York Ermeni Fesat Komitesi Azâsı 29

Bağdasaryan, Amerika'daki Ermeni İhtilal Komitesi mensubu 90, 91, 94

Bağdikoğlu, Simon, Harput ahalisinden 34

Bağdo, Kasap, Mamuretülaziz ahalisinden 102, 104

Bahr-ı Sefid 89

Bahr-ı Siyah 89, 92

Baldwin, Mösyö, Amerikalı misyoner, Manisa'da sakin 15, 16

Baltacı Efendi, New York Başşehbenderi 113

Baltimore 212

Baptist Minister, Philadelphia'da müteşekkil cemiyet 150

Barakyan, Amerika'da Ermeni 168

Barnata Hanı, İstanbul 36

Barnkad, Mister 218, 219

Barnum, H. N., Amerikalı misyoner 218

Barrows, Amerika'da Protestan rahibi 212

Bassian, Doktor, Eczacı, Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 140

Baziko oğlu Simon, Zeytun ahalisinden 11

Belez (?), Ermeni müfsit 99

Berlin Ahidnâmesi, bkz. Berlin Muâhedenâmesi

Berlin Kongresi 91

Berlin Muâhedenâmesi 89, 92, 122, 127, 153

Beylikci, V., *Haik* Gazetesi Muharriri 65

Beyoğlu 3

Bilan, Hatay 100

Bitlis 214, 215

— Hâdisesi 215, 216

Blackwell, Henry 152

Bogigian, Boston'da tüccar 69, 70, 79, 85, 227

Bogos, Serab oğlu, Harput ahalisinden 34

Bogosyan Paul, Bağcı, Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 141
Bogosyan, Serkiz, Harput ahalisinden 34
Boston Advertiser 217
Boston 69, 70, 76, 108, 111, 112, 113, 116, 153, 154, 166, 168, 169, 173, 202, 212, 224, 227
— Amerika İâne Komitesi 223
— Başşehbenderliği 70 88, 142, 154, 156
— Ermeni Protestan Kilisesi 144
— Ermenileri 202
— Zâbıta-i Hafiye İdaresi 154, 156
Boyacıyan, Elia, Worcester'daki Ermenilerin Reisi 143
Boyacıyan, Lynn Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 140
Boyacıyan, F., Doktor, New York Haygaganutyun Cemiyeti Reisi 114, 115, 118, 136
Brooklyn Sokağı, Boston 90, 93, 94
Bryce, Mösyö, İngiliz Parlamenter 167, 168
Buffalo 151
Bulgarlar 50
Burhan karyesi, Sivas 46
Bursa 5
Bükreş 165

C

Caferyan, Mamuretülaziz ahalisinden 102, 104
California 31, 128, 179, 180
Capen, Tufts Mektebi Muallimi 212
Carroll, Avukat, Worcester'daki Ermenilerin veznedarı 143, 145, 154, 155
Celalyan, Ermeni Rahip 162
Cemâhîr-i Müctemi'a Hükûmeti, bkz. Amerika Hükûmeti
Cemâhîr-i Müttefika Hükûmeti, bkz. Amerika Hükûmeti
Central Music Hall, Chicago 173
Central News 221
Cevad, Sadriazam ve Yâver-i Ekrem 40, 42, 59, 62, 63, 66, 69, 77, 84, 147, 149
Cezayir-i Bahr-ı Sefid 38, 39

Chicago 107, 112, 113, 116, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 203

— Başşehbenderliği 169, 170

— Ethical Society Cemiyeti 172

Chicago Evening Journal 174

Chicago Herald 106

Chicago Record 173

Chichian, Harbion, bkz. Çitciyan Karekin

Childs, Washington'daki Ermeni Cemiyeti Azâsı 146

Christ Ermeni Kilisesi, Worcester 143

Christ Kilisesi, Washington 171

Christian Herald 221

City Missionary Cemiyeti, bkz. Amerikalı Misyonerler Cemiyeti

Cleveland, Mösyö, Amerika Başkanı 82, 151

Cole, Mister, Amerikalı misyoner 215

Columbia Sergisi 170, 174, 175, 176

Congregational

— , Amerika'da Cemiyet 150

— Ermeni Kilisesi 143, 144

Croises Armeniens, bkz. Hırımyan Komitesi

Currie, Philip, Sir, İngiltere İstanbul Büyükelçisi 204

Curtis Hall, Worcester 78

Ç

Çakalyan, Amerika'da sakin Ermeni 59

Çakalyan, Kevork, Harputlu, Amerika'da sakin 58

Çamalyan, Washington Hınçakist Cemiyeti İkinci Reisi 117

Çeraz Fırkası 65

Çerkesler 90

Çitciyan, Karekin, Rahip, Hınçakyan fırkası mensubu 57, 70, 71, 78, 79, 85, 144

Çizmeciyan, Artin, Amerika'da sakin Ermeni müfsidi 99

D

Dadiryany, Amerika'da Ermeni fesatçı 131
Dahiliye Nezâreti 27, 46, 68, 76, 104, 105, 137, 177, 192, 215
Daily News 153
Daire-i Celîle-i Hariciye, bkz. Hariciye Nezâreti
Daire-i Zabtiye, bkz. Zabtiye Nezâreti
Danmayt, dinamit 100
Dedeyian Gumes, Bağcı, Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 141
Defter-i Hakanî Nezâreti 67
Dellakyan Harutin, Bağcı, Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 141
Demircioğlu, Harput ahalisinden 102, 104
Der Adoryan, Mamuretülaziz ahalisinden 102, 104
Der Vartanyan, Cevâhirci, Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 140
Derbederoğulları, Arabgir ahalisinden 102
Dersaâdet 4, 5, 7, 23, 28, 35, 36, 41, 50, 53, 57, 58, 62, 63, 66, 70, 73, 75, 76, 81, 82, 95,
97, 99, 100, 103, 104, 108, 118, 143, 148, 149, 158, 182, 184, 190, 191, 192, 194,
201, 203, 204, 211, 217, 220, 221, 224
— Amerika Sefâreti 17, 35, 41, 42, 45, 66, 68, 83, 84, 95, 136, 147, 148, 160, 187, 189,
193, 197, 198, 200
— Ermeni Patrikhânesi 29
— Ermenileri 65
— İngiltere Sefâreti 121
— Robert College Mektebi 71
Derunyan, Magakya, Rahip, Worcester Ermeni Cemiyeti Reisi 103, 143, 144, 145, 168
Derviş Paşa, Yâver-i Ekrem-i Şehriyârî 97, 103
Devenciyan, Doktor, Dersaâdet ahalisinden 57
Devlet-i Aliyye 4, 5, 7, 10, 18, 19, 20, 21, 22, 25, 27, 44, 49, 61, 67, 68, 71, 79, 80, 82, 83,
87, 89, 90, 92, 96, 99, 100, 101, 102, 103, 106, 107, 108, 126, 152, 155, 160, 161,
174, 175, 176, 185, 186, 193, 205, 209, 213, 222
Dikranyan Jean, Kunduracı, Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 141
Dillaryan İstapan, Adapazarı ahalisinden 68
Diyarbakır 30, 65, 102, 104, 190, 191, 192, 194
— Ermeni Cemaati 194
Diyonyan, John, Amerika'da sakin Ermeni fesatçı ve Tankaran Cemiyeti Reisi 118, 131

Dover Sokağı, Boston 94
Dralko Baba, Papas 12, 13
Düvel-i Muazzama 89, 92, 152
Düvel-i Sitte 122
Dwight, Rahip, Amerika misyonerlerinden 220, 221

E

East Dedham Street, Boston 90
Eastern Star Hall, New York 35
Easton, Washington'daki Ermeni Cemiyeti Azâsı 146
Ecnebi Misyonerler Cemiyeti 70, 134
Edinboro Street, Boston 92
Eğinyan, Haykop, Amerika'da Ermeni müfsit 131
Elliot, Rarward Mektebi Muallimi 212
Elmasyan, Kivork, Lynn Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 140
Ermeni/ler 3, 4, 5, 6, 8, 16, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 43, 44, 45, 47, 49, 50, 51, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 84, 85, 86, 87, 89, 90, 91, 92, 93, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 125, 126, 128, 129, 131, 132, 134, 135, 136, 137, 139, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 158, 159, 160, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 194, 198, 199, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227
— erbâb-ı fesadı 40, 52, 57, 97, 98, 170, 221
— erbâb-ı ihtilâli 65, 92, 98, 114, 164, 165
— erbâb-ı kıyâmı, bkz. Ermeni erbâb-ı ihtilâli
— erbâb-ı mefsedeti, bkz. Ermeni erbâb-ı fesadı
— hâdisesi 131, 152
— Hükûmeti 168
— İğtişââtı, bkz. Ermeni hâdisesi
— ihtilâl cemiyetleri 93
— ihtilâl komiteleri 92, 108

— komiteleri 63, 127, 139, 142, 153, 209
— Kulübü 171
— lisanı 101
— müfsidler 67, 86, 88, 134, 142, 143, 146, 151, 154, 167, 174, 175, 205, 208, 217
— mültecisi 158, 174
— Patriği 3, 108, 143
— Patrikhânesi 103, 220
— Protestanları 77, 79
— tahrikâtı 115, 142, 169, 175, 176, 179, 180, 201, 205, 206
— Vatanperver Cemiyeti 203, 204
Ermenice 34, 95
Ermenistan 31, 65, 146, 221
Ermeniyanya 31
Erzurum 4, 5, 6, 7, 35, 38, 39, 65, 121, 122, 127
Erzurumluyan Hacı Ağa, Bağcı, Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 141
Etmekciyan, Kangas, Hınçakyan Fırkası İdare Heyeti Azâsı 85
Evening Post 151, 173
Evening Star 146
Evkâf-ı Hümâyûn 67

F

Fırka-i Islâhiye Kumandanlığı 14
Filcanciyan, Agop, Amerika Ermeni müfsitlerinden 99
First National Bank 175
Frank Vrooman, Rahip, Terakkiyat-ı Fiiliye Cemiyeti Kâtibi 168
Fransa 64, 152, 168
— Devleti 127
— Hükûmeti 64, 121, 188
— Sefâreti 122, 130
Fransız misyonerler 50, 51
Fransızca 88
Frederick Greene, Rahip, Ermeni muhibbânı 168

Frenk iftliği, Seyhan nehrinde 32
Fresno 128, 129, 139, 140, 179, 180
— Ermeni Vatanperverân Cemiyeti 139, 140, 180
— Ermenileri 128, 180
Fuad Bey, New York Şehbender Vekili 50, 97

G

Gabriel, Bâbîâli Hukuk Muşaviri 195, 197, 199
Gabrielyan, Amerika'da Ermeni Cemiyeti 118
Gabrielyan, Amerika'da Ermeni fesatçı ve *Haik* Gazetesi Sahibi 29, 35, 110, 112, 118, 131
Garibidyan, H. D., Chicago'da sakin Ermeni 107
Geanshanian Ohannes, Terzi, Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 140
Geanshanian Serkis, Terzi, Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 140
Geanshanian Setrap 140
Gemerek karyesi, Sivas 44, 46, 47
— Komitesi 46
George Boker, Mösyö, Dersaâdet Amerika Elçisi 22, 23
George, Mister, Amerika misyonerlerinden 214, 215, 216
Georgia 226
Giant, Doktor, Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 140
Gibbons, Mösyö, Roma Kilisesine mensup Kardinal 147, 148, 149
Gidekopyalan (?) karyesi, İzmit 68
Gladstone, Mösyö, İngiltere Başbakanı 49, 167, 168, 174, 181
Gordon, G. A., Amerika'da Protestan Rahibi 212
Gould, Rahip 168
Görelle 170
Graham, Washington'daki Ermeni Cemiyeti Azâsı 146
Greene, Mösyö, Amerika misyonerlerinden 158, 159
Gregoryenler 91, 94
Gresham, Mösyö, Amerika Dışışleri Bakanı 81, 82, 124, 145, 184, 188
Guedjian, Melkon, Harput ahalisinden Halep'te mevkuf Ermeni 196, 197, 198, 200
Gulesyan, Amerikalı Ermeni 152, 168

Gülbenkian, Gülabi, Amerikalı Ermeni 56

H

Haçadoryan, Ermeni Hafiye Memuru 113

Haçaturan Haçer, Maraşlı 10

Haçin 99

Hafiye memurları 88, 89, 112, 113, 114, 115, 116, 142, 143, 144

Hagopyan, Ermeni Vatanperver Cemiyeti Reisi 203, 204

Haik 59, 60, 64, 65, 110, 112, 113, 118, 135, 136, 163, 164, 201

Haleb 9, 196, 197, 200

— Vilâyeti 160, 196, 198, 200

— Kaymakamlığı 8

Halil Kamîlî, Erzurum Valisi 8

Halil, Sivas Valisi 44, 47, 52, 53, 54, 55, 178

Hall, G. E., Hafiye memuru 141

Hallacyan, Agop, Diş tabibi, Fresno Ermeni Vatanperveran Cemiyeti Azâsı 140

Hamlin, Washington'daki Ermeni Cemiyeti Azâsı 146

Hamlin, Cyrus, Rahip, Dersaâdet Robert College eski Müdürü 71, 218

Hammond selhâneleri 170

Hamparsumyan Migi, Bağcı, Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 141

Harb, silah 100

Hariciye Nezâreti 4, 5, 8, 16, 18, 27, 28, 33, 35, 36, 39, 40, 47, 50, 59, 61, 62, 63, 66, 68, 69, 72, 76, 80, 81, 84, 103, 104, 105, 109, 113, 114, 115, 116, 117, 123, 124, 128, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 139, 147, 148, 149, 153, 157, 162, 163, 166, 167, 179, 181, 182, 184, 201, 202, 206, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 220, 222, 224, 225, 226

— İstişare Odası 187, 193, 198, 200, 216

Harikyan Haci Avadis, Amerika Ermeni müfsitlerinden 99

Harput 28, 30, 34, 36, 102, 103, 104, 191, 194, 195, 213

— Ermeni ahalisi 213

Harrison Sokağı, Boston 94

Harrison, Mösyö, Amerika Cumhurbaşkanı 35

Harvard Mektebi 212

Havanesyan, Ermeni Rahip 162
Haygaganutyun, New York'ta Ermeni Cemiyeti 118
Hayikyan, S. T., Congregational Kilisesi mensubu, Worcester Hınçakist Fırkası Azâsı 143, 144, 145
Hazancıyan, Papas, Yozgat ahalisinden 172
Hazaros, İzmit ahalisinden 68
Heleciyan, Agop, Bağcı, Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 141
Henrotin, Charles, Mösyö, Chicago Başşehbenderi 107, 169
Herrick, Merzifon Amerika Mektep Müdürü 44, 45, 47
Hester 181
Hınçak Cemiyeti, bkz. Hınçak Komitesi
Hınçak Komitesi 57, 65, 69, 70, 71, 76, 77, 85, 97, 98, 110, 112, 116, 117, 182, 183, 199
Hınçakıryan, New York'ta Ermeni Cemiyeti 110, 112, 116
Hınçakist/ler 79, 88, 89, 114, 144, 168, 170, 171, 172
— fırkası 112, 113, 115, 116, 143, 144
Hırımyan, New York Ermeni Komitesi 110, 112, 116, 118
Hristiyan/lar 90, 91, 131, 174
— kiliseleri 90
— Mezhebi 129
Higginbotham, Columbia Sergisi eski Reisi 174
Hindistan 207
Hindliler, Amerika yerlileri 50, 51
Hitchcock, Rahip, Amerika misyoneri 162
Hoboken, New Jersey 28
Hocabey 152
Holmes, Madam Mary, United Friends of Armenia (Ermenilerin Muhibb-i Müttetikleri) Cemiyeti Kâtibi 173
Holway, Rahip 168
Hopkins, John, Chicago Belediyesi eski Reisi 175
Hoşmanlıoğlu, Palu ahalisinden 102, 104
Howard, Mösyö W., Amerika ahalisinden 203, 204
Hükûmât-ı Müctemi'a-i Amerika, bkz. Amerika Hükûmeti

Hükûmet-i Seniyye 14, 29, 34, 41, 48, 54, 59, 60, 63, 71, 73, 74, 75, 78, 80, 81, 82, 83, 87, 90,
91, 92, 97, 98, 107, 108, 109, 110, 127, 128, 129, 131, 134, 146, 148, 149, 150, 151,
152, 155, 159, 161, 165, 172, 176, 179, 180, 187, 188, 189, 193, 195, 198, 199, 200,
201, 204, 207, 208, 209, 210, 215, 217, 221, 222, 223, 225

Hüseyin Hüsnü, Halep Vilâyeti İstînâf Müdde'î-i Umumîsi 196

Hüseyin karyesi, Harput 36, 102, 103, 104

I

Iknayan, Amerika'da Ermeni müfsit 131

Izdeharian Harutyum, Bağcı, Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 141

İ

İade-i Mücrimin Mukâvelenâmesi 23, 25

İbrahim Hakkı bin Remzi, Bâbîâlî Hukuk Müşaviri 195, 197, 199

İçme karyesi, Mamuretülaziz 57

İncil-i Şerif 26, 204

İngiliz 164

— Kanunnâmesi 125, 184

— memurları 120, 121

— tâbiyeti 125, 184

İngilizce 90

İngiltere 40, 41, 49, 73, 89, 91, 92, 93, 151, 152, 166, 168, 173, 174, 181, 207

— Devleti 122, 127

— Hükûmeti 120, 121, 122, 127, 130, 152, 207

— Parlamentosu 163

— Sefâreti 122, 130

İran 90, 143, 144

— hududu 142, 144

İrlandalı 61

İskenderiye 138, 190, 192, 194, 195

İskenderun 83, 100, 151

İsmail Paşa, Mirliya 9

İstanbul 192
— mektupları 165
— Polis Müdürlüğü 191, 193
İstavraki Efendi, Tâbiyyet Kalemi Müdür Muavini 38
İtalya 152
— Hükûmeti 152
İzmid 68
İzmir 99, 100, 104, 137
— Amerika Konsoloshânesi 138
— Mahkemesi İstînâf Dairesi 99

J

J. B. L., Pinkerton'da hafiye memuru 93, 94
Jackson, Sheldon, Doktor, Washington Ermeni Cemiyeti Azâsı 146
Jewett, Mösyö, Sivas Amerika Konsolosu 120, 123, 152
Jizvit
— Mektepleri 178
— rahibleri 177, 178
Johnson, A., Mösyö, Amerika'nın Suriye Konsolosu 149, 151

K

Kafkasya 40
— ordusu kumandanı 153
Kalustyan, Mardiros, Gemerek karyesi'nin Protestan vaizi 44, 47
Kamelyan, K. G., Congregational Ermeni Kilisesi Rahibi, Worcester Hınçakist fırkasından 143, 144, 162
Kanun-ı Esasî 166
Kara Serkis, Agop oğlu, Ermeni müfsit 99
Karabetyan, Hamparsun, Amerika'da Ermeni fesatçı 131
Karabetyan, Melkon, Worcester Hınçakyan Fırkası İdare Heyeti Azâsı 85
Karabetyan, Nişan, Amerika'daki Hınçakistlerin reisi 65, 88, 89, 90, 91, 93, 94, 97, 170, 171

Karabetyan, Welkon, İskenderun'dan uzaklaştırılan Ermeni 149, 151
Karataş Limanı, Adana 100
Karekin İsakulu, Marsilya ahalisinden 64
Karoyan, Worcester'da sakin Ermeni 79
Kars 174
Kasabyan, Eğin ahalisinden 172
Kasabyan, Worcester Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 139
Katolik 3
Katrina, Diyarbakır ahalisinden 83
Kavânî-i Osmaniyye 126, 185, 186, 188, 189, 199
Kayayan, Merzifon Protestan Mektebi Muallimi 46, 52
Kayseri 49, 54, 90
Kazancıyan Bedros, Bağcı, Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 141
Kazancıyan Ilamp, Bağcı, Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 141
Kentuni, Washington Hınçakist Cemiyeti İkinci Reisi 117
Kesrik karyesi, Mamuretülaziz 102, 104, 105
Keşişyan Armenak, Cevâhirci, Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 140
Keşişyan Serope, Cevâhirci, Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 140
Kevkeb-i Amerika 64, 65
Kıbrıs 196
Kigork, Mamuretülaziz ahalisinden 220
Kigorkyan, Bedros, İzmit ahalisinden 68
Kimball, Miss, Doktor, Van ahalisinden 204
Kimberley, Lord, İngiltere Dışişleri Bakanı 121
Kiregyan, Simon, Hınçakyan Fırkası İdare Heyeti Azâsı 85
Kitabcıyan, Albert, Amerika'da Ermeni müfsit 131
Knecland, Amerika'da yer ismi 94
Koca Çopur, Diyarbakır ahalisinden 102, 104
Kondiyan, Stepan, Hınçakyan Fırkası İdare Heyeti Azâsı 85
Konturafoc, nefesli çalgı 102
Kostantin, Mamuretülaziz ahalisinden 102, 104
Kudüs-i Şerif 102
Kukur, Mıhçı'nın oğlu, Zeytun ahalisinden 12, 13

Kurade Agop, Zeytin ahalisinden 10, 11, 12

Kürd/ler 90, 164, 165

Kürdistan 74

L

Lazaros veled-i Kigork, Amerika pasaportlu Ermeni 63, 68

Lehistan 90

Liberal Religions, Sinai Temple'de akdedilen kongre 107

Liverpool 118

Londra 31, 34, 99, 130, 153, 158, 165, 167, 168, 199, 202, 203

— Kabinesi 121

— Komitesi 46, 181

— Sefâreti 119, 121, 158

Lorimer, Rahip 202

Los Angeles 179, 180

Lyman, Mösyö, First National Bank Reisi 175

Lynn 94, 112, 113, 116, 139

M

M. M. Pinkerton'da hafiye memuru 93, 94

Maârif Nezâreti 41, 83

Mâbeyn-i Hümâyûn Başkitâbeti 40, 49, 109, 220

Mahakyan, Amerika'da sakin Ermeni 79

Mamuretülaziz 27, 57, 102, 104, 105, 191, 194, 195

— Ermeni Cemaati 191

— Vilâyeti 103, 105, 138, 218, 219

Mangasaryan, Chicago'da sakin Ermeni müfsit 170, 172, 173

Manisa 15, 16

— Ermeni milleti 16

Maraş 10, 99

— Amerika Mektebi 159

— Mutasarrıflığı 9, 14

Markaryan Melkon, Bağcı, Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 141

Marshall, Rahip, Worcester'da Ermeni müfsit 168
Marsilya 31, 33, 34, 63, 64, 102, 104, 191
— Şehbenderhânesi 194, 195
Martini-Henry tûfengi 30
Massachusetts 113, 164, 223, 225, 226
Matbaalar Nizâmnâmesi 41
Matbûât-ı Ecnebiye Kalemi 208
Mavroyeni, Aleksandr, Osmanlı Devleti'nin Washington sefiri 51
Maynaziryan, Ermeni Rahip 162
McCarthy, Amerikalı Gazeteci 144, 154
McPherson, Amerikalı Gazeteci 144
Mecikyan, Washington Hınçakist Cemiyeti İkinci Reisi 117
Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ 83
Mehâkim Nizâmnâmesi 16
Mehmed Fuad, New York Şehbender Vekili 56, 57, 58, 98
Mehmed Memduh, Ankara Valisi 96
Mehmed Said, Hariciye Nâzırı 27, 43, 81, 112, 130, 157, 161, 187, 200, 206
Melkon, bkz. Guejdian Melkon
Melkonyan, Doktor, Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 140
Memâlik-i Mahrûse-i Şahane, bkz. Memâlik-i Osmaniye
Memâlik-i Müctemi'a Senatosu 22
Memâlik-i Müctemi'a-i Amerika, bkz. Amerika
Memâlik-i Osmaniye 17, 18, 19, 20, 22, 28, 29, 34, 35, 37, 40, 41, 42, 51, 56, 60, 61, 63, 65, 66, 68, 68, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 83, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 97, 98, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 125, 128, 132, 134, 135, 136, 138, 139, 141, 142, 143, 146, 147, 148, 150, 151, 162, 163, 164, 168, 170, 173, 176, 179, 182, 183, 184, 186, 187, 188, 189, 190, 192, 193, 194, 197, 198, 200, 205, 206, 207, 211, 216, 217, 218, 221, 223, 224, 225, 226
Memâlik-i Şahane, bkz. Memâlik-i Osmaniye
Merzifon 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 52, 53, 54, 55, 67, 176, 177
— Amerika Mektebi 74, 81, 82, 83, 204
— hâdisesi 41
— İdare Meclisi 52

— Protestan Mektebi 41, 42, 52, 54
Mıgırdıç, Dersâdet'te şirket direktörü 99, 100, 104
Mıgırdıç, Diyarbakır Ermeni ahalisinden 190, 192, 194, 195
Mıgırdıçyan, Amerika'da sakin Ermeni fesatçı 131
Mıgırdıçyan, İstanbullu, Amerika'da Efkar-ı Mutedile Fırkası Reisi 172
Michaelian Gabriel, Fresno Cevâhirci, Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 140
Minneapolis 175, 210
Miran Kahraman, Amerika'da Ermeni Fesatçı, İzmirli Balyozoğlu'nun kayınbiraderi 99
Mix, Rahip 168
Moen, W., Amerikalı misyoner 79
Montgomery, Mister, Maraş'ta sakin Amerikalı Protestan Rahibi 8, 10, 11, 13, 14, 15
Mosher, Rahip 168
Moxom, Philip, Rahip 168
Murat, New York Hınçakist Cemiyeti Reisi 117
Muratyan, Mardiros, Amerika tebaasından 182
Musa Bey, Kürd 91
Muş 7, 30, 135, 215
— Mutasarrıflığı 215

N

Nahabedian, Kunduracı, Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 141
Nahigyan, Gaspar, Harput ahalisinden 36, 37
Nahigyan, Marsilya'da Ermeni Fesatçı 63, 64
Named (?), Hınçakyan, Ermeni şirketlerinin Londra direktörü 99
Nasyonalist 168
Nâzım, Zabtiye Nâzırı 38, 110, 183, 191, 193
Nerses Efendi, Ermeni Patriği 26
New Jersey 28
New York 28, 33, 35, 49, 50, 56, 57, 58, 73, 76, 96, 110, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118,
135, 136, 139, 142, 164, 166, 167, 169, 170, 181, 210, 220, 222, 223
— Amerika İâne Komitesi 181, 220, 223
— Başşehbenderliği 33, 58, 114, 142
— Ermeni Cemiyât-ı Hafiyesi 114, 117

- Ermenileri 114, 116, 135, 136, 137
- Gönüllü Alayı 115
- Matbûât Cemiyeti 56
- Merkez Ermeni Komitesi 180
- Müdde'î-i Umumîliği 137
- Şehbender Vekâleti 112, 114

New York Herald 152

New York Times 221

New York World 203

Newberry, Mösyö, Amerika Sefâreti Başkatibi 53, 55

Newman, Washington Ermeni Cemiyeti Azâsı 146

Nezâret-i Hariciye, bkz. Hariciye Nezâreti

Nişan Karabet, Atina Ermeni Komitesi Reisi 103, 104

Nişkiyan Agop, Bakkal, Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 140

Nişkiyan Karabet, Bakkal, Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 140

Nişkiyan Karnik, Bağcı, Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 140

Nişkiyan Mıgırdıç, Bağcı, Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 140

Nişkiyan Misak, Bağcı, Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 140

Normartiyan Artin, Bakkal, Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 141

Normartiyan, J., Kunduracı, Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 141

Numan'ın Çiftliği, Mamuretülaziz 102, 104

O

Ohannes, Tiflisli, Bağcı, Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 141

Ohranyan, Hırmyan Komitesi Azâsı 118

Omer Mustapha, bkz. Ömer bin Mustafa

Oseb Efendi, Rahip 29

Oseb, Diyarbakır Ermeni cemaatinden 190, 192, 194, 195

Oseb, Zeytun ahalisinden 11, 12

Oskanyan, New York eski Başşehbenderi ve Matbûât Cemiyeti Azâsı 29, 56, 58

Osmanlı

— komisyonu 153

— suları 156, 157, 208

Oster şehri, Amerika 99, 101
Ovannesyan, Lynn Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Reisi 139

Ö

Ömer bin Mustafa, Amerika'da silah fabrikasında işçi 31

P

Palu 102, 104
Panatelyan, bkz. Tophaneliyan 33, 34, 155
Paris 34, 38, 57, 143, 144, 165
Patrikhâne 5, 6, 7
Pawtucket 31
Pehlakyan, Agop 44
Perçinç karyesi, Mamuretülaziz 57
Perry, Sivas Amerika Protestan Mektebi misyonerlerinden 45, 47
Petersburg 123
Philadelphia 90, 150
Philarmenic, Amerika'da Ermeni Cemiyeti 118
Pinkerton Hafiye Memurları İdaresi 90, 93
Portakalyan, *Armenia* Gazetesi Muharriri 31, 34, 102, 104
Presbyterian, Amerika'da cemiyet 150
Protestan/lar 4, 8, 33, 91, 94, 95, 129, 176, 177, 179
— âyini 4, 7
— cemaati 70
— Ermenileri 78, 162
— kilisesi 177, 178
— mektepleri 178
— mezhebi 5, 10, 16, 95, 176, 177, 179
— milleti 10
— misyonerleri 15, 41, 95, 96, 148
— rahibleri 70, 145, 147, 148, 149, 129, 168, 212
— vâizleri 95, 96

Protestanlık 50, 96
Protestant, bkz. Protestan
Providence 112, 113, 116
Prusya 31

R

Radikyan, Paul, Amerika ahalisinden 62
Raynolds, Doktor, Amerika misyonerlerinden 215
Rıza, Mamuretülaziz Vali Vekili 220
Riddle, Dersaâdet Amerika Sefâreti memuru 160
Rifat, Dahiliye Nâzırı 106, 191
Robert College, Dersaâdet 71, 76
Roma Kilisesi 147, 149
Rum 3
Rumelihisârı 76
— Amerika Mektebi, bkz. Robert College
Rus/lar 78, 89
— askerleri 151
Ruscuk 137
Rustigyan, Donabet, Hınçakyan Fırkası İdare Heyeti Azâsı 85
Rusya 89, 90, 92, 93, 152, 168, 221
— Devleti 127
— Ermenileri 91, 92
— Hükûmeti 92, 121, 221
— İmparatoru 129
— Sefâreti 123, 130

S

Sadâret 6, 8, 15, 39, 42, 43, 45, 46, 54, 80, 105, 110, 123, 156, 158, 159, 160, 186, 190, 192, 194, 196, 197, 199, 200, 205, 211, 216
Sahak, Merzifon ahalisinden 52
Said, bkz. Mehmed Said

Said, Sadriazam 162, 177
Salih Münir, Hariciye Mektupçusu 68
Saltanat-ı Seniyye 17, 18, 21, 22, 23, 25, 41, 50, 66, 167, 182, 198, 205, 206, 216
Samarfatoğulları Çiftliği, Fırat 32
Samsun 58
San Francisco 179, 180
— Ermeni Komitesi 180
— Ermenileri 129
— Şehbenderliği 128, 179
Saracyan, Hersop V., Rahip 29, 143, 144
Sargavakyan, Ermeni Rahip 162
Sarkessian, Lynn Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Reisi 140
Sarrafyan, New York Ermeni Fesat Cemiyeti Sandık Emni 29
Saruhan Mutasarrıflığı 16
Sason 123, 130, 144, 147, 148, 167, 168, 173, 174, 215
— Ermenileri 209, 212
— Hâdisâtı 119, 158, 170, 171, 173, 207, 223
— Tahkik Komisyonu 127
Selanik 75
Serabe vapurları 100
Serar adası 99
Seraskerî 103
Serkavan, bkz. Dralko Baba
Seron, Manuk B., Worcester Hınçakistler Fırkası Kâtibi 85, 143, 144, 168
Seropyan Kevork, Bakka, Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 140
Seropyan Ohannes, Yemişçi, Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 140
Seropyan, Tüccar, Fresno'da sakin 129
Shakalian, Amerika'da sakin Ermeni 168
Sicilya 156, 157
Silifke İskelesi 100, 104
Simal karyesi, Muş 215
Simon, Zeytun ahalisinden 12
Sinai Temple, Amerika 107

Sivas 38, 39, 41, 44, 45, 47, 55, 95, 123, 178

— Amerika Konsolosu 42, 127, 130

— Amerika Protestan Mektebi 45, 47

— Vilâyeti 42, 43, 45, 46, 47, 48, 52, 53, 54, 55, 177

Smith, Judson, Amerikalı Misyonerler Cemiyeti'nin Memâlik-i Ecnebiye Kâtibi 78, 79, 87

Standard 153

Straus, Oscar, Dersaâdet Amerika eski Sefiri 204, 220

Street Sokağı, Boston 94

Strong, Hâkim, Washington'daki Ermeni Cemiyeti Azâsı 146

Suriye 61

Süreyya, Mâbeyn Başkâtibi 39

Süveydiye 196, 199

Syracuse 210

Ş

Şahinyan, Doktor, Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 140

Şatırman, New York Ermeni Fesat Cemiyeti Azâsı 29

Şebinkarahisar 170

Şehbenderler Nizâmnâmesi 115

Şerbetcıyan, Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 139

T

Tâbiyet

— Kalemi 38, 39, 40

— Kanunnâme-i Hümayûnu 75, 77, 83, 124, 125, 138, 184, 185, 186, 188, 189, 194, 198, 199, 200

— Mukâvelenâmesi 63

— Nizâmnâmesi 193

Tahsin, Mâbeyn Başkâtibi 116

Talori 120, 133

— Tahkik Komisyonu 120, 121, 122

Tankaran Cemiyeti, New York'ta Ermeni Cemiyeti 118

Tarsus 9, 10, 14, 15

Tasmacanyan, Toma, Dersaâdet'te acentacı 36
Tavşancıyan, Ohannes, Amerika'da Ermeni müfsit 29, 131, 118
Tebdil-i Tâbiyyet Mukâvelenâmesi 21, 74
Tekke, Ermeni Manastırı, Zeytun 10
Teknovyan 204
Telegram 79
Telgraf ve Posta Nezâreti 76
Terakkiyât-ı Fi'liye Cemiyet-i Milliyesi 168
Terrell, Mösyö, Dersaâdet Amerika Büyükelçisi 123, 133, 160, 161, 203, 204, 211, 212, 217
Tevfik, Hariciye Nâzırı 216
Tiflis 153
Tifo hastalığı 215
Tigrane Suni, *Tribune* gazetesine mektup gönderen şahıs 149, 151
Times 28, 158
Tire 100
Tobrahanyan, New York Ermeni Fesat Komitesi Azâsı 29
Tokat 177, 178
Tomayan, Merzifon Protestan Mektebi Muallimi 44, 46, 47, 52, 159
Topaktaş, Zeytin kasabası 11
Tophaneliyan, Edward, Worcester Hınçak Komitesi reislerinden 33, 34, 144, 155
Toros, Gürün ahalisinden 46
Torosyan Markar, Devatçı, Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 141
Touresyan, Worcester Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 139
Trabzon 4
Tribune 151
Tufts Mektebi, Amerika 212
Turner, Mösyö, Georgia Mebusu 226
Türkiye 100
Türkler 90, 91, 92, 93, 101

U

United Friends of Armenia (Ermenilerin Muhibb-i Müttetikleri) Cemiyeti 173

United Press 164

Ü

Üsküdar 67

V

Van 38, 39, 65, 99, 215

Varcabetyan, Amerika'da sakin Ermeni fesatçı 136

Varjabetyan, New York Hınçakist Cemiyeti İkinci Reisi 117

Varna 153

Vartanyan, B., Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 140

Vartebetyan Karabet, Hüseyin köyü ahalisinden 102, 104

Varteciyan, Lynn Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Reisi 140

Viyana 165

Vrooman, Frank, Rahip 168

W

Walcot Street, Pawtucket, Rhode Island 31

Walker, Mösyö, Amerika Meclis-i Mebusân Azâsı 225

Washington 81, 117, 121, 145, 146, 157, 171, 223, 226

— Ermeni Cemiyeti 145

— Kabinetosu 162

— Sefâreti 28, 33, 35, 36, 56, 57, 59, 62, 64, 69, 70, 72, 76, 77, 81, 84, 86, 88, 105, 110, 111, 112, 113, 114, 116, 117, 120, 124, 125, 128, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 139, 142, 145, 147, 148, 149, 153, 157, 161, 162, 163, 166, 167, 169, 170, 179, 181, 184, 185, 186, 187, 190, 201, 202, 203, 206, 209, 210, 211, 212, 220, 222, 224, 225, 226

— Sokağı, Boston 94

Washington Post 152

Westminster Dükü 168, 212

Williams, Doktor, Christ Kilisesi mensuplarından 171

Worcester 27, 33, 34, 36, 57, 70, 71, 78, 85, 94, 97, 112, 113, 116, 139, 142, 143, 144, 145,
154, 155, 156, 162, 163, 166, 167, 168, 202
— Ermeni Cemiyet-i Milliyesi 144
— Ermeni Kilisesi 33, 84
— Ermeni Meclis-i Ruhânîsi 79
— Ermenileri 143, 144, 203
— Hınçakistler Fırkası 143
— Şehbender Vekâleti 34

Y

Yazıcı, Boston Başşehbenderi 88
Yazıcıyan, John, Congregational Ermeni Kilisesi Muallimi 144

Yazıcıyan, Ohannes, Worcester Ermeni Cemiyeti Azâsı 85
Yeznik Abahoni, Ermeni Piskoposu 202
Yogejian, Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 139
Yunan
— İskelesi 100
Yunanistan 32, 40
Yusufyan Karabet, Terzi, Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti Azâsı 141

Z

Zabtiye Nezâreti 39, 59, 62, 64, 66, 68, 76, 104, 105, 110, 112, 115, 136, 183, 190, 191,
193, 194, 195
Zalimyan Kasbar, Mamuretülaziz ahalisinden 220

Zeronyan, Manuk, Perçin köyü ahalisinden 57
Zeytun 8, 10, 11, 12, 14, 15, 32